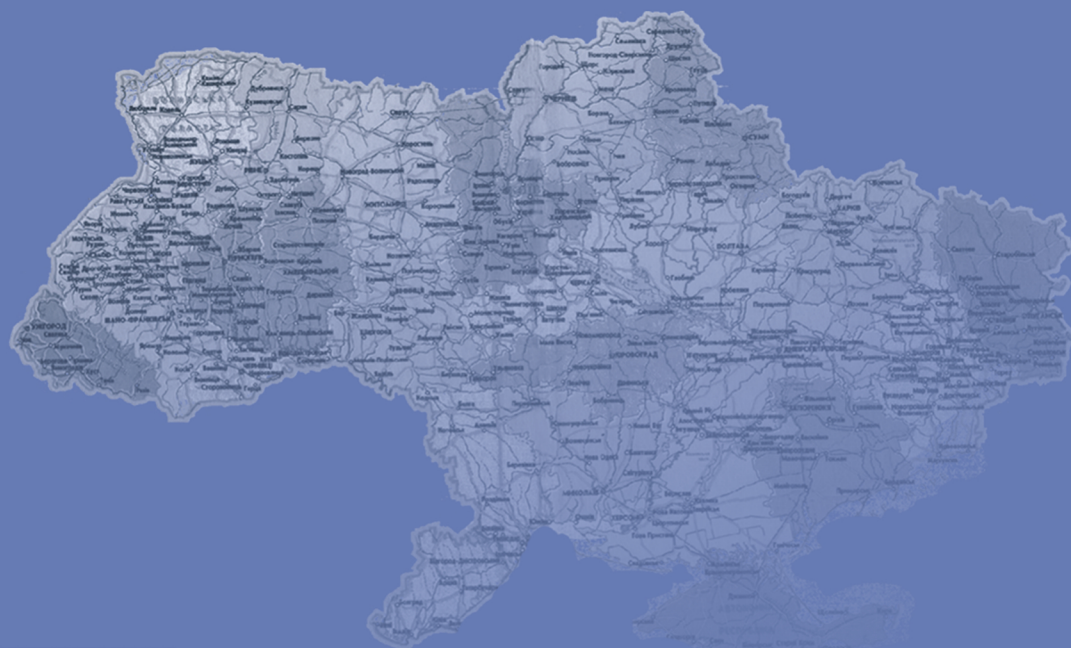

5

Серія
“Україна: історія і сучасність”

ПОЛЯКИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ: історія та сьогодення

ТОМ 2

ВИПУСК 5

СЕРІЯ: “Україна: Історія і сучасність”

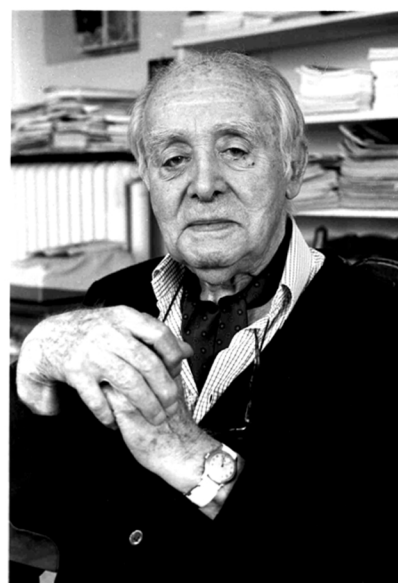
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ І. Ф. КУРАСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ЖЕШОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ КОРОЛЕВИ ЯДВІГИ
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ ПОЛІТИЧНИХ НАУК
ТОВАРИСТВО “ЗНАННЯ” УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА РАДА ОСВІТЯН І НАУКОВЦІВ УКРАЇНИ

ПОЛЯКИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ:

**ІСТОРІЯ
ТА СЬОГОДЕННЯ**

ТОМ 2

**Присвячено пам'яті
Єжи Гедройця**

**Жешов – Київ – Миколаїв
2008**

УДК 94(477.7)
ББК 63.3(2Ук)
П 54

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса Національної академії наук України та Вченою радою Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили (протокол № 11 (53) від 03.07.2007 р.).

П 54

Поляки на півдні України: історія та сьогодення.

У 2 т. – Т. 2. – Жешов; Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – 264 с. (Серія “Україна: історія і сучасність”. Вип. 5).

До написання двотомного дослідження, присвяченого пам’яті Єжи Гедройця, залучалися українські та польські науковці та громадські діячі.

У першому томі розкриваються яскраві сторінки появи на півдні України польських поселенців та їх плідна діяльність до середини ХХ сторіччя.

У другому томі розглядається внесок представників польського етносу в розвиток України в наступні роки та питання сучасності.

Також опубліковані оригінальні документи, отримані в центральних архівах м. Києва та в Одеському, Миколаївському і Херсонському обласних державних архівах.

Видання розраховане на науковців, викладачів, студентів, краєзнавців і всіх тих, хто цікавиться проблемами українсько-польських відносин.

Текст подається в авторській редакції мовою оригіналу.

УДК 94(477.7)
ББК 63.3(2Ук)

ISBN 978-966-336-089-8

© Колектив авторів, 2008

© МДГУ ім. Петра Могили, 2008

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Співголови редакційної колегії:

Бонусяк, Владімір – доктор з історії, професор, ректор Жешовського університету імені Королеви Ядвіги.

Клименко Л.П. – доктор технічних наук, професор, ректор Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили.

Михальченко М.І. – член-кореспондент Національної академії наук України, доктор філософських наук, професор, Президент Української академії політичних наук.

Ніколаско С.М. – голова Громадської ради освітян і науковців України, кандидат педагогічних наук, професор.

Заступники співголів редакційної колегії:

Багмет М.О. – доктор історичних наук, професор, проректор Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили.

Панченко П.П. – доктор історичних наук, професор, віце-президент Української академії історичних наук.

Саган, Станіслав – доктор з права, професор, віце-ректор Жешовського університету імені Королеви Ядвіги.

Відповідальний секретар редакційної колегії:

Котляр Ю.В. – доктор історичних наук, професор (Миколаїв).

Члени редакційної колегії:

Бабак О.І. – кандидат історичних наук, доцент (Херсон).

Бажан О.В. – заступник директора Центрального державного архіву громадських об'єднань України (Київ).

Білоусова Л.Г. – заступник директора Державного архіву Одеської області (Одеса).

- Войтонь, Регіна** – магістр з польської та слов'янської філології (Катовіце, Республіка Польща).
- Гнатюк, Оля** – професор, радник зі справ культури і науки в посольстві Республіки Польща в Україні (Київ).
- Євтушенко О.Н.** – кандидат політичних наук, доцент (Миколаїв).
- Іванов М.С.** – доктор політичних наук, професор (Миколаїв).
- Кушнір В.Г.** – кандидат історичних наук, доцент (Одеса).
- Левченко Л.Л.** – кандидат історичних наук, директор Державного архіву Миколаївської області (Миколаїв).
- Ляпіна Л.А.** – кандидат політичних наук, доцент (Миколаїв).
- Маковська Н.В.** – кандидат історичних наук, доцент, директор Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (Київ).
- Мещанінов О.П.** – доктор педагогічних наук, професор (Миколаїв).
- Міронова І.С.** – кандидат історичних наук, доцент (Миколаїв).
- Міхель Д.О.** – начальник відділу зв'язків з громадськістю Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили (Миколаїв).
- Музичук О.В.** – директор Центрального державного історичного архіву України (Київ).
- Недзельський, Петро** – професор Щецинського університету (Республіка Польща).
- Олійник О.В.** – кандидат юридичних наук, заступник директора департаменту роботи з кадрами вищої школи та державної служби Міністерства освіти і науки України (Київ).
- Онух, Єжи** – директор Польського інституту, радник Посольства Республіки Польща в Україні (Київ).
- Пронкевич О.В.** – кандидат філологічних наук, доцент (Миколаїв).
- Селянська Л.Г.** – голова Миколаївського польського культурно-національного товариства (Миколаїв).
- Семенченко Ф.Г.** – кандидат політичних наук, доцент (Херсон).
- Сінкевич Є.Г.** – кандидат історичних наук, доцент (Херсон).
- Соскін О.І.** – кандидат економічних наук, професор (Київ).
- Шевченко Н.В.** – кандидат історичних наук, доцент (Миколаїв).
- Шитюк М.М.** – доктор історичних наук, професор (Миколаїв).

Рецензенти:

- Падалка С.С.** – доктор історичних наук, професор (Київ).
- Сусоров В.Д.** – доктор історичних наук, професор (Херсон).
- Шкляж Й.М.** – доктор історичних наук, професор (Миколаїв).

ТОМ II

Селянська, Єлизавета. Миколаївське обласне товариство поляків.....	6
Сінкевич, Євген. Розвиток полоністики на Херсонщині	10
Татусяк, Сергій. Діяльність Вінницького польського культурного товариства.....	16
Gocłowski, Andrzej. Przygodnicze uwarunkowania geopolitycznego znaczenia Krymu w Europie.....	25
Богуславська Ю.Ю. Поляки в містах Одеської області у другій половині ХХ ст. (статистичний аспект)	48
Палагнюк, Юліана. Вивчення польської мови, культури та ознайомлення з проблемою дисертаційного дослідження про реформування мас-медіа в Україні та Республіці Польща у Жешувському університеті.....	53
Кухаренко, Богдан. Из истории католической общины города Николаева	56
Шевченко, Сергій. Польські сторінки у життєпису сім'ї Тарковських.....	65
Губская, Татьяна. Польские адреса в г. Николаеве	69
Гайдай О.М. Українсько-польське стратегічне партнерство (кінець ХХ – початок ХХІ століття): історико-політичний аналіз.....	72
Семчук, Надія. Науковий доробок Єжи Топольського у світлі актуальних проблем розвитку польської історичної науки.....	80
Срогош, Томаш. Предупреждение и искоренение незаконного оборота наркотических средств в свете единой конвенции 1961 года	86

Майстренко, Мирослава, Цимбал, Лідія. Поляки на півдні України (на основі матеріалів газети “Kotwica”)	99
Бабак, Оксана. Політичні відносини України та Польщі у 1980-2005 рр.	108
Білоусова, Лілія. Українська полоніка в документах Державного архіву Одеської області.....	152
Максимочкіна, Ольга. Перелік документів Державного архіву Херсонської області з польської проблематики	162
МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ	170

УДК 908(477.73):061.2(=162.1)

Селянська, Єлизавета

МИКОЛАЇВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ТОВАРИСТВО ПОЛЯКІВ

Сьогодні на Миколаївщині проживають представники більш ніж 133 національностей, серед яких є і поляки. Відповідно до перепису населення 2001 року на території Миколаївської області – 1,3 тис. громадян польського етносу, що складає 0,1% від загальної чисельності населення.

Поляки в Україні живуть сотні років. Перші відомості про розселення поляків на Півдні України з'явилися ще у XV ст. Починаючи з XVIII ст. у міжріччі Бугу й Дністра вони заснували польські поселення (Боєславчик, Богопіль, Киселівка, Новий Буг та інші). Більшість поляків оселилась у місті Миколаєві. Перше польське товариство (на початку воно називалося приходське людинолюбиве товариство при Римсько-Католицькій церкві) було засноване 17 березня 1896 року. Воно складалось з 35-ти почесних та 34-х дійсних членів. Товариство збудувало та утримувало на свої кошти польську школу та церковно-приходське польське училище, опікувалося церковним хором, престарілими поляками. Сьогодні у будинку, в якому у 1896 році знаходилося Товариство та польська школа, розміщується Миколаївський краєзнавчий музей.

Традиції минулих років зі збереження культури та мови польського населення регіону існують і по цей день. У незалежній Україні товариство поляків у місті Миколаєві було створено у квітні 1997 року. Починало роботу з невеликих вечорів, присвячених польським та релігійним святам, зустрічей за чашкою чаю, бесідах і спогадах. За ці роки польське товариство набрало сил та розвинулось. Вечори та свята, які готувало польське товариство ставали дедалі цікавішими та масштабнішими, до них залучалось усе більше учасників та глядачів. Найбільш улюбленими і шанованими для поляків є Дні незалежності Польщі, шанування великого польського поета Адама Міцкевича, Різдво, Великдень. Діти та молодь вивчають мову батьків, влітку виїждять у табори до Польщі, молодь має можливість вступати до польських навчальних закладів. Старші особи, які раніше не мали можливості говорити польською мовою, вивчати мову в польських школах, що були закриті за радянських часів, тепер також приходять на заняття у Товариство, де з 1999 року працюють учителі польської мови з Польщі. Голова Миколаївського обласного товариства поляків – Єлизавета Селянська.

З 2004 року Польща стала членом Європейського Союзу і Україна, яка проголосила політичний курс до Європи, має змогу вивчати досвід, щоб пройти цей шлях швидше і з меншими помилками. У польському товаристві слідкують за польським демократичним досвідом та намагаються донести його до усіх мешканців Миколаєва, а насамперед – до молоді, яким будувати своє майбутнє за новими принципами верховенства права та демократії. З 1995 року Миколаївське обласне товариство поляків видає єдину на Півдні України польську газету “Kotwica” (“Якір”), у якій висвітлюється життя поляків південного регіону, надається інформація з історії та сучасного життя Польщі, є постійні рубрики для тих, хто вивчає польську мову, а також тих, хто нею добре володіє.

Невпинно зростають економічні та політичні зв'язки з Польщею, тому і зацікавленість польською мовою, історією, культурою зростає серед мешканців Миколаєва. Заняття з вивчення польської мови проходять у польських класах, що функціонують не тільки при Миколаївському обласному товаристві поляків, але й у гімназії № 3, ЗОШ № 45, ЗОШ села Киселівка, у польському центрі, який працює на базі Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. У МДГУ ім. Петра Могили в політично напруженому грудні 2004 року за підтримки Товариства поляків відкрився Центр польської мови та культури. На цю подію навіть місцева і обласна влада не наважилась прийти у гості, миколаївські ж поляки показали, що вони – за вільну, незалежну, демократичну країну в єдиній європейській спільноті. Зараз у МДГУ ім. П. Могили польська мова вивчається як друга іноземна, підтримуються зв'язки з польськими провідними університетами, студенти та викладачі їздять до Польщі на семінари, конференції, курси, стажування. У 2006 році на базі центру польської культури МДГУ ім. Петра Могили вперше в Україні функціонувала літня школа польської мови, у якій навчалися 50 дітей з міст Південного регіону та міста Києва.

Товариство поляків тісно взаємодіє з Миколаївською облдержадміністрацією, відділом у справах національностей, Посольством Республіки Польща в Україні, Генеральним Консульством Республіки Польща в м. Одеса, Фондом “Спільнота Польська” з питань розвитку культури та мови.

За плідну роботу по зміцненню дружби та злагоди між громадянами усіх національностей, які проживають у нашій області, за збереження та розвинення польської мови, історії, культури, за виховання почуття патріотизму, за вагомі внески у справу гармонізації міжнаціональних відносин Миколаївське обласне товариство поляків було не-

одноразово нагороджено грамотами Держкомнаціміграції та облдержадміністрації.

Польське населення, що мешкає у Миколаєві, разом з українцями та представниками різних етносів, робить значний внесок у розбудову державності, культурний розвиток суспільства. І зараз товариство поляків бачить свої першочергові задачі в укріпленні та збагаченні культурних та просвітницьких зв'язків, у взаєморозумінні між громадянами України та Польщі.

РОЗВИТОК ПОЛОНІСТИКИ НА ХЕРСОНЩИНІ

Різні історичні фактори XIX–XX століть обумовили розселення поляків у південному Подніпров'ї. Частина вихідців із Варшавського Королівства, шукаючи кращої долі та хороших заробітків, як наприклад нащадок заможного єврейського міщанського роду Садовських, що походив із Лодзі, підрядився на поставках реманенту до російського війська. Інших гнала на Південь лиха година, у якості примусових переселенців після придушення польських повстань.

У Радянському Союзі ключовою умовою побудови соціалізму було формування радянської людини, тому про повноцінний розвиток національних спільнот чи дослідження їх історії годі було й мріяти. В умовах незалежної України склалися сприятливі умови для розвою національних меншин. Так, на Херсонщині у 1996 році створено культурно-національне об'єднання “Полонія”. На жаль, кістяк цієї організації складають люди похилого віку, тому й діяльність її загалом сфокусовано на культурницькій ниві.

Деякі спроби поставити вивчення історії та діяльності польської спільноти здійснив науковий осередок, що об'єднався навколо дослідницької програми Херсонського краєзнавчого музею [1]. Поштовх до комплексного дослідження історії польської спільноти на Херсонщині та історії польсько-українських стосунків було дано під час проведення в 1997 році історичним факультетом на той момент ще Херсонського державного педагогічного інституту міжнародної наукової конференції “Заселення південної України: проблеми культурного та національного розвитку” [2, 3]. Учасниками конференції, окрім науковців України, Росії, США, Канади, Німеччини, були дослідники з Польщі: доктор історичних наук, професор Тадеуш Срогос (Ченстохова); доктор географічних наук, професор Анджей Гоцловскі (Варшава); кандидат історичних наук Ярослав Мокляк (Краків). Завдячуючи їх зусиллям вже у наступному році до вузу надійшла література із проблем історії Польщі, регіоналістики, історичної географії сусідньої країни. У квітні 1998 року автор цих рядків, на запрошення Інституту історії Ягеллонського університету взяв участь у круглому столі “Українська історична наука на порозі XXI століття”. На цей же період приходить рецензія на вагоме дослідження Я. Мокляка з історії лемків [4]. Саме ознайомлення із напрацюваннями польських колег обумовили одну

із публікацій, направлених на запровадження їх досвіду в умовах української вищої школи [5].

Упродовж 1999-2000 років, за фінансової підтримки міжнародного фонду “Відродження”, магістранти-історики факультативно вивчали спецкурс “Місце Республіки Польща у системі Європейських країн”. Підсумком цього процесу стала музейно-екскурсійна подорож до Польщі (Ченстохови і Кракова). Характерно, що мандрівки з метою ознайомлення з культурною спадщиною сусідньої держави та встановлення контактів із студентами Ягеллонського університету і академії ім. Яна Длугоша відбувалися впродовж 1999-2005 років.

Увагу доцента університету О. Коника привернуло питання організації науки та освіти у Польщі [6]. Під час проведення історичним факультетом ХДПУ міжнародної наукової конференції “Історіографія в системі історичної науки” було розглянуто проблематику сосовно історії Польщі [7, 8].

Важливою віхою у подальшому розгортанні полоністичних досліджень стала проведена історичним факультетом ХДПУ міжнародна конференція “Внесок поляків у соціально-економічний та культурний розвиток Півдня України” (2001). А, започаткований ще у 1999 році кафедрою історії України історичного факультету ХДПУ збірник наукових праць “Південний архів. Історичні науки” став своєрідним науковим майданчиком у дослідженні історії Польщі не тільки викладачами факультету, але на його шпальтах активно публікувалися і польські дослідники [9-16 та ін.].

Не залишилася поза увагою цінна розвідка доктора історичних наук, професора Т. Срогоша стосовно боротьби із епідемією чуми за Станіслава Августа [17]. Подією у науковому житті стала зорганізована у Ченстохові Т. Срогошем та М. Антоневичем конференція, присвячена дослідженню ролі замків у Центральній та Східній Європі за участю провідних науковців Польщі, України, Росії, Німеччини, Словаччини. Науковий потенціал Південної України представляли доценти Є. Сінкевич та О. Коник [18]. Не залишилися не поміченими зусилля дослідника із США Пауля Беста і краківського історика Ярослава Мокляка по організації серії конференцій та видання їх матеріалів щодо лемківської проблематики [19-21]. Увагу херсонських дослідників привернули також проблеми українсько-польських стосунків за часів Богдана Хмельницького [22, 23].

В окрему наукову проблему виділилося дослідження місця краківської історичної школи у польській історіографії [24-29 та ін.]. Ще в одну тему склалися публікації з нагоди ювілеїв провідних польських істориків [30-32]. Не залишилися поза увагою чергові праці

Т. Срогоша та варшавського історика Я. Замойського [33, 34]. Дослідження міграційних процесів на різних етапах історії матеріалізувалися в публікаціях у провідних польських виданнях [35-37].

Важливим кроком стало створення у 2003 році в Херсонському державному університеті Центру польської мови та культури, який передував першому набору на спеціальність “Історія”, спеціалізація “Польська мова”. У 2004 році на базі історичного факультету було проведено міжнародну наукову конференцію, приурочену дням України у Польщі: “Українсько-польські стосунки в джерелах та історіографії”, підсумком якої стала публікація розвідок учасників [38-41 та ін.].

Ще одним із чинників, який посилив зацікавлення херсонських науковців полоністичними дослідженнями стала можливість стажування у провідних польських наукових закладах за підтримки фондів Ю. Мяновського і королеви Ядвіги, а також Міністерства освіти та спорту Республіки Польща. Зокрема таке сприяння було надано доцентам Є. Сінкевичу, О. Конику, В. Андрєєву.

Уже історичним фактом стало припинення функціонування у 2004 році історичного факультету та скасування набору на спеціальність “Історія”, спеціалізація “Польська мова”. Не визначеною є перспектива проведення щорічно в університеті міжнародних конференцій разом з істориками Польщі. Однак, маємо сподівання, що дослідження спільної історії українського та польського народів у Херсонському державному університеті будуть мати перспективу і в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сінкевич Є.Г., Савенок Л.А. Українсько-польські стосунки часів Хмельниччини і проблеми формування модерної політичної культури українства // Музей і XXI сторіччя: Зб. наук. праць / Херсон. краєзнав. музей. – Херсон: Айлант, 2000. – С. 3-5.
2. Заселення півдня України: проблеми національного та культурного розвитку / Наук. доп. Міжнародн. наук.-метод. конф. – Херсон, 1997. – Ч.1. – 229 с.
3. Заселення півдня України: проблеми національного та культурного розвитку / Наук. доп. Міжнародн. наук.-метод. конф. – Херсон, 1997. – Ч.2. – 358 с.
4. Сінкевич Є. Вагомий внесок польського історика у вивчення історії лемків. Проблеми історії та методології історичної науки: Харк. історіогр. зб. – Харків, 1998. – Вип. 3. – С. 234-235. – Рец. на кн.: J. Moklak. Lemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitei: Zagadnienia polityczne i wyznaniowe. – Kraków, 1997. – 224 s.
5. Сінкевич Є., Коник О. Формування історичної свідомості в польській професійній школі. Проблеми вдосконалення викладання гуманітарних дисциплін у вищому технічному навчальному закладі: Зб. наук.-метод. статей. – Херсон, 1998. – С. 112-114.

6. Коник О. До питання про організацію науки та освіти в польській державі // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Айлант, 1999. – Вип. 1. – С. 193-200.
7. Коник О. Польський історик Фелікс Конечний: Доля вченого в долі держави // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 1999. – Вип. 2. – С. 53-61.
8. Срогош Т., Чарнецка А. История Подолия в творчестве Антона Йосифа Ролле // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2002. – Вип. 7. – С. 46-53.
9. Коник О. Аркадій Грабовецький, депутат I Державної думи // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2001. – Вип. 5. – С. 102-108.
10. Сінкевич І., Ганченко Д. Римско-католицький костел міста Херсона // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2001. – Вип. 5. – С. 176-184.
11. Грибовський В. Порубіжна смуга Речі Посполитої та Кримського ханства у 1699 – 1769 // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2001. – Вип. 5. – С. 8-14.
12. Чарнецка-Хаберко А., Урбанович Б. Реформи системи народного образования и опыт обучения учителей истории в высшем педагогическом институте в Ченстохове // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2000. – Вип. 3. – С. 19-39.
13. Srogosz T. Początki kariery wojskowej Jozafa Gabriela Stempkowskiego (do 1772 roku) // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2000. – Вип. 3. – С. 117-137.
14. Srogosz T. Działania przeciwepidemiczne doktora Jana Różańskiego przy granicy Rzeczypospolitej z Turcją i Rosją w 1783 r. // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2001. – Вип. 5. – С. 15-19.
15. Gocłowski A. Historyczno-geograficzna specyfika ziem południowej Ukrainy a polska mniejszość etniczna w XIX I na początku XX w. (na przykładzie Odessy) // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2001. – Вип. 5. – С. 30-40.
16. Klimecki M. Uwagi o polskiej obecności wojskowej i politycznej w Odessie w 1918 r. – wiosna 1919 r. // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2001. – Вип. 5. – С. 46-52.
17. Сінкевич Є. Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Айлант, 1999. – Вип. 1. – С. 189-190. – Рец. на кн.: Tadeusz Srogosz. Dzuma ujarzmiona? Walka z czarna śmiercią za Stanisława Augusta. – Wrocław, 1997. – 154 s.
18. Сінкевич Є., Коник О. Вища школа педагогічна м. Ченстохови – науковий центр дослідження середньовічних замків: (Суб’єктивні спостереження про міжнародну конференцію “Zamki i przestrzen społeczna w Europie Środkowej i Wschodniej”) // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Айлант, 2000. – Вип. 3. – С. 140-141.
19. Сінкевич Є. Новий крок у дослідженні історії Лемківщини в Польщі // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Айлант, 2000. – Вип. 3. – С. 138-139. – Рец. на кн.: The Lemkos of Poland. Articles and Essays / Edited by Paul Best and Jarosław Moklak. – Cracow – New Haven, 2000. – 240 p.
20. Сінкевич Є. Українська проблематика на конференції в Польщі: (“Lemkowszczyzna w latach 1939-1947. Wojna, okupacja i wysiedlenia”. – Krakow-Przegorzaly, 28-30 maja 2001 // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Айлант, 2001. – Вип. 5. – С. 187-193.

21. Sinkevich E. Lemkos and the Lemko Region During and After WWII in the Research of Ukrainian and Polish Scholars The Lemko Region, 1939 – 1947 War, Occupation and Deportation. – Cracow – New Haven, 2002. – P. 253-256.
22. Сінкевич Є., Савенок Л. Українсько-польські стосунки часів Хмельниччини і проблеми формування модерної політичної культури українства. Музей і XXI сторіччя: Зб. наук. праць. – Херсон: Айлант, 2000. – С. 3-5.
23. Сінкевич Є. Постаць Богдана Хмельницького в польській історіографії кінця XIX – XX століть. Біографістика в контексті сучасних історичних та історіографічних досліджень: Харк. історіогр. зб. – Харків: НМЦ “СД”, 2003. – Вип. 6. – С. 62-71.
24. Сінкевич Є. Зародження “Краківської історичної школи” та діяльність визначних її представників у другій половині XIX ст. // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2002. – Вип. 7. – С. 134-140.
25. Сінкевич Є. Краківська історична школа та лояльний консерватизм у Західній Галичині другої половини XIX ст. // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. – Вип. 13. – С. 96-102.
26. Сінкевич Є. Місце краківської історичної школи – джерелознавчий аспект // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Айлант, 2004. – Вип. 16. – С. 194-197.
27. Сінкевич Є. Краківська історична школа в польській історіографії. Харківський історіографічний збірник. – Харків: Вид-во НУА, 2006. – Вип. 8. – С. 125-130.
28. Сінкевич Є. Станіслав Смолка: життєвий шлях та наукова діяльність // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. – Вип. 21. – С. 21-26.
29. Сінкевич Є. Юзеф Шуйський. Біля витоків краківської історичної школи // Південний архів. Історичні науки. – 2006. – № 22. – С. 45-57.
30. Сінкевич Є. Із нагоди 50-річного ювілею дослідника історії медицини Тадеуша Срогоша // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2002. – Вип. 9. – С. 136-137.
31. Сінкевич Є. На пошану доктора хабілітованого, професора А.Й. Закжевські // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2002. – Вип. 9. – С. 137-139.
32. Сінкевич Є. На пошану доктора хабілітованого, професора А.Й. Закжевські // Prace naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. – Seria: Zeszyty Historyczne. – Częstochowa: Wydawnictwo WSP, 2003. – Т. 7. – S. 17-18.
33. Сінкевич Є. Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2002. – Вип. 7. – С. 208-209. – Рец. на кн.: Srogosz Tadeusz. Pomoc weteranom, rannym i chorym na ziemiach polskich w latach 1806-1807. – Częstochowa, 2001. – 204 s.
34. Сінкевич Є. Нове дослідження з історії медичної науки. Чергова розвідка з історії міграційних процесів у Європі // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2004. – Вип. 14. – С. 176-179. – Рец. на кн.: Srogosz Tadeusz. Między biologiczną egzystencją człowieka a historią nauki. – Częstochowa, 2001. – 204 s. Upadek imperiów i rozwój migracji. – Migracje i społeczeństwo / Pod redakcją Jana E. Zamojskiego. – Т. 8. – Warszawa: Instytut historii Polskiej Akademii Nauk, 2003. – 242 s.
35. Сінкевич Є., Покачалова А. Становище переселенців із Польщі на теренах Херсонської області УРСР у 1944-1946 роках (за архівними матеріалами) // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2002. – Вип. 9. – С. 74-77.
36. Sinkevich E. Expansion of Russian State to the South and the System of Town-Fortresses on the Dnieper and the Dniester Rivers Zamki i przestrzeń społeczna w Europie środkowej i wschodniej / Pod redakcją M. Antoniewicza. – Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2002. – P. 315-319.

37. Sinkevich E. Rozpad Związku Radzieckiego i uwarunkowania procesow migracyjnych na terytorium postsowieckim Migracje i społeczeństwo / Instytut historii Polskiej Akademii Nauk; Mazowiecka Wyższa Szkoła humanistyczno-pedagogiczna w Łowiczu. – Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2003. – Т. 8: Upadek imperiów i rozwój migracji / Pod redakcją E. Zamojskiego. – S. 108-112.
38. Павленко В. Варшавський 1920 року договір між Україною і Польщею в контексті радянсько-польської війни // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2004. – Вип. 16. – С. 210-216.
39. Antoniewicz M. Historiografia polska o zajęciu Kijowa przez wielkiego księcia litewskiego Giedymina // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2004. – Вип. 16. – С. 10-16.
40. Mazur G. Niektóre próby porozumienia polsko-ukraińskiego we Lwowie w okresie międzywojennym // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2004. – Вип. 16. – С. 16-23.
41. Szyndler B. Powstanie Bohdana Chmielnickiego w świetle hestoriografii polskiej // Південний архів: Зб. наук. праць: Іст. науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2004. – Вип. 16. – С. 23-31.

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІННИЦЬКОГО ПОЛЬСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ТОВАРИСТВА

Серед актуальних проблем зовнішньоекономічного розвитку Вінницької області важливе місце займають питання взаємин із своїми близькими сусідами, зокрема з поляками, етногенез і доля яких не тільки подібні, але й досить тісно переплітаються з більш як тисячолітньою історією. На території регіону, як і на всій території України, з давніх часів проживали дисперсно, а подекуди й компактно численні анклавні поляків. Вони й сьогодні є ваговою складовою частиною українського громадянства, носіями польської культури і духовності, будівничими добросусідських і партнерських відносин.

Взаєминам наших народів вже понад десять століть. Однак лише в останні роки відносини між територіальними громадами набули змісту і характеру добросусідства, рівноправності та справжньої дружби. Проводиться активна робота по відновленню старих та встановленню нових зв'язків, адже Вінниччина, як надійний і ефективний партнер, разом з територіальними громадами Польщі спільними зусиллями формують стрижень економічної стабільності та безпеки. Тим самим, формуючи потужне ядро інтеграційних процесів, саме цим процесам на території регіону сприяє як влада, так і громадськість, будуючи все нові мости співпраці та дружби між нашими народами. Вінницька обласна державна адміністрація сприяє встановленню і розвитку партнерських контактів з регіонами Польщі на рівні міст, районів, повітів і сіл. У даний час підписано і реалізується біля 40 угод про співробітництво територіальних громад області та Свентокшиського, Великопольського, Малопольського, Мазовецького, Лодзинського, Опольського, Поморського, Вармінсько-Мазурського і Підкарпатського воєводств.

Зокрема, співпрацюють у рамках Угоди між містами Вінницької області та Свентокшиського воєводства про міжрегіональну співпрацю Вінниця і Кельце, Хмільник і Буско Здруй, Жмеринка і Скаржиско-Каєнна, Могилів-Подільський і Конське, Ямпіль і Сташув, Немирів і гміна Солец-Здруй, Могилів-Подільський район та Буський повіт, Ямпільський район і Сташівський повіт, Барський район і Стараховицький повіт, смт Оратів і гміна Бачковіце Опатівського повіту, смт Томашпіль і гміна Радошице Донецького повіту, смт Стрижавка Вінницького району і гміна Заганськ Келецького повіту, с. Баланівка Бершадського

району і гміна Моравіца Келецького повіту, с. Стадниця Вінницького району і гміна Пекошув Келецького повіту, с. Красносілка Бершадського району і гміна Бодзентин Келецького повіту, с. Велика Бушинка Немирівського району і гміна Новий Корчин Буського повіту.

Плідно розвивається співробітництво також на міжрегіональному рівні. Зокрема, у рамках підписаної угоди між Вінницьким центром перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади і органів місцевого самоврядування та Свентокшиською воєводською управою відбувся візит до Вінниці заступника директора Бюро управління європейськими фондами Свентокшиської воєводської управи Славоміра Пастушки. Під час візиту були організовані семінар та тренінги для 20 працівників органів державної влади і органів місцевого самоврядування Вінницької області на тему передачі польського досвіду щодо входження до Європейського Союзу, доступу до фондів ЄС та написання проєктів, які мають на меті фінансову підтримку ЄС. Вінницькі науковці за сприяння Свентокшиської маршалківської управи взяли участь у ряді міжнародних наукових конференцій.

У святкуванні Дня Незалежності України на Вінниччині взяла участь офіційна делегація Свентокшиського воєводства у складі Маршалека воєводства Францішека Володько, віце-воєводи Леха Янішевського і голови сеймику Стефана Пастушки.

Активізувалися партнерські зв'язки з Лодзинським воєводством. За останні два роки відбулися переговори керівництва області та Лодзинської маршалківської управи. За сприяння керівництва обох регіонів встановлені партнерські контакти та підписані угоди про співробітництво між Немирівським районом та Серадським повітом, Хмільницьким районом та Поддембійським повітом, успішно співпрацюють с. Джулінка Бершадського району та гміна Грабув Ленчицького повіту.

Активно співпрацюють територіальні одиниці області та Великопольського воєводства. Зокрема, Бершадський район і Слупецький повіт, Тульчинський район і Турецький повіт, Калинівський район і Кольський повіт, Козятинський район і Конінський повіт, м. Ладижин і м. Коло, с. Комсомольське Козятинського району і гміна Старе М'ясто Конінського повіту, с. Флорино Бершадського району і гміна Казімеж Біскупи Конінського повіту.

З 1999 року співпрацюють м. Бар і м. Квідзин Поморського воєводства. Також започатковано співробітництво між Жмеринським районом і Новотарським повітом Малопольського воєводства, Томашпільським районом і Гродіським повітом Мазовецького воєводства, м. Козятин і м. Лежайськ Підкарпатського воєводства, м. Гайсин і

м. Добчице Малопольського воєводства, смт Чечельник та гміною Ельблонг Вармінсько-Мазурського воєводства.

У рамках реалізації вказаних партнерських угод відбувається обмін досвідом між органами місцевого самоврядування, навчальні поїздки лікарів, вчителів, культурні та молодіжні обміни.

Зовнішньоторговельний оборот Вінниччини з суб'єктами господарювання Польщі за січень-вересень 2006 р. склав 31,0 млн дол. США. При цьому експорт зріс на 190,3% і склав 16,7 млн дол. США, імпорт зріс на 234,1% і склав 14,3 млн дол. США. Позитивне сальдо становить 2,4 млн дол. США.

У структурі експорту товарів домінуюче місце займають деревина та вироби з деревини (49,36%), алкогольні та безалкогольні продукти й оцет (6,39%), каучук, гума (6,22%).

У структурі імпорту переважають наземні транспортні засоби (29,58%), істівні плоди та горіхи (14,53%), полімерні матеріали, пластмаси (7,80%).

На території області створено понад 80 спільних українсько-польських підприємств та кілька активних громадських організацій, які своєю титанічною працею сприяють економічному та культурному розвитку населення Польщі та Вінницької області.

Вінницьке обласне відділення товариства “Україна – Польща” (Голова відділення – Татусяк Сергій)

Вінницьке обласне відділення товариства “Україна – Польща” є обласним осередком Всеукраїнської громадської організації. За три роки свого існування Товариство здійснило чимало успішних справ у напрямку розбудови історичних контактів між українським та польським народами. За достатньо короткий період воно зарекомендувало себе як перспективна та поважна громадська організація, що активно шукає шляхи взаємної співпраці, духовного збагачення двох братніх народів на основі культурної спадщини минулого та необхідності порозуміння в майбутньому.

В основу взаємних контактів були покладені спільні інтереси в економіці, політична стабільність двох сусідніх держав, споріднені погляди в культурі та інтеграційних зв'язках усіх соціальних сфер.

Активізація плідної співпраці з різними регіонами Польщі, продовження практики взаємних поїздок представників органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських, релігійних, бізнесових, культурних і спортивних організацій наших країн, вивчення та

запозичення польського і європейського досвіду, який може стати нам у нагоді, є основним завданням Відділення у роботі з адміністративно-територіальними одиницями. Налагодження тісних зв'язків між регіонами та територіальними громадами різних країн дає можливість пройти якнайшвидше той шлях, на який іншим знадобились десятиліття. Наші польські колеги готові поділитись своїми напрацюваннями та здобутками у справі отримання коштів від Євросоюзу, у здобутті міжнародних грантів, у залученні інвестицій, про що ми так багато говоримо з вами і чого нам так не вистачає. Задля розгортання співробітництва між Вінницьким регіоном та містами, повітами і гмінами Польщі у галузі економічного і науково-технічного розвитку провідні спеціалісти Відділення проводять активну роботу. У жовтні 2004 року було організовано спільно з Вінницькою обласною державною адміністрацією форум Свентокшиського воєводства Республіки Польща. До міста приїжджала польська делегація у складі 86 осіб, представників галузей освіти, культури, бізнесу, туризму та влади. Учасники форуму обговорювали зі своїми українськими колегами шляхи розвитку та співпраці у цих галузях. У серпні 2005 р. було проведено Форум "Регіональна політика в рамках євроінтеграції". Для участі в ньому було запрошено 35 делегацій з Польщі, до складу яких входили представники польських органів самоврядування різних рівнів. У ході проведення Форуму вони познайомились з головами районних державних адміністрацій та сільськими головами Вінниччини. Обговорили конкретні кроки щодо подолання економічних, соціальних та політичних проблем. Велика увага приділялась одному з найактуальніших питань українського суспільства – проведенню політичної та адміністративно-територіальної реформи, щодо побудови нової моделі місцевого самоврядування. Влітку 2006 року на святкування Дня Незалежності України Відділенням було запрошено делегацію у складі 40 осіб представників Польського Меліораційного товариства, адміністративного суду м. Познань та Великопольського центра освіти та курсів самоуправління.

Вже із зустрічними візитами у 2004-2006 рр. до Польщі виїздили більше 50 делегацій з Вінницької області, до складу яких входили представники органів місцевого самоврядування різних рівнів, представники освіти і медицини, а також активісти громадських організацій. Під час вказаних візитів делегати мали нагоду познайомитися з роботою державних органів влади Республіки Польща та побачити на власні очі результати адміністративно-територіальної реформи в цій країні, отримати практичний досвід роботи польських держслужбовців та взаємозбагатитися різного роду методичними рекомендаціями у

роботі державних органів, а також ознайомитися з роботою медичних та освітніх закладів, громадських організацій, їх впливом на діяльність та розвиток громад. Набутий досвід дозволив здійснити чимало перспективних кроків у налагодженні посередництва між владою і громадськістю та підсиленні українсько-польських зв'язків. Зокрема, за нашого сприяння співробітничав 57 територіальних громад Вінницької області та республіки Польща; підписано 40 договорів про співпрацю між районами, містами, селищами і селами Вінниччини з повітами, містами і гмінами 7 воєводств Республіки Польща (Свентокшиське, Великопольське, Лодзинське, Люблінське, Прикарпатське, Поморське, Опольське). Протягом кількох років проводяться різноманітні заходи з вивчення та розвитку духовних, історичних, моральних цінностей і традицій України та Польщі. Десятки колективів художньої самодіяльності обох країн знайомлять зі своїм мистецтвом глядачів і шанувальників фольклору. На Вінниччині відзначаються дні польської культури, ювілеї відомих польських діячів літератури і мистецтва. Підтримуються дружні зв'язки з представниками полонійних та релігійних організацій. Відділення сприяє розвитку дружніх зв'язків з міжнародними громадськими (неурядовими) організаціями щодо обміну досвідом і проведення спільних заходів з метою взаєморозуміння, довіри, дружби між народами України і Польщі.

Так, за сприяння Відділення був здійснений спільний проект з Конінським відділом Польського меліораційного товариства по оздоровленню 50 дітей з Бершадського району влітку 2005 та 2006 років у Великопольському воєводстві, де вони мали нагоду чудово відпочити та ближче познайомитись з жителями і культурою вищевказаного польського регіону.

Неабиякого значення ВОВТ “Україна – Польща” приділяє всебічному розвитку співпраці з польською стороною у спортивній та культурній сферах. Першочергова увага приділяється обміну дитячими спортивними колективами, які беруть участь у міжнародних турнірах, оздоровленню дітей у таборах відпочинку та на спортивно-оздоровчих базах. За сприяння Відділення була організована поїздка дитячої футбольної команди “Візит” з м. Хмільник на Міжнародний молодіжний футбольний турнір, який проходив у Слупецькому повіті Великопольського воєводства, де хмільниччани вибороли перше місце. У той же час, на спортивній базі ФСТ “Колос” у м. Вінниці був організований відпочинок та тренування для 50 молодих футболістів з Кольського повіту.

У січні минулого року відбулася поїздка молодіжної футбольної команди з м. Ладижин на міжнародний футбольний турнір, який проходив в м. Слупце Слупецького повіту Великопольського воєводства.

Відбулися також поїздки творчих танцювальних колективів “Грація” з м. Вінниця до Великопольського воєводства та “Мрія” з м. Бершадь до Свентокшиського воєводства, де молоді танцюристи мали нагоду показати свій талант перед жителями польських міст та містечок. У свою чергу, у Вінниці, за сприяння Товариства перебував художній ансамбль “Пригода” з м. Рибнік Шльонського воєводства. Налагоджуються зовнішньо-економічні зв’язки та бізнесові контакти з фірмами та підприємствами Республіки Польща. Регулярно проводяться тематичні зустрічі з фахівцями різних галузей народного господарства, як у Польщі, так і в Україні. У 2005 році, як структурний підрозділ, створено приватне підприємство “Господарчий дім” ВОБТ “Україна – Польща”, метою якого є встановлення прямих зв’язків з фірмами та організаціями зарубіжжя та України щодо співпраці.

Вінницьке обласне добродійне Товариство “Польський дім” (Президент Ради Товариства – Єндрусінська Тетяна Тереза)

Вінницьке обласне добродійне товариство “Польський дім” ім. Томаша Марка Леонюка створене 14 січня 1993 р. та нараховує 396 осіб (195 родин) по всій області. Вже понад 10 років при Товаристві діє “Недільна школа ім. Святого Миколая” та більш як 7 років – ансамбль пісні і танцю “Czarodziejski Kwiat”. Керівництво Товариства сприяє також театральному розвитку молоді, це проявляється в активній діяльності драматичного гуртка “Strumek”.

Рада Товариства постійно працює над реалізацією культурних програм, які сприяють духовному та фізичному розвитку молоді, організовуючи різні поїздки та походи до Польщі та України з метою ознайомлення з культурною спадщиною двох братських народів.

Хмільницька міська спілка поляків ім. В. Реймонта (Голова спілки – Галина Брильянт. Вінницька область)

Хмільницька міська спілка поляків ім. В. Реймонта зареєстрована 28 вересня 2000 року як місцева добровільна самостійна організація, створена для задоволення та захисту національних, культурних, творчих, соціальних, економічних та інших спільних інтересів її членів.

Метою діяльності спілки є:

- задоволення та захист законних, соціальних, економічних та інших спільних інтересів своїх членів;
- відродження польської мови, культури, традицій, національної самосвідомості;
- культурно-просвітницька діяльність серед різних верств населення;
- вивчення історії польського народу;
- налагодження зв'язків і співробітництва з національно-культурними, благодійними та іншими організаціями міста, області, країни та зарубіжжя з метою встановлення взаєморозуміння, обміну досвідом, спільної діяльності між людьми різних національностей в ім'я цивілізованого життя кожної особистості в демократичній Українській державі;
- сприяння розвитку різноманітних зв'язків з іншими організаціями, зі спорідненими об'єднаннями інших країн, а також міжнародними;
- надання допомоги членам спілки для участі в заходах, що стосуються специфіки роботи спілки, які проводяться в Україні та за її межами;
- благодійництво.

На сьогоднішній день при спілці працюють:

- жіночий вокальний фольклорний ансамбль “Подільнянки-Хмільничанки” – Дипломант XXVIII Міжнародних буських зустрічей з фольклором в місті Буско-Здруй Республіки Польща (керівник – Валентина Цимбалюк);
- дитячий вокальний ансамбль “Сковронки” – активний учасник конкурсів та фестивалів польської культури (керівник – Олександр Єрошенко);
- дитячий вокальний ансамбль “Настолятки” на базі ЗОШ №4 (керівник – Валентина Цимбалюк);
- школа молодих солістів (керівники: Олександр Єрошенко та Валентина Цимбалюк);
- школа навчання польської мови, де навчаються діти не тільки польського походження, а всі бажаючі з усіх шкіл міста та дитячих садків віком від 4 до 18 років, а також і дорослі.

Результатом діяльності цих колективів є щорічні виїзди для участі у різних фестивалях та курсах як у місті, області, в Україні, так і за кордоном, тобто в Польщі, що є пропагандою не тільки польської, а й української культури, поглибленням знайомства та формуванням симпатії наших народів, а також справою зміцнення дружби між польським та українським народами.

Так, протягом 2001-2006 років наші музичні колективи та солісти брали участь у таких фестивалях та конкурсах:

- 2001 р. – XIV Всеполюський та VI Міжнародний дитячий фестиваль релігійної пісні в місті Лодзь в Польщі;
- 2002, 2003, 2004 роки – IV, V, VI обласні фестивалі-конкурси творчих колективів національних меншин та етнічних груп Вінниччини “Подільські барви” в місті Вінниця; XI, XII Всесвітні фестивалі поезії Марії Конопницької в містах Пшедбуж та Гури Мокрі в Польщі; III, IV, V обласні фестивалі польської культури “Єднаймося, радіймо, співаймо!”;
- 2004 рік – XXVIII Міжнародні Буські зустрічі з фольклором в місті Буско-Здруй в Польщі; VI зустрічі музичних родин на Україні в місті Житомир;
- 2005 рік, 22-24.04 – участь учнів суботньо-недільної школи навчання польської мови та дошкільнят у XVIII Загальнопольському та X Міжнародному Фестивалі Пісеньки та Пісні Релігійної в м. Лодзь (Польща). Яна Коваленко та Ельвіра Лоевська (5,5 років) були нагороджені дипломами та подарунками. Участь в VII Міжнародних полонійних навчаннях для артистично обдарованих осіб у напрямках: акторському, музичному, танцювальному та фольклорному, у містах Пшедбуж та Гури Мокрі (Польща). Анна Шпаченко (4,5 років) та Руслан Андросчук були нагороджені дипломами за найкраще виконання;
- 2005 рік, листопад – участь ансамблів та солістів у святкуванні річниці незалежності Польщі та 10-річчя Вінницької міської культурно-освітньої спілки поляків у Вінниці;
- 2006 рік, квітень – участь 12 учнів школи вивчення польської мови в VIII Міжнародних Полонійних варштатах для обдарованих дітей в містах Пшедбож та Гури Мокрі в Польщі, де виступили з програмою, згідно сценарію Галини Брильянт, за що були нагороджені дипломом.

Спілка існує 6 років, а суботньо-недільна школа навчання польської мови – 7. У школі навчаються діти не тільки польського походження, а й усі бажаючі. За час існування школи та спілки діти щороку виїжджали до Польщі для участі у міжнародних фестивалях, про що свідчать завойовані нагороди, яких у нас біля 30.

Спілка нараховує 160 родин, це передусім учителі загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та музичної школи, вихователі дитсадків, лікарі та медсестри, працівники санаторіїв, податкової інспекції, культурно-освітніх організацій, швейної фабрики “Лілея”, поштового відділення, працівники міської ради, парикмахерки, водії, пенсіонери, військові, працівники пожежної

охорони, безробітні, інваліди, працівники торгівлі та молодь. У спілці є також 172 дітей, 88 з них (66 учнів шкіл та 20 дошкільнят) навчаються в школі польської мови, яка працює при спілці.

Спілка, як і школа, працюють у напрямку налагодження зв'язків і співробітництва з національно-культурними, благодійними та іншими організаціями міста, області, країни та зарубіжжя з метою встановлення взаєморозуміння, обміну досвідом, спільної діяльності між людьми різних національностей в ім'я цивілізованого життя кожної особистості в демократичній Українській державі.

У школі навчання польської мови учні вчать не тільки писати, читати та розмовляти, але вивчають історію, географію, культуру, звичаї, традиції як польського, так і українського народів, таке навчання проходить паралельно.

У 2004 році Рішенням виконкому міської ради виділено приміщення для Центру польської культури у місті Хмільник для всіх бажаючих – маленький палац школярів для вивчення культури та традицій держави їхніх предків та сусідів, бо діти – це наші нащадки і від правильного їх виховання залежить наше з вами майбутнє.

УДК 94(477.75)

Gocłowski, Andrzej

PRZYRODNICZE UWARUNKOWANIA GEOPOLITYCZNEGO ZNACZENIA KRYMU W EUROPIE

I. UWAGI WSTĘPNE

Jak powszechnie wiadomo, Krym przyłączono do Ukrainy w 1954 roku. Jest to więc wydarzenie historyczne bardzo świeżej daty. Nie jest ono zapewne zaliczane przez Ukraińców do grupy zdarzeń najważniejszych w dziejach ich ojczyzny. Nie można jednak wykluczyć możliwości, iż ocena ta w przyszłości może ulec weryfikacji. Jak wykazał bowiem przebieg niedawnego rosyjsko-ukraińskiego sporu o status polityczny Krymu, półwysep ten zachował wyjątkowe znaczenie geopolityczne mimo, iż na skutek ogromnego cywilizacyjnego skoku, który miał miejsce na świecie w ciągu kilku ostatnich dziesięcioleci, zmieniło się diametralnie wiele tradycyjnych relacji, łączących człowieka z przyrodą. Wobec powyższego, wydaje się być zasadne zastanowienie się od nowa nad geopolityczną rolą Półwyspu oraz przyczynami jej trwałości.

Obserwując sowieckie poczynania względem Krymu możemy przypuścić, iż dopóki istniał Związek Sowiecki, transfer Półwyspu nie miał istotnego politycznego znaczenia. Problem pojawił się dopiero po jego rozpadzie. Było tak m.in. dlatego, że decydujący o Krymie politycy nie wyobrażali sobie ani upadku ZSRS, ani powstania suwerennej Ukrainy.

W wyniku polityki prowadzonej przez władze sowieckie względem ludności Krymu, której skutki nałożyły się na efekty bardziej długofalowych działań rosyjskich z przed I wojny światowej, półwysep ten jest dziś najbardziej rosyjskim obszarem Ukrainy, skutkiem czego po zmianie przynależności pojawiły się tam konflikty na tle etnicznym, prowadzące także do zdrażeń z Rosją. Spośród rosyjskich mieszkańców Krymu rekrutują się działacze, którzy dążą nie tylko do uniezależnienia go od Ukrainy, ale nawet do przyłączenia go do Rosji (patrz n.p. apel deputowanych Rady Najwyższej Krymskiej ASSR do Prezydenta ZSRS z 22. XI. 1991). Poza oczywistym argumentem o rosyjskiej większości na Krymie, w związku z którym pojawiły się żądania przeprowadzenia referendum (wynik byłby łatwy do przewidzenia), przekonywano o konstytucyjnej nieważności umowy o przekazaniu Półwyspu, podważano historyczne i kulturowe prawa Ukrainy do Krymu, a także bagatelizowano przyczyny decyzji z 1954 r. [1] Podkreślić także należy, iż obok czynników politycznych i opinii publicznej obu państw (oraz Krymu), istotną rolę w sporze pełniły stacjonujące do dziś na Półwyspie rosyjskie siły zbrojne.

Nie wnikając w szczegóły rokowań rosyjsko-ukraińskich oraz ich różnych uwarunkowań stwierdzić należy, iż niebezpiecznie rozwijająca się sytuacja została w ostatnich latach jedynie zamrożona środkami politycznymi. Status quo utrzyma się zapewne dopóty, dopóki Rosja będzie usiłowała odzyskać utracone nad Morzem Czarnym wpływy drogą kompleksowych działań politycznych i ekonomicznych względem państw tzw. “bliskiej zagranicy”, nie zaś metodą popierania lokalnych secesjonistów [2].

W artykule tym nie będziemy zajmować się politycznymi i ekonomicznymi uwarunkowaniami znaczenia Krymu w Europie, spróbujemy jedynie rozpatrzyć takie cechy przyrody Krymu i przyległych obszarów, które sprzyjały – i często nadal sprzyjają – jego wysokiej pozycji geopolitycznej.

II. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE KRYMU

II.1. Na tle akwenów morskich

Granica ląd-morze jest jedną z głównych barier działalności człowieka, otwiera jednak zarazem przed człowiekiem jedną z najważniejszych dróg komunikacyjnych. Przewaga jednej z tych funkcji nad drugą, a więc i ocena znaczenia danego wybrzeża, zależy od jego rodzaju, rozpatrywanego z punktu widzenia jego przydatności oraz od szczebla rozwoju cywilizacyjnego danej nadmorskiej społeczności.

Rzut oka na mapę Południowo-Wschodniej Europy pokazuje, iż Krym stanowi zjawisko wyjątkowe wobec monotonii ziem, obrzeżających od północy basen czarnomorski. W obrębie tego akwenu nie ma półwyspów i wysp o porównywalnej z Krymem wielkości, a jego znaczne wysunięcie ku środkowi morza powoduje, iż można je kontrolować najlepiej z południowo-zachodniej części tego półwyspu.

Od zamierzchłych czasów Krym był terenem ekspansji ze względu na swoje kluczowe położenie w basenie czarnomorskim. Na jego wybrzeżach powstało największe nad Morzem Czarnym skupisko starożytnych miast greckich, które powiązane były drogą morską ze Światem Śródziemnomorskim. Później rozwijały się tam miasta rzymskie, bizantyjskie, chazarskie, weneckie, genueńskie, tatarskie, tureckie i rosyjskie. Większość z nich funkcjonowała w oparciu o dalekosiężne powiązania handlowe, wynikające z korzystnego położenia geograficznego, lub w związku ze specyficznymi cechami przyrody Półwyspu.

Unikalna lokalizacja Krymu w obrębie akwenu Morza Czarnego powoduje, że jego posiadanie było – i nadal jest – atrakcyjne dla tych państw regionu, które pragną zapewnić sobie bezpieczeństwo dzięki flocie wojennej (a obecnie i siłom powietrznym). Dla Ukrainy istotne znaczenie

ma fakt, że Półwysep dzieli na dwie części jej morskie wybrzeże, strategicznie dominując nad całym południem kraju. Pełna kontrola tego państwa nad własnym wybrzeżem (a więc i nad Krymem) jest również niezbędnym warunkiem jego bezpieczeństwa ekonomicznego. Nawet jeśli pominiemy na chwilę w swym rozważaniu indywidualne zalety niektórych krymskich portów, musimy zauważyć, że w sytuacji ewentualnej utraty Półwyspu wschodnia część wybrzeża Ukrainy (z portami Zagłębia Donieckiego) byłaby strategicznie bezużyteczna, gdyż wyjście z Morza Azowskiego przez cieśninę Kerczeńską znalazłoby się całkowicie poza ukraińską kontrolą.

Zdaje się zatem nie ulegać wątpliwości, iż jeśli nawet nie uwzględnimy bardzo niekorzystnej struktury narodowościowej całej południowo-wschodniej części Ukrainy, sytuacja, w której Krym znalazłby się poza jej granicami znacząco pogorszyłaby stan bezpieczeństwa oraz uwarunkowania gospodarcze państwa.

Natomiast dla takiego państwa regionu, które pragnęłoby w Południowo-Wschodniej Europie realizować ambicje mocarstwowe, Półwysep ma nieco odmienne znaczenie, ale jest ono również kluczowe. Uzyskanie bowiem możliwości sprawowania poprzez Krym kontroli nad czarnomorskim akwenem stanowi niezbędny krok do ekspansji poza jego granice. Dzieje rozprzestrzeniania się rosyjskiej, a następnie sowieckiej, obecności w Południowo-Wschodniej Europie od XVIII do XX w. włącznie, której cele, jak powszechnie wiadomo (n.p. Rossiya, etc., 1994), daleko wykraczają poza barierę Bosforu i Dardaneli, dostarczają na to szereg przykładów.

Sprawdźmy zatem, jakie geopolityczne znaczenie miało specyficzne położenie Półwyspu w przeszłości?

W starożytności wybrzeże tzw. Północnego Nadczarnomorza odgrywało szczególną rolę w życiu zamieszkujących ten region społeczeństw. Ciągnął się wzdłuż niego wąski, porozrywany pas intensywnego antycznego osadnictwa, zrazu greckiego, później hellenistycznego i rzymskiego, przylegający do rozległego stepowego, lub też górzystego (Krym, Kaukaz), zaplecza, z rzadka zasiedlonego (zwłaszcza na stepach) przez ludy znacznie słabiej cywilizacyjnie zaawansowane od świata śródziemnomorskiego. Leżący w osi tego pasa Krym oraz stepy Ukrainy były ważnymi częściami strefy kontaktowej o randze ogólnoeuropejskiej między dwoma różnymi światami kulturowymi. O roli tej nadmorskiej strefy w procesie przekazywania w głąb lądu antycznych wartości kulturowych świadczą zanikające wraz z oddalaniem się od morza nagromadzenia starożytnych znalezisk archeologicznych.

Kontakty takie, jak powszechnie wiadomo, miały różny charakter. Bez względu jednak na to, czy przeważał pokojowy handel, czy wojny i grabieże, w ich wyniku postępował proces obustronnej kulturowej dyfuzji, przy czym strona antyczna dysponowała zapewne bardziej kuszącą ofertą.

Tak więc, zdaje się nie ulegać wątpliwości, że kulturotwórcza rola owego wybrzeża w starożytności była dla rozwoju terenów Południowo-Wschodniej Europy nie do przecenienia.

U schyłku antyku i we wczesnym średniowieczu, skutkiem załamania się potęgi Imperium Rzymskiego i Wędrówek Ludów, które przebiegały wzdłuż wspomnianej strefy kontaktowej, nastąpiło zakłócenie jej funkcji przekaźnika kulturowego. Większość nadmorskich miast uległo ruinie, a kwitnące niegdyś wokół nich rolnictwo zanikło. Wyludnionymi stepami przemieszczały się ku zachodowi kolejne fale koczowników. Mimo to jednak, zwłaszcza w granicach bizantyjskich posiadłości na Krymie, zachowały się dosyć długo niektóre stare centra, jak n.p. Chersones (ostatecznie zniszczony dopiero w XIV stuleciu przez najazd Litwinów), Bosforo (do XIII w.) oraz położona po drugiej stronie cieśniny Kerczeńskiej – Tamarcha, czyli Tmutarakań (do XI w.).

Pas stepowy tworzył w tym okresie raczej rodzaj buforu niż strefę ożywionych kontaktów, który oddzielał nieliczne enklawy osiadłego życia na południu od głębokiego zaplecza lądowego, zamieszkałego przez zbieracko-łowieckie i wczesnorolnicze plemiona leśne. Krym wyraźniej niż kiedykolwiek podzielony był wówczas pod względem kulturowym na górzystą część południową, zachowującą na wybrzeżu i w górskich refugiach szczątki dawnej kultury antycznej i polityczny związek z Bizancjum oraz północną, stepową, podobnie jak reszta stepów europejskich wyludnioną, która stanowiła scenę licznych najazdów i koczowniczych wędrówek. W IX w. węzłowym punktem regionu był krymski Chersones, gdzie można było spotkać wybitnych bizantyjskich mężów stanu i do którego zapędzały się oddziały koczownicze (n.p. Pieczyngów) i ruskie zagony (Gumilow 1996). Tutaj Włodzimierz Wielki poślubił bizantyjską księżniczkę i przyjął chrzest w obrządku wschodnim, wyznaczając na kolejne tysiąclecie kierunek rozwoju Wschodniej Słowiańszczyzny. Nie udało się jednak Rusi Kijowskiej utrzymać stepowego południa. Tym bardziej nie było to możliwe w okresie rozbitcia dzielnicowego. Nieudane próby książąt ruskich zdobycia kontroli nad dostępem do morza dowodzą jednak, że świadomość jego ważności nie zanikła.

W sumie, trudno byłoby powiedzieć, iż w okresie tym związek między wybrzeżem a resztą ziem Nadcarnomorza (nie mówiąc już o głębszym lądowym zapleczu) był podobnie ścisły, jak w starożytności.

Nowa sytuacja polityczna wiązała się od XIII w. z pojawieniem się w Europie Wschodniej Mongołów (zwanymi później Tatarami) pod których rządy dostała się na długo Ruś Północno-Wschodnia oraz Krym. Połączenie wybrzeży z wielkimi obszarami w głąbi lądu pod jedną dominacją spowodowało ponowne ożywienie dalekosiężnego handlu czarnomorskiego. Dzięki znakomitemu położeniu Południowego Krymu i warunkom przyrodniczym zapewniającym dogodne porty oraz bezpieczeństwo i wyżywienie dla ich ludności, odrodziły się dawne ośrodki, przejęte przy końcu stulecia w drodze obustronnie korzystnych umów z Tatarami przez Wenecjan i Genuńczyków (ci ostatni w 1365 r. wyparli z Krymu swych włoskich konkurentów). Wpływami nad zachodnią połowę Rusi podzieliły się głównie Polska i Litwa. Ta ostatnia w drugiej połowie XIV w. dotarła nawet do dawnych bizantyjskich posiadłości na Krymie (zburzenie Chersonesu) i opanowała na kilkadziesiąt lat pas wybrzeża między ujściami Dniepru i Dniestru. Połączone państwo Polsko-Litewskie nie wykorzystało uzyskanego dostępu do morza, pozostawiając tę strefę jako nie zagospodarowaną i pustą domenę koczujących Tatarów i Kozaków. Ci ostatni, specyficzna wojownicza formacja wolnych ludzi różnego pochodzenia (patrz także niżej), żyli tam z plodów ziemi, handlu i rozboju.

Na początku XV w. Krym wraz z rozległymi terenami stepów od Dniepru do przedgórzy Kaukazu dostał się pod zwierzchnictwo sukcesora Złotej Ordy, Wielkiej Ordy Kipczackiej, ale już około 1430 r. usamodzielniał się, jako Chanat Krymski. Nowi władcy pragnęli w większym stopniu korzystać z handlowych zysków włoskich miast na Krymie, nie mieli jednak dość sił, aby to osiągnąć. Ostatecznie zdobyli je w r. 1475 r. z pomocą militarną Turcji, która włączyła je jednak we własne granice, wkrótce (1478) uzależniając także Chanat Krymski, pozostający odtąd w zależności wasalnej od sułtana.

Tak więc, całe północne wybrzeże Morza Czarnego znalazło się pod formalnym zwierzchnictwem Chanatu, lub/i Turcji. Pod nowym władztwem miasta krymskie wkrótce ponownie rozkwitły, jako ośrodki dalekosiężnego morsko-lądowego handlu tranzytowego, zwłaszcza niewolnikami, zdobywanymi podczas łupieżczych wypraw Tatarów. Z kolei bytujący nad dolnym Dnieprem Kozacy, korzystając z nadmorskiego położenia i przyrodniczej specyfiki ziem Południowej Ukrainy, dokonywali szybkich rozbójniczych rajdów na ziemie tatarskie i tureckie. Dzięki bliskości morza i znakomitemu opanowaniu walorów miejscowej przyrody najeżdżać mogli nie tylko pograniczne osiedla, ale także (jak niegdyś Waregowie) duże i bogate porty – Krymu (Kefer – Teodozję), Bałkanów (Warne) i Azji Mniejszej (Trapezunt), a nawet prowadzić walki z regularną flotą turecką

(n.p. w r. 1624 wsparli skutecznie na morzu zbuntowanego przeciw Turcji wasala, chana Szahin Gireja).

W wyniku osłabienia państwa polsko-litewskiego, w XVIII – XIX w. pozostały już tylko dwa mocarstwa, pretendujące do panowania nad akwenem czarnomorskim – Imperium Otomańskie i Rosja. Nadal do głównych węzłów strategicznych Północnego Nadcarnomorza zaliczały się twierdze i porty Krymu, zwłaszcza kontrolujący cieśninę Kercz (tur. Jenikale) i Kaffa (Kefe), ale także ujścia wielkich rzek ukraińskich. Odkąd słabo zaludniony i niestabilny politycznie obszar południa Ukrainy (wraz z dawnymi ziemiami Chanatu) znalazł się pod jednolitym władztwem Rosji, która wyszła szerokim frontem na morskie wybrzeża, Turcja była z Europy sukcesywnie wypierana, natomiast Rosja nie tylko sięgnęła po Bałkany, ale zamierzała także opanować Bosfor i Dardanele. Plan ten nie powiódł się jedynie z powodu zdecydowanego przeciwdziałania kilku mocarstw europejskich (Wojna Krymska). Według Chazbijewicza (2001), o doniosłej strategicznej wadze Krymu w Europie świadczy następująca prawidłowość: ilekroć w dziejach Rosja traciła Krym, malała jej rola w Europie – i odwrotnie, n.p. w 32 lata po zajęciu Krymu wojska rosyjskie były w Paryżu, a Turcja została wypchnięta z Europy, do której powróciła dopiero po przegranej przez Rosję wojnie (op. cit.). Jednak nawet zwycięstwo w Wojnie Krymskiej nie zdołało już powstrzymać rozpadu Otomańskiego Imperium.

Kluczowa rola Krymu w basenie Morza Czarnego dała o sobie znać podczas wojen wieku XX. Ze względu na półwyspowy charakter oraz walory strategiczne tutaj najdłużej utrzymywały się siły przeciwników władzy bolszewickiej oraz wojska stron, walczących w obu wojnach światowych. Geopolityczne znaczenie półwyspu było prawdopodobnie jedną z głównych przyczyn wysiedlenia Tatarów Krymskich w r. 1944. Nie tylko bowiem zasiedlono go Rosjanami, ale pozbyto się zamieszkujących tam od dawna pozostałych mniejszości etnicznych [3]. Koncepcję głównie geopolitycznego powodu “oczyszczenia Krymu z elementu niepewnego” zdaje się umacniać fakt zaniechania wkrótce po deportacjach dalszej realizacji planu (powstałego jeszcze w latach 1920.) stworzenia na Krymie żydowskiej autonomii, który popierany był przez wpływowe kręgi żydowskie zarówno w ZSRS, jak w Ameryce (Chazbijewicz, op. cit.). Zdaniem Aleksandra Niekricza (za: Butkevich, 1996), akcja wysiedleńcza była czyszczeniem zaplecza przed planowaną przez Stalina konfrontacją z Turcją, która ostatecznie nie doszła do skutku [4].

Zdaniem Chazbijewicza, Krym jest nadal geopolitycznym kluczem do utrzymania wpływów Rosji w Europie Wschodniej, a jeśli uznamy słuszność teorii Mckindera (w którą głęboko wierzą, bardzo aktywni obecnie w Rosji, tzw. euroazjaci), to i w reszcie świata. W każdym razie,

jest on na pewno geostrategicznym punktem wyjścia w turecko-rosyjskim konflikcie politycznym. Dlatego, gdy w r. 1991 Rosja utraciła nie tylko Krym, ale i Ukrainę, nastąpił w niej kryzys mocarstwowości. Ewentualne odbudowanie tureckich wpływów na Krymie niweczyło by rosyjskie starania od 1776 r. o zdominowanie całego basenu Morza Czarnego. "Być może więc, obsesyjna niechęć Rosji do Turcji również w czasach współczesnych (Z. Brzeziński, 1998, wyd. pol.) jest konsekwencją zmagania o Krym, czyli o dominację geostrategiczną nad basenem Morza Czarnego" (op.cit. s. 108). Ewentualne ponowne opanowanie Krymu przez Rosję spowodowało by przywrócenie wpływów rosyjskich na Ukrainie, a następnie jej inkorporację oraz odrodzenie się imperium. Zdaniem Chazbijewicza, takiemu rozwojowi sytuacji mogłoby zapobiec przywrócenie na Krymie tatarskiej autonomii w ramach Ukrainy (op. cit.). Owe nadzieje nie liczą się jednak dostatecznie z etnokulturowymi realiami Półwyspu. Trudno bowiem wyobrazić sobie terytorialną autonomię dla jakiegokolwiek narodu na obszarze, gdzie nie stanowi on więcej niż 20% ogółu ludności, a już obecnie występuje dość zaawansowany konflikt etniczny. Przy czym grupa dominująca, czyli Rosjanie, nie tylko znacznie przekracza 50% ludności, ale w praktyce dominuje we wszystkich istotnych dziedzinach życia Półwyspu (ogółu zaludnienia dopełniają głównie Ukraińcy, w znacznej części zrusyfikowani językowo).

II.II. Na tle otoczenia lądowego

Według Elisabeth Ch. Semple (1911) typowy koczownik jest ekonomicznie pasterzem, politycznie zdobywcą, a chronicznie – żołnierzem (op. cit.). Cechy te wykształcają się w konfrontacji z surowym, ubogim i rozległym krajobrazem stepów i półpustyń. Nigdy warunki przyrodnicze nie są tam na tyle korzystne, aby można było utrzymać się wyłącznie z nomadycznej hodowli. Dlatego koczownicy trudnili się zawsze handlem i rozbójem lub uzależniali od siebie pobliskie ludy rolnicze. Podobnie było na stepach czarnomorskich.

Zimy na ukraińskich i krymskich stepach są dość surowe, ale bardziej śnieżne niż na stepach Syberii. Częściej także występują odwilże. Powoduje to tworzenie się skorup lodowych, uniemożliwiających zwierzętom zdobywanie paszy z pod śniegu. Dlatego koczownicy tej części stepów Eurazji byli zawsze mniej mobilni, niż na wschodzie (Gumiłow, op. cit., Gizer 1997). Na okres zimy chronili się ze stadami do zalesionych, zasłoniętych przed wiatrem, dolin rzecznych, gdzie uprzednio nagromadzili zapasy paszy, lub udawali się na południe, w kierunku gór.

Na obrzeżach terenów opanowanych przez koczowników spotykamy się często ze zjawiskiem tzw. "ludzi luźnych", którzy z różnych przyczyn napływali na stepy z terenów rolniczych i aby przetrwać, musieli przejąć

wiele cech i umiejętności od swych nomadycznych sąsiadów. Podobnie jak oni stali się więc przedsiębiorczy, odporni na trudy, mobilni i bitni. Ponieważ cenili nade wszystko niezależność, niełatwo było ich ujarzmić. Tak np. na pograniczu wczesnośredniowiecznej Rusi żyli stepach nada-zowskich ludzie wolni od powinności, zwani brodnikami. Wiemy o ich istnieniu dzięki wzmiankom w latopisach, gdyż wspierali niekiedy regularne armie. Musieli więc być waleczni i stosunkowo liczni. Z kolei, funkcję strażniczą na południowych pograniczach ruskich księstw naddnieprzańskich pełnili osiedlani tam zaprzyjaźnieni koczownicy, znani pod nazwą Czarnych Kłobuków.

Typowym przykładem podobnej społeczności są Kozacy. Pojawili się niemal na tych samych terenach, co ich poprzednicy – na spornym stepowym pograniczu Litwy (później Rzeczypospolitej) z Tatarami, Turcją i Moskwą. Od północy granicę tych terenów wyznaczały dniewrowe porohy, za którymi rozciągały się obszary rolnicze, gęściej zaludnione i lepiej kontrolowane przez Rzeczpospolitą. Od południa, po lewej stronie Dniepru oraz między Bohem a Dunajem, zamykały je ziemie koczujących Tatarów. Na sposób życia Kozaków na terenach stepowych Ukrainy wpływała przede wszystkim ich rozległość i pustka, ale także obecność dolin większych rzek, zwłaszcza Dniepru, z wielkim bogactwem fauny i flory, stwarzających na bagnach, w gąszczach porastających wyspy i w licznych rzecznych odnogach znakomite warunki do ukrywania się i organizowania zasadzek. Zasobna, dzika przyroda mogła dać w cieplej porze roku utrzymanie znacznej liczbie ludzi odważnych i przedsiębiorczych. Na zimę większość Kozaków wracała na północ, do wsi i miast, gdzie mieszkała na stałe. Ci, którzy nie chcieli – lub nie mogli – wrócić, zimowali w stepie. Ostoją ich stały się warowne obozy zwane siczami, lokalizowane na trudno dostępnych wyspach dniewrowych poniżej porohów. Od XVI w. można mówić o tworzeniu się tam pierwszych form organizacyjnych kozaczyzny, początkowo wzorowanych na hierarchii wojskowej. Jednak niektóre kozackie urzędy i funkcje nawiązywały do specyfiki warunków lokalnych, w tym także przyrodniczych. I tak n.p., szafarze i podszafarze pobierali opłaty za przeprawy na Dnieprze, Bohu i Samarze, ataman gromadki pilnował porządku w zimownikach, wśród łowiących ryby, itp. Także o kozackie stadniny i bydło dbali specjaliści urzędnicy (Serczyk 1984).

Uogólniając, można powiedzieć, iż niezależnie od epoki i formacji społecznej, specyfika przyrody stepowego Południa Ukrainy wymuszała na jego mieszkańcach podobne formy zachowań i sposobu życia.

Naturalnym przedłużeniem stepów ukraińskich ku południowi – i to nie tylko pod względem przyrodniczym – są stepowe tereny Krymu. Od niepamiętnych czasów obie te części stepu łączą wspólne dzieje. Dowodzą

tego materiały archeologiczne z rozszaniych w obu obszarach kurhanów z IX – XIV w., związane z pochówkami konnych wojowników: Pieczyngów, Połowców i Tatarów.

Brak na Krymie wielkich życiodajnych rzek stanowił jedną z największych różnic między stepami krymskimi i pobliskiego lądu. Za to od południa krymskie stepy graniczyły z górami, co nadawało im własną specyfikę.

Zauważono już dawno, że w wielu strefach podgórskich na świecie, które graniczą z terenami stepowymi i pustynnymi, istnieją optymalne warunki dla osiedlania się koczowniczych hodowców (Semple 1911, Moszyński 1958, Wojna 1983, Gumilow 1992). Podobnie było na Krymie i przyległych stepach w wielu okresach ich dziejów. Naturalną strefą kontaktów koczowników z rolnikami były Północne i Zachodnie Przedgórze Krymskich Gór. Spotykali się tam z koczownikami już antyczni Grecy, a po nich Rzymianie i Genuńczycy. Często nomadzi z suchych równin stepowych i rolnicy z wilgotnych przedgórz i dolin rzecznych żyli w symbiozie, niekiedy nawet we wspólnym organizmie politycznym (Chersones Taurydski w okresie swego rozkwitu, Chazaria, Chanat Krymski), uzupełniając się wzajemnie w oparciu o odmienne bogactwa przyrodnicze swych siedlisk. W końcu przeszli tutaj do uprawy ziemi krymscy Scytowie, Sarmaci, Chazarowie i Tatarzy. Strefa przedgórze była również – obok południowego wybrzeża – główną strefą osiedleńczą w Chanacie Krymskim.

Tak więc, jeśli dla mieszkańców stepów Południowej Ukrainy wilgotne doliny rzeczne stanowiły główne atrakcje osadnicze, na Krymie zbliżoną rolę pełniły Północne Przedgórze Krymskich Gór. Było jednak między nimi także kilka istotnych różnic.

Przedgórze były w dziejach przeważnie gęsto zasiedlone przez rolników, były też ze względu na swą lokalizację rzadko narażone na najazdy ze stepów na lądzie. W razie niebezpieczeństwa zresztą, ich mieszkańcy mogli łatwo uniknąć zagłady, kryjąc się w pobliżu w znakomitych naturalnych górskich fortecach.

Na stepach ukraińskich takich możliwości nie było. Doliny rzek dostarczały wprawdzie dość żywności i oferowały doskonałe drogi wodne, nie zapewniały jednak rolnikom stabilnego bytu. Dlatego osadnictwo w ich dolinach było rzadkie i efemeryczne. Stwarzały natomiast idealne warunki dla myśliwych, rybaków i rozbójników. Były więc środowiskiem o cechach pośrednich między bezdrzewnymi, skrajnie niebezpiecznymi dla rolników, równinami stepowymi, a bezpiecznymi i zasobnymi dolinami krymskich Przedgórz.

Wśród Kozaków wcześniej ujawniły się, wzmagające się z czasem, tendencje autonomistyczne. Gdy jednak po szeregu próbach stało się jasne, że samodzielna ich realizacja w ramach Rzeczypospolitej nie jest możliwa, zaczęli poszukiwać sojuszy z jej sąsiadami: Rosją, Chanatem i Turcją. Podobnie jak Chanat Krymski u boku Turcji, tak Kozacy w Rzeczypospolitej, stanowili ważny, choć słabo przewidywalny, element gry politycznej na pograniczu. Bywali zarówno niezbędni, jak kłopotliwi. W obu przypadkach cechy specyficznego środowiska przyrodniczego Południowej Ukrainy i Krymu wpłynęły na fiasko wysiłków okiełznania tak jednych, jak i drugich. Podołała temu zadaniu dopiero potężniejsza od końca XVII w. Rosja.

Po podziale Kozaczyny na części: polską i rosyjską, znaczenie Sycy upadło. Utrwalone w wyniku burzliwych wydarzeń XVII w. dążenie Kozaków do niezależności zwalczane było zarówno przez Polskę, jak i Rosję. Wkrótce po stronie polskiej wszelkie formy ich samorządności zlikwidowano, a wolni Kozacy przenieśli się na Lewobrzeże. Po latach trudnych doświadczeń współpracy z Rosją, która stopniowo, ale systematycznie, ograniczała ich samorządność, Kozacy coraz częściej (1709-1733, 1760-1770) podejmowali próby politycznej współpracy z Chanatem i z Turcją, z którymi od dawna łączyły ich silne więzi ekonomiczne (Serczyk, op. cit., Butkevich, op. cit.). Było już jednak za późno.

Kolejny etap rosyjskiego podboju terenów nadczarnomorskich to stopniowe likwidowanie Chanatu Krymskiego (1775 – 1783). Funkcjonalne powiązanie tego ostatniego z Zaporozem ilustruje fakt, że już w 11 miesięcy po wcieleniu Chanatu do Rosji cesarzowa rozkazała zniszczyć ostatnią Sicz, przekreślając ostatecznie niezależność naddnieprzańskich Kozaków, którzy w swej zasadniczej masie roztopili się w otaczającej ukraińskiej ludności.

Aby utrzymać przy Rosji nowo pozyskane, słabo zaludnione i zdewastowane wojnami, tereny Południa, należało zasiedlić je ludnością nie sprawiającą podobnych kłopotów, jak ich dotychczasowi mieszkańcy. Dlatego też rozpoczęto od przymusowych przesiedleń i prześladowań resztek dawnych mieszkańców, nie wyłączając prawosławnych Kozaków. Jeszcze w czasie działań wojennych na terenie Krymu, celem zrujnowania gospodarki Chanatu, wysiedlono zeń wszystkich chrześcijan (1778). Wymuszana przez władze emigracja Tatarów oraz rozdawnictwo ich ziem osobom zasłużonym dla monarchy przybrały ogromne rozmiary. Z przedwojennej liczby 400-600 tys. mieszkańców pozostało ich 50-140 tys. (według różnych źródeł, za: Druzhynina 1959). Równocześnie trwała intensywna kolonizacja Noworosji i Krymu Rosjanami i cudzoziemcami werbowanymi w wielu krajach Europy (Lubavskiy 1996). Starano się przy

tym, aby ludność ukraińska była na nowych terenach możliwie nieliczna. Już w latach 1785-7 wysiedlono z terenów Południa do Rosji ponad 25 tys. Ukraińców. Jednak z powodu bliskości obszarów etnicznie ukraińskich oraz atrakcyjności nowych siedlisk zatrzymanie spontanicznej migracji Ukraińców na południe było nierealne.

Łąkowa część późniejszej guberni Taurydzkiej została zagospodarowana stosunkowo intensywnie już na przełomie XVIII – XIX w., natomiast sam Półwysep dopiero w latach 1860. (Kabuzan 1969, za: Nepomnyashyii, 1997). Jednak już w 1779 r, z powodu trudności w pozyskaniu osadników rosyjskich, zezwalamo na osiedlanie się na Krymie Ukraińców (Butkevich, op. cit.). Spontaniczne zasiedlanie Półwyspu, w tym przez Ukraińców, wzmożło się od lat 1880. (Nepomnyashyii, op. cit.). W samych tylko latach 1897 – 1914 przesiedlono z 9 południowych guberni w głąb państwa 1,69 mln. Ukraińców, sprowadzono zaś ludność innych narodowości. Warto też pamiętać, że liczba Ukraińców była w spisach ludności systematycznie maskowana poprzez włączanie ich do narodowości rosyjskiej (w tym celu wykorzystywano pojęcie Małorosjanina, jako etnograficznej odmiany Rosjanina). Mimo to, pod koniec stulecia na Południowej Ukrainie na wsi dominowali Ukraińcy¹, integrując prowincję językowo i kulturalnie (I.Yu. Sinkevych 1997; T.M. Pron' 1997). Natomiast w miastach Ukraińcy stanowili mniejszość. Podobnie było z Rosjanami w miastach Krymu, ale z jednym zastrzeżeniem: Tatarzy raczej emigrowali niż poddawali się rusyfikacji.

W rezultacie naszkicowanych wyżej złożonych procesów i uwarunkowań ukształtował się ku końcowi XIX stulecia nowożytny naród Ukraiński (Wójcik 1961). Jego wieloetniczne korzenie tkwią zarówno w

¹ ДАОО. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 482. – Арк. 11-12.

ДАОО. – Ф. 1. – Оп. 191 (1832). – Спр. 36; Оп. 191 (1843). – Спр. 31. – Арк. 282; Оп. 198 (1860). – Спр. 410; Оп. 191 (1837). – Спр. 86.

ДАОО. – Ф. 1. – Оп. 200 (1831). – Спр. 38; Оп. 200 (1834). – Спр. 23; Оп. 200 (1836). – Спр. 19. – Арк. 85; Оп. 151 (1841). – Спр. 6. – Арк. 1-12; Оп. 151 (1841). – Спр. 85.

ДАОО. – Ф. 1. – Оп. 191. – Спр. 36 (1832.); Оп. 192. – Спр. 31 (1843).

ДАОО. – Ф. 252. – Оп. 1. – Спр. 12 об. – 13, 169. – Арк. 155, 247-248.

ДАОО. – Ф. 2. – Оп. 7. – Спр. 38, 218.

ДАОО. – Ф. 18. – Оп. 5. – Спр. 15 на 35 Арк.; Спр. 16 на 1 арк.

ДАОО. – Ф. 18. – Оп. 5. – Спр. 8 на 5 арк.

ДАОО. – Ф. 88. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 216.

ДАОО. – Ф. 88. – Оп. 3. – Спр. 12.

ДАОО. – Ф. 88. – Оп. 1. – Спр. 221.

ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 18 (1902 р.). – Спр. 107. – Арк. 4.

ДАОО. – Ф. 40. – Оп. 3. – Спр. 6, 11а, 13, 15, 16, 19, 24, 25.

ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 8 (1901). – Спр. 66. – Арк. 19-28.

ДАОО. – Ф. 44. – Оп. 1 (1825). – Спр. 21.

strefie leśnej, jak i na stepie. Patrząc z tej perspektywy musimy więc przyznać, że połączenie w państwie ukraińskim stepów krymskich i południowo-ukraińskich jest rozwiązaniem stosunkowo najbardziej naturalnym. Związek ten istniał zresztą na szczeblu lokalnym do końca Cesarstwa Rosyjskiego w postaci gubernii Taurydzkiej, rozciągającej się po obu stronach przesmyku Perekopskiego. Dopiero po rewolucji nastąpił jej podział na dwie części: półwyspowa i lądowa, który rozerwał tradycje wielowiekowego łącznego funkcjonowania tych ziem, powszechnie uważanych za ukraińskie. Lenin w listopadzie 1917 r. uznał publicznie cały Krym za terytorium ukraińskie (zapewne także nie rozważano nawet w ówczesnej sytuacji możliwości włączenia Ukrainy do sowieckiej Rosji). Jednak kiedy Tatarzy Krymscy, wezwani pod koniec tegoż miesiąca przez bolszewików do samostanowienia, powołali kurultaj, który proklamował chęć odłączenia Krymu od Rosji i zawiązania unii z Ukrainą, akt ten uznano za kontrewolucyjny, a Armia Czerwona i marynarze z Sewastopola siłą unicestwili secesję. Do r. 1919, kiedy to zdecydowano powołać Krymską Republikę Socjalistyczną w składzie Rosji (proklamowaną 18. X. 1921), uznawano jeszcze niekiedy priorytet więzi lokalnych w regionie nadczarnomorskim, n.p. połączono partię bolszewicką na Krymie z centralą ukraińską, motywując to uwarunkowaniami politycznymi. Jak jednak pokazał dalszy rozwój wypadków, gesty te miały charakter jedynie taktyczny (Butkevich, op. cit.).

Po epizodzie popierania różnorodności narodowościowej w ZSRS w latach 1920., wznowiono przy okazji budowy nowego systemu (m.in. likwidacji "klas posiadających") tradycyjną rosyjską politykę asymilacyjną, w tym antyukraińską, która przyniosła szczególnie tragiczne żniwo na południu i wschodzie republiki. Kontynuowano masowe przesiedlenia Rosjan na południe, kierując ich zwłaszcza do ośrodków przemysłowych i na Krym. Tak n.p. latach 1926-39 skutkiem tej imigracji ogólna liczba mieszkańców Półwyspu wzrosła z 714 tys. do 1,13 mln., a udział mniejszości narodowych spadł z 10 do 5%.

W procesie centralizowania gospodarki osłabiano bezpośrednie relacje Ukrainy z Krymem – niemal wszystkie nici powiązań gospodarczych musiały przechodzić przez Moskwę. Ekonomia ma jednak swoje prawa. Nadal większość importu Krymu pochodziła z Ukrainy. Zagłębia Kerczeńskie i Doniecko-Krzyworoskie tworzyły zintegrowaną strukturę organizacyjną, linię kolejową Symferopol-Dzankoj musiano połączyć w jeden system z koleją do Dniepropietrowska, a drogami Krymu i Ukrainy zarządzała ta sama kontrola drogowa, itd., itp.

Kolejne ogromne straty ludnościowe w wyniku II wojny światowej oraz zaostrzenie systemu politycznego były impulsem do dalszych

ogromnych migracji, których saldo na Południu Ukrainy i na Krymie było dodatnie jedynie dla Rosjan. Na Krymie przeprowadzono ponadto, wspomniane już, masowe wysiedlenia Tatarów i tradycyjnych mniejszości narodowych. Ich miejsce zajęły z naddatkiem rzesze rosyjskich przesiedleńców. Przybywali jednak również osadnicy z pobliskiej Ukrainy – w 1945 r. 17 tysięcy rodzin, w latach 1950-54 – 57 tysięcy.

Geograficzna bliskość i więzi ekonomiczne były główną przyczyną faktu, że pomoc w powojennej odbudowie Krymu pochodziła przede wszystkim z Ukrainy. Skutkiem tego, gospodarki obu krajów nadal się integrowały. Dlatego właśnie uzasadniając swą decyzję z 1954 r. Rada Najwyższa Rosyjskiej Federacji wymieniła: bliskość terytorialną, podobieństwo systemów ekonomicznych i ścisłe więzi kooperacyjne obu terytoriów, zaś jej przewodniczący dodał, że przy ratyfikacji wzięto pod uwagę podobieństwo kulturowe obu obszarów. Argumentu czysto przyrodniczego, że Krym jest częścią USRS jako naturalna kontynuacja stepów Południowej Ukrainy, użył natomiast przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy. Dodać warto, że w związanych z transferem dokumentach nie ma mowy o tym, iż miał on być jubileuszowym “darem Rosji” dla Ukrainy (Butkevich, op. cit.).

Tak więc, nie ulega wątpliwości, że wśród ówczesnych autorów tej decyzji była wyraźna świadomość faktu, że Ukraina powiązana jest tak licznymi więzami z Krymem, że włączenie go w jej granice jest uzasadnione przyrodniczo, ekonomicznie i kulturowo.

III. PRZYRODA PÓŁWYSPU

Przeanalizujemy teraz pokrótce z geopolitycznej perspektywy zasoby naturalne Półwyspu, które, obok wartości nagromadzonych skutkiem wielowiekowej działalności ludzkiej, stanowiły o jego społecznym i ekonomicznym potencjale.

III.1. Struktura geologiczna i surowce mineralne, ukształtowanie poziome i pionowe

Struktura geologiczna Krymu jest podstawową przyczyną jego podziału na dwa wielkie regiony: Północny i Południowy. W związku z jej skomplikowaniem na Południu, bogactwa mineralne są tam dość różnorodne. Kilka z nich wykorzystywano już w starożytności (kamień budowlany, sól, saletra, rudy metali), a niektóre odgrywały nawet rolę ponad lokalną. Krym słynął niegdyś w Imperium Otomańskim z tzw. kamienia mydlanego oraz doskonałego piaskowca do wyrobu kamieni szlifierskich i żaren. Od stuleci przyjeżdżano z głębi ładu po sól, tworzącą się do chwili obecnej w przybrzeżnych jeziorach.

Dziś sól kuchenną wraz z solami jodowo-bromowymi i magnezowymi wykorzystuje się także jako surowiec dla przemysłu chemicznego oraz dla celów balneologicznych. Pozyskuje się go głównie z zatoki Siwasz, zaś szlamy lecznicze z lagun w okolicach Saki i Eupatorii.

Do niedawna największe znaczenie w gospodarce Półwyspu miały wydobywane odkrywkowo kerczeńskie rudy żelaza, po wzbogaceniu wywożone przez cieśninę Kerczeńską do nadazowskich ośrodków przemysłowych. Jednak ich eksploatacja w nowych warunkach ekonomicznych przestała być opłacalna (słaba jakość rudy, wyczerpywanie się złóż, wymogi ochrony środowiska).

Na Krymie, zwłaszcza w jego części górzystej, występują różne rodzaje kamienia budowlanego. Przede wszystkim wapień oraz marmury, diabazy, bazalty i andezyty. Spośród innych surowców skalnych pozyskuje się margle cementowe; znaczenie ogólnoukraińskie mają topniki, wydobywane w okolicach Sewastopola i Kerczu. Są ponadto złoża bentonitów i piasków formierskich.

Wzdłuż północnego skraju gór oraz w Eupatorii występują wody mineralne (w tym cieplice).

Listę dopełniają niewielkie złoża węglowodorów, eksploatowane w kilku miejscach w nizinnej części oraz przy zachodnim wybrzeżu Półwyspu.

W sumie, zasoby mineralne Krymu w porównaniu z głównymi zagłębiami surowcowymi Ukrainy nie są imponujące i na szerszym regionalnym tle nie mają szczególnego znaczenia. Są jednak większe i bardziej różnorodne niż w skrajnie ubogiej pod tym względem strefie nadmorskiej pobliskiego lądu, gdzie występują jedynie kruche wapień i ły budowlane oraz sole.

Ponieważ Krym łączy się z lądem bardzo wąskim przesmykiem, pod wieloma względami nosi cechy raczej dużej przybrzeżnej wyspy, niż półwyspu. Jednak na długości ponad 100 km oddziela go od lądu bardzo płytka i wąska (do kilkunastu km) laguna Siwasz, tak więc izolacja półwyspu na tym odcinku może być przez człowieka stosunkowo łatwo przełamana.

Geopolityczną i gospodarczą ważność morskiego wybrzeża podkreśla fakt, iż na Krymie nie ma żeglownych rzek. Linia brzegowa Krymu jest dość dobrze rozwinięta, zwłaszcza nad Siwaszem i na południowo-zachodzie. Ten ostatni fragment wybrzeża zasługuje na szczególną uwagę. Składa się nań kilka głębokich, niekiedy rozgałęzionych, zatok riasowych, wcinających się w głąb dość dużego, wyżynnego półwyspu. Obszar ten stanowi więc doskonały naturalny port i twierdzą – trudną do zdobycia i łatwą do obrony. Jeśli dodać jeszcze, że Krym Południowo-Zachodni wy-

sunięty jest najdalej ku południowi, panując w ten sposób nad całym akwenem, wiadomo dlaczego najlepiej na całym Morzu Czarnym nadaje się na bazę marynarki wojennej. Od starożytności miejsce to wykorzystywał znamienity i długowieczny Chersonesz. Jedną z pierwszych decyzji po zajęciu Krymu przez Rosję była budowa tam wielkiej bazy morskiej i miasta Sewastopola, która do dziś jest miejscem stacjonowania części rosyjskiej Floty Czarnomorskiej.

Dość liczne zatoki w okolicach Kerczu są znacznie płytsze niż wyżej wymienione i szeroko otwarte ku morzu. Tutaj jednak najważniejszą strategiczną i gospodarczą rolę odgrywa oddzielająca Krym od Azji dość wąska i płytka cieśnina Kerczeńska, jedyna która łączy Morze Czarne z Azowskim. W dziejach Półwyspu i sąsiednich obszarów miała ona zawsze ponadregionalne znaczenie komunikacyjne i militarne, a od czasu rozwoju nowożytnego przemysłu, zwłaszcza w aglomeracjach nadazowskich i w Donbasie, przewozi się nią między tymi morzami ogromne ilości ładunków (głównie paliw i surowców mineralnych), ważnych zwłaszcza dla Ukrainy i Rosji.

Kilka głębokich zatok szeroko otwierających się ku morzu występuje także na południowym, górzystym wybrzeżu Półwyspu. Położone nad nimi porty mają lokalne znaczenie, m.in. z powodu wystawienia na wpływ otwartego morza, ograniczonego miejsca na rozbudowę i słabego powiązania z zapleczem. Na uwagę zasługuje zatoka Teodozyska, położona przy wschodnim krańcu gór i stosunkowo najlepiej zastłonięta, w której rozwinęła się Teodozja, czyli dawna Kaffa.

Na zachodzie dwie największe krymskie zatoki ograniczają z obu stron równie duży półwysp Tarchanucki. Tutaj największym portem jest Eupatoria, który jednak z powodu płytkiego podejścia i niskich, wyrównanych wybrzeży nie jest dobrze wyposażony przez przyrodę.

Również pod względem rzeźby Krym dzieli się na dwie nierówne części – dużą, równinną i małą – górzystą.

Pierwsza z nich, to równina akumulacyjno-proluwalna, jedynie w miejscach lokalnie wyniesionych (Kercz, Tarchankut) stosunkowo bardziej rozczłonkowana, z wychodniami wspomnianych już wapieni i ilów trzeciorzędowych. Z racji cech podłoża i łagodnej rzeźby tereny te nadają się dobrze pod zabudowę.

Położona na południu część górzysta Półwyspu składa się z nadmorskiego pasma Głównego i dwóch równoległych do niego niskich grzbietów kuestowych, które przedziela na całej ich długości podłużne obniżenie śródgórskie. Region niskogórski tworzy strefę przejściową między stepami a wysokimi górami. Łączy zatem cechy obu rozgraniczanych regionów. Dzięki temu przybyli na Krym koczownicy:

Scytowie, Sarmaci, Chazarowie i Tatarzy mogli tam stopniowo przechodzić do osiadłego trybu życia. Na wzniesieniach i kuestach lokalizowano miasta i twierdze, szczególnie liczne w okresach wojennych zagrożeń na stepach i na wybrzeżu. Zbocza i płaskowyże nadawały się dobrze do wypasu. Doliny i obniżenia śródgórskie stwarzały korzystne warunki dla rolnictwa i dla dróg, łączących poprzez góry stepy z wybrzeżem. Dziś zabytki po wielu żyjących tu grupach etnicznych, w tym dwie kolejne stolice Tatarów i szczątki "skalnych" miast, przyczyniają się do znacznej atrakcyjności turystycznej regionu.

Część zachodnia Pasma Głównego Gór Krymskich to zwarty łańcuch wysokich wapiennych masywów (do przeszło 1500 m. n.p.m.) o powierzchniach szczytowych słabo nachylonych ku północy, od południa i północy ograniczonych stromymi kuestami. Masywy porożcinane są jarowymi dolinami konsekwentnych rzek. Na wschód od Karabi-Jajły Pasma zbudowane jest z utworów bardziej różnorodnych litologicznie, góry są więc niższe i silniej pocięte erozją niż na zachodzie. Główny Grzbiet wywarł decydujący wpływ, zarówno na całokształt warunków przyrodniczych Krymu, jak i na życie jego mieszkańców. Dla człowieka był rodzajem potężnej bariery zatrzymującej, albo ukierunkowującej, jego ekspansję, stanowił również osłonę przed agresją obcych przybyszów.

Obejmujący dolną część stoków Głównego Grzbietu od strony morza pas Południowego Wybrzeża, zbudowany głównie z utworów ilastych, tworzy szereg amfiteatralnych obniżeń podgórskich, którym towarzyszą, wspomniane wyżej, sierpowate zatoki, pooddzielane wzajemnie skalistymi przylądkami o różnej genezie (boczne odgałęzienia Grzbietu, lakkolity, zniszczone wulkany). Skutkiem tego, powstały tu wyjątkowo malownicze krajobrazy morsko-górskie o podstawowym dziś znaczeniu dla rozwoju turystyki i rekreacji. Strefa ta odgrywała kluczową rolę w życiu człowieka na Półwyspie niemal we wszystkich okresach historycznych głównie ze względu na rolę morza. Istotne znaczenie miały także: osłonięcie jej przez góry przed niebezpieczną, koczowniczą Północą i uwarunkowana przez lokalną rzeźbę obronność siedlisk. Dziś Główny Grzbiet wraz z Południowym Wybrzeżem jest – obok ciepłego morza – największą przyrodniczą atrakcją turystyczną Krymu.

III.II. Klimat i wody

Klimat stepowej części Półwyspu, wystawionej na swobodny napływ powietrza ze wszystkich kierunków z wyjątkiem południowego, jest zbliżony do panującego na pobliskich stepach Ukrainy. Wykazuje zatem duży stopień kontynentalizmu. W okresie wegetacyjnym jest więc uprzywilejowany pod względem termiki i nasłonecznienia, jednak zbyt

suchy. Jak z tego wynika, uprawy wymagają na ogół nawadniania, a zima stanowi sezon martwy, utrudniając też znacznie hodowlę.

Góry Krymskie tworzą całkiem odrębny region klimatyczny. Występuje tam cały szereg drobnych regionów klimatycznych, co wynika z dużego lokalnego zróżnicowania rzeźby, różnej ekspozycji oraz strefowości pionowej klimatu. Piętrowość zaznacza się najwyraźniej w części zachodniej Grzbietu Głównego. Jest to najchłodniejszy i najwilgotniejszy obszar Krymu. Z powodu swojego surowego klimatu góry te były zawsze domeną gospodarki leśnej i ekstensywnej hodowli. Górski klimat jest ważnym czynnikiem rozwoju turystyki i rekreacji, zwłaszcza zimą, gdyż tylko w najwyższych piętrach klimatycznych można na Krymie uprawiać sporty zimowe. Pozostałe dziedziny działalności gospodarczej (n.p. wydobywanie i obróbka surowców mineralnych) należą w obrębie Głównego Grzbietu do rzadkości i od klimatu zależą w niewielkim stopniu.

Pośrednie między klimatem górskim a stepowym warunki klimatyczne cechują Północne i Zachodnie Przedgórze. Ich klimat jest dla człowieka, ogólnie biorąc, dogodny, gdyż niektóre zalety "przejął" niejako od regionów sąsiednich. Są to, przede wszystkim, wyższe opady i mniejszy stopień kontynentalizmu niż na stepach oraz wyższe temperatury niż w wysokich górach. Dlatego region ten pod względem dogodności klimatycznej dla rolnictwa i osadnictwa plasuje się na drugim miejscu na Krymie (po Południowym Wybrzeżu).

Klimat Wybrzeża Południowego jest najcieplejszy i najbardziej odrębny nie tylko w skali Półwyspu, ale również całej Ukrainy. W części zachodniej można go nawet nazwać śródziemnomorskim, gdyż średnie temperatury najchłodniejszego miesiąca są tam dodatnie, a mrozy zdarzają się tylko wyjątkowo. Umożliwia to uprawy roślin ciepłolubnych, niekiedy nawet wieloletnich (jak hurma, migdały i figi). Ku wschodowi staje się on coraz bardziej kontynentalny i suchy, o czym świadczy uboższa, bardziej wytrzymała na chłód i suszę, szata roślinna. Zalety tego klimatu, dobrze znane osiedlającym się tam ludom śródziemnomorskim, stały się prawdziwym bodźcem rozwoju gospodarczego Krymu od czasu rozpowszechnienia się turystyki i rekreacji, czyli od w. XIX.

Jak z powyższego wynika, stosunki wodne na Krymie determinuje na ogół niedobór opadów. Najdłuższe rzeki Półwyspu, mimo iż biorą początek na północnym skłonie gór, są bardzo ubogie w wodę. Jednak ich znaczenie dla gospodarki człowieka, zwłaszcza na terenach na północ od Głównego Grzbietu, było zawsze istotne. Na przedgórzu, m.in. ze względu na dostępność wody, osadnictwo i uprawy rolne skupiają się wzdłuż dolin rzecznych. Woda z największych rzek północnego skłonu powszechnie wykorzystywana jest do nawadniania. Dlatego niemal wszystkie zanikają na

stepach Środkowego Krymu, zanim dotrą do ujścia. Na Krymie Północno-Zachodnim i Półwyspie Kerczeńskim występują z rzadka tylko ciekły epizodyczne, często powierzchniowego odwodnienia w ogóle brak. Liczne, płynące przez cały rok, ciekły południowego skłonu Grzbietu Głównego są tylko krótkimi strumieniami górskimi o niedużych zlewniach. Ich woda ma jednak duże znaczenie dla zaopatrywania rekreacyjno-wypoczynkowych miast i osiedli na Południowym Wybrzeżu.

W związku z powyższym, relatywnie wzrasta rola wód podziemnych. Występują one najobficiej głównie tam, gdzie wody powierzchniowe są także względnie bogate (a więc w górach i na przedgórzach). Zaletą wód podziemnych na terenach stepowych jest powszechność ich występowania i często niewielka głębokość zalegania. Jednak ich zasoby są niewielkie (Druzhynina, op. cit.). Należy też odnotować istnienie dość licznych, małych basenów artezyjskich na bezręcznym Półwyspie Kerczeńskim. W latach powojennych dzięki budowie zbiorników zaporowych (zwłaszcza w górach) oraz największego w Europie kanału nawadniającego, doprowadzającego na Krym wodę z Dniepru, problem braku wody do nawodnień i celów komunalnych został w pewnym stopniu rozwiązany. System ten wymaga obecnie dalszych inwestycji.

W sumie stwierdzić trzeba, iż naturalne warunki wodne Krymu są, ogólnie biorąc, niekorzystne i stwarzały zawsze przeszkodę w rozwoju rolnictwa, ośrodków miejskich i przemysłu. Najgorsze dotyczą tych regionów Krymu, które także z innych względów nie wyróżniają się korzystnymi warunkami rozwoju (Północ i Wschód Półwyspu).

Szczególnego podkreślenia wymaga fakt żywotnego uzależnienia Krymu od wody sprowadzanej z Ukrainy. Jest to jeden ze strategiczno-ekonomicznych argumentów, które przemawiają za ścisłymi więzami Półwyspu z tym państwem.

III.III. Gleby i świat organiczny

Gleby i świat organiczny są tak silnie uzależnione od wszystkich pozostałych elementów przyrody, że często uważa się je za wskaźnikowe dla stanu całego przyrodniczego środowiska.

W części stepowej przeważają żyzne czarnoziemy i nieco gorsze (bardziej zasolone) gleby kasztanowe. Pierwotnie porośnięte formacjami stepowymi, są obecnie w większości wzięte pod uprawę. Niewątpliwie najgorsze są praktycznie bezużyteczne silnie zasolone gleby hydromorficzne, występujące głównie na wybrzeżach Siwasza oraz gleby szkieletowe.

W górach gleby są nieporównanie bardziej różnorodne niż na równinach. Podobnie jak klimat, gleby i roślinność wykazują tam

strefowość pionową, wyraźną zwłaszcza w zachodniej i środkowej ich części. Przeważają gleby brunatne i brązowe, na ogół dobrej jakości. W górach w wyższych położeniach zachowały się naturalne, różnorodne gatunkowo ze względu na ekspozycję i strefowość pionową, formacje roślinne z dość licznymi endemitami. Na Południowym Wybrzeżu oraz Północnym i Zachodnim Przedgórzu lasy dawno wytepieno i przeważają tam krzaczaste formacje wtórne i sztuczne zasadzenia. W środkowych i dolnych partiach dolin rzecznych, gdzie powstały dobre gleby aluwialne, występowały niegdyś lasy łąkowe, obecnie zastąpione przez pola uprawne.

Korzystne nawet na tle warunków występujących na pozostałych obszarach Południowej Ukrainy warunki glebowe i termiczne Krymu, ukierunkowują rolnictwo w kierunku nawadnianej produkcji pszenicy, jęczmienia, kukurydzy i słonecznika na obszarach stepowych, zaś sadownictwa i upraw roślin ciepłolubnych, takich jak tytoń, winna latorośl, olejki eteryczne – na Południu Półwyspu. Potencjał glebowy Krymu umożliwia więc dużą rynkową produkcję cennych roślin przemysłowych o dużych wymaganiach środowiskowych oraz ich przetworów, których wartość mogłaby pokrywać z nadwyżką konieczny import artykułów rolnych.

III.IV. Znaczenie przyrodniczej dwudzielności Półwyspu

Jak widać z powyższego, wyraźnie zaznaczająca się we wszystkich elementach środowiska przyrodniczego terytorialna dwudzielność przyrody Krymu miała zawsze zasadnicze znaczenie dla odmiennej specyfiki i atrakcyjności osadniczej i gospodarczej, a także geopolitycznej, obu części Półwyspu.

W części górzystej najbardziej atrakcyjne jest Południowe Wybrzeże. Już w odległej przeszłości oferowało ono ludziom bezpieczne, naturalnie obronne siedliska i dogodne porty przy głównej drodze morskiej akwenu, łagodny i dość wilgotny klimat, a więc możliwość kultywowania upraw śródziemnomorskich, wielką różnorodność flory i fauny – morza, wybrzeża i gór, obfitość budulca i obecność wielu surowców mineralnych. Z czasem to jednak strategiczna rola dwóch położonych na południu portów zdominowała wszystkie pozostałe zalety Półwyspu. W pierwszym rzędzie chodzi o znakomity, świetnie zlokalizowany i naturalnie obronny port wojenny w Sewastopolu-Bałakławie, a następnie o Kercz (turecki Jenikale), port znacznie słabszy i położony już poza górami, ale za to nad cieśniną między dwoma morzami o kluczowym strategicznym i gospodarczym znaczeniu zarówno dla Ukrainy, jak i dla Rosji.

Do zalet Południa Krymu, które ujawniły się dopiero w XIX w., należą jego walory rekreacyjno-turystyczne tworzące ogromny, trudny do oszacowania kapitał rozwojowy. Jednak obszarem zainteresowania

turystów jest oczywiście cały obszar górski Krymu. W szczytowym okresie wykorzystywania walorów turystyczno-rekreacyjnych Krymu w ZSRS, czyli w latach 1970., wypoczywało i leczyło się na Półwyspie (głównie na Południu) około 14 milionów osób w sezonie (Krym ... 2003). Obecnie, w wyniku “trudności okresu przejściowego”, możliwości nie są wystarczająco wykorzystywane. Po odpowiednich inwestycjach dział ten ma szansę znacząco zwiększyć swój udział w gospodarce Krymu, umacniając pozycję jednego z głównych źródeł dochodów budżetowych nie tylko dla Półwyspu, ale i dla całej Ukrainy.

Obszar Krymu stepowego to zupełnie inny świat niż Krym Południowy. Był on niegdyś domeną koczowników, a po ich pokonaniu, obrócony został z czasem w gigantyczne pola uprawne. Sądzić należy, że ze względu na generalnie korzystne warunki środowiskowe i istniejące już zainwestowanie (zwłaszcza w sieć irygacyjną i transportową), jego przyszłość powinna nadal wiązać się z rolnictwem. Są tutaj jednak także atrakcje związane z przyrodniczo uwarunkowaną rekreacją (morze), balneologią (lecznictwo solankowe) i turystyką (rezerваты przyrodnicze, wulkany błotne). Ponadto, w okolicach położonych bliżej gór oraz najlepszych nadmorskich terenów rekreacyjnych można wykorzystać nieograniczone przestrzenie możliwości rozbudowy zaplecza dla turystyki i rekreacji (osiedla obsługi hotelowej i technicznej ośrodków wypoczynkowych, infrastruktura komunikacyjna, zakłady przemysłowe i komunalne, magazyny i hurtownie, itp.).

Górzyste Południe Krymu, mimo, iż cechuje się skrajnie odmiennymi warunkami przyrodniczymi od panujących na stepach Północy, niemal zawsze funkcjonowało z nimi w ścisłym społeczno-ekonomicznym związku, niezależnie od epoki i aktualnych formacji etnokułturowych. Bogactwa obu regionów uzupełniały się wzajemnie, a wzajemne związki żyjących w nich społeczności nie były konkurencyjne, lecz komplementarne. Klasyczne przykłady owych relacji w dziejach Krymu prześledzić można w strefie Północnego i Zachodniego Przedgórze, gdzie społeczności rolników i koczowników przenikały się, i gdzie ci ostatni w końcu się osiedlali, asymilując się z czasem z bardziej zaawansowanymi cywilizacyjnie rolnikami.

IV. WNIOSKI

1. Waga geopolityczna Krymu w Europie, mimo fluktuacji, wynikających przede wszystkim z techniczno-organizacyjnych skutków rozwoju cywilizacji oraz zmian sytuacji politycznej, była – i pozostaje - bardzo duża.

2. Geopolityczne i gospodarcze znaczenie Półwyspu wiąże się w znacznej mierze z niemal niezmiennymi w czasie cechami przyrody, a więc z kluczowym położeniem Krymu w obrębie regionu czarnomorskiego oraz z właściwościami samego Półwyspu, zwłaszcza zaś, z wyjątkową na tle względnie monotonnego otoczenia, różnorodnością i specyfiką przyrody jego części południowej.
3. Autonomiczna republika Krymu może rozwinąć się w ramach Ukrainy przede wszystkim ze względu na nie w pełni wykorzystane walory przyrodnicze, i to zarówno własne, jak i powiązane z Półwyspem licznymi więzami rozległego regionu Północnego Nadcarnomorza. Optymalne wykorzystanie tych możliwości leży w interesie zarówno Krymu, jak i Ukrainy. Istnieje zatem szansa, że w przyszłości fakt połączenia Półwyspu z Ukrainą w r. 1954 uznawany będzie za początek procesu stabilnego i szybkiego rozwoju ekonomicznego zarówno Krymu, jak i całego państwa.

LITERATURA

Literatura cytowana:

1. Butkevich V. G. 1996, Who has a Right to Crimea? InfoUkes Inc.; <http://www.infoukes.com/history/crimea> Date last modified: Friday March 21st 1997.
2. Chazbijewicz S. 2001, Tatarzy Krymscy. Walka o naród i wolną ojczyznę, Oficyna Wydawnicza Likon, Poznań - Września.
3. Druzhynina E. I. 1959, Severnoye Prichernomor'ye v 1775-1880 gg., AN SSSR, Moskva.
4. *Gazeta Wyborcza* z dnia 24.07.03 (za Polską Agencją Prasową).
5. Gizer S. N. 1997, Kochove naselennya Budchatskogo Stepu u XVI-XVII st., [w:] *Zaselennya Pivdnyia Ukrainy: problemy nacyonalnogo ta kulturnogo rozvitu*, vol. 1, Khersonskiyi Derzhavnyii Pedagogichnyii Instytut, Kherson.
6. Gocłowski A. 1993, Przyrodnicze uwarunkowania lokalizacji i trwałości miast na Półwyspie Krymskim (VI w. p.n.e. – XX w. n.e.), Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa.
7. Gumilow L. 1996, Od Rusi do Rosji. Szkice z historii etnicznej, PIW, Warszawa.
8. Krym. Półwysep różnaitości oraz Odessa 2003, red. M. Daszewska i Ł. Galusek, Wydawnictwo Bezdroża, Kraków.
9. Lyubavskiyi M.K. 1996, Obzor istorii russkoi kolonizatsiyii s drevnikh vremen i do XX veka, Izdat. MGU, Moskva.
10. Moszyński K. 1958, Człowiek. Wstęp do etnografii powszechnej i etnologii, Ossolineum, Wrocław.
11. Nartov N. A. 1999, Geopolitika, JUNITI, Moskva.
12. Nepomnyashyii A. A. 1997, Inostrannye puteschestvennyiki o kolonizatsiyii Kryma v konce XVIII-XIX veka, [w:] *Zaselennya Pivdnyia Ukrainy: problemy nacyonalnogo ta kulturnogo rozvitu*, vol. 1, Khersonskiyi Derzhavnyii Pedagogichnyii Instytut, Kherson.
13. Paradowski R. 2001, Eurazjatyckie imperium Rosji. Studium idei, Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
14. Pron' T. M. 1997, Vplyv nacyonalnoyi polityky Rossyii na etnichnyii stan ta rozvytok kultury Pivnichnogo Prychernomor'ya, [w:] *Zaselennya Pivdnyia Ukrainy: problemy*

nacyonalnogo ta kulturnogo rozvitku, vol. 1, Khersonskiyi Derzhavnyii Pedagogichnyii Instytut, Kherson.

15. Rossiya i ieiyo sosiedi. Etnonacyonalnye otnosheniya v novom geopoliticheskom prostranstve 1994, otvetsvennyii redaktor A.N. Litvinova, RAN Institut Nauchnoyi Informaciyii po Obschestvennym Naukam, Moskva.
16. Semple E. Ch. 1911, Influences on Geographic Environment on the Basis of Ratzel's System of Anthropogeography, Constable & Co. Ltd, London.
17. Serczyk W. 1984, Na dalekiej Ukrainie - dzieje Kozaczyzny do 1648 roku, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
18. Sinkevich I Yu. 1997, Etnichna situaciya v Khersonskoi guberniyi v doslidzhenniakh khersonskiyih statistikhov (dr. pol. XIX st.), , [w:] *Zaselelnyya Pivdnyia Ukrainy: problemy nacyonalnogo ta kulturnogo rozvitku*, vol. 1, Khersonskiyi Derzhavnyii Pedagogichnyii Instytut, Kherson.
19. Sołodkij S. 2003, Taplanie w błocie, [w:] *Gazeta Wyborcza* nr 214.4425, z dnia 13-14. 09. 03, s.7.
20. Turovskiyi R. F. 1999, Politicheskaiya Geografiya. Uchebnoye Posobyе, MGU/Smolenskiy Gumanitarniyi Unversitet, Moskva – Smolensk.
21. Wojna R. 1983, Wielki Świat Nomadów, Wiedza Powszechna, Warszawa.
22. Wójcik Z. 1961, Dzikie Pola w ogniu. O Kozaczyźnie w dawnej Rzeczypospolitej, Wiedza Powszechna, Warszawa.

PRZYPISY:

Jest faktem, iż argumentacja określająca przekazanie Krymu jako “prezent” Chruszczowa z okazji 300-lecia umowy perejeślawskiej nie tylko zasadniczo odbiega od wcześniejszych, głównie kulturowych i ekonomicznych, uzasadnień transferu, ale nawet – przynajmniej według niektórych ukraińskich źródeł emigracyjnych (patrz n.p. Butkevich, op. cit.) – nie polega ona na prawdzie co do czołowej roli w tym procesie ówczesnego Pierwszego Sekretarza KPZS.

N.p. rosyjskie kompanie naftowe oraz Kreml próbują przejąć kontrolę nad rurociągiem Odessa-Brody, który wybudowany został przez Ukrainę w celu transportu kaspijskiej ropy do Europy Zachodniej (“Gazeta Wyborcza” z dnia 24.07.03, za Polską Agencją Prasową) oraz strategicznej dywersyfikacji własnego zaopatrzenia energetycznego. W maju b.r. premier Kasjanow odmówił podpisania 15-letniej umowy dotyczącej eksportu rosyjskiej ropy przez Ukrainę, dopóki problem wspomnianego wyżej rurociągu nie zostanie rozwiązany po myśli Rosjan, czyli popłynie nim w przeciwnym niż planowano kierunku ropa rosyjska z rurociągu “Przyjaźń” (op. cit.). Być może, w dniu 18 września b.r. prezydent Kuczma podpisze umowę o stworzeniu Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej, do której wejdą: Ukraina, Białoruś, Kazachstan i Rosja. Według dziennikarza kijowskiej gazety “Deń” S. Sołodkiego (2003), jest to etap wprowadzania w życie tradycyjnej rosyjskiej koncepcji “integracji euroazjatyckiej.” Podpisując ten dokument Ukraina ryzykuje ograniczenie suwerenności i przekreśla szanse

ewentualnego wejścia do Unii Europejskiej ("Gazeta Wyborcza" z dnia 13-14. 09. 03.).

1. Ogółem wysiedlono 228,5 tys. osób, z czego 192 tys. Tatarów (Chazbijewicz, op.cit.).
2. Na przełomie lat 1945/46 W. Mołotow zażądał od Turcji baz dla sowieckiej floty nad Bosforem oraz oddania ZSRS pogranicznych regionów Ardahan i Kars. Z tym ostatnim żądaniem miało, być może, związek wysiedlenie z tureckiego pogranicza Gruzji Turków Meschetyńskich (Chazbijewicz, op.cit.).
3. Patrz n.p. R. Paradowski 2001, N. A. Nartov 1999, R. Turovskyi 1999.
4. W 1897 r. stanowili oni 68,2% ludności wsi i 88% chłopów.

**ПОЛЯКИ В МІСТАХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.
(СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ)**

Підвищення у суспільстві інтересу до етнічної самоідентифікації особистості викликає перенесення уваги на вивчення найменших структурних складових територіального розміщення населення регіону – окремих населених пунктів. Стан етнічної свідомості стає важливим фактором розвитку, який безпосередньо впливає на хід соціально-політичних процесів. Для досліджень культурно-побутових традицій та характеру формування міжетнічних взаємовідносин у регіоні необхідним є комплексний аналіз етнодемографічної ситуації, що склалась на Одещині напередодні отримання Україною незалежності. Також доцільно з'ясувати, представники яких саме етносів мешкають сьогодні в Україні, зокрема – на території Одеської області, які з них розселяються дисперсно, а які – компактно і мають етнічні громадські організації, вивчити зміни етнічної структури у часі.

Протягом кількох останніх десятиліть радянського періоду відбувалися активні міграційні процеси як на зовнішньому, так і на внутрішньообласному рівні, підвищувались темпи урбанізації та, як наслідок, посилювався процес переміщення населення до міст взагалі та, зокрема, до обласного центру. Ці зрушення мали внести певні зміни в історичне співвідношення національностей, що мешкали в регіоні.

Дослідження історії розселення представників польського етносу на теренах України проводились і раніше [1], але детальна картина розміщення населення по території залишалась поза увагою.

Основою для отримання певних висновків стали матеріали суцільних статистичних обстежень населення – Всесоюзних переписів. У другій половині ХХ ст. таких переписів було проведено чотири: у 1959, 1970, 1979 та 1989 роках. На жаль, програми опитування, а головне – характер публікації матеріалів переписів суттєво відрізняються один від одного, отже, провести порівняння вдається не завжди. Так, відомості перепису 1959 року подано у дуже загальному вигляді, дані про поляків відсутні: їх, як нечисленний етнос, віднесли до групи “інші”.

Офіційні друковані джерела подавали оброблені дані переписів у вигляді загальних таблиць, що характеризують населення області в цілому [2]. За матеріалами Центрального статистичного управління, що містять результати переписів 1970 та 1979 років, можна прослідку-

вати зміни у абсолютній та відносній кількості поляків в Одеській області (табл. 1). Загальна чисельність поляків зменшується, так само як і відсоток поляків серед міських мешканців, частка поляків серед сільського населення зберігається.

Таблиця 1

Загальна чисельність поляків в Одеській області

Рік	У цілому по області		Міське населення		Сільське населення	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
1970	7282	0,3	6309	0,47	973	0,09
1979	6706	0,26	5817	0,37	889	0,09

Дані перепису 1989 року також було надмірно генералізовано, отже, поляки знов потрапили до категорії “інші”, тому проаналізувати подальші зміни у чисельності всього польського населення області неможливо [3].

Проте, завдяки збереженню в архівах Статуправління деяких первинних таблиць, створених за матеріалами переписів 1979 та 1989 років, наявні детальні відомості щодо національного складу міських населених пунктів Одеської області [4]. На підставі цих даних можна побудувати таблицю динаміки чисельності поляків у містах та селищах міського типу протягом десятиріччя (табл. 2).

Кількісне співвідношення та територіальне розташування взаємодіючих національних груп є важливим фактором, який впливає на інтенсивність міжнаціональних контактів. Припускаючи, що у середині достатньо малих територіальних осередків існує постійне переміщення, дифузія, можна умовно вважати такі первинні територіальні осередки структурно-однорідними за національним складом населення та не враховувати особливості розміщення етнічних груп всередині осередку. Для урбанізованих територій у якості таких первинних осередків інтенсивних контактів можна умовно прийняти окреме міське поселення. У даній роботі ми не розглядаємо Одесу – центральний мегаполіс області, тому що етнічні процеси у подібних крупних населених пунктах суттєво відрізняються за характером і потребують окремої уваги та додаткового дослідження.

Наявність поляків у міських населених пунктах

Населений пункт	1979			1989		
	Всього	поляків		Всього	поляків	
		Чол.	%		Чол.	%
м. Ананьїв	10 563	21	0,2	10 330	15	0,1
м. Арциз	17 091	35	0,5	20 462	29	0,14
м. Балта	20 504	58	0,3	23 157	34	0,15
м. Березівка	12 408	22	0,17	13 898	22	0,2
м. Білгород-Дністровський	45 969	105	0,2	55 590	101	0,18
смт Затока	1 416	2	0,1	1 591	1	0,06
смт Сергіївка	2 290	11	0,48	8 163	17	0,2
смт Біляївка	13 066	19	0,15	13 770	21	0,15
смт Хлібодарське	–	–	–	2 740	5	0,2
м. Болград	16 923	22	0,13	18 388	25	0,1
смт Велика Михайлівка	5 919	6	0,1	6 094	4	0,07
смт Цебрикове	3 676	3	0,08	3 064	1	0,03
смт Іванівка	2 813	14	0,5	3 470	18	0,5
смт Петрівка	4 825	14	0,3	5 352	12	0,2
смт Радісне	2 061	5	0,24	2 208	5	0,23
м. Ізмаїл	82 485	158	0,2	92 499	132	0,1
смт Суворове	6 388	1	0,02	5 923	1	0,02
м. Кілія	25 027	21	0,08	25 639	19	0,07
м. Вилкове	10 331	–	–	11 081	2	0,02
смт Кодима	10 197	11	0,1	11 171	17	0,15
смт Слобідка	3 064	14	0,5	2 695	9	0,3
смт Комінтернівське	4 502	9	0,2	5 250	18	0,3
смт Нові Беляри	4 606	8	0,17	2 802	7	0,25
смт Чорноморське	–	–	–	4 272	11	0,26
м. Котовськ	40 191	70	0,17	42 604	56	0,13
смт Красні Окни	5 420	17	0,3	5 721	15	0,3
смт Любашівка	9 654	1	0,01	9 937	2	0,02
смт Зеленогорське	2 039	5	0,25	1 982	2	0,1
смт Миколаївка	3 594	17	0,5	4 094	10	0,2
смт Овідіюполь	9 653	19	0,2	10 552	21	0,2
смт Великодолинське	8 257	21	0,25	9 856	21	0,2
смт Таїрове	–	–	–	2 102	2	0,09
м. Рені	21 186	35	0,17	23 667	28	0,1
м. Роздільна	15 338	16	0,1	17 792	14	0,08
смт Лиманське	8 034	18	0,22	8 965	21	0,2
смт Саврань	6 724	6	0,09	7 417	6	0,08
смт Сарата	5 396	4	0,07	6 024	4	0,07

Продовження табл. 2

смт Тарутине	5 677	6	0,1	6 259	6	0,09
смт Березино	4 767	6	0,13	4 419	4	0,09
смт Бородино	2 098	2	0,1	1 959	1	0,05
смт Серпневе	2 419	2	0,08	2 246	1	0,04
м. Татарбунари	10 653	6	0,06	11 497	5	0,04
смт Фрунзівка	4 892	3	0,06	5 276	1	0,02
смт Затишся	3 832	4	0,1	3 455	1	0,03
смт Ширяєве	7 816	4	0,05	7 592	4	0,05
м. Іллічівськ	43 445	160	0,4	55 431	160	0,3
смт Олександрівка	6 424	15	0,23	4 948	16	0,3
смт Южне	141	–	–	15 567	28	0,13
<i>Всього</i>	533 774	996	0,19	618 971	955	0,16

Отже бачимо, що у жодному місті чи селищі міського типу в Одеській області польське населення не складає більше ніж 0,5%. За десять років між переписами кількість поляків поступово зменшувалась на фоні загального зростання абсолютної кількості населення, зменшилась і відсоткова частка поляків. Подібні процеси є цілком закономірними і пояснюються як наявністю внутрішніх міграцій, струмені яких спрямовано до урбанізованого центру, так і дією факторів етнічної асиміляції. За умов високої етнічної мозаїчності, індекс якої для Одеської області завжди був доволі високим (у вказані роки в середньому $P_j \approx 0,63$), представники нетитульних етносів змушені укладати шлюби з особами інших національностей. Діти частіше визначають свою етнічну приналежність, орієнтуючись на мову родинного спілкування, яка у неоднорідній родині та в українськомовному чи російськомовному середовищі навряд чи буде польською.

Таким чином, за часів завершення радянського періоду в Одеській області ні села, ні маленькі міста та селища міського типу не стали осередками польського етнокультурного спілкування через незначну кількість свідомих представників польського народу. Якщо окремі родини і пам'ятали своє національне коріння, то це залишалось на побутовому, особистому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наулко В.І. Хто і відколи живе в Україні. – Київ: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 1998. – С. 37.
2. Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 г. – Т. Национальный состав населения СССР. – Ч.1. – Книга 2. – М.: Центр. Стат. упр. при Совете Министров СССР,

1972. – С. 488-490; Население СССР: По данным Всесоюзной переписи населения 1979 г. – М. : Политиздат, 1980. – 32 с.
3. Национальный состав населения СССР (по данным Всесоюзной переписи населения 1989 г.). – М.: Финансы и статистика, 1991. – 264 с.
 4. Архів Держкомстата України. – Оп. 20. – Д. 37. – Т. 6.

УДК 378(477.73):008(438)

Палагнюк, Юліана

**ВИВЧЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ, КУЛЬТУРИ
ТА ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРОБЛЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО РЕФОРМУВАННЯ МАС-МЕДІА
В УКРАЇНІ ТА РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА
У ЖЕШУВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

Завдячуючи плідній співпраці між Жешувським університетом та Миколаївським державним гуманітарним університетом імені Петра Могили, протягом трьох тижнів у липні 2005 р. як аспірант кафедри політичних наук я брала участь у Літній Школі Польської Мови та Культури (Szkole Letniej Kultury i Języka Polskiego), організованій Жешувським університетом (Uniwersytet Rzeszowski) (м. Жешув, Польща).

Літня Школа Польської Мови та Культури Жешувського університету є міжнародною школою, у якій беруть участь студенти, магістри, аспіранти з різних країн Європи (Словенія, Словаччина, Україна, Румунія, країни Балтії, Турція тощо). Це зібрання людей різних культур, яких об'єднує інтерес до Республіки Польща, її мови, культури, історії, суспільно-політичного життя, що вже саме по собі є надзвичайним досвідом кожного учасника та, безумовно, досягненням Жешувського університету. Адже учасники літньої школи мали змогу обговорювати особливості різних процесів з боку своєї культури, науки, спираючись на польський досвід у різних питаннях. Безумовно, це збагатило духовно, розширило горизонти мислення та світосприйняття кожного учасника програми.

Структура занять літньої школи була розроблена на основі різних викладацьких методик із залученням до співпраці найкращих викладачів Жешувського університету. Потрібно наголосити на тому, що навчання передбачало напружений графік роботи – по п'ять-шість пар на день. Це було обумовлено, по-перше, бажанням організаторів літньої школи подати якнайбільшу кількість матеріалу та інформації за той невеликий проміжок часу, коли проходить літня школа. А, по-друге, великою наснагою, жагою до знань та нової цікавої інформації всіх учасників програми.

Заняття були присвячені різноманітним явищам польської культури. Одним із важливих напрямків було вивчення історії польської літератури та ознайомлення з її основними напрямками, представниками та творами. Найбільша увага приділялася польській поезії:

А. Міцкевич, Ю. Словацький, Ц.К. Норвід тощо. Українських учасників літньої школи зацікавив польській поет з України А. Мальчевський, який писав вірші про Україну, наприклад, “Марія” та відносився до так званої Української школи поетів. Особливу цікавість у слухачів викликала відома історична трилогія Г. Сінкевича: “Вогнем та мечем”, “Потоп” та “Пан Володидєвський”, а також найвідоміша повість Б. Пруса “Лялька”. Крім того, були запроваджені спеціальні заняття, на яких можна було переглядати відомі польські фільми, зняті за мотивами літературних шедеврів польських письменників. Звичайно, ці класи були найулюбленішими серед учасників літньої школи, адже в такій приємній атмосфері можна було чимало довідатись про літературу, історію та культуру Польщі, а також це була одна з найефективніших форм вивчення польської мови.

Звичайно, у літній школі багато уваги приділялося вивченню польської мови. Через те, що учасники володіли польською мовою на різних рівнях, було запроваджено систему занять у групах відповідно до рівня знань. Досвідчені професійні викладачі робили цікавим та інформативним кожне заняття за допомогою свого завзяття та прекрасного почуття гумору. Безсумнівно, рівень володіння польською мовою значно покращився у всіх учасників програми в результаті таких продуманих курсів. Також можна відзначити й заняття зі співів, на яких вивчалися польські народні пісні, та які користувалися чималим успіхом в учасників програми.

Інтенсивне вивчення польської мови допомогло мені покращити свій рівень володіння нею, що, у свою чергу, полегшило опанування науковими матеріалами польською мовою. Перебування у літній школі у Жешувському університеті я також використала для більш глибокого ознайомлення з проблематикою свого дисертаційного дослідження, що лежить у площині порівняння постсоціалістичного реформування сфери мас-медіа в Україні та Польщі. У цьому мені допомогла прекрасна бібліотека Жешувського університету, яка має багату електронну базу та великий спектр науково-методичної літератури. Також особисті бесіди з викладачами Жешувського університету, такими як: доктор гуманітарних наук С. Кринські, доктор А. Неволак, доктор Дж. Русін на тему проблем регулювання польських мас-медіа, історії та напрямків реформування засобів масової інформації, свободи ЗМІ в Польщі та Україні допомогли мені усвідомити нові аспекти дослідження, розширити своє уявлення про поставлену проблему, за що їм висловлюю щире подяку.

Потрібно також згадати й чудову організацію не тільки навчальної програми, але й щоденного перебування учасників літньої школи

у Жешувському університеті, забезпечення проживанням у студентському гуртожитку в мальовничому спальному районі міста Жешув, смачним та збалансованим триразовим харчуванням у студентській їдальні. Запам'ятався й великий навчальний комплекс університету, його просторі аудиторії, зручні зони відпочинку, продумана система безпеки. Звичайно, і саме місто Жешув із його акуратним історичним центром, куди неодноразово ми їздили на екскурсії, заслуговує на те, щоб його згадали. Організатори занять заохочували учасників до активного спілкування зі студентами Жешувського університету, адже таке спілкування й поза заняттями приносить чималий досвід вивчення польської мови та культури, на що й була спрямована діяльність літньої школи.

Ще однією приємною частиною літньої школи були екскурсії, організовані Жешувським університетом, до королівського міста Краків, всесвітньо відомого курорту Закопане у Карпатах та високогірного озера Морське Око у Татрах. У Кракові ми мали змогу відвідати королівський замок Вавель із церквою, де поховані королі та відомі діячі Польщі та спуститися у печери дракона під замком; погуляти на головній площі міста, милуючись чудовими видами на торгові ряди Сукеніце та Маріацький костюл, погодувати голубів та послухати сумну гру трубача з вежі Маріацького костюлу. У Карпатах і Татрах піднімалися на гірські вершини та насолоджувалися красотою ландшафтів: бурхливими річками, лісами, водоспадами та озерами; раділи снігу влітку на вершинах гір. Окрім того, перлиною всіх екскурсій були відвідини дерев'яної церкви Папи Римського Івана Павла II поблизу Закопаного в Карпатах.

Перебування в Літній Школі Польської Мови та Культури, організованій Жешувським університетом, неодмінно запам'ятається назавжди та залишиться у серці кожного її учасника. Отриманий безцінний досвід спілкування польською мовою, дотик до культури, її традицій буде використано випускниками літньої школи для поширення знань про Польщу, а також для міжкультурного та наукового співробітництва між Республікою Польща та іншими країнами. Прикладом такого співробітництва є відносини між Україною та Польщею, у тому числі й плідна співпраця між Жешувським університетом та Миколаївським державним гуманітарним університетом імені Петра Могили.

ИЗ ИСТОРИИ КАТОЛИЧЕСКОЙ ОБЩИНЫ ГОРОДА НИКОЛАЕВА

В Николаеве католицизм появился буквально со дня основания города. И наряду с православием, его можно назвать местной религией. В Армии Российской империи служило множество иностранцев, в том числе и выходцы из католических стран: Франции, Италии, Южной Германии и т.д. Многие из них занимали весьма значительные должности. Достаточно назвать адмирала Дерибаса, долгое время служившего в Николаеве. Но если по отношению к своим подданным царское правительство проявляло решительность, то по отношению к иностранцам можно было продемонстрировать и определенную терпимость. И вот уже в 1794 году, через пять лет после основания города, появился католический храм святого Николая, названный так в честь покровителя моряков, рыбаков и судостроителей. Он был выполнен в стиле Возрождения, был маленьким, строился из подручных материалов (дикий камень на глине) и был обращен фасадом на улицу Молдавванскую. В начале прошлого века эта улица получила наименование Католической. После нескольких переименований во времена советской власти она стала называться улицей адмирала Макарова.

Городские архивы сохранили чрезвычайно мало материалов о жизни и деятельности католической общины в первой половине прошлого века. Можно лишь догадываться, что период относительного благоприствования при императоре Павле I сменился резким похолоданием при Николае I. Именно при нем, в 1831 году, был издан Указ о провозглашении православной церкви государственной организацией и православия – господствующей религией. Все другие религии, в том числе и католицизм, оказались в подчиненном положении.

К середине прошлого века изменился национальный и социальный состав католической общины города. Вместо иностранных военных в ней стали преобладать местные штатские, в основном двух национальностей: немцы и поляки. Немцы, выходцы из Южной Германии, где преобладает католицизм, были в основном землевладельцами и предпринимателями. Поляки же, насильственно переселенные сюда после подавления восстаний 1830 и 1861 гг., в большинстве своем были чиновниками и разночинцами. Для поляков приверженность родной религии носила еще и политический характер: это был единственный

способ бросить вызов поработителям и сохранить национальную самобытность.

Печальна судьба этих национальных меньшинств нашего города. В тридцатые годы террор и репрессии коснулись их даже больше, чем коренного населения. Ведь если украинцу можно было вменить “анти-советскую пропаганду” (ст. 58), то поляку или немцу, кроме того, еще и “сотрудничество с зарубежной разведкой” (ст. 54). И многие получили такой приговор.

Немецкого населения после Второй мировой войны в Николаеве практически не осталось. Поляки же в 1947 году, обоснованно опасаясь насильственного выселения в Польшу, срочно исправили документы на украинцев или русских. Их дети и внуки уже давно ассимилировались. Остались лишь названия на карте области (например, деревня Ляхи в Вознесенском районе) да звучные фамилии некоторых наших граждан: Лещинские, Лясковские, Халецкие, Ляховецкие и др.

Попутно заметим, что в общине встречались и украинцы, выходцы из северных губерний. Русских не было. И не мудрено. Ведь переход из православия в католицизм по тому же указу 1831 года для русского карался лишением всех званий, чинов и сословий, а также конфискацией всего имущества. И если в Петербурге находились такие смельчаки (вспомним скандальную историю перехода князя Гагарина и княгини Зинаиды Волконской), то в Николаеве их не было.

Власти настороженно относились к католической общине. Из архивных документов следует, что жандармское управление имело в приходе осведомителя и было в курсе всех тамошних событий. На любое, по мнению властей, нарушение существующего правопорядка следовал немедленный окрик. Так что большевики ничего нового в отношениях с церковью не изобретали – они лишь были способными учениками царской власти.

Как бы там ни было, община Николаевского прихода росла. К 1874 году она превысила три тысячи человек. Именно в этом году в Министерство внутренних дел поступило ходатайство декана римско-католической церкви Херсонской губернии о разрешении строительства в г. Николаеве новой церкви на месте старой. (Заметим, что в дореволюционных источниках нигде не употребляется слово “костел”).

Министерство, в соответствии со сложившейся практикой, запросило Николаевского военного генерал-губернатора. По его приказу местное полицейское управление выясняло три вопроса:

1. В каком состоянии находится ныне римско-католическая церковь в Николаеве?

2. Необходима ли постройка новой церкви?
3. На какие средства она может быть построена?

Комиссия в составе инженера, архитектора и юриста сделала подробный осмотр и составила для полицмейстера подробную записку, в которой состояние церкви признали неудовлетворительным. На второй вопрос комиссия дала утвердительный ответ. В отношении же средств комиссия сообщала весьма недостоверные сведения. Дескать, один прихожанин обещает дать камень со своих каменоломен, трое прихожан обещали пожертвовать на строительство одиннадцать тысяч рублей (сумма по тем временам значительная). Предполагалось также просить разрешения у правительства на сбор средств. Кроме того, сообщалось, что имеется план постройки и составлена смета на 18 тыс. руб.

В этом месте произошла досадная заминка. Считая финансовый вопрос чрезвычайно важным, военный генерал-губернатор потребовал, чтобы будущие спонсоры дали письменные расписки о своих намерениях. Однако, тогдашний настоятель храма священник Феликс Корман таких расписок предоставить не смог. По этому поводу Министерство внутренних дел ответило, что разрешение может быть дано только при предоставлении плана новой церкви, сметы на ее постройку. А также уведомления, что сумма денег, необходимая по смете, "...собрана пожертвователями, причем самый сбор пожертвований может быть дозволен при условии, чтобы не было допуссаемо принуждение, чтобы сбор ограничивался районом прихода и чтобы над ним был установлен надлежащий контроль".

Мы не можем судить, были ли указания министерства законными или же представляли собой лишь чиновный произвол. Известно лишь, что решение властей было сообщено под расписку старостам Николаевской Римско-католической церкви Теодору Мауреру и Константину Кухаренко.

Николаевские католики продолжали ютиться в старом здании храма, "стены которого непрочны, обветшала, кое-как держатся под штукатуркой". "Трехтысячная община справляет службу в церкви, где едва помещается пятьдесят человек".

Так бы продолжалось и далее, если бы в 1875 году в храм не прибыл новый священник – Никодим Черняхович. В этом человеке пламенная вера удивительным образом сочеталась с гибким поведением, умением быстро сходитья и ладить с людьми. В короткое время он стал любимцем всего города и своим человеком среди властной элиты города. Ему удавалось то, что не удавалось Феликсу Корману.

Сначала генерал-губернатор выделил из городской казны средства на капитальный ремонт существующего храма. В дальнейшем вдова губернатора Юлия Михайловна Грейг, обращенная католичка, приобрела для храма близлежащие участки земли. За ее счет здесь было построено административное здание, где разместились воскресная школа и канцелярия, а также – квартира священника.

Наконец, в начале 90-х годов было получено разрешение на постройку новой церкви. И вот 18 марта 1891 года была произведена торжественная закладка фундамента нового храма.

Автор проекта – одесский архитектор Домбровский безвозмездно передал Черняховичу всю проектную документацию и сам лично в течение всех шести лет строительства приезжал из Одессы для руководства работами, не получая при этом ничего, кроме командировочных.

Здание храма было спроектировано в псевдоготическом стиле. Две звонницы были украшены шпилями с крестами. Строительство велось из известняка, снаружи здание облицовывалось красным кирпичом, придававшим ему необычное “европейское” своеобразие. Длина храма составляла 17, ширина – 12 и высота – 15 сажен. Естественно, что такое строительство требовало значительных материальных затрат.

Талантливый организатор, выдающийся хозяйственник, Н. Черняхович с блеском решил все экономические задачи, встававшие по ходу стройки. Так, кирпич для облицовки пожертвовал прихожанин Т. Маурер, владелец большого завода. Фамилия владельца каменоломни, пожертвовавшего камень для строительства, к сожалению, осталась неизвестной. Конечно же, жертвовали, по мере возможности, все прихожане. Но неугомонному Н. Черняховичу этого было мало.

На его призыв откликнулись братья по вере из далекой Италии. Итальянские каменотесы переправили для неизвестного им Николаевского храма четыре мраморных алтаря и материал для покрытия пола. Один алтарь (серого мрамора) был передан бесплатно, три остальных (разноцветного мрамора) и белый мрамор для пола – по себестоимости. Особо следует отметить, что такой дорогой подарок сделали не представители имущих сословий, а простые рабочие.

Свой человек в коридорах власти, Н. Черняхович совершил невозможное. По его просьбе таможенные службы приняли решение пропустить пожертвованный алтарь без пошлины.

Городские власти всячески способствовали строительству. Городской голова В.А. Доценко разрешил бесплатно брать для стройки воду из городских колодцев и речной песок. К окончанию строительства городские власти за свой счет замостили проезжую часть улиц

Глазенаповской (ныне ул. Декабристов) и Католической гранитным булыжником и проложили тротуары. Кроме того, было выделено 500 руб. на устройство ограды. Напротив церкви за счет казны было установлено два чугунных фонаря.

Торжественное открытие храма 13 сентября 1896 года было превращено в городской праздник. На мероприятие был выделен наряд полиции и 60 военных. Ограда была украшена государственными флагами. Освящение проводил о. Антоний Цер, епископ Тираспольский. Храм был освящен во имя святого Николая, а покровителем был назван святой Иосиф. Постепенно храм стал именоваться по имени покровителя. Возможно, это произошло потому, что неподалеку располагался православный храм св. Николая, и название сменили, чтобы не создавать путаницы. Как бы там ни было, но в дальнейшем имя Иосифа закрепилось и в обиходе, и в документации.

После службы Н. Черняхович вручил всем присутствующим памятные медали в честь открытия храма. Одна из таких медалей хранится в местном краеведческом музее. На торжественном обеде городской голова благодарил Н. Черняховича за большой вклад в украшение города, за воспитание его граждан. В дальнейшем (в 1904 году) Императорским Указом священник Николаевского римско-католического храма Никодим Яковлевич Черняхович был награжден орденом святой Анны. По тем временам это была весьма высокая награда.

Деятельная натура Н. Черняховича никак не могла ограничиться только церковными и хозяйственными обязанностями. Еще не закончив строительство храма, в марте того же 1896 года он организует при церкви римско-католическое человеколюбивое общество. В его задачи входила просветительская деятельность, а также благотворительность. В 1904 году для нужд этого общества на месте старой воскресной школы было построено новое здание. Ныне в нем располагается краеведческий музей.

Никаких материалов о жизни такого выдающегося человека, каким был наш гражданин Никодим Яковлевич Черняхович, к сожалению, в архивах не сохранилось. Мы не знаем дат его рождения и смерти, не знаем, был ли он нашим земляком или приезжим, какое получил образование, где был похоронен. Все сведения о нем обрываются в 1904 г.

К сожалению, мы не располагаем данными и о том, как пережила Николаевская католическая община годы революции: документов не сохранилось. Можно только предполагать, что часть ее прихожан погибла, часть эмигрировала, часть отошла от Бога. Во всяком случае, из трех с половиной тысяч прихожан в 1923 году зарегистриро-

вано лишь немногим более ста человек. Этим людям, стойким в вере, судьба готовила многие испытания.

Придя к власти, большевики обобществили не только землю, заводы и фабрики, но и... церкви. Объявили их народным достоянием. А у достояния должен быть не только хозяин – народ, но и распорядитель – облисполком. И вот, в 1922 году специальная комиссия облисполкома провела полную инвентаризацию имущества римско-католической церкви для перевода его в иную, а именно в государственную форму собственности. Из “описи изъятия”, как полуграмотно назван этот документ, мы узнаем, что в храме был орган, два колокола общим весом 25 пудов, люстра, множество мебели. Указано 5 статуй, 14 статуэток Христа, Мадонны и различных святых. Множество икон самого различного исполнения: деревянные, с металлическими окладами, вышитые бисером на полотне. Алтарь храма был из многоцветного мрамора. В описи указаны золотые и позолоченные изделия: кресты, чаши, оклады и др. Правда, их маловато: всего 7 предметов из 300 позиций описи. Впрочем, особенно удивляться не приходится: все золото уже было грабительски изъято еще в 1921 году. Именно тогда под руководством М. Калинина (а на самом деле, Л. Троцкого) было проведено изъятие церковных ценностей, якобы для помощи голодающим Поволжья. На самом же деле, это был бессовестный грабеж на всех уровнях: от красноармейца до наркома – своеобразная репетиция раскулачивания.

Зато при смене формы собственности составлялись подробные описи с придирчивой оценкой стоимости. Как мы увидим ниже, в этом был тайный и коварный умысел.

Что же оставалось делать прихожанам после его национализации (точнее, огосударствления)? Единственно возможное – взять свою бывшую церковь в аренду.

Община, своими собственными руками на свои трудовые деньги построившая церковь, должна была взять ее в аренду у государства-грабителя. И не просто взять, а за деньги, и немалые. Так, в 1928 году все выплаты государству в виде рентного сбора, строительного сбора и соцстрахования составили 20% годового бюджета общины. С присущим коммунистам бесстыдством, эта сделка называлась “бесплатным и бессрочным пользованием”.

И кого же обирало родное советское государство? Думаете, эксплуататоров трудового народа, как это объясняли нам учебники научного атеизма? Ничуть нет. В то время община Николаевского католического храма сплошь состояла из рабочих и домохозяек. Это отнюдь не были враждебные советской власти элементы. Вся их вина

заклучалась в том, что они верили в Бога и не хотели поступиться своей верой ради притязаний советской власти.

А такое не прощалось! В типовом бланке договора на аренду содержалось не только требование беречь и хранить государственное имущество (вот для чего производилась оценка стоимости). Здесь же были требования не проводить в церкви собраний враждебного советской власти направления, распространения антисоветской литературы, произнесения проповедей враждебных советской власти и ее отдельным деятелям. Далее содержался отдельный пункт в отношении колокольного звона. Им нельзя было пользоваться для проведения набатных тревог и “в целях возбуждения против советской власти”. Община должна была сообщать наперед в облисполком обо всяких собраниях и ни в коем случае не начинать их до прихода представителя оттуда. В довершение всего облисполком оставил за собой право расторжения договора по любому поводу. Приходится только удивляться тому, что находились люди, вера которых превозмогала и эти притеснения.

А давление властей все более усиливалось. Постепенно закрывались ранее многочисленные католические храмы в селах нашей области (Ландау, Зульце, Касперовка, Ново-Петровка, Роштадт, Карловка, Новый Буг и т. д.). Николаевскому ксендзу о. Леонтию Зисько приходилось время от времени ездить в села для выполнения необходимых и неотложных треб (исповедание, причащение, соборование, отпевание и т. д.). Для каждого такого выезда необходимо было испрашивать специальное разрешение в облисполкоме. Понятно, что большинство поездок срывалось. Так коммунисты выкорчевывали из сознания народа религиозность, а заодно с ней и всякую мораль.

Вмешательство государства в дела церкви не знало границ. В 1929 году Зисько тяжело заболел гриппом (тогда эта болезнь зачастую кончалась смертельным исходом). Навестить его приехал его херсонский коллега. Но для того, чтобы херсонский священник смог отправить всего одну службу в Николаевском храме вместо постельно больного, потребовалось специальное разрешение. Неизвестно, было ли оно получено...

Скудные архивные материалы тех лет заканчиваются лаконичным решением горисполкома “Николаевский римско-католический храм св. Иосифа закрыть”. И более ничего!

Куда подевалось богатое убранство, поражавшее приезжих (в том числе иностранцев), кому переданы статуи, иконы, утварь, где сейчас четыре мраморных алтаря? Вернее всего, мы об этом никогда не узнаем.

Как восприняли весть о закрытии храма прихожане, которых осталось не более семидесяти человек (по данным 1928 года)? Какова судьба священника и церковного актива? Неизвестно. Ведь на дворе был октябрь 1935 года.

Итак, в старом здании храма началась новая, светская жизнь. Новый владелец – городской историко-археологический музей – вряд ли мог дать толк такому сооружению: ремонт, эксплуатация, охрана были ему явно не под силу. К тому же здание явно не было рассчитано для музейной работы. Здесь было недостаточное освещение, не регулировалась температура и т.д.

Началась Вторая мировая война. Храму пришлось пережить еще одну страницу своей истории. Да и еще какую! Фашисты во время оккупации разместили в нем скотобойню. Воображение отказывается верить в такое кошунство! Подобного не было даже во времена Диоклетиана.

После войны оскверненный храм находится в ведении горисполкома. Тот сдает его в аренду военно-строительной организации ВМСУ-14 под клуб. Велика ли была эффективность клубной работы, судите сами. Личный состав жил в рабочем поселке на VI-м участке (на стыке Лесков и Абиссинии), клуб был в центре города, транспорт не ходил. Согласитесь, создается впечатление, что советская власть не знала, куда пристроить здание, отнятое у верующих.

Арендатор не хотел производить ремонт и содержать здание, а распорядитель (горисполком) не имел на это средств. Когда же горисполком предложил ВМСУ принять здание в свою собственность, те отказались.

Вопрос о принадлежности “здания по ул. Декабристов, 32”, как именуют храм документы этого периода, рассматривается в Верховном Совете УССР. Переписка велась долгая и нудная – более двух лет.

В 1949 году решением Верховного Совета УССР “здание по ул. Декабристов, 32” все-таки было передано военно-строительной организации ВМСУ-44. В этом ведомстве бывший храм находился до 1956 года, когда по указанию Н. Хрущева были созданы стройбаты, а гражданские вольно-наемные строительные организации были расформированы. Храм вновь оказался бесхозным.

В том же 1956 году здание храма было передано областному управлению профтехобразования под Дом культуры. С целью размещения чиновного аппарата в здании храма была проведена “реконструкция”. Великолепное внутреннее помещение с уникальной акустикой было перегорожено горизонтальным перекрытием и на образо-

вавшемся втором этаже было наделано кабинетов и кабинетиков. В таком виде здание простояло до времен перестройки.

В середине 80-х годов в Николаеве группа граждан польской национальности решила вернуться к вере предков и обратилась к властям с просьбой о передаче храма для отправления культа. Естественно, эти требования были отвергнуты представителями власти. Как вспоминает староста общины храма св. Иосифа г-н Щегловский А.В., вопрос был пущен по замкнутому кругу: храм может быть передан только зарегистрированной общине, а община может быть зарегистрирована только при наличии храма. Казалось, нет выхода. Но вера творит и не такие чудеса. Сидоренко Мария Викентьевна, один из членов общины, пожертвовала под молитвенное собрание свой частный дом в поселке Широкая Балка. Таким образом, в 1989 году польско-католическую общину удалось зарегистрировать. Однако легче от этого не стало. Власти упорно продолжали тянуть с передачей. Неизвестно, как долго продолжалась бы эта игра, если бы не августовский путч 1991 года и последовавший за ним распад СССР. Незадолго до всеукраинского референдума и выборов Президента, 25 ноября 1991 года, облисполком принял решение о передаче здания храма местной католической общине. Сразу же появилось множество проблем. И главная из них – где взять священника? Ведь в советское время католических священников в Украине не готовили. Что же делать?

Святой престол в Риме принял решение оказать пастырскую помощь Украине силами польских католиков. Польша – рядом, да и языки близкородственные. Вскоре приехал из Польши первый священник о. Кароль Тваровский из ордена Капуцинов и торжественно освятил храм 15 февраля 1992 года. На его долю выпали огромные трудности – ремонт здания храма. Ксендз сам вместе с прихожанами занимался строительством. Сложные работы вели специалисты из Закарпатья. Постепенно здание приобрело приличный вид: заменена крыша, установлены кресты, разобрано перекрытие, заменены покрытия полов, произведена внутренняя штукатурка, побелка, построен гараж и многое другое. А главное – сформировалась община.

УДК 908(477.65)

Шевченко, Сергій

ПОЛЬСЬКІ СТОРІНКИ У ЖИТТЄПИСУ СІМ'Ї ТАРКОВСЬКИХ

Єлизаветградщина дала слов'янським культурам плеяду талановитих творчих особистостей. У краї народилися і мешкали на межі ХІХ – ХХ ст. майбутні прозаїки, драматурги, поети, перекладачі, публіцисти, які мали польське коріння. Звідси вийшли, зокрема, відомі представники талановитого роду Тарковських.

У с. Миколаївці Грузчанської волості Єлизаветградського повіту народився громадський діяч, мемуарист Олександр Тарковський (1862 – 1924). У 1884 р. за участь у народовольчому гуртку в Єлизаветграді (тепер – Кіровоград) він був ув'язнений, а потім отримав п'ять років заслання до Сибіру. У с. Тунці Іркутської губернії в одній хаті з ним жило троє засланців, у т. ч. майбутній лідер Польщі Юзеф Пілсудський. Останній за причетність до справи замаху на імператора Росії Олександра ІІІ у 1887 р. був висланий до Сибіру на п'ять років. У засланні О. Тарковський вивчав мови. Серед десятка з тих, які він знав, була й польська. Цікавість до останньої спричинило перебування тоді і члена польської революційної партії “Пролетаріат” Михайла Войнича, що згодом одружився на англійській письменниці, авторці “Овода” Етель Буль.

Після заслання Олександр Тарковський мешкав у Єлизаветграді. У роки громадянської війни його викликали до особливого відділу Першої кінної армії, де віддали листа від Пілсудського, маршала польського сейму. Останній у голодні для України часи вислав єлизаветградцю по дві продуктивні (какао, згущене молоко, яєчний порошок, борошно, цукор) та речові (матерія, дві пари взуття) посилки і запросив до Варшави свого колишнього товариша по заслання [1]. Його адресу Пілсудський дізнався через Американську адміністрацію допомоги (АРА), очолювану майбутнім президентом США Г. Гувером. Останній направив до Польщі особливу місію “допомоги голодуючим”, її глава В. Келлог прибув до Варшави 4 січня 1919 р. і невдовзі інформував керівництво АРА, а через нього – і президента США Вільсона про необхідність збереження за Пілсудським посади глави держави. За зв'язки з Пілсудським Тарковському загрожували репресії, але врятувало заступництво голови уряду Радянської Росії Леніна, який знав про єлизаветградця. Це згадував у зрілому віці син Олександра Карловича Арсен.

Арсен Тарковський (1907-1989) народився в Єлизаветграді. Його біографія і родовід як відомого російського письменника, природно, привертала увагу літературознавців. Спочатку побутувала думка про дагес-

танське походження представників цієї сім'ї, У примітках до тритомного зібрання його творів автор приміток Лаврін зазначав: “З Дагестаном пов'язана не тільки перекладацька діяльність А.О. Тарковського, а й його родовід. Далекий предок поета був удільним князем (шамхалом). За традицією на княжий престол претендував старший син, і, боячись міжусобної боротьби, один із молодших синів князя втік до Росії. Він вступив на службу до імператриці Єлизавети, ставши комендантом фортеці на р. Інгул (Єлизаветград)” [2]. При цьому вказувалося на польські корені матері Арсена М.Д. Рачковської [3].

Інший напрямок генеалогічних досліджень – щодо польського коріння Тарковських по чоловічій лінії. На користь цієї думки має свідчити належність предків Арсена, зокрема його прадіда Матвія Францевича і діда Карла Матвійовича, до римо-католицької віри [4]. Діти останнього вже були охрещені по матері, як православні. Цікаво, що одною класиком Олександра Тарковського по Єлизаветградському земському реальному училищу, український громадський і культурний діяч, видавець, мемуарист Євген Чикаленко характеризував його як “елемент московсько-польський” [5]. Донька поета Марина Арсенівна на підставі власних досліджень в українських архівах дійшла висновку, що рід Тарковських походить із Польщі, і вважає своїми предками поляків. Це вона заявила, приїхавши із Москви до Кіровограда влітку 2002 р. на Дні Тарковських [6]. У виданій за кілька років до цього книзі Тарковська наводить родовід своїх предків по чоловічій лінії. Розпочинає вона його з Войцеха Тарковського, який на початку XVIII ст. переселився з м. Люблін (Польща) до Волині (тепер – Хмельницька обл.) [7]. До речі, і Софія Тобілевич свого часу писала про першу дружину свого покійного чоловіка, корифея українського театру І. Карпенка-Карого, сестру Олександра Тарковського Надію, як “шляхтянку зі старопольського роду”, зазначивши, що її батько був уже зросійщеним “трохи військовою службою і одруженням з православною” [8].

Перша світова війна увійшла в пам'ять малого Арсена загибеллю чоловіка його тітки по батькові полковника В. Ільїна в Східній Пруссії (тепер – Польща). Як він написав уже в 1945 р. в оповіданні “Горобина ніч”: “Дядя Володя разом з армією Самсонова загинув у Мазурських болотах... Він втонув у болоті...” [9].

Крім гімназії, Арсен навчався ще й у музичній школі Густава Нейгауза, дружиною якого була полячка Ольга Блуменфельд, а троюрідним племінником – майбутній видатний польський композитор і піаніст Кароль Шимановський, який жив тоді в Єлизаветграді. До кола друзів Тарковського входив трьома роками старший за нього майбутній польський письменник Хороманський. Як зазначав згодом Арсен Олександрович

у автобіографії: “Вірші тоді писали Юра Нікітін, Коля Станіславський, Михайло Хороманський, котрий пізніше виїхав до Польщі і став знаменитим белетристом. Хороманський був нашим учителем, він писав вірші по-людськи, перекладав із французької Верхарна і символістів, він був першим, хто показав мені і пояснив хоч кінчик “нової поезії” [10]. Ще замолоду Арсен залишив Україну, оселився у Москві. Через деякий час поет Г. Шенгелі передав йому рубрику фейлетону та судову хроніку в газеті “Гудок” (причому, дебютував журналіст фейлетоном про Пілсудського, який Шенгелі виправив, “поперчив і присолив”).

Тарковський непогано знав польську мову, перекладав із неї. Зокрема у 1950-х рр. (у ці ж роки приїжджав до Кіровограда) – Адама Міцкевича. Російською мовою вийшли, наприклад, переклади творів “Гражина”, “Шанфарі”, “Альмотенаббі”. Знання польської мови виявилось і в емоційній оцінці Тарковським книги своїх віршів, перекладених і виданих у 1971 р. у ПНР [11]. У листі до киянки Євдокії Ольшанської він писав: “Спасибі за добрі слова про польську книжку. Переклад сонета, присвячений А. А., Вам не подобається, мабуть, тому, що він без рим! Добре в Польщі перекладачам! Ще дуже погано перекладені “Ліхтарі”. Краще за все перекладені білі вірші. Взагалі ж, через те, що в Польщі з римами бідніше, ніж у нас, у перекладах тьма огидних неточних рим. Але, Бог з ними!” [12]. Зв’язки з польськими колегами тривали і в наступні роки. Тій же адресатці Тарковський у 1972 р. написав: “Мені прислали польську книжку Стафа (перекладач прислав). Там є вірш про мене... Поет давно помер, перекладач живий, а я напівживий”. Через 2 роки Арсен Олександрович повідомив Ольшанську, що збирається відвезти до Польщі копію рукопису, “щоб перекладати і видавати велику книжку”. Віддавалося при цьому належне і національній кухні сусідів: “хочеться поїсти чого-небудь польського”. У кінці 1975 р. поет писав їй же: “їздив до Польщі, там було добре...” [13]. Під час поїздки Тарковський поклав квіти до могили Пілсудського. Польщу відвідував і син письменника, всесвітньо відомий кінорежисер Андрій Тарковський (творець “Стакера”, “Андрія Рубльова”, “Іванового дитинства” та ін.). У Москві він зустрічався з польським кінорежисером, сценаристом Криштофом Зануссі.

Усю талановиту родину вкотре вшанували в червні 2002 р. на Днях Тарковських, проведених Кіровоградським державним колегіумом та обласними осередками Національної спілки письменників України і товариства поляків Кіровоградщини “Полонія” ім. К. Шимановського. 2007 року у Кіровограді планується проведення заходів, присвячених ювілеям з дня народження Олександра і Арсена Тарковських.

ЛІТЕРАТУРА

1. Митина С. Из бесед с Арсением Тарковским // Искусство кино. – 1992. – № 10. – С. 20.
2. Тарковский А. Собрание сочинений. В 3 т. – Т. 1: Стихотворения / Сост. Т. Озерской-Тарковской; Вступ. ст. К. Ковальджи; Примеч. А. Лаврина. – М.: Худож. лит., 1991. – С. 437.
3. Там само. – Т. 3. Переводы / Сост. Т. Озерской-Тарковской; Примеч. А. Лаврина. – М.: Худож. лит., 1993. – С. 416.
4. Кіровоградський літературний музей ім. І. Карпенка-Карого, КМЛМ – КН Н58/НД, справа Волинського дворянського зібрання про дворянське походження осіб роду Тарковських за 1803-1852 рр. (ксерокопія із Держархіву Житомирської обл.).
5. Чикаленко Є. Спогади (1861 – 1907). – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1955. – С. 85.
6. Вечірня газета (Кіровоград). – 2002. – 27 червня.
7. Тарковская М. Осколки зеркала. – М.: Дедалус, 1999. – 285 с.
8. Тобілевич С. Життя Івана Тобілевича // Тобілевич І. Твори. Том шостий: Біографія – бібліографія – критика – архівні матеріали. – Київ – Харків: Література і мистецтво, 1931. – С. 55.
9. Тарковский А. Собрание сочинений. В 3 т. – Т. 2: Поэмы; Стихотворения разных лет; Проза / Сост. Т. Озерской-Тарковской; Примеч. А. Лаврина. – М.: Худож. лит., 1991. – С. 154.
10. Там само.
11. Tarkowski Arseniusz. Pierwrodstwo. – Warszawa: Panstwowy Instytut Wydawniczy, 1971. – 66 s.
12. Ольшанская Е. Поэзии родные имена. Воспоминания. Стихи. Письма. – К.: АО “Мебиус-КБ”, 1995. – С. 214.
13. Там само. – С. 218-219, 223.

УДК 908(477.73):323.15(=162.1)

Губская, Татьяна

ПОЛЬСКИЕ АДРЕСА В г. НИКОЛАЕВЕ

Появление польского населения в южных степях Украины исследователи относят к XVI – XVII вв. Позже на землях современной Николаевщины находили приют поляки, ставшие жертвами политических притеснений [1]. Стоит вспомнить основание с. Поляцкое (современная – Киселевка Смигиревского района) и костел, освященный в присутствии епископа Антония Церра. До сегодняшнего дня в этом селе проживают потомки первых поселенцев, сохранившие традиции польского народа, язык и обряды [2]. В тяжелые годы первых послереволюционных событий в г. Николаеве существовали польские школы, школы политграмоты, библиотеки, объединявшие польскую молодёжь.

А теперь стоит обратиться к конкретным историческим данным, отражающим жизнь польского населения в г. Николаеве.

История сохранила имена поляков, приехавших в Николаев практически сразу после его основания. Так, в 1789 году Стефан Радзиевский, польский шляхтич, участвовал в постройке Витовского госпиталя, а в самом Николаеве имел землянку для проживания. Другой выходец из Польши, Михаил Розневский (Ружновский) в сентябре 1789 взял подряд на окончание постройки каменной кузницы в Адмиралтействе. По приказу М.Л. Фалеева он получил для землянки камень и лес. С именем Фалеева связано и обращение Фаддея Белодумова: последний, вместе с Егором Кушниковым просил приписать его в число постоянных поселян и выделить место под дом [3]. В 1794 году в Николаеве появился первый римско-католический костел имени Св. Николая. Он находился на углу улиц Глазенаповской и Католической (современные – Декабристов и Макарова). Храм разместился в непригодном для длительного существования месте: постройка была прежде предназначена для магазина, не имела прочного фундамента, стены были глинобитные. Однако церковь выполняла свои функции, среди ее прихожан было много состоятельных людей, из поляков, итальянцев, французов. Именно в этом костеле были крещены сыновья майора Витторио Амадея Поджио Иосиф и Александр, будущие декабристы. Есть все основания предполагать, что первым настоятелем римско-католического костела был француз Серафим Банкарелей. Известно, что в 1807 г. он проживал в центре города. [4].

В архивах обнаружено описание первого костела: “устроен на средства прихожан в бывшем казенном магазине, фундамент плохой –

глина. Купол деревянный. Представлял небольшое базиликовое сооружение с небольшим восьмигранным куполом. Вмещал 150 человек. Предназначался для чинов морского ведомства католического вероисповедания. В 1868 году пришел в ветхость. По ходатайству военного губернатора фон Глазенапа произвели ремонт, были заменены полы, оштукатурены стены. Деревянные конструкции, поддерживающие арки, барабан купола и его сам укрепили металлическими конструкциями” [5].

В середине 60-х годов XIX века в г. Николаев прибывает из Польши новый настоятель костела – прелат Никодим Яковлевич Черняхович. Можно предполагать, что именно при его участии в г. Николаеве было организовано римско-католическое братство. С приездом Н.Я. Черняховича костел стал центром духовной жизни польского населения г. Николаева. А сам настоятель усиленно занимался поисками путей строительства нового костела. Служащий вместе с ним в храме викарный священник Владимир Вальтазарович Потоцкий оказывал молодому священнику помощь, чем мог, а он имел большой опыт жизни и церковного служения (сведения о нем сохранились с 1869 по 1904 гг.). Это было очень важно. Новый костел имени Св. Иосифа был освящен 16 сентября 1896 г., а еще в марте при римско-католическом костеле было открыто приходское Человеколюбивое общество. Председателем был избран Н.Я. Черняхович, секретарем правления – А.М. Пелчевский.

Конец XIX – нач. XX века в истории г. Николаева ознаменовались резким увеличением польского населения. Генрих Теодорович, Владимир Домбровский и Казимир Бенкунский участвовали в постройке нового костела и здания для римско-католического Человеколюбивого общества. Основные сведения о поляках в нашем городе можно получить из списков лиц, принимавших участие в выборах городских избирателей (1912 г.) в начале 90-х гг. XX века при ремонте костела. Еще в 1909 году ксенз Черняхович составил завещание, в котором просил похоронить его в случае смерти в одной из катакомб костела. Обнаруженная в фондах Николаевского краеведческого музея пожелтевшая фотография с его изображением была с помощью компьютерной техники восстановлена настоятелем Ярославом Гижичким и опознана нынешними прихожанами, помнившими о. Никодима в свои детские годы. Особую помощь автору статьи оказали К. Гомуловская и А.П. Ягодзинская, поделившиеся воспоминаниями, фотографиями и документами, имеющими отношение к истории костела в довоенные годы.

В наше время центром духовной и культурной жизни католиков г. Николаева является костел имени Св. Иосифа, отметивший в 2006 г. свой 110-летний юбилей. Община храма постоянно совершает паломничества по святым местам римско-католической церкви, большинство прихожан – молодежь. При костеле действует школа, курсы польского языка, библиотека, радушно встречающие всех желающих, независимо от вероисповедания.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зламан А. Поляки на Миколаївщині // Миколаївщина багатонаціональна: з історії етнічних спільнот регіону. – Миколаїв: Атол, 2005. – С. 253-260.
2. Гриневич Е.В. Сторінки історії Киселівки // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. Матеріали ІІІ Миколаївської обласної краєзнавчої конференції. – Миколаїв: Атол, 2000. – С. 109-113.
3. Николаевцы: Энциклопедический словарь. – Николаев: Возможности Киммерии, 1999. – С. 14.
4. Заковортний Д.Н. Храмы Николаева. – Николаев, 2000. – С. 18.
5. Картотека священнослужителей Херсонской епархии (XVIII – XX вв.). Хранится в Николаевском краеведческом музее.

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ): ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Сьогодні, на початку ХХІ століття, Україна проводить політику на розбудову відносин із численними країнами Європи і світу, однак розвиток багатоаспектних взаємин із Польщею носить пріоритетний характер. Важливе місце, яке займає Республіка Польща у зовнішній політиці України, її значна роль у підтримці регіональної безпеки та суттєвий вплив на розвиток вітчизняної міжнародної діяльності безумовно робить цей напрямок дослідження актуальним.

Польські зовнішньополітичні концепції відносно України у ХХ ст. зазнали суттєвих змін, еволюціонують разом з бурхливою епохою. Польсько-українські взаємини у минулому дуже часто були жакливі, трагічні. 20-30 роки ХХ століття принесли окупацію Східної Галичини й Західної Волині, недотримання ухвал Ради послів про автономію Галичини, культурну й освітню дискримінацію, руйнування церков на Холмщині, глузування з національної гідності українців, та багато чого іншого, що призвело до різкого загострення польсько-українських стосунків. Трагічні події 1942-1944 рр. щодо польського населення Західної України заслуговують безперечного засудження. Нормальні й рівноправні контакти між Польщею та Україною можливі лише тоді, коли певна частина польського суспільства відмовиться від намагань дивитися на Україну виключно через історичні окуляри [1, с. 28].

Польсько-українські відносини, незважаючи на складну історичну спадщину, вступають у фазу конструктивного, прагматичного взаємовигідного розвитку. Об'єктивні національні інтереси двох держав у стратегічних питаннях збігаються. Позбавлені деформуючих зовнішніх впливів і шовіністичних переконачень, вони вже найближчим часом можуть виявити свій чималий потенціал.

Прихід до влади в Польщі демократичних сил у 1989 р. і проголошення незалежності України в 1991 р. у черговий раз у ХХ ст. докорінно змінили ситуацію в українсько-польських відносинах. Перед польськими керівниками, політичними партіями й рухами, у цілому перед польським суспільством стала проблема вироблення не просто нової позиції у так званому "українському питанні", але довгострокової стратегії у відношенні з сусідньою, знов утвореною державою.

Польща першою серед країн у грудні 1991 р. визнала незалежну Україну. Але ще до цього, восени 1989 р., група польських парламентаріїв брала участь у роботі Першого з'їзду Народного Руху України (Партія заснована 8-10 вересня 1989 року на Перших Всеукраїнських Зборах НРУ в Києві. У 1989-1991 рр. НРУ був центральною організацією національного українського демократичного руху, його визнаним лідером уважався відомий дисидент В'ячеслав Чорновіл, що посів друге місце на перших виборах президента України в грудні 1991 року.). На з'їзді вони рішуче підтримали волелюбні устремління націонал-демократичних сил України. Саме тоді були закладені основи нової моделі польсько-українських відносин. Важливим продовженням польсько-українського діалогу була зустріч парламентаріїв у травні 1990 р. у Яблонні під Варшавою, наслідки якої в конструюванні польської політики відносно України відчутні й сьогодні [2, с. 29].

Декларація про принципи й основні напрямки розвитку українсько-польських відносин, підписана 13 жовтня 1990 р., і Договір про добросусідство, дружні відносини й співробітництво від 18 травня 1992 р. заклали фундамент рівноправного стратегічного партнерства між двома державами.

На середину 1990-х рр. намітився новий баланс сил у загальноєвропейській та регіональній політиці, що позитивно позначилося й на розвитку українсько-польських міждержавних відносин. На нашу думку, ці зміни можна пов'язати з низкою причин. По-перше, відбувся кардинальний перегляд позицій США та інших держав Заходу щодо включення колишніх країн-учасниць Організації Варшавського Договору до складу НАТО. По-друге, незважаючи на негативне ставлення Російської Федерації до розширення Альянсу, її роль і вплив у регіональній та загальноєвропейській політиці суттєво послабилися. По-третє, відбувається корекція позицій українського керівництва щодо просування НАТО на Схід. Нарешті, можна також згадати про вихід України зі стану міжнародної ізоляції після вирішення питання ядерної зброї, яка знаходилась на українській території, та спільну участь обох держав у програмі "Партнерство заради миру", що також сприяло покращенню українсько-польського діалогу.

Остаточне позитивне ставлення України щодо питання включення Польщі до структур Північноатлантичного об'єднання виявилось однією з головних причин подальшої інтенсифікації українсько-польського партнерства у другій половині 1990-х рр. З цього часу українсько-польські стосунки у політичній сфері починають трансформуватися у відносини стратегічного партнерства. Державне керівництво України і Польщі прийшло до переконання, що забезпечення національних інтересів обома країнами, збереження необхідного рівня ре-

гіональної та загальноєвропейської безпеки є можливим за умови дотримання тісних взаємин між двома державами та проведення спільного зовнішньополітичного курсу на стратегічне партнерство. У другій половині 90-х рр. XX ст. стратегічні відносини між Україною і Польщею здебільшого зводилися до дотримання спільної позиції у регіональній та загальноєвропейській політиці.

Кінець XX століття був відзначений бурхливим розвитком двосторонніх політичних відносин, великою інтенсивністю плідних контактів між президентами, головами урядів, керівниками міністерств і відомств. Польща зробила низку дружніх кроків, спрямованих на підтримку західноєвропейського вектору зовнішньої політики України, надала практичну підтримку Україні у справі інтеграції до європейських політичних та економічних міждержавних організацій, участі в їх діяльності (насамперед, Ради Європи та ЦСІ). У цей період підписані важливі документи, які продемонстрували світові високий рівень співпраці між двома державами. Політичним підґрунтям для налагодження добросусідських та союзницьких стосунків стало прийняття важливих міждержавних документів, зокрема, “Декларації про принципи і основні напрямки розвитку українсько-польських відносин” (жовтень 1990 р.), “Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво” (травень 1992 р.), “Декларації про принципи формування українсько-польського партнерства” (березень 1994 р.), “Спільної декларації Президента України та Президента Республіки Польща” (червень 1996 р.) та інших документів, які регламентують відносини двох держав в усіх галузях (насамперед, Спільна заява Президентів України і Республіки Польща “До порозуміння і єднання” 21 травня 1997 р.; підписання цього документу стало, крім того, одним із результатів ефективної співпраці науковців з діючими політиками; серед науковців значну роль у цьому процесі відіграв, зокрема, люблінський історик Єжи Ключовський – почесний професор НаУКМА, відомий прихильник польсько-українського примирення і поєднання та взагалі жива легенда. Основну діяльність Є. Ключовський спрямує тепер на інше своє дітище – Інститут Центрально-Східної Європи в Любліні, котрий врешті добився повнокровного статусу державної наукової установи.). Також у цей період у Перемишлі та Львові спостерігався спалах активності екстремістських шовіністичних організацій – як польських, так і українських. Але – і це показово – їх провокаційні акції не знизили рівень польсько-українського співробітництва. Характерними особливостями цього часу були: безпосереднє підключення США до польсько-українського діалогу та співробітництва (створення Ініціативи Співпраці “Польща – Америка – Україна”, заява віце-президента США

А. Гора в липні 1999 р. під час перебування в Україні, інші кроки керівництва США); перетворення проекту нафтотранспортного коридору Баку-Одеса-Броди-Гданськ на один із найважливіших аспектів двосторонніх відносин з далекосяжними перспективами; проблема наближення термінів входження Польщі до ЄС у зв'язку з режимом перетину польсько-українського кордону.

З березня 1999 р., після вступу Польщі, Чехії та Угорщини до НАТО, Польщі було відведено роль промоутера України, її провідника в інтеграції до міжнародних структур. У цей час розпочалося поступове здійснення завдань, поставлених перед українською і польською зовнішньою політикою у попередні роки. Їх виконання не в останню чергу ускладнюється тим, що, на відміну від Польщі, Україна, завдяки своїй географічній та історичній пограничності досі перебуває на роздоріжжі між Європою та Євразією.

З кінця 2000 р. значну роль у відносинах став відігравати процес зближення Росії з політичним керівництвом України та Польщі, що дозволяє говорити про настання нового періоду політичних польсько-українських відносин. Приєднання РП до Європейського Союзу також мало значний вплив на розвиток стосунків між Україною та Польщею.

Пріоритетними сферами двосторонніх відносин із Польщею в контексті євроінтеграційних процесів мають розглядатися: поглиблення політичної взаємодії, зокрема щодо участі у європейській політиці безпеки і оборони, прикордонна і регіональна співпраця із застосуванням нових фінансових інструментів ЄС, врегулювання спричинених розширенням ЄС тимчасових торговельних ускладнень, впровадження правових норм ЄС у практику економічного співробітництва сторін тощо. Виходячи із зазначеного, ефективне використання польського фактору в державній євроінтеграційній і євроатлантичній політиці сьогодні є невідкладним завданням української дипломатії.

Перспектива розширення Євросоюзу в 2004 р. на 10 країн південно-східної Європи зажадала визначення політики Євросоюзу стосовно нових сусідів: Білорусі, України, Російської Федерації й балканських країн. У документі Європейської Комісії від 1 липня 2003 р. *Paving the way for a New Neighbourhood Instrument* установлені перспективи розвитку й форми територіального співробітництва з новими сусідами, у сфері бюджету як на 2004–2006 р., так і після 2006 р. Відповідно до цього документа, у рамках ініціативи INTERREG IIIA, Євросоюз вирішив пустити в хід програми, метою яких є об'єднання прикордонних територій Євросоюзу й нових сусідів, що одержали назву Програма Сусідства. Програма Сусідства Польща-Білорусь-Україна, затверджена

рішенням Комісії № К (2004) 4366 від 05.11.2004 р., є однією із семи програм транскордонного співробітництва, організованих за участі Польщі. У рамках цієї програми існує можливість реалізації проектів на територіях, розташованих уздовж польсько-білорусько-українських кордонів. Польське прикордоння представлено вісьма під регіонами: білостоцько-сувальський і ломжинський (Підляське воєводство), бельськопідляський, хелмсько-замойський і люблінський (Люблінське воєводство), жешовсько-тарнобжегський і кросненсько-пшемисський (Підкарпатське воєводство), остроленцько-седлецький (Мазоветське воєводство). На території Білорусі це: Гродненська й Брестська області, а також сім західних районів Мінської області. Українське прикордоння представлено Волинською, Львівською й Закарпатською областями.

Стратегічною метою Програми Сусідства є: поліпшення якості життя й суспільно-господарська інтеграція сусідніх прикордонних районів.

Для реалізації даної мети передбачені дії в сфері трьох пріоритетів: збільшення конкурентноздатності прикордонних областей за допомогою модернізації й розширення транскордонної інфраструктури; поліпшення добробуту населення й розвиток інституціонального співробітництва, включаючи безпеку на кордонах Євросоюзу; технічна допомога.

Наявність спільної стратегічної мети, для досягнення якої обидві держави обрали спільні шляхи, юридичне закріплення стратегічних відносин, наявність дієвих механізмів реалізації стратегічного партнерства та взаємопідтримка з найважливіших питань сприяють позитивній динаміці розвитку міждержавного українсько-польського діалогу. Зокрема, наприкінці 2004 р. Республіка Польща надала вагому допомогу Україні в процесі виходу з політичної кризи, яка виникла внаслідок президентських виборів. Окрім того, активна підтримка пересіченими польськими громадянами українського народу підтвердила, що події Помаранчевої революції в Україні та їх відгос у Польщі ознаменували новий висхідний виток відносин двох держав. Відбулось реальне українсько-польське поглиблення зв'язків на основі загальнолюдських цінностей, відмова від усталених стереотипів, що є позитивним фактором у розвитку двосторонніх відносин. Яскравим підтвердженням цього є зростання кількості громадських організацій, культурних товариств, самодіяльних колективів, розвиток взаємин між поляками та українцями на особистісному рівні тощо. А вирішення кількарічної проблеми відкриття меморіалу польських вояків "Орляг" та воїнів Української Галицької Армії на Личаківському кладовищі у Львові,

яке відбулось 24 червня 2005 р., свідчить, на нашу думку, про наступний історичний крок, коли обидва народи можуть говорити з повагою про найтрагічніші сторінки історії, для спільного майбутнього та, безсумнівно, є позитивним явищем у розвитку двосторонніх відносин. Відкриття некрополя з української сторони є знаком приязні, миру та бажання подальшого українсько-польського єднання, порозуміння та зміцнення стратегічного партнерства. Політичні зміни в Україні наприкінці 2004 р. – початку 2005 р. дали новий поштовх для подальшого розвитку українсько-польського стратегічного партнерства, яке на сьогоднішній день можна цілком слушно вважати, у головних рисах, вже сформованим. Адже міцне стратегічне партнерство України та Польщі – двох найбільших держав у контактній зоні між європейським та євразійським просторами є важливим стабілізуючим фактором у Європі. Розвиток повноцінної співпраці обох держав сприяє зміцненню внутрішньої безпеки країн, зниженню рівня зовнішньої загрози, уникненню можливості створення нових завіс. Такий стратегічний курс відповідає й інтересам інших Центральноєвропейських країн, як певної гарантії стабільності та миру в цьому регіоні.

За словами З. Бжезінського, українсько-польська співпраця, котра спирається на єдність поглядів стосовно майбутнього Європи, повинна стати на нашому континенті фактом стратегічного значення [3, с. 8].

Між процесом розширення НАТО й розвитком українсько-польських міждержавних відносин існує стійкий взаємозв'язок. Україна спочатку ставилася негативно до ідеї розширення НАТО на Схід. Це ставлення зазнало поступових змін внаслідок зміцнення позицій України на міжнародній арені, розвитку співпраці з Альянсом та конструктивного міжнародного діалогу щодо питань розширення НАТО. Просування Північноатлантичного союзу на Схід виявилось надзвичайно важливим питанням у зовнішній політиці як України, так і Республіки Польща, що значним образом відбивається і на розвитку й динаміці українсько-польських політичних відносин на початку XXI сторіччя. Значне місце займає розвиток двосторонніх відносин у рамках програми НАТО “Партнерство заради миру”. У лютому 1993 р. було підписано “Угоду між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Польщі про військове співробітництво”, яка в наступні роки була доповнена рядом протоколів. У 1994-1995 рр. військово-політична співпраця між Україною та Польщею піднялась на новий рівень, що було пов'язано з приєднанням України та Польщі до оголошеної НАТО програми “Партнерство заради миру” (ПЗМ), і прийняттям рішення про утворення спільного українсько-

польського миротворчого батальйону, правовою основою функціонування якого стала угода, укладена міністрами оборони України та РП у листопаді 1997 р. Основою програми ПЗМ є партнерство, яке формується на індивідуальній основі між кожною країною-партнером і НАТО, пристосоване до індивідуальних потреб і здійснюється на такому рівні і такими темпами, які обирають для себе уряди країн-учасниць. За час існування Партнерства заради миру було вироблено комплексний набір практичних механізмів, які допомагають досягти цілей ПЗМ перетворювати ідеї в дії [4, с. 197]. Українські та польські військові беруть активну участь у навчальних програмах у рамках програми ПЗМ, а із вступом РП до НАТО створились нові умови для здійснення миротворчих місій спільного миротворчого батальйону під егідою Північноатлантичного альянсу. Ефективність створення батальйону була практично доведена під час миротворчої місії, яка розпочалась в липні 2000 р. у Косово в рамках контингенту Міжнародних Сил Безпеки під егідою НАТО та ООН. Ще одним практичним підтвердженням активної військової співпраці стала діяльність українських та польських військовослужбовців у гуманітарній місії з надання допомоги в ліквідації наслідків воєнних дій у складі багатонаціональної дивізії під командуванням польських військових у вересні 2003 р. в Іраку. Спільна миротворча українсько-польська співпраця високо оцінюється на міжнародній арені як важливий чинник, що сприяє зміцненню довіри, стабільності, миру та будівництву нової Європи, подальшій інтенсифікації українсько-польських відносин. Практикуючи нові форми співробітництва, Українська держава відстоює при цьому свої національні інтереси й використовує миротворчий досвід західних країн та їх військових організацій.

Сьогодні Польща заявляє про те, що незмінно й безупинно буде підтримувати вступ України в НАТО. Про це на прес-конференції в Києві заявив міністр закордонних справ Польщі Радослав Сикорський. У свою чергу глава МЗС України Володимир Огризко подякував за позицію Польщі в підтримці України в її європейських та євроатлантичних устремліннях і підкреслив, що в нас загальне бачення розвитку міжнародних відносин у цілому [5].

Таким чином створена повноцінна політико-правова база українсько-польського співробітництва, координаційні органи й організаційні структури, діяльність яких сприяє втіленню в життя загальних угод, збереженню контактів і зміцненню взаємин. З кінця ХХ – на початку ХХІ століття українсько-польські відносини пройшли шлях від становлення до найбільш глибокого ступеня розвитку відносин – стратегічного партнерства, що особливо яскраво виражається в дотриманні

загальної позиції в міжнародній і загальноєвропейській політиці. Зокрема, проведення активної миротворчої діяльності українсько-польського миротворчого батальйону й взаємопідтримка в процесі європейської інтеграції є свідченням реалізації задекларованих принципів стратегічного партнерства.

“В історії ми читаємо, що не раз і не два лилася зовсім непотрібно польська й українська кров у боротьбі між собою, а ця боротьба знесила обидва народи і довела до загублення самостійності й Україною, й Польщею перед ворогами сильнішими, які тільки і чекали нашого знесення, щоб накинути на вас і на нас ярмо неволі, тяжкі кайдани гніту. Але зараз Польща стає на шлях нового порозуміння з Україною, і я тут урочисто заявляю, що, на мою думку, не може бути вільної Польщі без вільної України і вільної України без вільної Польщі” – так говорив один з найвидатніших польських політичних лідерів першої чверті ХХ століття Ігнаці Дашинський [6, с. 251]. Враховуючи спільність історії, близькість мови і культури, наявність великих етнічних меншин – української в Польщі та польської в Україні, – стає цілком зрозумілим, що для блага обох народів відносини між Польщею та Україною обов’язково повинні мати характер стратегічного партнерства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дашкевич Я. Шляхи подолання упереджень. Польсько-українські студії. Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. – Київ: Либідь, 1993. – С. 28.
2. Рябчук М. “...Можуть бути вирішальними”. Українсько-польські відносини: нові реалії, нові перспективи // Політика і час. – 1993. – № 8. – С. 29.
3. Гузенко О. Полонез з Україною // Час. – 2001. – № 30.
4. Довідник НАТО // НАТО. – 2006. – С. 197.
5. Новий Регион. – Киев, 29.01.08.
6. Доценко О. Літопис Української революції: Матеріали й документи до історії Української революції (1917-1923). – Тарнів; Львів, 1924. – Т. 2, кн. 5. – С. 251.

НАУКОВИЙ ДОРОБОК ЄЖИ ТОПОЛЬСЬКОГО У СВІТЛІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ПОЛЬСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Історична полоністика як напрям наукових досліджень включає вивчення питань історичного розвитку польської спільноти у всіх її суспільних проявах – політичних, соціальних, етно-культурних, економічних тощо. Таке визначення дає змогу розглядати історію Польщі як еволюцію і зміни станів польського народу-нації з часу виникнення спільноти, котра ідентифікувала себе як суспільність, інтегровану на підставі певних політичних чи етно-культурних ознак [1, с. 34]. Згідно із запропонованим визначенням, до історичної полоністики слід віднести усі дослідження, присвячені мові, літературі, культурі, географії, етнографії поляків, іншими словами, все те, що розкриває і поглиблює розуміння польської спільноти. Збагатити і поглибити знання про історію Польщі і поляків, а також визначити актуальні проблеми розвитку польської історичної науки дозволяє вивчення окремих напрямів польської історіософської та історичної думки, звернення до творчості польських учених.

У контексті зазначеного неабиякий інтерес представляє постать Єжи Топольського – польського історика, теоретика, методолога та історіографа, який відіграв значну роль в історії польської історіографічної науки другої половини ХХ століття. Внесок його в історичну науку сприяв створенню сучасної теоретично орієнтованої історії.

Усі наукові праці Є. Топольського відзначаються ерудицією, глибоким аналізом, неординарністю мислення, прагненням широкого синтезу з урахуванням емпіричних деталей, увагою до здобутків попередників. Доробок вченого складає більше 1100 найменувань наукових публікацій. Це, передусім, монографії, статті, видані лекції та рецензії, у яких піднімаються проблеми теоретико-методологічного, конкретно-історичного та історіографічного характеру [2].

Основною темою ранніх досліджень Єжи Топольського було вивчення економічної історії, проблематика аграрної історії Польщі нового часу і, зокрема, земель гнезненського архієпископства, які були характерним прикладом економічного розвитку феодалних володінь даного періоду. Внутрішня організація земель гнезненського архієпископства, становище селян, що мешкали на його території, стали предметом перших наукових публікацій історика. Ґрунтовною роботою цього періоду, яка підбила підсумок усіх попередніх досліджень з проблем

розвитку сільського господарства, стала монографія “Сільське господарство у володіннях гнезненського архієпископства” (1958) – ядро усіх праць польського історика з економічної теорії [3].

У 60-ті роки Ежи Топольський звернувся до проблем економічного розвитку Європи періоду пізнього середньовіччя і раннього нового часу. Значний інтерес дослідника викликали питання, пов’язані з процесами виникнення і розвитку капіталізму на заході Європи та становленням пансько-кріпацької системи в її центральній та східній частинах. Фундаментальною працею з цього питання стала робота “Зародження капіталізму в Європі у XIV – XVII ст.” (1965 р.), у якій, завдяки довготривалим і плідним дослідженням, використанню нових методів та широкого статистичного матеріалу автору вдалося створити власну оригінальну концепцію економічного розвитку Старого світу протягом XIV – XVII віків і викликати неабиякий інтерес науковців.

Займаючись проблемами економічної історії, Є. Топольський значну увагу приділив питанням розвитку торгівлі у Польщі періоду раннього нового часу, присвятивши цій тематиці значну кількість робіт (“Показник економічного росту Польщі у X – XX століттях” (1967), “Економічні проблеми у Польщі” (1970), “Проблеми моделювання економічної історії Польщі” (1978), “Польська та європейська економіка в XVI – XVII ст.” (1977), “Економічний переворот XVI століття у Польщі та його наслідки” (2000). За Є. Топольським, одним з найважливіших факторів економічного розвитку Польщі на той час було заснування мережі міжнародних ярмарків, особливе місце серед яких займала гнезненська. Саме її функціонуванню приділив значної уваги історик, ставши фактично не тільки першим дослідником цієї проблеми, а й відкривачем Гнезна як важливого торговельного центру. Таким чином, Є. Топольському вдалося відтворити концепцію економічного розвитку Польщі та Європи і започаткувати новий напрям досліджень.

Політична історія польської держави – другий не менш значущий і цікавий напрям наукової діяльності Є. Топольського. Свою увагу дослідник зосередив на періоді нового часу – з початку XVI ст. до політичних розподілів Речі Посполитої. Перші праці у цій галузі досліджень присвячено проблемам польсько-німецьких відносин, де розглядалася роль Пруссії у розподілах Речі Посполитої (“Пруська узурпація кордонів у добу першого розподілу Польщі (1772 – 1777) (1968), “Проблематика і розвиток польсько-німецьких відносин в XVI-XVIII ст.” (1991), “Польща у нові часи (1501 – 1795)” (1999).

Ежи Топольський доклав багато зусиль до створення –“Історії Польщі”, яка мала на меті підсумувати багаторічну працю істориків, виступивши ініціатором та організатором цього проекту. Як автор роз-

ділу польської історії нового часу, він запропонував новий підхід щодо її періодизації, увівши власні хронологічні межі того історичного періоду, який передував політичному розподілу Речі Посполитої. Автор застосував сучасні підходи щодо висвітлення основних проблем цього періоду, даючи цілісну оцінку минулого польської держави та суспільства. Неабиякий резонанс мала його фундаментальна праця “Польща у новий час. 1501 – 1795” (1975), яка вийшла у серії “Польща. Історія народу, держави і культури” і стала комплексним дослідженням, що охоплює всі сфери історії польського народу. Автор зумів відобразити не тільки перипетії політичного розвитку країни на досить складному етапі, але й торкнувся деяких проблем економічного розвитку Речі Посполитої в епоху нового часу та питань, пов’язаних із формуванням сучасного польського суспільства і його культури. Значної уваги дослідник приділив вивченню процесу становлення та функціонування національної свідомості поляків. У контексті проблематики політичної історії вартими уваги є роботи, присвячені історії Польщі другої половини ХХ століття (“Нарис історії Польщі” (1986), “Основні фактори історичного розвитку Польщі” (1990), “Історія Польщі з найдавніших часів до 1990 р.” (1994), “Польща ХХ століття. 1914 – 1995” (1995). Вони допомагають репродукувати уявлення Топольського щодо важливого для польської історії періоду та відстежити еволюцію наукових поглядів ученого [4, 5].

Наприкінці 50-х років Є. Топольський звернувся до вивчення питань, пов’язаних з теоретичними й методологічними аспектами історичного пізнання. Перші його роботи з цієї проблематики були присвячені вивченню теорії і методу історичного матеріалізму. Уже в них польський учений прагнув власної, багато в чому новаторської інтерпретації теоретичної спадщини К. Маркса, намагаючись не просто йти за заданою схемою, а використовувати метод історичного матеріалізму для творчого пізнання минулого.

Найважливіша робота Топольського з’явилася в середині 60-х років і мала назву “Методологія історії” (1968). Вона дотепер вважається однією з авторитетних праць з даної тематики, існуючих у польській історичній науці. У ній автор намагався не тільки проаналізувати розвиток методології історії як науки, але висунув цілий ряд власних концепцій [6]. Учений звернувся до таких ключових теоретичних питань, як характер історичного пізнання, проблема історичного джерела та його інтерпретації, нарратив і його роль в історичному дослідженні тощо. У комплексі теоретико-методологічних робіт Є. Топольського важливе значення мала його ґрунтовна праця “Теорія історичного знання” (1983).

Серед останніх значних досліджень ученого, проведених у цьому напрямі, була його монографія “Як пишеться і розуміється історія” (1996), де Єжи Топольський розглядає постмодерністський та постпостмодерністський напрями у філософії історії, піддаючи аналізу концепції таких вчених, як М. Фуко, А. Данто і Ф. Анкерсміт. Крім того, у цій роботі польський методолог репрезентував власне бачення проблем історичного нарративу і його структури, історичного джерела та істини в історичному пізнанні. Своєрідність теоретичних та методологічних поглядів Топольського на історію як науку демонструють й інші його праці – “Марксизм та історія” (1977), “Розуміння історії” (1978), “Історична концепція Карла Маркса” (1984), “Методологія історії та історичний матеріалізм” (1990), “Історія історіографії та виклик “лінгвістичного повороту” (1998) та інші.

Окрему групу праць Єжи Топольського складають монографії і статті, присвячені проблемам розвитку самої історичної науки, до яких польський історик звертався упродовж усієї своєї наукової діяльності. Вони реконструюють оцінку досліджень як окремих західних істориків, так і цілих напрямів світової історіографії. Серед найзначніших історіографічних робіт Є. Топольського – “Правда і модель в історіографії” (1982), присвячена проблемам істини та її досягненні в історичному дослідженні; “Про нову модель історії. Ян Рутковський (1886 – 1949)” (1986), у якій автор не тільки представив творчу біографію свого вчителя, а й ретельно проаналізував теоретичні, методологічні й конкретно-історичні дослідження цього видатного польського вченого першої половини ХХ століття [7]. У “Нарисах історії історіографії”, одній з останніх історіографічних праць Топольського, автор відстежив розвиток світової історичної думки з давніх часів дотепер, зупиняючись на тих проблемах, які є актуальними і для сучасної історичної науки.

Варто відзначити, що у публікаціях польського історика знайшли своє відображення різні проблеми історії історичної науки, серед яких – “Основні тенденції розвитку історіографії ХІХ та ХХ ст.” (1983), “Моделі обґрунтування розподілів Польщі у польській, німецькій і австрійській історіографії та концепції історичної істини” (1993), у яких представлено аналіз становлення та розвитку європейської історіографії з кінця ХVІІІ до ХХ століття. “Дослідження з аграрної історії в Народній Польщі” (1959), “Розвиток історичних досліджень у Польщі у 1945 – 1969 рр.” (1970), “Між догмою та плюралізмом. Історики й держава у Польщі після Другої світової війни” (1994), “Польські історики тет-а-тет з марксизмом після Другої світової війни” (1995), присвячені: а) вивченню основних тенденцій розвитку польської історич-

ної науки у другій половині ХХ століття, б) проблемам взаємовпливу історії та марксизму як ідеології та теорії, в) проблемам історичного пізнання.

Попри широкий спектр проблематики, усі дослідження Є. Топольського відзначаються детальним історіографічним оглядом: автор скрупульозно розглядав різні концепції, що склалися в історіографії, і які певним чином стосуються актуальних йому проблем.

Окрім наукових досліджень, важливе значення мають рецензії Є. Топольського на нову методологічну й історико-економічну літературу, від коротких анотацій до великих критичних статей. Важливість залучення подібного роду робіт для більш глибокого розуміння суті творчості будь-якого представника науки безперечно, оскільки в критичних відгуках ученого можна відстежити його власні концепції і підходи щодо даної проблеми.

Окремої уваги потребують мемуари Єжи Топольського та його автобіографія. У своїх спогадах вчений завжди з особливою теплотою згадував своїх вчителів та колег, чітко і лаконічно подавав теоретичні й концептуальні засади своїх робіт, відзначав основні напрями власної творчості та давав критичну характеристику своїм дослідженням (“Про мої наукові праці”, 1993) [8].

Як видається, у контексті об’єктивного аналізу складного і суперечливого процесу розвитку польської історичної науки у другій половині ХХ століття Є. Топольський посідає гідне місце. Його життєвий шлях та внесок в історичну науку представляють великий пізнавальний інтерес для істориків і набувають особливої актуальності в умовах переоцінки цінностей історичної науки в цілому. Сьогодні, формуючи уявлення про цілісну історію поляків, вкрай необхідним є звернення до наукових праць, присвячених висвітленню важливих проблем історії Польщі, адже Польща є сусідом України, а історичні долі двох народів настільки пов’язані, що утворили заплутані вузли. Без знання і розуміння історичного минулого ближчих й дальших сусідів України, інших народів і країн світу не розвивається сьогодні жодна цивілізована держава – цього вимагає елементарна політична практика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зашкільняк Л. Історична полоністика останнього десятиріччя в Україні // Проблеми слов’янознавства. – 2000. – Вип. 51. – С. 34-38.
2. Topolska M.D. Bibliografia prac profesora Jerzego Topolskiego za lata 1951 – 1987 Vliedzy historic a teoria. Refleksie nad problematyka. Warszawa – Poznani. 1988. – S. 66-134; Topolska M.D. Bibliografia prac profesora Jerzego Topolskiego za lata 1987 – 1998 .7 Studia Historiae economicae. Vol. 23. – 1998. – S. 7-38.

3. Hoszowski S. Przedmowa // Topolski J. Gospodarstwo wiejskie w dobrach arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. – Poznań, 1958.
4. Топольский Е. Методология истории и исторический материализм // Вопросы истории. – 1990. – № 5. – С. 3-14; Топольский Е. Исследования по аграрной истории в Народной Польше // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. – 1959 год. – М., 1961. – С. 408-438; Топольский Е. Развитие исторических исследований в Польше в 1945 – 1969 гг. // Историческая наука в Народной Польше в 1945 – 1969 п. / Ред. З. Пустула, А. Вычаньски. – Варшава, 1970. – С. 7-65.
5. Юсупов Р.Р. Рец. на: Topolski J. Historia Polski od czasow najdawniejszych do 1990 roku. Warszawa, 1994 // Вопросы истории. – 1996. – № 9. – С. 169-171.
6. Piękarczuk S. Propozycje teorii (wokol "Metodologii historii" J. Topolskiego) // Przegląd Historyczny. – Т. 61. – 1970. – № 1. – С. 95-111.
7. Горизонтов Л.Е. "Методологический переворот" в польской историографии на рубеже 1940 – 1950 годов и советские историки // Славяноведение. – 1993. – № 6; Горизонтов Л.Е. Рец. на: Topolski J. O nowy model historii. Jan Rutkowski (1886 – 1949). Warszawa, 1986 // Вопросы истории. – 1987. – № 6. – С. 171-172.
8. Зашкильняк Л.А. Формирование и развитие исторической науки в Польше. – Львов, 1986.

ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ И ИСКОРЕНИЕ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТА НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В СВЕТЕ ЕДИНОЙ КОНВЕНЦИИ 1961 ГОДА

Единая конвенция о наркотических средствах 1961 года изменена протоколом с 1972 года [1] и является фундаментом системы контроля этих средств. Она, с одной стороны, определяет контроль на уровне страны, опирающийся на систему оценки спроса на наркотические средства, ограничение производства и ввоза, на систему разрешения выделки, оборот, распространение, ввоз и вывоз. Цель этого контроля – свести употребление наркотических средств до количества, необходимого для научных и лечебных целей [2]. С другой стороны, документ регулирует международный контроль, на который опирается деятельность международных органов (Комиссии по наркотическим средствам ООН, Международного комитета по контролю над наркотиками), направленной на исследование действий сторон конвенции, согласно принятым обязанностям, касающимся контроля в стране [3]. Из вышесказанного вытекает, что непосредственный контроль происходит на государственном уровне (контроль смысла *stricto*), зато международный контроль имеет косвенный характер [4].

Задачей контроля, кроме ограничения употребления наркотических средств для научных и лечебных целей, является также избегание их попадания из легальных источников в незаконные каналы, а значит – защита от подкрепления незаконного оборота [5]. Искоренению и предупреждению незаконного оборота наркотических средств должны служить непосредственно положения ст. 35 и 36, функционально не связанные с системой контроля. В связи с этим возникает вопрос – разве нормализация Единой конвенции может быть независимым базисом в борьбе с международной преступностью, направленной на незаконный оборот наркотических средств?

Конвенция 1961 года различает три вида контроля над наркотическими средствами: обыкновенный (по отношению к средствам, охваченным списками I и II), заостренный (по отношению к средствам, охваченным списком IV) и смягченный (по отношению к продуктам переработки, охваченным списком III) [6]. Добавочные постановления, относящиеся к обыкновенному контролю, касаются опиума, листьев коки и индийской конопли.

Положения, определяющие обыкновенный контроль, создают санитарный режим. Его задачей является ограничение сбора урожая, выделки, вывоза, ввоза, распространения, оборота, употребления, а также использования наркотических средств исключительно для медицинских и научных целей (ст. 4, ц). Для этого конвенция установила систему оценки (ст. 12, 19). В ее рамках стороны ежегодно обязаны передавать Международному комитету по контролю над наркотиками оценку, касающуюся:

- количества наркотических средств, которые будут употреблены для лечебных и медицинских целей;
- количества, которое будет использовано для изготовления других наркотических средств, продуктов переработки и веществ, не охваченных конвенцией;
- количества, которое должно находиться в государственном запасе;
- количества, необходимого для пополнения специальных запасов (в случае исключительных обстоятельств);
- территории и географического положения территории, предвиденной для возделывания лечебного мака;
- приблизительного объема сбора урожая опиума;
- количества промышленных предприятий, производящих синтетические наркотические средства;
- количества синтетических наркотических средств, которое может быть произведено (ст. 19, абзац 1).

При оценке спроса учитываются такие факторы, как: структура и количество населения, уровень развития санитарных служб, уровень жизни, эпидемиологическая обусловленность, географическое положение страны [7]. Оценки являются допустимой границей национального производства, ввоза наркотических средств (ст. 21) и производства опиума (ст. 21, бис). С целью применения производительных и импортных лимитов, Единая конвенция налагает на стороны обязательство доставлять Международному комитету по контролю над наркотиками ежегодные статистические данные, касающиеся наркотических средств, в том числе, их урожая или производства, использования для производства других наркотических средств, продуктов переработки и веществ, не охваченных конвенцией; потребления, ввоза и вывоза, конфискаций, запасов, масштаба территории возделывания медицинского мака и использования маковой соломки для производства наркотических средств (ст. 20, абзац 1). Вышеупомянутые статистические данные могут показать размеры незаконного оборота на территории определенного государства. Зато сравнение размера импорта и экспор-

та создает возможность вскрыть протекание международных поставок в незаконные каналы [8].

Стандартный режим контроля характеризуется тем, что стороны обязаны требовать, чтобы выделка, оборот или распределение наркотических средств решались только по разрешению (это не касается государственных предприятий) – ст. 29, абзац 1; ст. 30, абзац 1, буква “а”. При этом стороны обязываются к:

- контролю всех лиц и предприятий (в том числе государственных), производящих или участвующих в выделке, обороте, распределении наркотических средств (это может привести к исключению работников, занимающихся незаконным оборотом) [9];
- контролю при помощи разрешений для заводов и помещений, в которых может происходить такая выделка, оборот или распределение (кроме разрешений, определенных в ст. 29, абзац 1 – предприниматели, в том числе государственные, должны получить лицензию на использование заводов и помещений для выделки, оборота, распределения наркотических средств) [10];
- установлению требований, чтобы производители получали временное разрешение, перечисляющее виды и количество наркотических средств для производства которых будут уполномочены;
- требованиям соответствующей упаковки и визуального обозначения наркотических средств;
- требованию, чтобы наркотические средства были поставлены физическим лицам только по предписанию врача.

Цель указанных требований – сохранить выделку в рамках ежегодных оценок. Их осуществление предупреждает также попадание наркотических средств из законных источников в незаконный оборот. Особенно существенную роль исполняют здесь разрешения для использования заводов и помещений для выделки, оборота, распределения. Они должны обеспечить применение соответствующей защиты во избежание краж [11].

Единая конвенция определила контроль над международным оборотом наркотических средств в виде системы экспортных и импортных разрешений. Каждая сторона обязана требовать от предпринимателя отдельного разрешения на ввоз или вывоз для каждой отдельной международной поставки (ст. 31, абзац 4). Перед выдачей разрешения на вывоз, стороны должны требовать с экспортера предъявления сертификата ввоза выданного предметными властями страны ввоза, разрешения на импорт наркотического средства. Одна копия разрешения вывоза должна быть приложена к каждой отправке, а вторая отправлена одновременно государству страны ввоза (ст. 31, абзац 6). Это делает

возможным контролем соответствующими службами (таможенными, полицейскими), целью которого является установление законности перевоза, обеспечение непопадания международных транспортов в незаконные каналы. Факт приложения копии разрешения на вывоз обращает внимание предметных органов на необходимость особой охраны поставок.

Когда ввоз произошел или истекло время, в период которого должен был произойти, правительство страны-импортера должно возвратить правительству вывоза разрешение с соответствующим подтверждением, с указанным количеством наркотического средства, которое на самом деле было поставлено (ст. 31, абзац 7). В этом случае существенным является обмен информацией, так как это облегчает сотрудничество в наблюдении возможной утечки транспортируемых наркотических средств на незаконный рынок [12].

В международном обороте запрещено изменение места назначения или транспорта поставки наркотических средств без предъявления требуемых разрешений (ст. 31, абзац 10 и 12). Во время транспортировки не допускается перемена упаковки наркотического средства или его переделка. Запретом охвачен также вывоз в виде посылок, направленных в почтовый ящик или в адрес банка, на имя других лиц (ст. 31, абзац 8). Тщательные ограничения международного оборота почтой предвидены в ст. 28 Всеобщей почтовой конвенции [13] и в ст. 24 Договора, касающегося почтовых посылок [14].

Для правильного решения постановлений, регулирующих национальный контроль, Единая конвенция обязывает стороны обеспечить контроль и инспекцию по отношению к лицам, занимающимся выделкой, оборотом, распределением, импортом, экспортом наркотических средств и по отношению к научным или медицинским учреждениям (ст. 34).

Наркотические средства, охваченные списком IV (особенно опасные для общественного здоровья и общественной жизни), подвергаются заостренному контролю. Кроме форм обыкновенного контроля, сторона конвенции обязана согласно ст. 2, абзац 5:

- установить для них такие специальные положения о контроле, которые, по ее мнению, конечны с точки зрения особых опасных свойств данного наркотического средства;
- запретить их выращивание, выделку, вывоз, ввоз, оборот, наличие или употребление, если в стране обнаружат, что это самый подходящий способ сберечь общественное здоровье и благосостояние (за исключением количества, которое может быть нужным для медицинских и научных исследований);

Кроме положений об обыкновенном контроле, добавочным постановлением, касающимся ограничения производства и урожая, подвергаются: опиум, листья коки и индийской конопли (ст. 2, абзац 6).

Единая конвенция требует применять контроль также по отношению к растениям или веществам, не охваченным списками конвенции, а значит не причисленным к категории наркотических средств или продуктов переработки. С одной стороны, надо зачислить сюда медицинский мак, куст коки, растение и листья индийской конопли и маковую солому (ст. 2, абзац 7). С другой стороны, конвенция указывает вещества, которые могут быть использованы для незаконной выделки наркотических средств (ст. 2, абзац 8).

По отношению к первой группе, сторона конвенции обязана ввести запрет возделывать медицинский мак, кусты коки или растения конопли в случае, когда условия в каком-либо государстве-стороне, по ее мнению, требуют такого запрета, как самого подходящего способа сберечь общественное здоровье и благосостояние, для обеспечения непопадания наркотических средств в незаконный оборот (ст. 22, абзац 1). Вышеупомянутый запрет должен быть наложен прежде всего тогда, когда сторона придет к выводу, что без него не в состоянии бороться с незаконным оборотом. Обязанность издания запрета урожая возникает и тогда, когда этого требует защита общественного здоровья или общественного порядка в третьих странах [15].

Когда возделывание медицинского мака, куста коки и растения индийской конопли разрешено, тогда должны быть приняты (специально для того образованной национальной организацией) средства контроля в виде:

- назначения почвы для возделывания;
- системы разрешений, уполномочивающих возделывать;
- исключительности национальной организации при покупке целого сбора урожая, ввозе, вывозе, оптовом обороте и сохранении запасов (ст. 23, абзац 2; ст. 26, абзац 1 в св. со ст. 23, абзац 2; ст. 28, абзац 1 в св. со ст. 23, абзац 2).

Подробные правила контроля семян медицинского мака записаны в резолюции Экономико-Социального Совета ООН от 28 июля 1999 года [16]. Согласно ее указаниям:

- семена медицинского мака должны быть привезены только из государств, в которых их возделывают законно;
- в международном обороте требуется введение системы разрешений;

- информация о подозрительных сделках должна быть передана всем заинтересованным государствам и Международному комитету по контролю над наркотиками.

Стороны обязаны уничтожить незаконное возделывание (ст. 22, абзац 2; ст. 26, абзац 2). В связи с этим постановлением Единой конвенции Генеральная Ассамблея ООН в резолюции от 10 июня 1998 года [17], а позднее и Комиссия по наркотическим средствам ООН в резолюции от 25 марта 1999 года [18] обязали правительства государств, в которых возделываются кусты коки, растения индийской конопли и медицинский мак принять эффективные механизмы для выявления незаконного возделывания, включая методы наземного, авиационного и спутникового наблюдения и передачи информации о незаконном возделывании в других государствах в Международную программу ООН по контролю за наркотиками (UN International Drug Control Programme).

В случае выявления веществ, не упомянутых в конвенции, которые могут быть использованы для незаконного производства наркотических средств, стороны обязаны сделать все, что возможно для подведения их такому контролю, который будет возможным (ст. 2, абзац 8).

Кроме регуляции системы контроля, Единая конвенция в ст. 35 содержит положения, касающиеся искоренения незаконного оборота. Согласно этому положению стороны обязаны соблюдать постановление таким образом, чтоб приспособить правовые средства, принятые с целью предупреждения незаконного оборота к собственным правовым системам (“Having due regard to their constitutional, legal and administrative system, the Parties shall...”). В противоположность ст. 36, абзац 1 и 2, где написано, что “с оговоркой своих конституционных ограничений (а в случае ст. 36, абзац 2 – также правовой системы и внутреннего права – прим. авт.) сторона предпринимает (...) решения” (“Subject to its constitutional limitations, each Party shall adopt (...) measures...”), стороны конвенции не могут освободиться от решения нормы ст. 35, даже тогда, когда это вступало бы в противоречие с их внутренним правом, а также и с конституцией [19].

На основании ст. 35 государства-стороны обязаны:

- а) принять решения на национальном уровне с целью согласования предупредительной и карательной деятельности, направленной против незаконного оборота;
- б) оказывать взаимную помощь в борьбе с незаконным оборотом;

- в) сотрудничать между собой и с предметными международными организациями, членами которых являются, с целью вести согласованным способом борьбу против незаконного оборота;
- г) обеспечить международное содействие предметных учреждений, происходящее без замедлений;
- д) обеспечить, чтоб передача странам правовых документов с целью ведения судебного производства, происходила без замедления;
- ж) к предоставлению существенной информации Международному комитету по контролю над наркотиками (INCB) и Комиссии по наркотическим средствам ООН, посредством Генерального Секретаря ООН; сюда относится информация о незаконной деятельности, связанная с наркотическими средствами в пределах своих границ, включая информацию о незаконном возделывании, сборе урожая, выделке, употреблении и обороте;
- з) предоставить вышеупомянутую информацию, если это является возможным, таким способом и в такой срок, какой требует INCB.

В борьбе с незаконным оборотом Единая конвенция налагает на стороны обязанность – принимать соответствующие координационные действия на уровне страны, международного сотрудничества, сотрудничества с международными организациями.

Координационные средства, принятые на уровне страны имеют существенное значение для эффективности международного сотрудничества. Согласование предупредительного действия на основании положения ст.35 охватывает превенцию в полном значении этого слова. Дело не в контроле сбора урожая, производства, торговли или способе обращения с зависимыми лицами, предвиденному ст.38. Примерами “превентивных действий” (ст.35, а) могут быть: покупка необходимого оборудования для обнаружения наркотических средств, выявление контрабанды, подготовка служащих органов преследования и т.п. [20]. Репрессивные действия охватывают преследование, наказание исполнителей, определенное ст.36, абзац 1, буква “а” Единой конвенции, или ст.3, абзац 1 и 2 Конвенции ООН об искоренении незаконного оборота наркотических и психотропных средств.

С целью согласования предупредительных и репрессивных действий, стороны могут определить учреждение, отвечающие за содействие предметных государственных учреждений (ст. 35, а).

Об обязанности “взаимной помощи” гласит ст. 35, буква “б”. Особой нормой для этого положения является положение (ст. 35, ц), в котором говорится о “четком содействии сторон с целью вести согласованным способом борьбу против незаконного оборота”. Помимо

разных формулировок (“взаимная помощь”, “содействие”), вышеупомянутые постановления касаются того же самого – обязанности международного сотрудничества [21]. Они являются уточнением общего положения (ст. 4, б), обязывающего стороны к административным и правовым действиям, которые считают нужными с целью сотрудничества с другими государствами при выполнении постановлений Единой конвенции. Межгосударственное содействие должно охватывать широкий масштаб предупредительных и репрессивных средств, которые служат недопустимости того, чтобы территория страны была использована для незаконного оборота или была убежищем для исполнителей преступлений, с ним связанных [22]. Очень трудно перечислить все виды взаимной помощи. Единая конвенция определяет:

- обязанности международной кооперации предметных государственных учреждений (ст. 35, д) – таможенных, полицейских, созданных на основании ст. 35, буква “а”;
- обязанности четкой передачи странами правовых документов с целью ведения судебного производства (ст. 35, е);
- стремление охватывать договорами об экстрадиции преступлений, указанных в ст. 36, абзац 1 и 2, буква “а”, пункт “и” (ст. 36, абзац 2, б);
- возможности региональных соглашений, имеющих целью развитие исследовательских и подготовительных центров борьбы с проблемами, вытекающими из незаконного употребления и оборота наркотических средств (ст. 38, бис) – их задачей должно быть научное исследование, просвещение, развитие региональной политики против наркомании и незаконного оборота, обмена оперативной информацией, подготовка служащих в полиции, координация действий органов преследования по делам незаконного оборота в регионе [23].

Стороны конвенции обязаны четко сотрудничать с предметными международными организациями, членами которых являются (ст. 35, ц). Это положение касается как правительственных, так и неправительственных организаций [24]. Надо при этом учитывать, что “предметными органами” в понимании данного положения являются международные организации, задачи которых охватывают предупреждение и борьбу с незаконным оборотом наркотических средств (например, ICPO – Interpol, Совет Европы). Особенно надо отметить здесь ООН, с которой государства-стороны (на основании ст. 5) обязаны сотрудничать. В рамках сотрудничества с ООН стороны конвенции обязаны:

- доставлять Генеральному Секретарю ООН такую информацию, которую Комиссия по наркотическим средствам ООН может требовать как необходимую для исполнения своих функций (здесь надо перечислить ежегодные отчеты, касающиеся реализации конвенции, тексты законов и распоряжений, изданных с целью обеспечения действия конвенции и данные, которые определит Комиссия, касающиеся подробностей обнаруженных дел незаконного оборота) – ст. 18, абзац 1;
- передавать Международному комитету по контролю над наркотиками ежегодные оценки спроса на наркотические средства (ст. 19, абзац 1);
- доставлять комитету статистические данные, указанные в ст. 20, абзац 1;
- доставлять комитету и комиссии (если считают это надлежащим) посредством Генерального Секретаря ООН, пополнение информации, требуемой ст.18, данные о незаконной деятельности, связанной с наркотическими средствами в пределах своих границ, о незаконном возделывании, сборе урожая, выделке, употреблении и обороте (ст. 35, ф).

Единая конвенция возлагает обязанность на стороны признания преступлениями, подвергающимися соответствующему наказанию следующие деяния, противоречащие ее постановлениям и совершенные умышленно:

- 1) возделывание, сбор урожая, выделка, приготовление экстракта, переработка наркотических средств;
- 2) наличие, предложение, распространение, покупка, продажа, доставка на каких-либо условиях, посредничество;
- 3) посылка, транзит, перевозка, ввоз и вывоз (ст. 36, абзац 1).

Вышеупомянутые деяния Л.Н. Галенская разделила, определив их, как: связанные с производством наркотических средств (пункт 1), связанные с их предложением и спросом (пункт 2), связанные с их транспортом (пункт 3) [25].

Среди действий, требующих криминализации (ст. 36, абзац 1) названо наличие наркотических средств. Согласно толкованию этого положения, не является обязанностью подвержение наказанию за наличие небольшого количества для собственного употребления, однако касается владения, целью которого является создание предложения [26]. Стороны обязаны незамедлительно установить запрет на наличие наркотических средств без предметного правомочия (ст. 33). Это влечет за собой то, что помимо отсутствия уголовной санкции на наличие

с целью личного употребления, они обязаны принять превентивные действия относительно такого способа их получения [27].

По отношению к перечисленным действиям (ст. 36, абзац 1), конвенция вводит следующие принципы:

- любое действие должно считаться отдельным преступлением, если было совершено в разных государствах;
- умышленное участие в каком-либо преступлении, сговор с целью его совершения, покушение, подготовительные действия, финансовые сделки, связанные с вышеупомянутыми действиями должны вершить наказуемые преступления, предвиденные в ст. 36, абзац 1;
- обвинительные приговоры, вынесенные за границей, должны учитываться для определения случаев рецидива;
- преступления должны быть, независимо от того совершены ли гражданами собственной страны или иностранцами, преследуемы стороной, на территории которой были совершены или стороной, на территории которой исполнитель был задержан, если выдача не может произойти по причине государственного законодательства, если такой исполнитель не был прежде судимым и не был вынесен приговор (ст. 36, абзац 2, а).

Соединение вышеупомянутых принципов должно гарантировать преследование и наказание преступника независимо от места пребывания [28]. В конечном итоге, Единая конвенция вводит по отношению к преступлениям, касающимся производства, предложения, спроса, транспорта наркотических средств принцип универсализма (*principium universale*).

Конвенция вмещает положения, согласно которым, преступления, определенные в ст. 36 могут считаться (это не обязательство, а предписание) экстрадиционными в каждом договоре, заключенном между сторонами. Отсутствие обязательства вытекает из того, что постановления, касающиеся учреждений выдачи, имеют альтернативный характер по отношению к принятому принципу универсализма [29].

На основании общего положения (ст. 4, а) стороны обязаны принять правовые и административные действия, которые необходимы для введения их в жизнь на территории постановлений конвенции. Это должны быть соответствующие средства, необходимые для обеспечения действенности положений конвенции 1961 года [30], а особенно для ведения точного контроля над наркотическими средствами при содействии с другими государствами [31]. С этой целью стороны должны образовать специальную административную единицу (ст. 17). Ее задачей должна быть координация действий предметных государств

венных органов, поддержка связи с соответствующими международными учреждениями [32], составление стратегии действия, приспособленной к специфическим условиям каждой страны [33]. Единица, о которой идет речь, может быть образована в виде отдельного государственного управления, временных встреч на уровне министерства или департамента в одном из министерств. Выбор организационной структуры зависит от стороны. Желательным, является то, чтобы эта “специальная административная единица” была образована в центральном учреждении [34].

Особым органом, который может быть образованным сторонами конвенции (на основании ст. 35, а) является только учреждение, отвечающее за координацию предупредительных и репрессивных действий, направленных против незаконного оборота наркотических средств. Его задачи не обязательно могут быть поручены единице, образованной на основании ст. 17. Это может быть отдельный административный орган [35], что обеспечивает большую эффективность действий против незаконного оборота.

Единая конвенция в рамках контроля наркотических средств тщательно регулирует методы предупреждения их перемещения из законных источников в незаконные каналы. В этом она может составить самостоятельную основу действий на международном форуме. Однако в борьбе с незаконным рынком наркотиков, положения ст. 35 являются недостаточным оружием. Они слишком общие, не содержат четких принципов, касающихся случаев выгоды, вытекающей из преступления, взаимной правовой помощи, сотрудничества полиции и таможенных служб. Таким образом, конвенция 1961 года не может быть самостоятельным фундаментом эффективного международного сотрудничества в борьбе с преступностью, направленной на незаконный оборот наркотических средств [36].

В связи с этим появилась потребность обработки в рамках ООН соглашения, которое более полно решало бы вопросы борьбы с незаконным оборотом. 20 декабря 1988 года на конференции представителей государств, которая произошла в Вене, была подписана Конвенция ООН об искоренении незаконного оборота наркотических и психотропных средств [37]. Задачей Венской конвенции 1988 года является упрочнение и дополнение действий, опирающихся на конвенцию 1961 года, противодействующих незаконному обороту. Об этом гласит преамбула к договору. Одновременно, согласно ст. 25 конвенции, ее положения не нарушают никаких законов, обязательств, которые протекают для сторон из постановлений соглашения 1961 г.

Так как незаконный оборот тесно связан с деятельностью организованных преступных групп, пополнением “наркотических конвенций” будут постановления, подписанные 15 декабря 2000 года на конференции представителей государств в Палермо, Конвенции ООН об искоренении международной организованной преступности [38]. В резолюции от 4 декабря 2000 года Генеральная Ассамблея ООН обратила внимание на то, что договоренности, заключенные в Конвенции ООН об искоренении международной организованной преступности будут иметь большое значение в борьбе с проблемами, связанными с незаконным рынком наркотических средств [39]. Тем самым надо признать, что предупреждение и искоренение незаконного наркотического рынка на уровне ООН требует комплексного подхода, учитывающего не только упорядочение конвенции 1961 года, но также венской конвенции и подписанной недавно конвенции в Палермо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Protocol amending the Single Convention on Narcotic Drugs. Geneva. 25.03.1972, U.N.T.S., vol. 976. – С. 106 // Закон Журналов. – 1996. – № 35. – Поз. 49; протокол вступил в жизнь 8 августа 1975 года.
2. Сущность контроля наркотических средств удачно представил Trygve Lie, первый Генеральный Секретарь ООН; сказал, что одурманивающие средства сами по себе не являются опасными или вредными с точки зрения их лечебных свойств, однако несут за собой тоже опасность зависимости; по мнению Trygve Lie эта двойственность создала обязанность контроля, обеспечивающего ограничение производства, торговли и потребления в обоснованных потребностях (Заявление Trygve Lie // Bulletin on Narcotics. – 1949. – № 1).
3. Понятие международного контроля я принял за Й. Сьмонидесем (Сьмонидес Й. Международный контроль // Studia Iuridica, Торунь. – 1964. – С. 7).
4. Савицки С. Контроль производства и торговли наркотиками в свете международного закона // Научные тетради Высшей Офицерской Школы. – 1976. – № 3 (14). – С. 336; Bassiouni M. Ch. The International Narcotics Control System, (в:) A Treatise on International Criminal Law, vol. I, Crimes and Punishment, ред. M. Ch. Bassiouni, V.P. Nanda, Springfield 1973. – С. 535.
5. Венявски В. Drug Abuse Prevention – Recent International Efforts // Eurocriminology. – 1990. – Vol. 3. – С. 16.
6. Гжегорчик М. Международный контроль наркотиков // Краковское юридическое изучение. – 1968. – Т. 1-2. – С. 166-167.
7. Анисимов Л.Н. Наркотики: правовой режим. – Ленинград, 1974. – С. 40.
8. Commentary on the Single Convention on Narcotic Drugs 1961, New York, 1973. – С. 243.
9. Там же. – С. 320, 331.
10. Там же. – С. 321, 331.
11. Там же. – С. 322.
12. Там же. – С. 368.
13. Universal Postal Convention. Vienna. 10.07.1964, U.N.T.S., vol. 611. – С. 251.

14. Agreement concerning Postal Parcels. Vienna. 10.07.1964, U.N.T.S., vol. 612. – С. 127.
15. Commentary on the Single Convention..., S. 275.
16. Резолюция E/RES/1999/32 “International regulation and control of trade in poppy seed”.
17. Резолюция S-20/4 “Action Plan on International Cooperation on the Eradiction of Illicit Drug Crops and on Alternative Development”.
18. Резолюция 42/3 “Monitoring and verification of illicit cultivation”.
19. Commentary on the Single Convention..., С. 416.
20. Там же. – С. 418-419.
21. Там же. – С. 419.
22. Там же. – С. 110.
23. Commentary on the Protocol amending the Single Convention on Narcotic Drugs 1961, New York 1976. – С. 92; Резолюция Экономическо-Социального Совета ООН ONZ от 25 мая 1988 года E/RES/1988/13 “Strengthening of cooperation and coordination in international drug control”, пункт 4.
24. Commentary on the Single Convention..., С. 420.
25. Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью. – М., 1972. – С. 66.
26. Commentary on the Single Convention..., С. 428; Краевски К. Проблематика криминализации иметь наркотические и психотерапевтические в свете правово-международных регуляций // Государство и Закон. – 1997. – Т. 1. – С. 60; A. Noll, Drug Abuse and Penal Provisions of the International Drug Control Treaties // Bulletin on Narcotics. – 1977. – Vol. XXIX. – № 4. С. 44-45.
27. Commentary on the Single Convention..., С. 403.
28. Вежбицки Б. Проблемы сотрудничества государств в предупреждении и борьбе с преступностью. – Бялысток, 1986. – С. 163.
29. Bassiouni M.Ch. The International..., С. 546.
30. Анисимов Л.Н. Наркотики..., С. 56.
31. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 28 ноября 1993 года A/RES/48/12 “Measures to strengthen international cooperation against the illicit production, sale, demand, traffic and distribution of narcotic drugs and psychotropic substances and related activities”, пункт 3.
32. Commentary on the Single Convention..., С. 206.
33. Сокалска М.Е. Международная стратегия предупреждения наркомании // Навык алкоголизма и подчинения наркомании в период общественных перемен / Ред. Т. Марцинковски. – Штетин, 1983. – С. 117.
34. Commentary on the Single Convention..., С. 418; Анисимов Л.Н. Наркотики..., С. 55.
35. Commentary on the Single Convention..., С. 418.
36. Положение приняли представители ICPO – Interpol (ср. Doc. E/CONF. 34/1, С. 152-153).
37. UN Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances. Vienna. 20.12.1988, Official Records of United Nations Conference for Adoption of a Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Vienna, 25.11-20.12.1988, vol. I, United Nations publication, Sales No E.94.IX.5; конвенция вступила в жизнь 11 ноября 1990 года // Закон Журналов. – 1995. – № 15. – Поз. 69.
38. UN Convention Against Transnational Organized Crime. Palermo. 15.12.2000, Doc. A/55/383.
39. Резолюция A/RES/55/65 // International cooperation against the world drug problem, пункт 19.

УДК 908(477.73):323.15(=162.1)

*Майстренко, Мирослава
Цимбал, Лідія*

ПОЛЯКИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (НА ОСНОВІ МАТЕРІАЛІВ ГАЗЕТИ “Kotwica”)

Надзвичайно багато спільного об’єднує український і польський народи. І це не дивно, оскільки території наших держав є сусідніми. А це свідчить про те, що і мови, і традиції та культури, навіть віросповідання, сплетені воедино невидимою ниткою ментальності. І хоча Польща межує своїми кордонами із західними землями України, проте у Миколаївській області, зокрема в нашому місті, діє Миколаївське обласне товариство поляків, яке десять років розвивається, розширюється і поповнюється.

Слід зазначити, що ініціатором створення та функціонування товариства була Ірина Андреева, якій довелося докласти немало зусиль у 1997 році для підготовки та реєстрації осередку. клопотання пані Ірини про зібрання людей, залучення до спільної діяльності увінчалися успіхом, і сьогодні товариство поляків – це повноправна, численна організація, із власним статусом, повноваженнями, правами та обов’язками.

Звичайно, не варто забувати історію товариства, адже спершу це були лишень невеличкі вечори, зібрання і читання, здебільшого присвячені польським національним і релігійним святам. Згодом, товариство активно розвивається, поповнюються ряди його учасників. Заходи, котрі проходять у польському товаристві, набувають змісту і форми справжнісіньких концертів, стають дедалі цікавішими і глибокими.

Газета “Kotwica” (“Якір”) Миколаївського обласного товариства поляків була заснована у травні 2005 року. Ідея створення газети належить Єлизаветі Гайсівні Селянській, голові товариства. На шпальтах газети друкуються статті польською, українською та російською мовами під різними рубриками: інформаційна, соціально-економічна, літературна. На сторінках газети висвітлюються проблеми відродження і збереження національної самобутності, захист інтересів поляків, які проживають в Україні, турбота про розвиток польської мови, традицій. Газета розповсюджує та популяризує інформацію про історію та культуру Польщі, її політичний та економічний досвід на шляху до Європейської спільноти у зближенні та порозумінні українського та польського народів. Газета “Kotwica” – не тільки перша польська газета у Миколаєві, але

й перша газета на Півдні України. Назва газети глибоко символічна, пов'язана з історією заселення українського півдня.

Край, що дістав назву південної України територіально, – сформувався досить пізно, охоплюючи нинішні Одеську, Миколаївську, Херсонську, Запорізьку, Дніпропетровську, частину Донецької й Кіровоградської областей, а також Крим. Спочатку відбувалося заселення й господарське освоєння північних районів південної України вихідцями з прилеглих українських губерній. Воно почалося на початку XVIII століття. У цей же час серби, чорногорці, валахи – вихідці з Балкан також з'явилися на півдні України, заселяючи її. Про це свідчить створення військово-адміністративної одиниці під назвою Нова Сербія, а також Слов'яносербії, яку населяли українці, росіяни, серби, молдавани.

Після російсько-турецької війни й підписання в 1774 році Кючук-Кайнарджійського миру масштаби переселення значно зростають, поступово набираючи надзвичайно високих темпів, що зберегались до кінця 20-х років XIX століття. Причорномор'я надовго стає основним районом заселення й колонізації.

Поляки на півдні України появляються ще пізніше. Першими були нащадки польських повстанців, яких заслали на територію сучасної Миколаївської області після придушення повстання у кінці XIX століття. Вони і кинули у безкрайніх степах України свій якір життя. Газета “Якір” продовжує історію перших польських поселенців та їх нащадків на українській землі. Тема поляків у Миколаєві теж має свою історію, тісно пов'язану з історією незалежної України. У 1997 році створюється обласне польське товариство Миколаєва, яке постійно розвивається, міцніє, відроджуючи свою самобутню культуру. Якраз з ініціативи цього товариства у травні 2005 року вийшов перший номер газети “Kotwica”. Обласне товариство поляків єдине серед 28 національно-культурних товариств області, яке сьогодні має свою власну газету. Варто зазначити, що в Україні проживає 134 національностей, а в Миколаївській області – 133.

Поляки переважно християни-католики, тому проблема відродження людини, її духовного єства займає на шпальтах газети “Якір” головне місце. Історія католицької церкви півдня України, яка зазнала жахливих утисків за радянської влади з масовим руйнуванням католицьких приходів, із депортацією та знищенням мирян у радянських таборах, із вихованням безбожників та безбатченків, що забували про своє коріння, знайшла яскраве висвітлення на сторінках газети.

Проголошення незалежності України дало можливість повернути віру в Бога, відродити католицькі приходи. Незважаючи на важкі часи, фундамент, на якому будувалася церква, зберігся. На півдні

України залишалися сім'ї, які з покоління у покоління передавали батьківську віру й не втрачали надію на відродження церкви. В інтерв'ю І. Плехової з єпископом-ординарієм Одесько-Сімферопольської дієцезії Броніславом Бернацьким наголошується на особливо актуальних проблемах у діяльності католицької церкви південних регіонів. Єпископа хвилює безбожництво, відсутній брак священників, сестер-черниць, проблема повернення католицьких церков та храмів для проповіді Слова Божого, поширення любові й правди Божої [1,2].

Великим авторитетом для поляків півдня України, як і для людей усього світу, залишається папа Іван Павло II, який у наш нелегкий час дав приклад святості, творення храму власної душі, морально-етичних засад нового громадянина, для якого життя за святими заповідями – єдина можливість збереження власної гідності [2,3]. Тут же подається уривок “Рефрен” із книги Кароля Войтили “Святія” польською та українською мовами, що звучить як молитва, повертаючи кожному людину на рідні стежки отчого дому, наповнює душу любов'ю до рідної землі – Вітчизни. Кожен рядок “Рефрена” випромінює ауру любові. Поетична творчість Кароля Войтили органічно продовжує його просвітницьку діяльність, вражає чистотою та ясністю світоглядної концепції [3,3].

Сторінки “Якоря” присвячені також життю та діяльності нового Понтифіка, продовжувача справи Івана Павла II. Прощення й милосердя, любов і толерантність, постійне прагнення миру, життя з Богом, пізнання його правди й любові – програмні основи папи Бенедикта XVI [4,2].

Релігійні сторінки “Якоря” охоплюють різні аспекти християнського життя. Вони розповідають про друге Пришестя Христа [5], [6], про українських святих, оголошених 23 жовтня на площі святого Петра в Римі Бенедиктом XVI [7,6]. У грудневому випуску “Якоря” 2005 року мова йде про польські традиції святкування Різдва Христового, про різдвяну символіку та різдвяні подарунки [8], [9]. Стаття Н. Смирнкової “Рождественская мистерия в Николаеве” присвячена святкуванню Різдва Христового католиками Миколаєва. Від імені католицької общини Миколаєва та Миколаївського обласного товариства поляків наставник Римо-католицького костьолу св. Йосифа отець Ярослав привітав усіх присутніх зі світлим святом Різдва Христового і закликав простягнути один одному руку в знак братства людей різних національностей. Містерія включала одвічний Віфлеємський сюжет: йшла Марія з немовлям Ісусом на руках, її підтримував Йосип. Кружляли в радісному танку зірки. Ангел вказував пастушкам дорогу, кланялися царі з дарами. Яскраво сіяла Віфлеємська зірка. Виступав вертеп. Учас-

никами вертепу були Чорти, Смерть з косою та Ангел. Вертеп завершився колядкою “Bog si rodzi”. Улюблені колядки прозвучали також у виконанні костьольного хору “Sursum Corda”. На різдвяній службі в костьолі та вертепних виставах була присутня Генеральний консул Республіки Польща в Одесі Анетта Сондей [10,1]. У другій статті Н. Смирнової цього ж номера “Якоря” “І ми теж співаймо, Христа прославляймо!” розповідається про святкування Різдва Христового у Римо-католицькому костьолі Миколаєва з вертепом, колядками та різдвяною месою, про виступ молодіжного фольклорного ансамблю “Свічадо”, який виконував безліч українських та польських колядок [11,2]. На цій же сторінці “Якоря” друкуються дві колядки “Бог предвчний” українською мовою та “Сісха нос, свієта нос” – польською.

Надзвичайно важлива і важка проблема єдності християн, об’єднання римо-католиків і греко-католиків, православних та протестантів порушується у статті І. Плехової “Християни в єдності”. Єднання християн у XX і XXI століттях через неймовірні трагедії людства стає потребою номер один. Воно актуальне і для католицької спільноти Миколаєва, на території якого проживають православні, греко-католики та протестанти [12,5].

Сьомий номер “Якоря” присвячений Воскресінню Господньому зі зверненням до читачів газети отця Ярослава, наставника Миколаївського приходу святого Йосипа Римо-католицької церкви з найкращими побажаннями Божого благословення з нагоди великого свята [13,1]. У цьому ж номері розповідається про Великий піст [14,5], а також про Великдень та великодню символіку [15,5].

Восьмий номер “Якоря” присвячений християнам-журналістам, які відзначили 40-й Всесвітній день засобів масової інформації. Християни-журналісти півдня України, представники ЗМІ взяли участь у зустрічі для журналістів, організованій прес-службою Одесько-Сімферопольської єпархії римо-католицької церкви (Одеса) та католицьким медіа-центром (Київ) [16,1].

Першого-третього травня 2006 р. у Миколаєві проходив семінар, присвячений життю й спадщині православного священика Олександра Єльчанінова. У роботі семінару взяли участь відомі науковці й священики Української православної церкви (Московського патріархату), Української православної церкви (Київського патріархату), Української Автокефальної церкви та Римо-католицької церкви. На семінарі стояло питання про об’єднання Східної і Західної церкви. Цей семінар висвітлений на сторінках “Якоря” [17,3].

Одинадцятий номер “Якоря” розповідає про відзначення православними та католиками дня святого Миколая, про його земне життя

та добрі діла, про подарунки від Миколая, про церкву святого Миколая [18], [19]. Стаття І. Плехової “У дорогу з Божим милосердям” присвячена четвертому паломництву віруючих від приходу святого Йосипа з Миколаєва до Баштанки [20,5].

9-11 вересня в Одесі, як відлуння ХХ Всесвітнього Дня молоді в Кельні, відбувся І Єпархіальний День Молоді. Понад 200 молодих віруючих із Миколаївської, Херсонської, Одеської, Кіровоградської областей та АР Крим взяли участь у з’їзді, що пройшов під гаслом “Жити Євхаристією сьогодні”. Упродовж трьох днів разом із католицькою молоддю молилися її наставники – ординарій Одесько-Сімферопольський єпископ Броніслав Бернацький і парафіяльні священники, сестри-черниці, які працюють у парафіях. Єпархіальний День Молоді висвітлює “Якір” на своїх сторінках [21,1].

Кожного року 17 березня Римо-католицький прихід Миколаєва відзначає своє престольне свято – урочистість святого Йосипа, обручника Пресвятої Діви Марії, земного опікуна Ісуса Христа. Хоча святий Йосип – мовчазний святий і в Євангелії відсутні його слова, проте приклад життя Йосипа – більш ніж промовистий. Святий Йосип допомагає у вирішенні земних справ і провадить своєю тихою присутністю віруючих до Бога. Він є покровителем чистоти, захисником родин, супутником людини в годину її смерті. Про святого Йосипа розповідає стаття І. Плехової “Заступник миколаївської парафії” [22,3].

У кожному номері “Якоря” друкуються об’яви про щоденні богослужіння у Миколаївському Римо-католицькому костьолі святого Йосипа, а також дні молитовних груп при костьолі – “Божого милосердя” та “Легіону Марії”. Читаємо тут і про два нові дзвони – Святий Климентій та Святий Йосип, привезені з Польщі на пожертвування парафіян у подарунок Миколаївському костьолу [23,2].

Ціла низка статей присвячена історії Польщі, давній та новій, видатним діячам-полякам. “Якір” висвітлює життя та діяльність польського короля Казимира III, названого поляками Великим, який у 1364 році заснував Краківський університет, що став другим університетом Центральної Європи після Празького (1348) [24,4]. Про великого сина польського народу Маріуша Зарускі, генерала бригади Війська польського, патріота, всебічно обдарованої людини, соратника Юзефа Пілсудського, прах якого лежить в українській землі на Херсонщині, розповідається у статті Всеволода Джежульського “Серце генерала” [25,4]. Життю і діяльності Генерального консула Республіки Польща Анжею Собчаку присвячена стаття Н. Смирнової “Страны, города и человек” [26,1-3]. У номерах “Якоря” містяться ювілейні дати життя

видатних польських діячів. Літературна сторінка кожного номера присвячена славетним польським літераторам.

“Якір” розповідає про першу в Європі польську конституцію, прийняту 3 травня 1791 року, вшановану в Одесі разом із представниками польської діаспори із Криму, Херсона (Kotwica. – 2006. – № 8. – С. 1, 6), відзначає 87 річницю польської незалежності, що сталася 11 листопада 1918 року, 25-річчя створення “Солідарності”, прихід до влади якої став початком краху комуністичних тоталітарних режимів у Європі [27,4].

Внеску Польщі і поляків у перемогу союзників під час II світової війни (1939-1945), про рух Опору в Польщі 1939-1945 роках, про Варшавське повстання 1-2 серпня 1945 року, що стало апогеєм цього руху, про музей Варшавського повстання, про польські збройні сили на західному фронті присвячена ціла низка статей кандидата історичних наук, доцента Ігоря Смирнова (Kotwica. – 2005. – № 1. – С. 2; 2005. – № 2. – С. 1, 5-6; 2005. – № 3. – С. – 4-5, 6; 2005. – № 4. – С. 4; 2006. – № 8. – С. 5; 2006. – № 6. – С. 3).

Газета висвітлює важливі актуальні проблеми сучасності: подає інформацію про ЄС, розповідає про шлях до Європейського Союзу (Kotwica. – 2005. – № 1. – С. 5; № 3. – С. 3). Про Україну, Європейський Союз та досвід Польщі, що пройшла важливий шлях трансформації усіх сфер життя суспільства, наближаючи їх до вимог ЄС, розповідає Н. Смирнова на багатьох сторінках “Якоря”. Газета влаштовує диспути на тему “Що ти знаєш про ЄС?”, висловлює різні думки читачів про ставлення до ЄС (Kotwica. – 2006. – № 8. – С. 2), до НАТО [28,1]. Про міжнародну конференцію в Одесі на тему “Розширюючи кордони ЄС та НАТО: система безпеки від Чорного до Балтійського морів”, яка відбулася 1-2 липня 2006 року, розповідається у статті голови правління Миколаївської обласної громадської організації “Новий вибір” О. Воронова [29,1]. Перший номер “Якоря” присвячений життю поляків у Миколаєві (Kotwica. – 2005. – № 1. – С. 2).

У статті І. Смирнова “Герои сто битв” розповідається про польських добровольців, що відгукнулися на захист республіканської Іспанії, про широку масову кампанію солідарності поляків з іспанськими патріотами [30,5-6].

Життю сучасної молоді, її моралі присвячено багато сторінок “Якоря” [31], [32]. У статті Н. Смирнової “Овации для Кюке” розповідається про концерт відомого єврейського ансамблю Кюке із Кракова на сцені концертного залу Одеської обласної філармонії [33,6]. Виховний аспект містить стаття учениці 7(11) Б класу першої української

гімназії ім. М. Аркаса Пилипчук Анни “Наркомания – чума 20-го века” [34,5]. “Якір” розповідає про літній відпочинок польської молоді.

Стаття Н. Смирнової “Чернобыль, екологія, євростандарты” присвячена екологічній катастрофі в Україні [35]; про дружнє ставлення поляків до українців розповідається у статті Н. Смирнової “Яцек Ключковски: у поляков есть интерес и симпатии к Украине” [36,3].

“Якір” розповідає про польсько-українські контакти на різних рівнях. У другому номері “Наші в Польщі” мова йде про діловий візит Могилянки до Польщі (Kotwica. – 2005. – № 2. – С. 1,4), про візит в Україну – в Київ та Одесу – маршалка польського Сейму Влодзимежа Цимошевича, який в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова за видатні заслуги в розвитку польсько-українських відносин і співробітництва був удостоєний диплома почесного доктора – Doctor honoris causa [37,3]. Враженням миколаївської молоді від поїздки до Польщі присвячена вся сторінка дев’ятого номера “Якоря” (Kotwica. – 2006. – № 9. – С. 2).

“Якір” висвітлює культурні події у житті поляків півдня України. Про виставку Люблінського музею “Замкова капличка Святої Троїці в Любліні. Там, де Схід зустрічається із Заходом”, організовану з ініціативи Генерального Консульства Республіки Польща в Одесі розповідається у статті Н. Смирнової [38,4].

“Якір” повідомляє про відкриття клубу польської книги “Przyjaźń” в Херсонській обласній бібліотеці з участю Голови Генерального Консульства Республіки Польща в Одесі пані Анетти Сондей та членів Херсонського польського товариства “Полонія” (Якір. – 2006. – № 8. – С. 4).

Остання сторінка кожного номера “Якоря” присвячена вивченню польської мови з тестовими вправами та завданнями. Окремі статті “Якоря” “Dlaczego uczyć się języka polskiego? – Почему я изучаю польский?” [39] мають дидактичне спрямування, пройняті любов’ю до рідної землі “Polsko! Ojezuzno moja!” [40,3] розповідають про літню польську школу в Миколаєві (Kotwica. – 2006. – № 10. – С. 7). На сторінках “Якоря” друкуються об’яви про видатні події культурного життя.

На основі аналізу матеріалів газети “Kotwica” можна зробити висновок: маленька польська община півдня України живе інтенсивним різнобічно-духовним життям. Не втрачаючи зв’язку зі своєю історичною Батьківщиною, на українській землі вона вражає і захоплює своєю польською самобутністю, розвинутим почуттям національної гордості, самосвідомістю та самодостатністю. Тому її життя гідне бути прикладом для іншого народу. Проте аналіз буття поляків півдня України підтверджує ще одну відому істину: наявність на території іншої

нації відносно різнорідних етнічних компонентів, без шовіністичних амбіцій та претензій, є стимулом розвитку цієї нації, свідченням її життєвої сили та здатності до саморозвитку; повна етнічна однорідність є ознакою згасання нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Плехова І. Католицька церква на півдні України // Kotwica. – 2005. – № 1. – С. 2.
2. Плехова І. Незгасний вогонь надії // Kotwica. – 2005. – № 1. – С. 3.
3. Poeta Karol Wojtyła // Kotwica. – 2005. – № 1. – С. 3.
4. Плехова І. Мир вам // Kotwica. – 2005. – № 2. – С. 2.
5. Адвент // Kotwica. – 2005. – № 4. – С. 6.
6. Адвент – ожидание и надежда // Kotwica. – 2006. – № 11. – С. 2.
7. Плехова І. Українські святи // Kotwica. – 2005. – № 4. – С. 6.
8. Wojtoń R. Polska tradycja Bożonarodzeniowa // Kotwica. – 2005. – № 5. – С. 3.
9. Рождественские традиции и обычаи // Kotwica. – 2005. – № 5. – С. 3.
10. Смирнова Н. Рождественская мистерия в Николаеве // Kotwica. – 2006. – № 6. – С. 1.
11. Смирнова Н. І ми теж співаймо, Христа прославляймо! // Kotwica. – 2006. – № 6. – С. 2.
12. Плехова І. Християни в єдності // Kotwica. – 2006. – № 6. – С. 5.
13. звернення до читачів газети отця Ярослава, наставника Миколаївського приходу св. Йосипа // Kotwica. – 2006. – № 7. – С. 1.
14. Час покути – це час любові // Kotwica. – 2006. – № 7. – С. 5.
15. Woitoń R. Kalendarz Wielkanocny // Kotwica. – 2006. – № 7. – С. 5.
16. Плехова І. Свобода християнським ЗМІ! // Kotwica. – 2006. – № 8. – С. 1.
17. Плехова І. Діалог у Николаєві // Kotwica. – 2006. – № 8. – С. 3.
18. Подарки от святого Миколая // Kotwica. – 2006. – № 11. – С. 6.
19. Католический день святого Миколая // Kotwica. – 2006. – № 11. – С. 6.
20. Плехова І. У дорогу з Божим милосердям // Kotwica. – 2005. – № 1. – С. 5.
21. Плехова І. Світло молоді церкви // Kotwica. – 2005. – № 3. – С. 1.
22. Плехова І. Заступник миколаївської парафії // Kotwica. – 2006. – № 7. – С. 3.
23. Кораб Ю. У Миколаївському костюлі знову задзвонили дзвони // Kotwica. – 2006. – № 10. – С. 2.
24. Смирнов І. Страницы истории // Kotwica. – 2006. – № 11. – С. 4.
25. Джежувський В. Серце генерала // Kotwica. – 2006. – № 8. – С. 4.
26. Смирнова Н. Страны, города и человек // Kotwica. – 2005. – № 4. – С. 1,3.
27. Смирнов І. К 25-летию создания “Солидарности” // Kotwica. – 2005. – № 5. – С. 4.
28. В Николаеве НАТО. А что мы знаем о НАТО? // Kotwica. – 2006. – № 10. – С. 1.
29. Воронов О. Розширюючи кордони ЄС та НАТО: система безпеки від Чорного до Балтійського морів // Kotwica. – 2006. – № 9. – С. 1.
30. Смирнов І. Герои сто битв // Якiр. – 2006. – № 9. – С. 5-6.
31. Світло молоді церкви // Kotwica. – 2005. – № 3. – С. 1-2.
32. Всемирные дни молодежи // Kotwica. – 2005. – № 3. – С. 1-2.
33. Смирнова Н. Овации для Kroke // Якiр. – 2005. – № 5. – С. 6.
34. Пилипчук А. Наркомания – чума 20-го века // Якiр. – 2006. – № 6. – С. 5.
35. Смирнова Н. Чернобыль, экология, евростандарты // Kotwica. – 2006. – № 9. – С. 4.
36. Смирнова Н. Яцек Ключковский: у поляков есть интерес и симпатии к Украине // Kotwica. – 2006. – № 10. – С. 3.

37. Смирнова Н. Владзимеж Цимошевич – Doctor honoris causa Одеського університета // Kotwica. – 2005. – № 3. – С. 3.
38. Смирнова Н. Замкова капличка Святої Троїці в Любліні. Там, де Схід зустрічається із Заходом // Якір. – 2006. – № 7. – С. 4.
39. Dlaczego uczę się języka polskiego? – Почему я изучаю польський? // Kotwica. – 2005. – № 3.
40. Polsko! Ojczyzno moja! // Kotwica. – 2005. – № 2. – С. 3.

ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ У 1980-2005 рр.

1. Опозиція і влада у Польщі: взаємини з Україною

Осягнути сучасні українсько-польські відносини неможливо без врахування еволюції і співвідношення основних політичних сил українського та польського суспільств, які визначали ідеологію і практику зовнішньої політики двох держав, без знання тих політичних чинників, які зумовили високі темпи соціально-економічних перетворень у Польщі і системну кризу в Україні.

1990-ті роки у політичному житті Польщі пройшли під знаком протиборства “лівиці” і “правиці”, однак між ними не було корінних розходжень у виборі напрямів суспільно-політичного й економічного розвитку, а йшлося лише про різницю у формах і методах їх впровадження.

Однією з впливових течій у Польщі протягом 1980-1990-х років була “Солідарність”, яка заклала фундамент польського національного відродження, внесла вагомий вклад у визначення зовнішньої політики і економічної стратегії III Речі Посполитої. Значення “Солідарності” в історії Польщі особливо рельєфно виступає при порівнянні цих двох десятиліть у розвитку країни, а також ролі України у ці періоди на європейському континенті.

На початку 1980-х років польська економіка була у край тяжкому стані. На погашення зовнішнього боргу країна змушена була направляти щороку майже три чверті прибутків від експорту. Економіка Польщі була однією з найслабкіших у Центральній Європі, що негативно позначилося на соціальній сфері і призвело до масових політичних виступів.

У серпні 1980 р. у Польщі організаційно оформилась нова професійна спілка “Солідарність”, керівництво якої на чолі з Лехом Валенсою кинуло виклик існуючому тоталітарному режиму, відверто заявивши про перехід до боротьби за політичну владу. В економічній сфері програма наймасовішої профспілки передбачала запровадження ринкової економіки та самоврядування, що суперечило принципам директивного соціалістичного планування.

Залежні від Радянського Союзу у військово-політичному й ідеологічному відношенні східноєвропейські країни вели боротьбу проти тоталітаризму, яка знаходила відгомін і в радянських республіках, об’єктивно підтримуючи в них рух опору. На відміну від народів ЦСЄ, які мали власну державність і де збереглися інститути громадянського

суспільства, в Україні антикомуністичний рух придушувався у зародку або перемирювався з національно-визвольним при домінуванні останнього.

У 1980-ті роки польська “Солідарність” була найвпливовішою опозиційною організацією в країнах так званої “соціалістичної співдружності” і становила для неї найбільшу небезпеку. Вона масово залучила на свій бік робітників, які досі вважалися безроздільною соціальною базою комуністів. Побоюючись несприятливого для “співдружності” розвитку подій та інтернаціоналізації їхніх масштабів, польські керівники за підтримки СРСР ввели у Польщі в грудні 1981 р. військовий стан, який тривав майже вісім років.

Переслідування не зупинили “Солідарність”: її лідери невпинно шукали союзників у самій Польщі і за кордоном. Найкращі зв’язки польська опозиція підтримувала з чехословацькими та угорськими дисидентами. Офіційна влада країн соціалістичного табору намагалася замовчувати авторитет “Солідарності”, у той час як опозиція використовувала кожний сприятливий момент для інформаційного прориву. Незгодні з панівним режимом в Україні із співчуттям ставилися до демократичного руху в Польщі, але лещата тоталітаризму практично не дозволяли їм приєднатися до процесу інтернаціоналізації опозиції. В українському самвидаві та виданнях за кордоном друкувалися статті, які закликали до акцій громадянської непокори та виходу із СРСР [1]. За підписом “Українського патріотичного руху” з’явилася прокламація на захист шахтаря із м. Макіївки В. Клебанова, який створив Вільну профспілку радянських безробітних за прикладом організацій у Польщі, які стали основою “Солідарності”. У прокламації містився заклик до українських робітників створювати на підприємствах незалежні від держави професійні спілки і боротися за точне дотримання трудового законодавства.

З нагоди першої річниці створення вільних профспілок у Польщі члени Української правозахисної групи “Гельсінкі” (О. Мешко, Ю. Литвин, В. Овсієнко) 1982 р. підготували вітання “Солідарності”. У ньому вони наголошували, що “Солідарність” не лише самоствердила себе як справжня організація трудящих, а й стала могутньою суспільною силою, здатною розв’язувати актуальні проблеми сучасності [2]. Високо оцінивши значення “Солідарності” як авангарду міжнародного правозахисного процесу, члени української Гельсінської групи дійшли висновку, що майбутня революція не носитиме насильницького характеру і буде революцією Гуманізму. Останні слова досить точно передбачили розвиток подій у соціалістичних країнах Центральної і Східної Європи наприкінці 1980-х років.

Правлячі комуністичні партії країн соціалістичного табору, навіть після проголошення в СРСР у квітні 1985 р. курсу на перебудову, фак-

тично вороже поставилися до гасла докорінного оновлення суспільства і всіма доступним засобами намагалися не допустити поширення правди про польську “Солідарність”. Використовуючи монополію на владу, компартії країн Східної Європи прагнули зміцнити авторитет Польської об’єднаної робітничої партії і водночас очорнити діяльність профспілки “Солідарність”. Особливо великих зусиль до цього докладали в Радянському Союзі. Про це переконливо свідчать документи, які зберігаються в архівах і донедавна були закритими для дослідників.

Щоб не допустити поширення впливу польської профспілки “Солідарність” ні всередині ПНР, ні за її межами, масштабних заходів уживав Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу. Терміново була прийнята постанова ЦК “Про план зв’язків КПРС з комуністичними і робітничими партіями соціалістичних країн на 1982-1983 роки”. Аналогічні постанови приймалися і на кожні наступні два роки, поки в східноєвропейських країнах залишався тоталітарний режим і в керівних колах СРСР панували ілюзорні надії на його збереження. При цьому особливо відповідальні завдання ставилися перед комуністами в Україні – радянській республіці, що мала з Польщею спільні кордони, тісні економічні й міжпартійні зв’язки. Потрібно було рятувати ПОРП перед наступом “Солідарності”, авторитет якої невпинно зростав. Відповідно до вказівок ЦК КПРС, у 1982 р. в 12 воєводств Польщі були направлені групи партійних працівників на чолі з секретарями обласних комітетів партії. Натомість місцевими організаціями Компартії України було прийнято делегації із 8 воєводств ПНР [3]. Ці візити використовувались для надання допомоги у зміцненні організаційних структур ПОРП та у її протистоянні з опозицією.

Своєю іншою постановою від 23 лютого 1982 р. ЦК КПРС зобов’язав організувати у Вищій партійній школі (ВПШ) при ЦК Компартії України навчання секретарів воєводських комітетів ПОРП, віце-воєвод, редакторів воєводських газет [4]. Слухачам виплачувались стипендії у розмірі 180 рублів, що на той час було значною сумою, а також витрати на відрядження й проживання в готелі. Протягом березня-травня до ВПШ прибуло на навчання 120 партійних працівників воєводських, міських і районних комітетів ПОРП.

Події у ПНР призвели до появи на міжнародній арені ще однієї лінії боротьби країн соціалістичного табору проти західних країн, які різко засудили дії польського уряду щодо профспілок. Змушені виконувати волю центральних органів радянської влади, представники Української РСР втягнулися у процес блокування зусиль світової громадськості, спрямованих на припинення переслідувань опозиції у Польщі. Зокрема, бурхливі дискусії з приводу подій у Польщі точилися у Міжна-

родній організації праці (МОП). На обговорення сесії Адміністративної ради МОП Міжнародна конфедерація вільних профспілок і Всесвітня конфедерація праці внесли на розгляд “польське питання”, внаслідок чого впливова міжнародна організація забила тривогу, вважаючи неприпустимим інтернування профспілкових лідерів у Польщі. Рекомендації органів МОП організувати вивчення ситуації безпосередньо у ПНР представники СРСР, Української РСР, делегації інших соціалістичних країн категорично відкинули, кваліфікуючи їх як втручання у внутрішні справи суверенної держави [5]. На думку керівників делегації радянської України, скарги на порушення урядом ПНР профспілкових свобод були інспіровані в політичних цілях урядами західних держав, насамперед, США, що засвідчило “активізацію акційних антисоціалістичних сил” у Міжнародній організації праці.

На вимогу партійних органів активні заходи протидії поширенню інформації про наростаючу боротьбу за демократичні перетворення у Польщі проводилися в Україні. Архівні документи свідчать, що радянська тоталітарна система намагалася усунути найменші можливості для проникнення вільнодумства в українське суспільство, особливо побоюючись зовнішнього впливу. З цією метою вживалися різноманітні заходи, наслідки яких мали нерідко протилежний ефект, оскільки УРСР під керівництвом органів КПРС активно нарощувала зв'язки з Польщею в економічній, науковій та культурно-освітній сферах, а це мимоволі створювало передумови для проникнення правдивої інформації із-за кордону в Україну. Відомі факти, коли для навчання та дослідницької діяльності в Україну прибували члени польської “Солідарності”, які відверто стверджували банкрутство комуністичних ідей, безперспективність ПОРП і соціалістичної системи в Польщі [6]. Через такі погляди, якими могли перейнятися і в радянській Україні, польським громадянам одразу пропонували припинити професійну діяльність і виїхати на батьківщину.

Серйозні перешкоди ставилися з ініціативи ЦК КПРС проникненню правди про події у Польщі до Радянського Союзу шляхом поширення польських видань. Держкомвидав УРСР спішно доповідав Центральному комітетові Компартії України про стан видання книг польських письменників. За вагомими цифрами тиражів стояли автори, які не могли викликати заперечень партійних лідерів. Більшість книг сучасних польських авторів, які друкувалися в Україні у 1980-ті роки, призначалася для дітей, література політичного й історичного змісту не друкувалася. Не обмежуючись тотальним контролем над книговидавничою справою, ЦК КПРС прийняв постанову “Про деякі заходи по впорядкуванню поширення польської періодики в СРСР” (1980 р.), яку одразу було продубльовано в ЦК Компартії України. Постановою було передбачено посилити на-

гляд за надходженням періодики і літератури із ПНР у зв'язку з тим, що “в деяких виданнях публікуються матеріали, які містять неправильні або сумнівні положення з питань політичної системи реального соціалізму, соціалістичної демократії, керівної ролі партії” [7]. Для Української РСР загроза вбачалася надзвичайно великою. Як з'ясувалося за даними “Союздруку”, в республіку надходило понад 30 тис. примірників польських газет і журналів, у тому числі 20 тис. продавалися у роздріб. Вольовим рішенням ЦК Компартії України реалізація через роздрібну мережу польських суспільно-політичних видань була негайно припинена. Відтепер в Україні не могли придбати такі загрозові для існуючого тоталітарного режиму видання Польської Народної Республіки, як “Політика”, “Культура”, “Жиче літерацкі”, “Тигоднік повшехне”, “Жиче Варшави”, “Штандар млодих”, “Панорама”. Більше того, до боротьби за ідеологічну чистоту українського читача активно залучалися органи держбезпеки [8]. КДБ УРСР встановив контроль за надходженням польської періодики поштовими відправленнями для приватних осіб, у бібліотеки, навчальні заклади й установи. Метою таких дій було недопущення поширення небажаної інформації, яка могла міститися у польських періодичних виданнях.

Відповідно до рекомендацій ЦК КПРС Компартия України проводила роботу, щоб плани направлення в Польщу партійних, державних, комсомольських, профспілкових делегацій неухильно виконувались. Між УРСР і ПНР відбувався інтенсивний обмін групами лекторів, консультантів партійних комітетів, представників товариств дружби і виробничих колективів [9]. У погоні за показниками місцеві партійні організації домагалися зростання числа колективів, які підтримують “дружні” відносини й обмінюються досвідом з робітниками польських підприємств.

Хоча суспільні процеси у Польщі швидко набирали незворотного характеру, проте партійні організації практично всіх областей України докладали значних зусиль для впливу на ПНР, особливо на діячів науки, культури, освіти. Користуючись нагодою, у різноманітних культурних заходах на території Польщі брали участь творчі колективи й окремі виконавці з України, які досі не мали нагоди представляти своє мистецтво за кордоном. Водночас канал спілкування мовою мистецтва використовувався для направлення в Польщу функціонерів у галузі культури, виступи яких мали привернути увагу польських митців до необхідності збереження традицій українсько-польського культурного діалогу [10].

Партійні органи в Україні змушені були регулярно звітувати перед вищими партійними ланками про кількість проведених згідно з планами українсько-польського співробітництва бесід, лекцій, семінарів, дискусій, виставок та ін. Широко практикувалося запрошення на відпочинок у піонерські табори дітей із Польщі, організація спільних студентських

будівельних загонів. Партійні організації України мали завдання охопити своїм впливом якомога більше воєводств Польщі, однак у тих з них, де позиції “Солідарності” були найміцнішими, а ПОРП не могла належним чином вплинути, зазначені форми співробітництва не практикувалися. Неохоче у Польщі йшли на контакт із партійними організаціями України у вищих навчальних закладах та творчих організаціях [11]. Спроби будь-що утримати ПНР у складі соціалістичного табору, де все помітнішими ставали симптоми розпаду, призвели до того, що нав’язані згори форми спілкування народів мали нетривкий характер. Дедалі ставало помітніше, що союзні і республіканські міністерства та відомства в СРСР, воєводські комітети ПОРП у Польщі швидко втрачають контроль над ними.

Уже навіть після очевидної перемоги “Солідарності” в Польщі обласні комітети Компартії України за інерцією невпинно доповідали в ЦК КПРС про свою роботу на виконання плану зв’язків КПРС з ПОРП [12]. До 1990 р. у їхніх звітах повторювалися нічого не значущі цифри про кількість делегацій, якими обмінялися області з польськими воєводствами, згадувалися підприємства, колгоспи, радгоспи, навчальні заклади, які обмінювалися досвідом з польськими партнерами, проте не було й згадки про ефективність цих зв’язків та їхні найближчі перспективи.

Одночасно з падінням авторитету прорадянських партій та утвердженням “Солідарності” в Польщі набиравала сили католицька церква. Уже на початок 1980-х років вона одержала беззаперечну перемогу в ідеологічному змаганні з ПОРП. Церква мала широко розгалужену мережу релігійних закладів, шкіл і гуртків. На відміну від України та інших республік у складі Радянського Союзу, у Польщі не було системи політичної освіти і тотального вивчення основ марксизму-ленінізму, окрім як у військових закладах. Усвідомлюючи роль церкви в житті польського суспільства і побоюючись викликати масовий гнів населення, перший секретар ЦК ПОРП Е. Герек ще у 1973 р. заборонив журналістам писати – антиклерикальні та антицерковні статті, а той, хто порушить заборону, – погрожував він, – “розпрощається з пером і професією” [13]. 1980 р. католицька церква повсюдно організувала проведення хресного ходу і тим самим практично припинила діяльність ланок ПОРП у сільській місцевості.

Різними каналами з Польщі надходили невтішні для ЦК КПРС повідомлення. Вони зводились до того, що Центральний комітет ПОРП і уряд Польщі мають менше реальної влади в країні, ніж “Солідарність” [14]. Знаходити спільну мову з польськими організаціями ставало все складніше, оскільки підтримка народом правлячого режиму ПНР стрімко падала, а нові структури в Радянському Союзі не визнавалися. В одній з довідок керівного органу комуністів УРСР зазначалося, що з дванадцяти мільйонів

польських робітників десять є членами профспілкового об'єднання “Солідарність” [15]. Його вплив був набагато меншим у східних прикордонних з Україною регіонах Польщі, де проживали українці та білоруси. Тут або взагалі не було структур “Солідарності”, або вона не користувалася підтримкою населення.

У польському суспільстві, яке все більше наближалось до революційних змін, обнадійливо зустріли проголошений 1985 р. генеральним секретарем ЦК КПРС М. Горбачовим курс на перебудову. Рішення пленуму ЦК КПРС 1987 р., спрямовані на модернізацію радянської економіки, польські господарники розглядали як визнання доцільності проведення реформ у Польщі [16]. Під час перебування в СРСР, у тому числі в Україні, вони сміливіше ділилися своїми міркуваннями про потреби придбання нових технологій, розширення співробітництва із високорозвиненими західними державами, пошуку нових ринків збуту, що у свою чергу вимагало докорінного перегляду мети і засобів економічної та соціальної політики країн соціалістичного табору.

Незважаючи на чисельні внутрішні заходи та потужну допомогу з боку СРСР, особливо у першій половині 1980-х років, перешкодити зміцненню опозиції у Польщі не вдалося. Польська історія винесла вирок тим політичним силам, які були при владі з 1944 р.: якщо вони нездатні ефективно керувати країною, тоді їм слід поступитися місцем іншим політичним лідерам. У червні 1988 р. на VII пленумі Центрального комітету Польської об'єднаної робітничої партії перший секретар ЦК ПОРП В. Ярузельський, кажучи про дискусію з питань подальшого розвитку Польщі і шляхів виходу країни із всеосяжної кризи, вперше погодився на проведення “круглого столу” з опозицією [17]. Події в країні стрімко розвивалися і їхньою складовою стало формування першого некомуністичного уряду Польщі, до складу якого ввійшли з 24 членів нового кабінету 12 представників “Солідарності” [18]. У житті Польщі розпочався якісно новий етап. В. Ярузельський погодився працювати із урядом Т. Мазовецького, з яким у нього спільним було прагнення зробити Польщу країною з високим рівнем економіки і добробуту народу. На ділі спрацювала формула відомого польського правозахисника і борця з комуністичним режимом А. Міхника, яку він виголосив на сторінках “Газети Вибірчої”: “Ваш президент – наш прем'єр” [19].

1989 рік став переломним для долі Польщі. ПОРП програла парламентські вибори. Колишня правляча коаліція розвалилася, а до влади прийшла “Солідарність”. Під час президентських виборів 1990 р. її лідер Лех Валенса був обраний президентом країни. На зламі двох десятиліть з політичної карти світу зчезла не тільки Польська Народна Республіка, проголошена після Другої світової війни, а й відродилася Річ Посполита,

назва якої зафіксувала тяглість польської державності протягом багатьох століть. Поступовий, але невідворотний ненасильницький перехід до нового Порядку став можливим завдяки тимчасовому консенсусу між правлячою партією, її союзниками та опозицією, який дістав назву “польської формули” [20].

У політичних колах Польщі не вщухали дискусії щодо створення уряду з безпартійних фахівців. “Біда, однак, у тому, – зауважував прем’єр-міністр першого некомуністичного уряду Т. Мазовецький, – що їх ніде взяти. Таких фахівців, які були б безпартійними, просто немає”. Тому “Солидарність” запропонувала свій варіант: створити уряд, який би складався з компетентних людей, не скомпрометованих в очах населення.

Водночас висновки для себе зробила і Польська об’єднана робітнича партія, коли її керівники недвозначно висловилися за зміну назви партії і за те, щоб вона стала народною й соціалістичною. На останньому з’їзді ПОРП у січні 1990 р. було засновано Соціал-демократію Республіки Польща (СДРП), до якої увійшло 65 тис. членів соціал-ліберальної, соціал-демократичної і ревіндикаційно-популістської орієнтації. СДРП виступила за створення системи парламентської демократії, верховенство закону, розвиток територіального самоврядування, повагу прав національних меншин. У галузі економіки партія заявила про доцільність гарантування в умовах ринку різних форм власності, активізації ролі держави на шляху ринкових перетворень і соціально-економічного прогресу. Привабливими були і програмні завдання партії у соціальній та освітньо-духовній сферах суспільного життя.

Відтоді Польща помітно нарощувала зусилля, щоб порвати з минулим, насамперед позбутися щільної опіки з боку СРСР. Польські представники однозначно висловились за перегляд структури і функцій Організації Варшавського договору (ОВД) – військово-політичної організації країн соціалістичного табору, від якої прямо залежало майбутнє нової Польщі. Вони виступили за одночасне посилення політичної ролі ОВД та істотне зменшення військової складової в її діяльності, а також за необхідність встановлення контактів з Північноатлантичним альянсом західних країн (НАТО). У зовнішній політиці Польщі наприкінці 1980-х років чітко проявились нові пріоритети. Усе більшого значення польські керівники надавали розвитку відносин із Заходом, передусім США. Співробітництво з Радянським Союзом закономірно згорталось, зокрема, повністю припинились міжпарламентські зв’язки, занепадало співробітництво у сфері науки й культури.

Натомість за інформацією зовнішньополітичного відомства УРСР в Республіці Польща зростав інтерес до України [21]. Восени 1989 р. група польських парламентарів взяла участь у роботі першого з’їзду Народ-

ного руху України [22]. Вони підтримали волелюбні устремління націонал-демократичних сил України. З привітанням до учасників з'їзду звернувся посол Сейму РП Я. Збігнев [23]. Один із учасників з'їзду Б. Борусевич пізніше писав, що в польській делегації розмірковували: чи доречно розмовляти з українцями російською мовою. З точки зору поляків, на той час це було б нетактовно, належало розмовляти краще польською чи німецькою мовою, тільки не російською [24].

У парламенті Республіки Польща була створена польсько-українська парламентська група, до якої увійшло майже 100 послів Сейму та сенаторів. Головою групи був обраний посол Сейму від Демократичної унії відомий діяч “Солідарності” Б. Борусевич, його заступниками – послы Сейму І. Петрина, Я. Бира, Д. Вуйцік, відомі своїм прихильним ставленням до України [25]. У заяві групи зазначалося, що вона діятиме в напрямку підтримки особистих контактів між членами парламентів Польщі й України, а також в інтересах співробітництва репрезентативних інституцій двох держав. Члени Польсько-української парламентської групи відвідали посольство України у Польщі і запевнили у бажанні підтримувати регулярні контакти з посольством та сприяти його діяльності. Делегація польських парламентарів відвідала також Україну, де мала ряд зустрічей з депутатами Верховної Ради України та іншими політичними діячами.

Однією з пріоритетних зовнішньополітичних проблем Польщі стала допомога полякам за кордоном. Дипломатичними каналами представники РП повідомляли, що їхня держава зацікавлена у підтримці громадян польського походження, які проживають в Україні [26]. Йшлося про навчання польській мові шляхом створення культурних центрів, забезпечення навчальною літературою, підготовку вчителів польської мови, організацію навчання в Польщі. Увага української сторони акцентувалася на бажанні РП направити в Україну для богослужіння понад 200 польських ксьондзів, відкрити нові костьольи й сприяти розширенню католицьких приходів як засобу вирішення релігійних питань в Україні.

Серед інших пріоритетних проблем польські представники на найвищому рівні окреслили свій інтерес до пошуків на українській території історичних архівних, художніх, сакральних цінностей, пов'язаних з минулим польської держави. На цей час уже були означені проблеми впорядкування “Цвинтаря орлят” на Личаківському кладовищі у Львові, реставрації пам'ятників на польському кладовищі в Житомирі, оновлення польських костьольів.

На парламентських виборах у РП у вересні 1993 р. маятник політичного життя у Польщі гойднувся вліво, коли виборці надали перевагу лівим силам. Перше місце за кількістю поданих голосів одержала Соціал-демократія Республіки Польща і створена нею коаліція лівих сил, не

пов'язаних із "Солідарністю". Другою була Польська селянська партія центристського спрямування, яка підтримувала рівноправність усіх форм власності, регулювання ринкової економіки з боку держави, дбала про інтереси сільських трудівників у ході приватизації сільськогосподарських підприємств.

Новою відчутною поразкою праві зазнали на президентських виборах 1995 р., на яких перемогу одержав висунутий Союзом демократичних лівих сил (СДСЛ) А. Квасневський (51,7% голосів виборців у другому турі).

Здобувши перемогу на президентських виборах у РП над Л. Валенсою, досвідчений політик і здібний організатор А. Квасневський після цього вийшов із СДРП і формально перестав бути лідером СДСЛ. Однак він без роздумів продовжив зовнішньополітичний курс своєї держави, у тому числі щодо України, а його уряди завершили проголошені раніше реформи.

Подальша політична структуризація польського суспільства призвела до перегрупування правих сил і об'єднання їх на платформі нової організації під назвою Акція Виборча "Солідарність" на чолі з М. Кшаклевським. До передвиборчого блоку АВС увійшли профспілка "Солідарність", Християнське національне об'єднання, Безпартійний блок підтримки реформ, Конфедерація незалежності Польщі – загалом 37 партій і рухів. На виборах 1997 р. вони здобули більшість у польському парламенті. Президент РП А. Квасневський зумів налагодити плідний діалог із правими силами, хоча Л. Валенса вважав, що "лівий" президент не спрацює з новим "правим" парламентом і тоді виникне потреба в дострокових президентських виборах [27]. Високі темпи економічного розвитку дозволили РП у стислі терміни досягти наприкінці ХХ століття вражаючих успіхів. Одночасне проведення адміністративної, освітньої, страхової реформ і реформи охорони здоров'я загалом наблизили час вступу РП у Європейський Союз, хоча недосконалість окремих перетворень, особливо в галузі медицини й страхування, призвели до істотного падіння авторитету уряду і лідерів правлячих партій та зростання рейтингу опозиційного Союзу демократичної лівиці й Президента А. Квасневського. У жовтні 2000 р. він був переобраний президентом РП. Праві сили, які розпочинали будівництво нової Польщі і досі опонували А. Квасневському, виконали свою історичну роль на певному етапі розвитку Польщі і на парламентських виборах 2001 р. потерпіли ще одну невдачу. Такий перебіг подій у Польщі, а також розклад політичних сил у Верховній Раді України зумовили формування в другій половині 1990-х років тісних особистих зв'язків між президентами України та Польщі і менш помітну співпрацю парламентів двох країн. Народний Рух України, з яким починала співпрацю

“Солідарність”, виявився розколотим і його колишні активні учасники опинилися в різних далеких від влади партіях.

Після поразки Акції Виборчої “Солідарність” на останніх виборах до Сейму та Сенату Польщі польські засоби масової інформації опублікували показове інтерв’ю з одним із учасників серпневих подій у Польщі 1980 р. С. Левандовським. Темою розмови було ставлення колишнього активного діяча “Солідарності” до статті в англійському тижневику “Економіст”, у якій стверджується, що настала пора з “Солідарністю” попроситися, оскільки її покинули прихильники вільного ринку і залишилися тільки католицькі націоналісти. На запитання журналіста С. Левандовський відповів, що йому не залишається нічого іншого як погодитися із думкою, висловленою в англійському тижневику. Він вважає, що розвал “Солідарності” спричинили, перш за все, суперечки, інспіровані самим Лехом Валенсою. На його думку, зараз у керівництві “Солідарності” засідають керівники різних фірм компаній, що немає нічого спільного з охороною прав трудящих.

Таким чином, польська “Солідарність” на початок XXI століття виконала свою історичну місію. У кінцевому підсумку вона стала тією політичною силою, яка від опозиції перейшла до влади, зробила вагомий внесок у руйнування адміністративно-командної системи та соціальне, економічне й духовне відродження країни. Не зважаючи на результати президентських та парламентських перегонів, у Польщі продовжувалися важливі суспільні перетворення, які засвідчили незворотність обраного понад десять років тому шляху. Послідовність і наступність у політиці як “правих”, так і “лівих” лідерів, стосовно незалежної України знайшли своє логічне продовження в діяльності урядів і парламенту РП і були підтримані польським суспільством.

2. Формування договірно-правової бази польсько-українського співробітництва

Політичний розвиток України та Польщі має спільні та відмінні риси. Істотна різниця у функціонуванні двох держав полягала насамперед у темпах та масштабах розвитку. Близькими за змістом були не лише основні напрями розбудови держави, а й збіг важливіших державотворчих процесів. Так, у Польщі до травня 1997 р. офіційно діяла Конституція 1952 р. з поправками, внесеними Сеймом 29 грудня 1989 р. Крім утвердження нової назви – Республіка Польща, важливішими змінами стали конституційне право громадян на об’єднання в політичні партії, гарантії економічної діяльності в країні незалежно від форм власності, усунення всіх положень про соціалістичний характер суспільно-політичної й економічної системи країни. Майже через три роки набрав чинності Конституційний

закон про взаємовідносини між законодавчою і виконавчою владою Республіки Польща та про територіальне самоврядування – так звана “Мала Конституція”, яка мала тимчасовий статус. Вона надавала Президенту широкі права, що пов’язано з намаганням колишнього Президента РП Л. Валенси встановити в Польщі президентську форму правління.

Для опрацювання нового Основного Закону була створена спеціальна Конституційна комісія Національних зборів. Робота над новою Конституцією була завершена, в основному, наприкінці 1996 р.

Одночасно з розробкою Конституції РП польське суспільство і влада з посиленою увагою стежили за “конституційним” протиборством у сусідній Україні [28]. Внесений на розгляд Верховної Ради України Закон про владу в політичних та господарських колах Польщі за власною аналогією назвали Малою Конституцією. Із прийняттям цього закону тут пов’язували надію на стабілізацію політичної та економічної ситуації в Україні, що сприяло б поживленню українсько-польських відносин, передусім економічних. У провідних засобах масової інформації РП висловлювалося сподівання, що в Україні почнуться ринкові реформи, зрушить з місця приватизація, буде покінчено з корупцією та непрофесійністю місцевих органів влади і Польща матиме на сході великого й надійного партнера.

Парламент РП прийняв рішення затвердити нову Конституцію країни шляхом всенародного референдуму, який відбувся у травні 1997 р. Схвалена в його ході Конституція РП набула чинності 17 жовтня 1997 р. У новому Основному Законі Польщі закріплені усі здобутки польської демократії, досягнуті після 1989 р. За діючою Конституцією РП Президент стежить за дотриманням Конституції Республіки Польща, стоїть на сторожі суверенітету та безпеки держави, непорушності та неподільності її території, а також дотримання міжнародних договорів. Формування внутрішньої та зовнішньої політики РП покладено на її уряд – Раду Міністрів, Голову якого за рекомендацією партії або коаліції, що має парламентську більшість, затверджує Президент.

Зміцнюючи нову політичну й економічну систему, Польща стрімко набирала вагу на міжнародній арені і поступово здобула роль регіонального лідера. У першій половині 1990-х років РП продовжила членство чи стала членом Генеральної угоди про тарифи і торгівлю (ГАТТ), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Міжнародного банку реконструкцій і розвитку (МБРР), Центральноєвропейської асоціації вільної торгівлі (ЦЕФТА), учасником Вишеградської групи, асоційованим членом Європейського Союзу, активно співробітничала з НАТО у рамках програми “Партнерство заради миру”. Таким чином, з року в рік Польща накопичувала досвід діяльності в рамках впливових міжнародних організацій. Його вона почала здобувати ще в часи існування Польської Народної Республіки, у той час

як ні радянські республіки, ні Радянський Союз не брали участі в ГАТТ, МВФ, МБРР, а Варшавський договір протистояв НАТО. Із цих позицій Польща мала набагато кращі передумови входження у міжнародне співтовариство, ніж Україна, проте обидві держави у 1990-ті роки життєво потребували досвіду трансформації суспільства і ринкових реформ, налагодження стратегічного партнерства у всіх сферах політичного, економічного й культурного розвитку.

Про те, якого великого значення у Польщі надавали розвитку відносин з Україною ще до здобуття нею незалежності, свідчать конкретні дії польських політиків. Вони одразу визначили Україну ключовою ланкою у відносинах Республіки Польща зі складовими Радянського Союзу, політичний розвал якого був справою часу. На засіданні Європарламенту в Страсбурзі (1989 р.) представником Польщі було порушено питання про перспективи незалежності України. Цим представником був єдиний від українців посол польського Сейму, обраний від незалежної профспілки “Солідарність” – Володимир Мокрий.

Демократичні сили України та Польщі, які на той час представляли Народний рух України та “Солідарність”, започаткували діалог, який пізніше вийшов на рівень офіційних державних структур. 4-5 травня 1990 р. у Варшаві під егідою Фондації Стефана Баторія відбулася зустріч, у якій взяли участь 8 народних депутатів України – Орест Влох, Богдан Горинь, Михайло Горинь, Ігор Деркач, Іван Драч, Дмитро Павличко, В’ячеслав Чорновіл, Михайло Швайка, а з боку Польщі – Збігнєв Буяк, Броніслав Геремек, Яцек Куронь, Адам Міхнік, Януш Онишкевич, Анджей Стельмаховський, Володимир Мокрий та інші. Українська делегація зустрілася також із міністрами культури та освіти, головою комітету у справах радіо та телебачення, головою громадського комітету “Солідарності” [29].

Після проголошення 16 липня 1990 р. Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет Республіка Польща здійснила кроки, спрямовані на впорядкування двосторонніх відносин з Україною, рахуючись з нею як з суб’єктом міжнародного права, проте не виявляючи ініціативи до встановлення офіційних дипломатичних відносин. В Україні побували парламентські й наукові делегації, які зустрічалися з Л. Кравчуком, І. Плющем, Л. Лук’яненком, Б. Горинем, Д. Павличком, І. Драчем, А. Зленком [30]. 7 вересня Сенат РП прийняв постанову щодо східної політики Польщі, у якій, визнаючи непорушність її кордонів, проголосив підтримку руху за незалежність радянських республік. На відміну від Сенату, у польському Сеймі справи України не викликали особливого зацікавлення. Якщо українське питання там і обговорювалося, то передусім його негативні аспекти.

Восени між Україною та Республікою Польща було підписано Декларацію про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин, яка стала однією із передумов укладання договорів і угод у різних сферах політичного й економічного співробітництва.

Знаючи про величезний політичний потенціал молодого покоління, його прагнення до радикальних змін у суспільстві, у Польщі докладали зусиль для встановлення тісніших і прямих контактів між польською та українською молоддю, широке використання таких форм спілкування, як обмін школярами і студентами, молодими робітниками, членами молодіжних товариств і організацій. Ініціатива польської сторони була повідомлена повноважним представникам України у жовтні 1990 р. під час візиту в Україну міністра закордонних справ Республіки Польща К. Скубішевського [31]. Ці питання старанно пророблялися експертами у Києві та Варшаві, після чого сторони дійшли висновку про доцільність підписання угоди, яка б передбачала комплекс заходів по співробітництву української та польської молоді у різних сферах життя. Тоді ж сторони узгодили засади розвитку польсько-українських відносин на основі визнання суверенності обох держав, домовилися про встановлення консульських відносин і в перспективі піднесення їх до рівня дипломатичних [32].

У червні 1991 р. офіційний візит в Україну здійснила делегація Сейму Республіки Польща. Під час зустрічі з Головою Верховної Ради України Л. Кравчуком було піднято важливіші питання розвитку українсько-польських відносин, зокрема, зв'язків між двома народами і парламентами [33].

Як перший офіційний візит делегації незалежної Української держави сприйняли у Польщі прибуття делегації з України на чолі з міністром закордонних справ А. Зленком на початку вересня 1991 р. Варто наголосити, що цей візит відбувся відразу після серпневих подій у Радянському Союзі і до складу української делегації увійшли майбутні повноважні послы України Д. Павличко та Ю. Щербак [34]. Візит засвідчив двостороннє бажання установити дипломатичні відносини, причому з боку України була висловлена готовність зробити це уже в той час, хоча міжнародна спільнота вимагала проведення референдуму щодо проголошення незалежності України. Українські дипломати проінформували главу уряду Польщі про основні напрямки здійснюваної в Україні реформи політичної системи, законотворчу діяльність парламенту, обговорили питання розширення економічних зв'язків між Польщею та Україною [35]. Ще до референдуму в Україні повноважні представники двох країн обговорили питання укладення основоположного договору про добросусідство і співпрацю, забезпечення прав

національних меншин, утворення осередків науки і культури у Києві та Варшаві. Пакет документів, підписання яких стало справою часу, у Польщі сприймалось як сигнал для всебічного розвитку польсько-українських зв'язків, як дипломатичний наступ України у відносинах із закордоном.

Інтенсивність політичних контактів між Україною та Польщею не вщухала й надалі. Президент Польщі та керівники польського уряду прямо заявили про свою підтримку України у європейському інтеграційному процесі. Не чекаючи встановлення дипломатичних відносин, Україна та Польща приступили до роботи над проектом основоположного (базового) договору між двома країнами. Водночас у жовтні 1991 р. вони уклали Угоду про торгівлю та економічне співробітництво.

Представники урядів України та Польщі домовилися запровадити режим найбільшого сприяння щодо мита, податків та інших зборів, а також митних процедур, пов'язаних з експортом та імпортом товарів і послуг між їхніми країнами. Сторони задекларували наміри всіляко сприяти розвитку торговельно-економічних відносин, у тому числі на багатосторонній основі, у таких галузях, як промисловість, сільське господарство, охорона навколишнього середовища, транспорт і зв'язок, будівництво, торгівля, послуги, фінанси, банківська справа, туризм. Також було визначено і шляхи покращення науково-технічного співробітництва, зокрема, обмін спеціалістами і проведення спільних науково-дослідних робіт. Подальше практичне втілення досягнутих домовленостей – підготовку пропозицій, оцінку ходу реалізації Угоди, обмін інформацією тощо було покладено на змішану торговельно-економічну комісію. Угоду конкретизували і поглибили інші українсько-польські документи, які водночас припиняли правовідносини, що збереглися з часів Радянського Союзу і Польської Народної Республіки [36]. Між колишніми СРСР і Польською Народною Республікою було підписано 246 угод, 56 з яких Міністерство закордонних справ України визнало можливим переглянути і підписати між Україною та Республікою Польща [37].

Фактично ще до оголошення результатів референдуму і виборів Президента України 1 грудня 1991 р. Україна і Польща були повністю готові розвивати повноцінне й широкомасштабне співробітництво. Вже наступного дня Уряд Республіки Польща першим серед урядів зарубіжних країн заявив про визнання державної незалежності України, а 4 січня наступного року між двома державами були встановлені дипломатичні відносини.

Нині в Україні і РП, крім посольств, діє мережа консульських установ. У серпні 1994 р. розпочало свою роботу генеральне консульство

України у Гданську, а через три роки – у Кракові. Через брак коштів затримувалося відкриття консульства України в Любліні, де проживає і тимчасово перебуває чимало українців і планувалося відкрити українсько-польський університет [38], але натомість відкрили колегіум. 6 вересня 2003 р. Генеральне консульство України у Любліні розпочало свою діяльність, яка поширюється на три прикордонні воєводства Польщі – Люблінське, Підкарпатське і Підляське. Округ охоплює майже всі території, де українське населення є автохтонним.

На основі взаємності генеральні консульства Республіки Польща відкрилися у Львові, Харкові, Одесі та Луцьку. До консульського округу, у межах якого Генеральний консул РП у Львові виконував консульські функції, спочатку було віднесено території Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької та Чернівецької областей [39]. Після відкриття Генерального консульства РП у Луцьку відбувся перерозподіл територій, якими опікуються польські представництва.

Першим Надзвичайним і Повноважним Послом РП в Україні був відомий прихильник польсько-українського зближення і всебічного співробітництва Єжи Козакевич, який до референдуму в Україні 1 грудня 1991 р. працював спеціальним посланником уряду Польщі в Україні.

Першим Послом незалежної України в Республіці Польща було призначено Г.І. Удовенка – одного з найбільш досвідчених дипломатів, колишнього представника України в Організації Об'єднаних Націй. Перед від'їздом до Варшави він мав зустріч з Президентом України Л.М. Кравчуком, на якій йшлося про необхідність всебічного розвитку українсько-польських відносин [40].

Для розвитку та поглиблення українсько-польських відносин важливе значення мали офіційні візити Президента України Л.М. Кравчука до Республіки Польща 18-19 травня 1992 р. та Президента РП Л. Валенси в Україну 24-26 травня 1993 р.

Правовою основою формування якісно нової системи двосторонніх відносин між Україною та Республікою Польща став широкомасштабний міждержавний договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, підписаний у Варшаві 18 травня 1992 р. Він був вироблений у якісно новий період, коли на міжнародній арені постала незалежна держава Україна і повністю відновила політичну незалежність Польща. Договір ґрунтувався на принципах і нормах сучасного міжнародного права, у тому числі суверенної рівності, незастосування сили або погрози силою, непорушності кордонів, територіальної цілісності, мирного врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, самовизначення народів, поваги прав людини і основних свобод, сумлінного виконання міжнарод-

них зобов'язань. Договір створив надійну договірно-правову базу для розвитку політичного співробітництва, економічних, наукових, культурних зв'язків [41]. Він зафіксував прагнення України та Польщі співпрацювати у відповідних європейських механізмах та структурах, надаючи велику увагу питанням безпеки і стабільності в Європі. З цією метою вони зобов'язалися проводити систематичні консультації на всіх рівнях і розвивати на основі окремих угод взаємовигідне військове співробітництво. Важливою особливістю Договору стала спрямованість сторін до активної участі в процесах загальноєвропейської інтеграції і багатосторонньому регіональному співробітництві, впровадженні найвищих стандартів у політичному, економічному, екологічному, культурному, науковому, гуманітарному і правовому співробітництві.

Значна частина Договору присвячена намірам України і Польщі розвивати взаємовигідне співробітництво державних і приватних підприємств, інших суб'єктів господарської діяльності, на засадах ринкової економіки дбати про торговельні зв'язки, захист інвестицій, здійснювати міжнародно-правове регулювання в сфері обігу капіталів, пересування робочої сили, товарів і послуг. Хоча Україна і Польща домовилися надавати одна одній допомогу в процесі створення ринкової економіки, та численні факти свідчать, що головним чином Україна запозичувала польський досвід ринкових перетворень, у яких РП набагато випередила не лише Україну, а й інші країни колишнього соціалістичного табору.

Згідно із загальновизнаними міжнародними стандартами Україна та РП визнали право членів польської меншини в Україні й української в Польщі на індивідуальне або спільне з іншими членами своєї меншини збереження, вираження і розвиток своєї етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності. Українсько-польський Договір закріпив, зокрема, права національних меншин на вивчення рідної мови і навчання нею, її вільне вживання, доступ до інформації, її розповсюдження, заснування і утримання власних освітніх, культурних, релігійних організацій і товариств, сповідування своєї релігії, вживання імен і прізвищ у звучанні, властивому рідній мові, встановлення і підтримання безперешкодних контактів між собою як у межах держави проживання, так і поза її межами. Зміцненню безпеки двох держав, їхньої внутрішньої стабільності сприяє домовленість про те, що представники національних меншин зобов'язані бути лояльними до держави свого проживання, керуватися її законодавством.

Основи забезпечення прав і свобод національних меншин, зафіксовані в українсько-польському Договорі, співзвучні принципам Рамкової конвенції про захист національних меншин, прийнятої у жовтні 1993 р. на зустрічі глав урядів країн-членів Ради Європи – найстарішої та найбільшої

на континенті політичної організації. Держави, які ратифікують Конвенцію, зобов'язані дотримуватися таких принципів, як рівність усіх перед законом, розвиток національних культур і збереження національної самобутності, релігії, мов та традицій, забезпечення доступу до засобів масової інформації, встановлення вільних та мирних транскордонних контактів із людьми, які законно проживають на території інших держав, використання мов національних меншин у вивісках, рекламних написах та ін. [42]. Конвенція передбачає механізм впровадження таких положень, які дають право за допомогою спеціальних радників оцінювати рівень її реалізації.

Враховуючи винятково важливу роль взаємин у галузі культури і науки, у Варшаві, крім Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, виходячи з положень цього документа, було підписано Попередню угоду між урядом України і урядом Республіки Польща з питань культурного і наукового співробітництва [43] та Протокол про тимчасове врегулювання питання взаємного визнання еквівалентності документів про закінчення середніх, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів.

Значна частина статей угоди регламентує співробітництво університетів, інститутів, шкіл, інших навчальних закладів, наукових установ і передбачає обмін досвідом, підготовку кадрів, взаємну допомогу в поширенні знань мови, літератури, історії, географії іншої країни. Уряди України і Польщі зобов'язалися заохочувати взаємне ознайомлення з культурною спадщиною і сучасними культурними та науковими досягненнями, сприяти задоволенню культурних і релігійних потреб українців у Польщі і поляків в Україні. Відповідно до міжнародних конвенцій ЮНЕСКО та інших міжнародних угод і стандартів, сторони домовилися вживати необхідні заходи з метою виявлення і повернення рухомих пам'яток культури, історії та архівних матеріалів, відновлення зібрань, збереження, реставрації, реконструкції та відкриття доступу до них, відновлення цілісності художніх, бібліотечних та архівних колекцій, розпорошених у результаті історичних причин.

Укладена Попередня угода з питань культурного і наукового співробітництва охоплювала широкий комплекс заходів і понад п'ять років служила основою взаємодії України та Польщі у сфері культури, науки й освіти. Одним з перших її наслідків стало підписання наприкінці 1992 р. угоди про співробітництво між Київським та Варшавським університетами [44].

Візит Президента України Л.М. Кравчука в Польщу та підписання українсько-польського міждержавного договору яскраво продемонстрував боротьбу політичних сил у Польщі в питанні ставлення до України. Їхнім рупором стали засоби масової інформації, які хоч і де-

кларували свою незалежність, однак представляли ті чи інші політичні течії у польському суспільстві. У той час частина впливових партій відверто виступала проти польсько-українського зближення. Вони орієнтувалися на Росію і побоювалися, що співпраця з Україною призведе до погіршення відносин з іншим, більш могутнім східним сусідом. Малочисельна група польських політиків успадкувала крайні погляди на польсько-українські відносини і, не звільнившись від антиукраїнського мислення, вважала, що Польській державі слід не поспішати з визнанням східних кордонів і визнавати тільки кордони, встановлені на основі Ризького мирного договору 1921 р.

У той же час реально мислячі політологи та публіцисти висловлювали побоювання, що після візиту Президента України у Польщу й підписання відповідних документів відбудеться активізація шовіністичних кіл, як це трапилось після укладення польсько-німецького договору. Нарешті, невизначеність політичної ситуації в Україні, нерішучість у проведенні економічних реформ, загострення суперечностей з Росією породили скептицизм щодо можливостей реалізації підписаних у Варшаві міждержавного договору та двосторонніх угод.

Підсумки першого візиту в Польщу Президента України за висновками політичних та ділових кіл РП та інших країн був успішним. Він викликав жваву дискусію в усіх ешелонах польської влади та серед польської інтелігенції. Візит мав також значний вплив на врегулювання російсько-польських відносин. Важливі політичні події, що відбулися одна за одною – візит Л.М. Кравчука у Польщу і підписання українсько-російського договору та візит Л. Валенси в Москву і підписання російсько-польського договору, – проходили в різко відмінній обстановці і принесли Україні, на думку впливових іноземних діячів, великий політичний капітал [45]. Активні прихильники польсько-українського зближення З. Найдер, Д. Вуйцік, Є. Мілевський, Л. Мочульський, А. Малаховський вважали, що відтепер навіть крайні промосковські групи переглянуть своє ставлення до України і трактуватимуть її як незалежну державу, рівноправного партнера, а не як складову СНД із московським центром.

Незважаючи на певні зрушення, протягом 1992 р. в українсько-польських відносинах помітних успіхів вдалося досягнути лише в політичній галузі. В економіці, торгівлі, культурі, науці, у військових, прикордонних, соціальних і консульських питаннях, інформаційному обміні українсько-польська співпраця залишилася на минулорічному рівні. У бесіді з українськими представниками у Польщі прем'єр-міністр РП Г. Сухоцька запропонувала для активнішого зближення між обома державами установлювати безпосередні неформальні контакти між польськими й українськими політиками, урядами, президентами [46].

24 травня 1993 р. під час візиту в Україну польського Президента Л. Валенси був створений Консультативний комітет президентів України та Республіки Польща (ККП). Ідея створити такий комітет належала польському Президенту [47]. Завданням комітету стали аналіз та підготовка пропозицій з широкого кола питань двосторонніх відносин, а також проблем Центрального й Східноєвропейського регіонів та міжнародної політики. На той час це був один з важливіших результатів візиту Президента РП в Україну, оскільки час його проведення був надто невдалим. З цього приводу польська “Газета Виборча” писала, що подорож до Києва польської делегації нічим непримітна через “політичний паг” і економічні труднощі в Україні, тому єдині надії покладаються на наступність у взаєминах та їхні кращі наслідки завдяки активізації створених дорадчих органів.

Певний час комітет не міг працювати на повну потужність. Це було пов’язано, насамперед, з невизначеністю внутрішньополітичної ситуації в обох країнах (вибори в Сейм і Сенат Польщі, відставка прем’єр-міністра Л.Д. Кучми, зростання соціально-економічної напруженості в Україні).

Одразу після виборів до парламенту Польщі 19 вересня 1993 р. відомі польські діячі запевнили українського посла в РП Г. Удовенка, що незалежно від результатів виборів позиція Польщі та особисто її Президента щодо України залишиться незмінною [48]. Оскільки на виборах перевагу здобули ліві сили і в польських партнерів могло виникнути побоювання у зміні курсу РП, польські лідери запропонували посилити роль Консультативного комітету президентів України та Польщі. Вони спростували твердження про можливе польсько-російське зближення як наслідок парламентських виборів.

Перевіркою на міцність та послідовність політики Польщі щодо України мали події навколо Севастополя, зумовлені постановою російського парламенту щодо статусу цього українського міста. Вони привернули велику увагу політичних кіл та засобів масової інформації Польщі. Рішення Верховної Ради Росії викликало в РП стурбованість можливими наслідками та розуміння твердої позиції України з цього питання. Із засудженням постанови парламенту Росії одразу виступила Конфедерація Незалежної Польщі [49]. Підтримку України в конфліктній ситуації було висловлено в листах Міністра закордонних справ Польщі К. Скубішевського до міністрів закордонних справ України та Російської Федерації [50]. У цей час Україна теж активно шукала підтримки у польських політичних колах. Після прийняття постанови російським парламентом Надзвичайний і Повноважний Посол України в Польщі Г. Удовенко зустрічався з заступником Міністра закордонних справ РП А. Ананічем, радником прем’єр-міністра Польщі з питань зовнішньої політики М. Гандзліком, керівником Бюро національної безпеки при Президенті РП, міністром Є. Мілевським.

Окремо відбулися зустрічі з відомими політичними діячами Польщі – колишнім Головою сеймової комісії з питань зовнішньої політики, одним із лідерів Демократичної унії Б. Геремеком, лідером Конфедерації Незалежної Польщі Л. Мочульським, лідером Селянської партії В. Павляком. Польська сторона докладно ознайомилася із позицією Президента України щодо рішення російської Верховної Ради, заявою Верховної Ради України та заходами, спрямованими на забезпечення стабільності в південному регіоні України.

Мету й завдання стратегічного партнерства України та Польщі було актуалізовано учасниками засідання Консультаційного комітету 27-28 вересня 1995 р. у Варшаві. Сторони визначили тематику і напрями консультацій між міністерствами закордонних справ України і Республіки Польща, а також визнали за доцільне переведення їх на регулярні засади й надання їм сталого динамічного характеру. Українські та польські фахівці узгодили стратегічні ділянки економічної співпраці, які охоплювали машинобудування та проблеми конверсії, паливно-енергетичний комплекс і гірничу промисловість, транспортні системи, розбудову кордонних переходів, взаєморозрахунки, обмін інформацією, науково-технологічні проекти. Багато уваги було приділено питанням українсько-польського військового та військово-технічного співробітництва, взаємодії у контексті розвитку нової архітектури європейської безпеки.

Консультаційний комітет президентів України та Польщі підтвердив, що у сфері культури закладено необхідну правову базу, а головна причина, яка стримує культурні зв'язки народів, полягає у складному фінансовому становищі України і Польщі. Ця ж проблема зумовила зведення питання щодо забезпечення прав національних меншин до домовленостей про проведення фестивалей для української меншини у Польщі в Перемишлі та для польської меншини в Україні в одному з міст за бажанням її представників.

Спируючись на принципи і основні напрямки розвитку українсько-польських відносин, визначені двосторонніми документами, Міністерство освіти України і Міністерство національної освіти Республіки Польща співпрацювали в рамках угод, що поновлювалися кожних три роки. Велика увага зверталася на обмін досвідом у галузі освіти, проведення наукових досліджень, особливо з проблем історичного минулого українського й польського народів, організацію прямих зв'язків освітніх установ. Квоти обмінів студентами та аспірантами, а також науковими працівниками узгоджувалися щорічно.

Відповідно до потреб навчальних закладів представники України і Польщі домовилися сприяти підвищенню кваліфікації вчителів української та польської мов, залучати до вирішення освітніх питань громад-

ські організації української меншини в Польщі та польської – в Україні, допомагати один одному у забезпеченні підручниками, методичною літературою, навчальними засобами [51]. На повний курс навчання до вищих навчальних закладів країни-партнера планувалося направляти до 60 представників національних меншин, а також до 20 осіб для навчання в аспірантурі [52]. Окрема стаття передбачала участь вчених у наукових семінарах, конференціях, читанні лекцій та інших формах співробітництва в галузі гуманітарних наук. З метою оптимізації навчально-виховного процесу й узгодження важливіших питань у дусі взаєморозуміння було створено Спільну консультативну комісію щодо навчальних програм для польської національної меншини в Україні та української національної меншини в РП, а також Спільну комісію експертів з питань вдосконалення змісту підручників з історії та географії.

Нового імпульсу українсько-польським відносинам надав офіційний візит в РП Президента України Л.Д. Кучми 25-26 червня 1996 р., під час якого було підписано низку угод про співробітництво двох держав, визначено механізми їх реалізації та перспективи розширення й поглиблення українсько-польських відносин. Президенти двох країн у Спільній Декларації підтвердили обраний курс на розвиток стратегічного партнерства. Від цього часу українсько-польські відносини інтенсивніше набувають характеру стратегічного партнерства. Польща активно підтримувала вступ України у впливові міжнародні організації, що сприяло утвердженню України як самостійного суб'єкта міжнародного права, полегшувало їй налагодження тісних контактів з найвпливовішими європейськими та світовими організаціями. Особливого значення сторонами надавалося співробітництву в ООН та Організації з питань безпеки та співробітництва в Європі, а також у рамках програми НАТО “Партнерство заради миру”. Свій внесок у розвиток взаємин двох країн і народів здійснювали українсько-польська та польсько-українська парламентські групи, а також українсько-польський та польсько-український форум, який підтримував різноманітні форми політичних, економічних, наукових, культурних зв'язків громадськості України та Польщі.

Прагматичного характеру набуло українсько-польське наукове та науково-технічне співробітництво, націлене на вирішення конкретних завдань у галузі економіки. У 1996 р. Національною академією наук України було підписано 6 документів про довгострокове співробітництво з науковими організаціями іноземних держав, у тому числі Угоду про наукове співробітництво в рамках створеного Міжнародного центру екології Польської академії наук [53]. У наступні роки в Президії НАН України відбулися зустрічі та переговори з представниками наукових та ділових кіл

Польщі, а також працівниками посольства РП в Україні, що дозволило багатьом інститутам розширити свої міжнародні наукові контакти. 1997 р. поновлено строк дії Угоди про наукове співробітництво між НАН України та Польською академією наук [54]. Одним із показників поживлення науково-технічних зв'язків між науковцями України та іноземними, у тому числі польськими, фірмами стало підписання ліцензійних угод і контрактів на розробки, виконані в установах НАН України [55]. Здебільшого наукові інститути та установи України співпрацювали із зарубіжними колегами в традиційних формах: виконання спільних досліджень та проектів у рамках міжінститутських домовленостей, обмін науковою інформацією, наукові публікації, участь у наукових форумах, читання лекцій, стажування, прийом іноземних делегацій та окремих спеціалістів, участь у діяльності міжнародних наукових організацій. Здійснення прямих зв'язків між освітніми та науковими установами України та Польщі утвердилося як домінуюча тенденція двостороннього освітньо-наукового та науково-технічного співробітництва.

Новим кроком у розвитку українсько-польських відносин став державний візит президента РП А. Квасневського в Україну у травні 1997 р. Керуючись положеннями Попередньої угоди, угоди між урядами України та Республіки Польща про співробітництво в галузі науки і техніки, а також іншими дво- та багатосторонніми документами, у ході візиту між урядом України та урядом РП було підписано угоду про співробітництво в галузі; культури, науки і освіти [56].

Особливу увагу громадськості обох країн привернув виступ Президента РП А. Квасневського у Верховній Раді України. Він відзначив, що успіхи України на міжнародній арені сприймаються у Польщі із задоволенням та прихильністю. Крім прикладів приязні, взаємосимпатій і співпраці, в історії двох народів були й драматичні події. З уст Президента РП прозвучало, засудження антиукраїнської акції "Вісла", здійсненої 1947 р. польською прокомуністичною владою за принципом колективної відповідальності, що недопустимо "як з юридичної точки зору, так і з погляду людської гідності". А. Квасневський підкреслив глибинний сенс людської формули "прощаємо й просимо вибачення" і висловив бажання знайти в Україні розуміння страждань польського народу під час трагічних подій на Волині, у Східній Галичині та на Поділлі в роки війни. При цьому він нагадав, що перед викликом минулого стояли також французи та німці, німці та чехи, німці та поляки. Подолання цього виклику, породженого трагічною історією Європи, стало "перемогою європейськості у новочасному розумінні". Нову модель польсько-українських взаємин, на думку Президента РП, слід будувати на правді та примиренні [57].

Прагнення лідерів двох країн до успішного подолання у свідомості поляків та українців нашарувань минулого та розвитку співпраці продемонструвала підписана президентами України та Польщі Спільна заява “До порозуміння та єднання”. Вона окреслила найскладніші періоди спільної історії двох народів і закликала їх жити у мирі та злагоді.

Досі в історії було три історичні шанси врегулювання польсько-українського сусідства – період Великого Князівства Литовського, Хмельниччини, союзу Пільсудського й Петлюри, але всі вони залишились нереалізованими. Щоб добитися справедливих відповідей на важкі питання, поставлені історичним минулим, і не затьмарювати сучасний стан українсько-польських відносин, керівники України та Польщі домовилися, що “інтерпретацією нашої спільної історії”, її непростих періодів мають займатися фахівці, які в атмосфері відкритості ретельно вивчать події минулого й дадуть їм об’єктивні оцінки” [58]. Отже, Україна і Польща в інтересах співробітництва народів і будівництва об’єднаної Європи поставили на перший план те, що їх зближує, а важкі питання довірили вивчати науковцям.

Протягом останніх десяти років історики України та Польщі провели низку міжнародних наукових конференцій, зокрема “Україна – Польща: вчора, сьогодні, завтра” (Люблін, червень 1997 р.), “Поляки і українці: 1918-1956 рр.” (Сянік, листопад 1997 р.), “Українсько-польські відносини в ХХ столітті: державність, суспільство, культура” (Тернопіль, квітень 1999 р.). За участю провідних істориків України, Польщі та Німеччини проведено низку семінарів істориків, на яких обговорювалися складні проблеми українсько-польських відносин [59]. Оригінальним є видання серії книг “Україна – Польща: важкі питання”, яка увібрала доповіді, повідомлення, виступи в дискусіях українських та іноземних науковців [60]. У 2004 р. з друку вийшов дев’ятий том з цієї серії, у якому вміщено матеріали ІХ і Х міжнародних наукових семінарів з питань українсько-польських відносин. Активними учасниками багатьох наукових дискусій між українськими та польськими ученими були К. Бондаренко, І. Льюшин, Я. Ісаєвич, С. Кульчицький, М. Кучерепа, С. Макаруч, В. Сергійчук, М. Швагуляк з України, А. Айненкель, Г. Мазур, Г. Мотика, А. Пачковський, Р. Тожецький, В. Філяр та інші з Польщі. На часі виявився і семінар “Шлях України та Польщі до порозуміння. Важкі питання сусідства”, започаткований Центром українсько-польських студій у березні 2001 р. і підтриманий Міжнародним Фондом “Відродження”, Фондом ім. Стефана Баторія та Товариством “Україна – Світ”.

Україна та Польща на основі національного та міжнародного законодавства розвивають зв’язки у військово-політичній сфері. Протягом 1995-1996 рр. було сформовано українсько-польський батальйон

(“Укрполбат”). Ідея спільного миротворчого підрозділу зародилася внаслідок співпраці Прикарпатського військового округу та Краківського (після реорганізації – Шльонського) військового округу [61]. 27 листопада 1997 р. міністри оборони України та Польщі підписали у Варшаві Угоду між Республікою Польща та Україною про утворення спільного військового підрозділу для участі в міжнародних миротворчих та гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій. Українсько-польський батальйон носить імена П. Сагайдачного та Я. Ходкевича. Під час офіційного візиту в Україну Міністра закордонних справ Польщі Б. Геремека у вересні 1998 р. були порушені питання двостороннього співробітництва у військово-технічній сфері та координації дій у багатосторонніх відносинах. “Укрполбат” увійшов до складу багатонаціональної бригади КФОР у Косово і відповідно до рішення ООН у 2000 р. приступив до виконання миротворчої місії.

Мирні завдання переслідує українсько-польська військова співпраця на території Іраку. Протягом кількох років українці та поляки поглибили досвід військової взаємодії. Протягом 2005 р. українське та польське військове командування погодили порядок і терміни виведення своїх підрозділів, які мали спільну зону відповідальності.

У ході офіційного візиту в Україну Міністра закордонних справ РП В. Бартошевського у липні 2000 р. сторони констатували, що стратегічне партнерство між Україною і Республікою Польща стало важливим фактором їх просування шляхом політичних та економічних реформ, вирішення завдань інтеграції до європейських та євроатлантичних структур. У ході цього візиту проявилися якісно нові підходи польської сторони до подальшої розбудови стратегічного партнерства між двома державами: прагнення забезпечити більш дієву політичну підтримку економічних реформ в Україні з боку США, Німеччини, Франції, Європейського Союзу, залучити їх до участі у фінансуванні широкомасштабних проєктів, насамперед у сфері енергетики.

Між Польщею та Україною розвивалися також міжпарламентські зв'язки. У березні 2000 р. відбувся офіційний візит до Республіки Польща голови Верховної Ради України І.С. Плюща. Делегація українських парламентарів побувала у Варшаві та Гданську, взяла участь у засіданні глав парламентів держав-учасниць Центральноевропейської Ініціативи. У липні цього ж року в Києві з робочим візитом перебував Маршалок Сейму РП М. Плажинський, у ході якого основну увагу було приділено поглибленню українсько-польського міжпарламентського співробітництва. Після виборів в Україні нового складу парламенту у березні 2002 р. і обрання його головою В.М. Литвина українсько-польські міжпарламентські зв'язки дістали новий імпульс.

Загалом між Україною та РП на середину 2001 р. було підписано 132 двосторонніх документи, які регламентували співпрацю в політичній, економічній, науково-технічній, військовій та гуманітарній сферах [62]. Поширенню досвіду розвитку місцевого самоврядування, створенню вільного демократичного суспільства сприяли економічні та культурні зв'язки, які підтримують на основі окремих угод понад 50 міст України з містами Польщі.

Показником рівня взаємовідносин України із сусідньою Польщею стала участь Президента Республіки Польща А. Квасневського у святкуванні в Києві 10-ї річниці незалежності України. У ці ж серпневі дні в Колонному залі Сейму РП під патронатом маршалка Сейму М. Плажинського і Голови Верховної Ради України І. Плюща відбулася конференція “Україна – 10 років незалежності”. У ній взяли участь політики, громадські діячі, науковці, керівники Об'єднання українців у Польщі. Після закінчення конференції її учасників прийняв Президент Польщі.

Отже, протягом 1990-х років та на початку XXI століття Україна та Польща створили розгалужену юридичну інфраструктуру взаємозв'язків. Важливо те, що було збережено наступність у політиці добросусідства, співробітництва і партнерства, незважаючи на зміни урядів, президентів, парламентських лідерів. Крім укладання угод політичних, економічних, науково-освітніх та інших, Україна та Польща дбали про наповнення їх реальним змістом і змогли досягти вагомих успіхів. Однак в українсько-польських відносинах переважала все-таки складова особистих контактів керівників обох держав і в меншій мірі вдалося добитися зближення народів України та Польщі.

Не все так просто і з відносинами стратегічного партнерства, враховуючи, що Польща 1999 р. стала членом НАТО, а 2004 р. – членом Європейського Союзу. Україна у цей час, навпаки, викреслила з своїх зовнішньополітичних орієнтирів вступ до НАТО, зав'язала активні переговори з Росією, Білоруссю і Казахстаном щодо розбудови СЕП (Єдиний економічний простір), тим самим віддаливши перспективи повноправної участі у процесах загальноєвропейської інтеграції.

Президентські вибори в Україні, перший тур яких відбувся 31 жовтня, другий – 21 листопада 2004 р., а їх остаточні підсумки підведено в січні 2005 р., стали випробуванням не тільки для українського суспільства, але й для світової спільноти. Лідери і громадськість Республіки Польща з великим інтересом стежили за виборами в Україні і доклали великих зусиль для підтримки демократії в Україні та недопущення силового сценарію розвитку подій. Важливу роль у врегулюванні політичної ситуації в Україні відіграли колишній і діючий президенти РП Л. Валенса і А. Квасневський.

Прихід до влади в Україні нових політичних сил і перші місяці діяльності глави держави В. Ющенко та його уряду на чолі з Ю. Тимошенко засвідчили твердий курс України на європейську інтеграцію. Інтенсивність зовнішньополітичних контактів представників України та Польщі помітно зростає. За визнанням А. Квасневського, помаранчева революція відкрила Україну для багатьох молодих поляків [63]. Якщо раніше в українсько-польських відносинах було багато емоцій із минулого і відбувалися дискусії на рівні старшого покоління, то тепер молодь активно зацікавилась політичним і культурним життям сусідів. Помаранчева революція змусила багатьох в Україні і за кордоном відійти від стереотипів і по-новому подивитись на місце українського народу на карті Європи. У відносинах українського та польського народів створилися унікальні умови для вирішення відкритих питань примирення та інтенсивної співпраці в галузях економіки, культури, науки, освіти, інших сферах життя суспільства.

Для України співробітництво з Польщею – економічне чи військово-технічне – є співробітництвом з країною-членом НАТО та Європейського Союзу. З свого боку, розвиваючи співпрацю з Україною, Польща прагне використати історичний шанс мати поблизу своїх кордонів надійних сусідів і союзників, виступити форпостом західноєвропейських країн. Всебічно оцінюючи вигідність і вразливість геополітичного становища РП, польські керівники досі залишалися вірними позиції поглиблення відносин з Україною, Литвою та іншими державами. Польща увійшла у нову Європу в ролі визнаного регіонального лідера, що є добрим прикладом для України.

Активна й переконлива зовнішня політика, яку демонструє Україна у 2005 р., змінила на краще ставлення до неї у Європі та загалом у світі. Модернізація та європеїзація України, як це вже відбулося з Польщею, прискорює процес демократичної реконструкції східноєвропейського регіону. Спільна договірно-правова база українсько-польських відносин зумовлена об'єктивними історичними передумовами, продиктована реальними обставинами світового розвитку і органічно доповнюється волевиявленням українського і польського народів. На сьогодні сформувався сприятливий клімат в українсько-польських взаєминах, водночас залишилося багато проблем, які не вдалося розв'язати. Серед них – інтенсифікація торговельно-економічних відносин, розширення інвестиційної діяльності і виробничої кооперації, розбудова прикордонної інфраструктури, вирішення питань нелегальної міграції на українсько-польському кордоні, визначення статусу українських заробітчан у Польщі, увічнення місць пам'яті й поховань жертв війни і репресій, повернення культурних цінностей, дефальсифікація спільної історії, особливо її найбільш трагічних сторінок у ХХ ст.

3. Євроатлантична інтеграція Польщі та її вплив на польсько-українські відносини

Від часу радикальної зміни влади у 1989-1990 рр. Республіка Польща докладала великі зусилля для вступу в авторитетні міжнародні організації, насамперед військово-політичний блок НАТО та Європейський Союз. Водночас серед пріоритетів зовнішньої політики Польщі знаходилися і сусідні країни як об'єкт особливої зацікавленості в контексті євроатлантичної інтеграції Польщі.

Своєрідним полігоном перевірки правильності обраного курсу на євроатлантичну інтеграцію стало співробітництво РП у рамках Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина). Цьому співробітництву Польща надавала особливо великого значення не тільки через необхідність підтримувати добрі взаємовідносини із сусідами, а й з метою напрацювати той економічний потенціал, який би дозволив “вишеградським” країнам на рівноправних засадах увійти в європейські структури, використовуючи співвимірність темпів їхніх економічних реформ.

У Польщі було знайдено аргументоване пояснення виразним проявам бажання цієї країни вступити до якомога більшої кількості об'єднань та союзів із західними країнами. Найсильнішим аргументом вважалася констатація того факту, що коли постає питання про історичну необхідність союзу з однією або групою країн, то логічно це робити із стабільним, сильним партнером. Звідси випливало питання пошуку надійного партнера для забезпечення власної безпеки. Ним стали Сполучені Штати Америки, з якими Польща від початку 1990-х років звиряла усі свої зовнішньополітичні кроки.

Одним із перших успіхів Польщі у намірах приєднатися до впливових європейських структур став вступ РП у листопаді 1991 р. до Ради Європи (РЄ) – однієї з найстаріших міжнародних організацій на європейському континенті. До цього часу Польща могла на правах спеціального гостя брати участь в діяльності окремих комітетів РЄ. Повне членство забезпечило їй широкі можливості для безпосереднього спілкування з найвищими посадовими особами європейських держав, що у свою чергу дозволяло вирішувати інші питання європейської інтеграції Польщі. Адаптації РП у Раді Європи сприяло те, що у Польщі чітко з'ясували для себе питання: яка мета участі країни в цій міжнародній організації? Мета мала три складники. По-перше, наблизити польські політичні інститути і польське законодавство до стандартів країн західної Європи. У Польщі твердо вирішили, що без відкритості польської культури і традицій та засвоєння нових європейських цінностей просування до інших європейських структур у принципі неможливе. По-друге, ставилося завдання використати допомогу Ради Європи в трансформації польського суспільства. Прове-

дення структурних реформ у Польщі одразу пов'язувалося з тісним співробітництвом з міжнародними організаціями, які готові були надати підтримку в формі консультацій, реалізації освітніх програм, конкретних рекомендацій, перевірених на досвіді інших країн. По-третє, якомога швидше включитися в діяльність європейських структур, зарекомендувати себе діловими і компетентними партнерами, щоб перейти із розряду “учнів” до рівноправного співробітництва і покласти початок активній участі Польщі у закладенні фундаменту нової Європи.

Наступні кандидати на вступ до РЄ – нові незалежні держави, які постали на терені колишнього СРСР, у тому числі Росія і Україна, тепер залежали при вступі в європейські організації і від позиції Польщі. Від початку членства у Раді Європи польські представники толерантно поставились до нових претендентів на вступ до РЄ, підкреслюючи, що й Урал не буде межею Європи, якщо, наприклад, Росія побажає приєднатися до співдружності європейських країн. Тим самим РП підтримала концепцію розширення Ради Європи за рахунок країн “нової демократії”, не чекаючи, поки їхнє законодавство буде відповідати світовим стандартам. На думку польських фахівців, високі вимоги РЄ неможливо виконати одразу і в новій політичній ситуації єдино правильним рішенням було приймати нових членів до Ради Європи, а потім допомагати їм проводити демократичні зміни. Інший шлях означав би формування численної групи країн на правах спостерігачів, що послужило б значною перешкодою для міжнародного співробітництва і призвело б до уповільнення демократичних процесів у нових незалежних державах. Більше того, Росія дала зрозуміти, що не погодиться на роль спостерігача у Раді Європи, а це загрожувало невідомою європейським державам конфронтацією. За спостереженнями постійного представника Польщі у Раді Європи Є. Регульського, кожен наступний кандидат на вступ до РЄ був далі від демократичних стандартів і повинен був докладати більше зусиль для їх впровадження.

Діяльності у Раді Європи польські політики надавали і надають надзвичайно важливого значення, адже жодна країна не стала членом ЄС без попереднього членства в Раді Європи. Зі свого боку, Рада Європи вбачає одним із своїх головних завдань надання допомоги країнам Центрально-Східної Європи здійснювати та консолідувати політичні, правові, конституційні та економічні реформи, політичними методами всіляко оберігати посткомуністичні демократії.

У липні 1992 р. Україна подала заяву про вступ до Ради Європи. Відтоді її представники брали участь у заходах Ради Європи, у міжурядових програмах співробітництва та допомоги, зокрема у сферах реформу-

вання правової системи та прав людини, а також як “спеціальний гість” у роботі Парламентської Асамблеї та в її комітетах.

Республіка Польща активно допомагала Україні увійти до Ради Європи, особливо після того, як розпочався політичний діалог між Україною та Комітетом Міністрів РЄ. Про підтримку зусиль України на шляху європейської інтеграції наголошували у своїх розмовах з Генеральним секретарем Ради Європи Лялюм'єр Президент РП, маршалки Сейму та Сенату, голова парламентської комісії закордонних справ та інші офіційні особи РП [64]. На той час у Раді Європи існувало дві точки зору на питання прийняття України до цієї організації: або поєднати українські інтереси з російськими, тим самим поставивши долю України в залежність від позиції Росії, або, як наполягали Франція та деякі інші романомовні країни, надати безперечний пріоритет у вступі в РЄ Росії. У представників західноєвропейських країн виникло питання, чи свідомо Україна віддає ініціативу Росії в справі контактування з деякими європейськими структурами, зокрема, Радою Європи, чи не є це проявом внутрішнього сумніву відносно темпів державотворчих кроків і їх спрямування на схід чи захід. Ці сумніви щодо України розвіяли у західних партнерів представники Польщі, які заявили про прагнення України до широкомасштабної інтеграції з європейськими політичними структурами і доцільність її повної підтримки [65].

Протягом 1994 р. після окремих, але узгоджених візитів, здійснених на прохання Парламентської Асамблеї, авторитетні юристи констатували очевидний прогрес у процесі приведення положень Конституції та головних законодавчих актів України у відповідність із принципами Ради Європи, зокрема з принципами Європейської конвенції з прав людини. Вони дійшли висновку, що в подальшому є необхідними більш глибокі реформи, але ці реформи можуть бути здійснені після вступу України до Ради Європи [66]. Цього ж року питання розширення членства в РЄ за рахунок утворених на теренах колишнього СРСР країн обговорювалося під час консультативної наради Ради Європи. Представник Польщі виступав дев'ятим, але він був першим, хто згадав про Україну і підтримав її наміри щодо входу до європейської спільноти. Усі попередні виступаючі акцентували увагу присутніх на необхідності якнайшвидшого прийняття до Ради Європи Росії. Після польського доповідача 19 із 23 виступаючих визнали більш слушною його пропозицію. Згодом Парламентська Асамблея Ради Європи оприлюднила висновок про те, що Україна здатна і бажає виконувати обов'язки члена Ради Європи. У жовтні 1995 р. Україна стала повноправним членом цієї авторитетної міжнародної організації. Росія була прийнята до Ради Європи наступного року.

Для членів Парламентської Асамблеї і Комітету міністрів Ради Європи було очевидним, що законодавство і судова практика України і ще більше Росії потребують радикальних змін. Компроміс полягав у декларуванні зобов'язань нових членів протягом року прийняти відповідно до принципів Ради Європи важливіші документи у сфері законодавства. Прийняття до Ради Європи України й Росії у Польщі розглядали як мотивовану політичну акцію європейських держав, хоча при цьому довелося відмовитися від попередньої практики і вдатися до застосування фактично подвійних стандартів у питанні про членство у Раді Європи. З одного боку, це був аванс Україні за наполегливе прагнення долучитися до європейських інтеграційних процесів, а з іншого – гарантія незворотності обраного шляху й надійний засіб його подолання.

Прийняттям до Ради Європи Україна значною мірою зобов'язана активній практичній підтримці з боку польських парламентарів. Багато зусиль доклали для підтримки України особисто віце-маршалок Сейму А. Малаховський, члени польської парламентської делегації в Раді Європи на чолі з професором Т. Івінським.

Ставши членом РЄ, Україна продовжувала переглядати основні кодекси і закони та приводити їх у відповідність з європейськими нормами правничої та судової систем. При цьому Україна опиралася на допомогу міжнародних організацій і досвід європейських країн, у тому числі й Польщі, яка з розумінням ставилася до труднощів реформування українського законодавства та перебудови системи влади, успадкованої від радянського режиму.

У питанні вступу до Європейського Союзу опорою Польщі виступила Німеччина. 7 квітня 1994 р. польський парламент схвалив звернення уряду РП до Ради Європи про прийняття Польщі в ЄС на правах повноправного члена. Через кілька днів ФРН у пошуках підтримки на переговорах з ЄС відвідав з робочим візитом прем'єр-міністр Польщі В. Павляк. Канцлер Німеччини Г. Коль запевнив його у підтримці РП і заявив, що ФРН прагнучиме напрацювання такого рівня відносин з Польщею, який досягнуто між Німеччиною та Францією.

У контексті євроатлантичної інтеграції Польщі Україна розглядалася як один із чинників успіху зовнішньої політики. Президент РП Л. Валенса, який мав безпосередній вплив на формування зовнішньополітичного курсу Польщі ще й через можливість призначати керівника польського МЗС, активно використовував тезу: “Немає вільної Польщі без вільної України”, що стала офіційною. З метою проведення обґрунтованої і послідовної політики щодо своїх сусідів на східних кордонах Міністерство закордонних справ РП запропонувало Комплексну програму східної політики Польщі. Її вперше представив 17 лютого 1994 р. на засіданні Комісії

закордонних справ Сенату керівник МЗС РП А. Олеховський. Значення програми оцінювалось як відкриття нового розділу політики Польщі у Східній Європі.

Одна з чотирьох прийнятих у Польщі програм східної політики – “Контакт” – передбачала розширення й урізноманітнення контактів між людьми. Прагматичний характер програми виявився вже у її структурі, яка враховувала проблеми розвитку політичних, індивідуальних і культурних взаємин. Політичні контакти покликані охоплювати регулярні часті зустрічі між представниками парламентів, відомств, громадсько-політичних та інших організацій. Для покращення міжлюдських індивідуальних взаємин великого значення надавалося розширенню й розбудові прикордонних переходів, удосконаленню їхньої інфраструктури, співпраці у боротьбі із злочинністю та контрабандою. Для молодих громадян Росії, України, Білорусі та країн Балтії програма відкривала можливості навчання та стажування у польських вищих школах та установах. Новою і, як показала практика, ефективною формою реалізації польської політики РП на Сході стало створення неформальних форумів і проведення регулярних зустрічей представників політичної та культурної еліти Польщі й країн Центральної і Східної Європи.

На засіданні згаданої Комісії Сенату РП зазначалось, що незалежність України має для Польщі стратегічний вимір і що Польща життєво зацікавлена в енергійності та успіху впроваджуваних в Україні економічних та політичних реформ. Діяльність польських політиків буде спрямована на те, – наголошувалось на засіданні комісії, – щоб Україна отримала належне місце в міжнародній політиці, яке б більш відповідало її потенціалові. Конкретно польські дипломати були націлені на підтримку України у створенні в Києві одного з філіалів НБСЕ і залученні її до проєктів, які реалізуються в рамках організації країн Центральної Європи – Центральноєвропейській Ініціативи (ЦЕІ). Наступна практика міжнародних відносин показала, що польські представники неодноразово на ділі підтримували заяви з боку керівників держави та уряду України про прагнення якнайшвидше увійти до європейських структур. На цьому вони наголошували на своїх переговорах із західними партнерами, розглядаючи підтримку України в контексті зміцнення її державотворення та реформування економіки.

Досвідчений дипломат, колишній посол Республіки Польща у США К. Дзекановські, проаналізувавши роль Польщі й України у Центрально-Східній Європі, дійшов висновку, що розвиток подій в Україні матиме вагомий вплив на майбутнє усього регіону і стане одним з визначальних факторів зовнішньої політики Польщі. Він дав ґрунтовну оцінку польсько-українським відносинам та виклав своє бачення місця України і Польщі в європейських інтеграційних процесах. “Польські національні інтереси, –

писав К. Дзекановські, – вимагають, щоб наша країна стала центром політичної стабілізації в цій частині Європи, а водночас щоб стала частиною зінтегрованої Західної Європи та її економічних, фінансових, а також оборонних інституцій. Щоб одночасно працювала на успіх демократичних реформ у східних сусідів. Щоб утримувала якнайкращі відносини з Росією”.

На той час Польща намагалася якісно розширити співпрацю з Росією і в той же час вирватися з-під її опіки, яка дісталася у спадок від Радянського Союзу. Тому ще в першій половині 1990-х років польсько-українські відносини нерідко розглядалися крізь призму польсько-російських взаємин. Президент РП Л. Валенса узяв твердий курс на віддалення від Росії і зближення з Україною і спонукав до цього політичні сили у Польщі та провідних держав світу. У розмові з віце-президентом США Альбертом Гором, яка відбулася у Варшаві 20 квітня 1993 р., він піддав критиці політику адміністрації США щодо надання допомоги виключно Росії з метою підтримки процесу демократичних перетворень і економічних реформ. Польський Президент відверто зауважив, що надання всебічної допомоги Україні, яка йде шляхом демократичних перетворень, є не менш важливою справою і що стабільність ситуації в Україні значною мірою впливає на процеси не тільки в Росії, а й в усій Європі.

У середині десятиліття у сегменті зовнішньої політики Польща – Росія-Україна настають остаточні зміни, оскільки Росія виступила проти розширення НАТО на Схід, а Україна заявила про право народів самостійно обирати шляхи гарантування власної безпеки, чим фактично підтримала Польщу. У вищих ешелонах польської влади від політики беззаперечної пріоритетності відносин з Росією поступово переходять до розуміння про первинність добрих відносин з Україною. “Політичною абеткою” називали польські впливові діячі той факт, що добрі, стабільні партнерські відносини з Росією у Польщі можуть бути лише за умови таких же відносин з Україною, а будь-яке погіршення польсько-українських відносин неминуче призведе до втрати позицій Польщі у відносинах з Росією. Незадовго до закінчення своїх повноважень Президент РП Л. Валенса привертав увагу української сторони до необхідності динамізації польсько-українських відносин в політичній, економічній, гуманітарній сферах, на міжнародній арені. Враховуючи значний вплив України та Польщі на загальноєвропейський інтеграційний процес, він вважав за доцільне координувати підходи двох країн як до розв’язання проблем Центрально-Східної Європи, так і усій Європи загалом.

Такої ж думки дотримувалися і в уряді Польщі, сформованому лівоцентристською коаліцією. Там вважали Україну своїм надзвичай-

но важливим політичним і економічним партнером на Сході, причому з питань польсько-українських відносин радилися з представниками США, зокрема сенатором Г. Брауном, відомим прихильником якнайшвидшого вступу Польщі в НАТО.

Питання відносин України з НАТО виникало щоразу у зв'язку з розширенням Північноатлантичного альянсу та його співпрацею з державами, які утворилися після розпаду СРСР. Показово, що польські представники ще до того, як їхня країна стала членом НАТО, обговорювали можливість вступу до цього військово-політичного блоку України. Так, у лютому 1995 р. у м. Празі відбулася міжнародна конференція Стратегічної групи по зміцненню співробітництва в Центральній та Східній Європі. Темою конференції було обрано розбіжності в Північноатлантичному альянсі та їхні наслідки для безпеки країн ЦСЄ. Екс-міністр Польщі К. Скубішевський виголосив головну доповідь, у якій підкреслив, що НАТО є єдиним дієвим механізмом підтримки міжнародної безпеки в Європі. Окремо він охарактеризував роль блоку для процесу демократизації суспільства в країнах Центрально-Східної Європи, особливо тих, які претендують на вступ до НАТО. К. Скубішевський виділив місце України в загальноєвропейських процесах, зазначивши, що це країна, з одного боку, центральноєвропейська, а з іншого – східноєвропейська і розвиток її зв'язків з іншими країнами ЦСЄ бажає бути кращим. Вступ до НАТО України, на його думку, – справа дуже далекого майбутнього і її звершення потребуватиме багато поступових зусиль. Польський представник закликав країни НАТО до співпраці з Україною, зважаючи на її розташування, військовий і економічний потенціал.

Польща надала Україні детальну програму дво- та багатосторонньої військової співпраці з країнами НАТО у рамках програми “Партнерство заради миру”, яка охоплювала заходи в галузі освіти, підготовки спеціалістів, військові контакти на різних рівнях та ін. І Польща, і Україна трактували цю програму як перехідний інструмент у досягненні повного членства в НАТО, проте скористалися вони ним по різному.

Зближенню позицій України та Польщі з різних проблем міжнародної політики сприяли консультації зовнішньополітичних відомств двох країн з питань діяльності Генеральної Асамблеї та інших структур Організації Об'єднаних Націй. У свій час представники України виступили проти збільшення внесків України на 50% в бюджет ООН. При голосуванні з цього питання Польща утрималась, визначивши тим самим свою підтримку позиції України і негативне ставлення до проекту рішення, яке могло призвести до надмірних матеріальних витрат молодій Українській державі.

Зростаючий авторитет Польщі у міжнародних відносинах підтвердив семінар ООН “Технічна допомога ООН для Східної Європи – країн СНД”, що відбувся під Варшавою 1992 р. У прийнятій учасниками семінару декларації зазначалось, що надання кваліфікованої допомоги країнам Східної Європи та країнам СНД є важливим завданням для всього світового співтовариства. Відповідно до декларації було розроблено конкретні програми, якими передбачена участь польських експертів або експертів польського походження з різних країн світу для надання допомоги країнам, СНД, зокрема Україні. Представники Польщі та України підтримували кандидатури одна одної на виборах у Комісію ООН з прав людини, у секретаріаті ЮНІДО, де під час призначення на посади була жорстка конкуренція з боку інших країн.

На початку 1993 р. українські представники повідомили дипломатичними каналами керівників РП про зацікавленість України у досвіді Польщі, яка багато років бере участь у миротворчих операціях ООН.

Україна була зацікавлена також у повноправній участі в організації країн Центральної Європи – Центральноєвропейській Ініціативі. Українські представники, враховуючи прихильність РП до намірів України інтегруватися у визнані європейські структури, зверталися до Уповноваженого МЗС РП у справі співробітництва з країнами ЦЄІ Ю. Вєча з проханням про підтримку України. Уповноважений підтвердив, що Польща підтримувала і підтримуватиме Україну у її прагненні стати членом ЦЄІ і запевнив, що зробить усе від нього залежне, щоб це питання вирішити у позитивному для України плані. Щоправда, у Польщі не всі так однозначно ставилися до проблем ствердження України у міжнародних відносинах.

Досить серйозна опозиція була і прийняттю України в ЦЄІ. Хоча персонально її учасників не називали, проте її негативний вплив позначався на діяльності офіційних польських представників, які вважали, що завдяки конструктивним діям у Центральноєвропейській Ініціативі Україна заслужила бути її повноправним членом.

На якісно новий рівень піднялося порозуміння між Польщею та Україною, коли постало питання про вступ до Північноатлантичного альянсу нових членів. Україна розглядала це питання в контексті загальноєвропейської безпеки, а також через призму власних національних інтересів. Найважливішим для України було визначено завдання позбутися будь-яких територіальних претензій з боку інших держав, не допустити відновлення проімперського домінування в Європі, ліній поділу чи сфер впливу на євроатлантичному просторі, домогтися відмови від розгашування ядерної зброї на території нових членів НАТО. Порівняно з іншими країнами Центрально-Східної Європи Україна змушена адаптуватись до стирання

кордонів країн колишнього Варшавського договору на заході та ущільнення кордону України з сусідами в Центральній-Східній Європі. Це зумовлює унікальність геополітичної ситуації, у якій опинилася Україна, адже Росія і Білорусь були проти розширення НАТО на схід. Не в останню чергу через це в документах НАТО та інших європейських структур Україна визнавалась ключовою ланкою для європейської безпеки.

У першій хвилі новобранців НАТО опинилися дві слов'янські країни – Республіка Польща і Чеська Республіка, а також Угорська Республіка. Внаслідок цього з 12 березня 1999 р. Україна стала межувати безпосередньо з країнами Північноатлантичного альянсу. Зімкнувши з ними кордони, Україна водночас зберегла фактичний нейтралітет. Це стало очевидним, коли за кілька тижнів загострилася криза у Косово, яка різко відмежувала Сербію, Білорусь і Росію від решти європейських країн, а операцію НАТО на Балканах підтримали також слов'янські держави – Болгарія та Словаччина.

У складі НАТО Польща проводить активну східну політику, вісю якої є вироблення схеми, щоб за будь-яких обставин не допустити повернення східноєвропейських країн до геополітичного і військового простору Росії. Особливих зусиль у РП докладають для розвитку партнерських відносин з Україною. Секретар Атлантичного клубу Польщі К. Зельке слушно зазначав, що майбутнє пострадянського простору може залежати від України, а будь-яке ворогування між Польщею та Україною на нинішньому етапі формування євроатлантичного устрою є найбільшою загрозою їхнім взаєминам.

Однією з ключових проблем, яка постає у зв'язку з інтенсивною інтеграцією Польщі у євроатлантичні структури, є її ставлення до слов'янських народів. За заявами польських керівників, вступ Польщі до НАТО не означає розриву слов'янських зв'язків і традицій. “Навпаки, – наголошував сенатор Сейму Республіки Польща А. Глапінський, – Польща в НАТО відчуває себе представником слов'янського світу, його форпостом. Поляки не мають наміру втрачати свою національну свідомість ні в НАТО, ні в Євросоюзі. Ми не маємо наміру втрачати і своєї культурної самобутності – слов'янської культурної самобутності” [67]. Останніми роками Польща міцно утримує роль регіонального лідера і з цим погоджуються як на східних, так і на західних кордонах Польщі. Проте відкритими залишаються питання про критерії лідерства й стратегічного партнерства, а також міцності й тривалості побудованих на них українсько-польських відносин. Адже стратегічне партнерство, крім рівноправного статусу держав і взаємної лояльності, передбачає проведення консультацій перед прийняттям відповідальних внутрішньо- і зовнішньополітич-

них рішень та взаємну підтримку на міжнародній арені, що неминуче обумовлюватиметься позицією країн НАТО.

Інтегральною частиною процесу розбудови Європи стало франко-німецьке, слідом за ним польсько-німецьке й польсько-українське примирення, яке сприяло формуванню гарантій безпеки на європейському континенті. У зв'язку з цим важливим є спостереження відомого американського політолога й державного діяча, почесного громадянина Перемішля і Львова З. Бжезінського, який наголошував, що роль і місце України та Польщі у процесі європейської інтеграції можна розглядати з позицій наслідування (імітації) та переорієнтації [68]. Цікаво, що перенесення на український ґрунт того, що вже пройдено Росією, частиною політологів оцінюється як “мавпування”.

Передумовою просування Польщі до євроатлантичних структур стали зміцнення демократії, успіхи економічних реформ та єдність політичних сил у визначенні зовнішньополітичних пріоритетів польської держави. Це ті фактори, яких бракує українському суспільству. Фактом визнання стратегічної ролі України в побудові нової схеми європейської безпеки стало підписання в Мадриді (1997 р.) “Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО”, яка відкрила шляхи для тіснішого військово-політичного співробітництва України з Польщею та іншими учасниками та партнерами Альянсу. За їхньої підтримки відносини України з НАТО еволюціонували від “розширених та поглиблених” до відносин особливого партнерства.

Останнє означає розширення співробітництва України з НАТО на всіх рівнях і в усіх вимірах – політичному, військовому, економічному, науково-технічному, інформаційному. Такий тип співробітництва створює передумови запобігання утворенню “сірої зони” в Центрально-Східній Європі.

Про першочергове значення соціальних та економічних чинників у виборі шляхів розвитку свідчить також просування низки країн у ЄС. До першої хвилі розширення Європейського Союзу потрапили Польща, Чехія, Угорщина, Словенія, Естонія і Кіпр, з якими Брюссель вів переговорний процес. В результаті у 2004 р. три слов'янських країни стали членами союзу економічно найбільш розвинених держав Європи і певним чином відмежувались від решти слов'янського світу. Це означає не тільки зміцнення кордонів Польщі з Україною та Білоруссю, а й її стрімке зближення із західною культурою. Останнє повною мірою стосується чеського і словенського народів. Для Чехії вигідним є збереження особливих відносин з Словаччиною і синхронне входження до європейських структур. Для Словенії слов'янський фактор відіграв найменшу роль, вона була заклопотана більше налагодженням відносин

із сусідньою Італією, зокрема, розв'язанням проблем приватизації ще до офіційного входження в Європейський Союз.

І у цьому випадку слов'янські культура та менталітет бралися до уваги, але не відігравали вирішальної ролі. Те, що три слов'янських народи здобули реальне членство у найавторитетнішій міжнародній економічній організації, спростувало принизливу думку про неспроможність слов'ян створити високорозвинуте динамічне суспільство. Водночас “неофіти” здобули право користуватися багатьма перевагами, недосяжними для інших держав. Вони одержали, зокрема, можливість необмеженого доступу до західноєвропейських ринків, право брати участь на рівних під час прийняття важливих економічних рішень, внутрішній і зовнішній захист торговельних інтересів. Згідно з усталеними поглядами, які значною мірою відповідають дійсності, вироблена на економічному просторі ЄС продукція є суперякісною. Кандидатів на вступ у Євросоюз приваблює можливість одержувати фінансову підтримку з бюджету ЄС, який формується головним чином за рахунок багатших європейських країн. На період до 2005 р. витрати на розширення ЄС із брюссельської казни були заплановані у розмірі 20 млрд доларів США і значна їх частина виділялась на реформування окремих відсталих галузей економіки країн-кандидатів.

У процесі входження в Євросоюз Польща активно переглядала власне законодавство, наближуючи його до вимог ЄС і, відповідно, віддаляючись від законодавства інших країн, для яких майбутнє місце в Європі залишилось невизначеним. Однак польські уроки для України у 1990-ті роки не мали належного ефекту; з боку України спостерігалось балансування між інтересами Сходу і Заходу, Росією і Західною Європою та США. Відтак наздогнати втрачене надзвичайно важко. Практика регулярних українсько-польських зустрічей на вищому та регіональному рівнях знецінювалась гальмуванням адміністративної реформи в Україні, повільністю законотворчої діяльності. Двосторонні контакти дозволяли лише звіряти готовність українського законодавства і системи державної влади до існування в європейському політичному та правовому полі, але істотного впливу на їх модифікацію не справляли.

Законодавство кандидатів на вступ у ЄС проходило серйозні випробування. Усе воно було поділене на три групи. Першу з них становили закони, які відповідають нормам Європейського Союзу, другу – ті, що потребують доопрацювання, і третю – невідповідні законам ЄС. Якщо вважати, що шлях в ЄС Польща пройшла за 5-7 років (Іспанія йшла вісім років), то Україна своєю невизначеністю розтягнула його на триваліший час, що об'єктивно породжувало розбіжності між Україною та Польщею. На початок XXI століття Україна віддалилась і від інших слов'янських кра-

їн, які твердо взяли курс на участь у НАТО та ЄС. Це вже можна помітити на прикладі стагнації відносин України з Болгарією й Словаччиною. Заслугує на увагу приклад Словацької Республіки, яка хоч і не мала такого прогресу у справі євроатлантичної інтеграції, як Чехія, проте у багатьох випадках діяла з нею узгоджено.

Входження Республіки Польща в євроатлантичні структури потребує нових підходів для збереження і розвитку досягнутого в економічній співпраці. Очевидно, що тут є потреба в кардинальних рішеннях, а також розробці концепції залучення України до європейської економічної інтеграції, у чому Польща особливо зацікавлена. У 1990-ті роки в польських та українських політичних колах широко обговорювалися ідеї “міжмор’я” та створення Чорноморсько-Балтійського союзу, ідеологи першої з них – лідери Конфедерації незалежної Польщі – відстоювали доцільність максимальної інтеграції регіону між Балтикою, Адріатикою та Чорним морем з метою збереження самостійності і самобутності народів країн Східної Європи. Чорноморсько-Балтійський союз ініціювали представники Народного руху України, але стрижнем обох ідей було українсько-польське субрегіональне співробітництво. Більш реальним, але не менш складним для реалізації, є проект побудови нафтового коридору від Азербайджану через Чорне море і Україну до Польщі. У разі успіху він міг би стати органічною складовою розгалуженої інфраструктури в Європі, гарантом економічної безпеки європейських країн.

Завдяки розширенню економічних зв’язків удалося б дещо згладити цивілізаційні, культурні, релігійні, інформаційні розлами, існуючі на теренах України та Польщі. На сьогодні в орбіту українсько-польського співробітництва втягнуті регіони України, розташовані переважно від кордону з Польщею до Києва. Водночас підприємців РП усе більше приваблюють східні території України з розвинутою промисловістю, також південь, де є можливості для сільськогосподарського виробництва.

У сучасних умовах питання вибору напрямів економічної інтеграції для України є особливо актуальним. Приклад Польщі наочно показує, що приєднання до когорти більш міцних у економічному й військово-політичному відношенні держав не означає втрати національної незалежності. Своє членство у НАТО та Європейському Союзі польські керівники мають намір використати як інструмент для зміцнення польської держави і підвищення добробуту польського народу. У Польщі при успішній євроатлантичній інтеграції розраховують на гарантії безпеки, розбудову високоефективної економіки, доступ до ринків нових технологій, виведення на вищий щабель системи освіти й охорони здоров’я, соціальної сфери, поглиблення культурного обміну.

Натомість Україна для повторення польського шляху має низку обмежень. Серед них – стан українських політичних інститутів, бюрократичні бар'єри і корупція, економічна система і структура. Очевидно, що нинішня Україна з її низьким рівнем валового внутрішнього продукту і доходу на душу населення, була б потенційним тягарем для Євросоюзу. Якщо врахувати ті обставини, що в євроатлантичних структурах нерідко пов'язують своє ставлення до України з її відносинами з Росією, а Польща тісно координує свої дії із США, тоді більш зрозуміло стає роль Польщі як сполучної ланки між Україною та рештою Європи, а також значення стратегічного трикутника “США – Польща – Україна”.

Альтернативою європейського вибору України не може бути й Східнослов'янський союз, прихильники якого є в Білорусі, Україні, Росії. У політичному й економічному відношенні він не тільки нереальний, але й нікому не вигідний, у тому числі й Російській Федерації, населеній не лише слов'янами, оскільки потребуватиме значних витрат і конфронтації з іншими європейськими країнами. До того ж на приєднання до Союзу Білорусі та Росії реально можуть претендувати неслов'янські держави (Молдова, Вірменія). Тому Україна вже сьогодні реально відчуває наслідки вибору російським істеблішментом варіанту побудови сильної Росії шляхом визнання переваг економічного домінування над політичним чи територіальним. У наш час, за влучним висловом іноземного члена Національної академії наук України Б. Гаврилишина, бути імперією нерентабельно [69].

Інтеграція Польщі в європейський економічний і політичний простір для України має позитивні й негативні аспекти. Добрі відносини сприяють тому, що РП активно виконує для України роль провідника у європейське співтовариство. Накопичений нею досвід корисний для держав, які йдуть слідом у трансформації суспільства і торують свій шлях у нову Європу. Зустрічаючись з Президентом РП А. Квасневським, глава Української держави визнавав: “Нам є чому вчитися у Польщі і ми це будемо робити, бо сусідня держава – один з наших найнадійніших партнерів і прямий вихід на Європейське співтовариство”. Не чекаючи запрошення від ЄС про вступ до цієї організації, держави молоді європейської демократії пристосовували свою законодавчу базу до вимог Євросоюзу, впроваджували його стандарти в економіці, запозичували демократичні засади, ефективні форми господарювання, подолання соціальної напруженості, зростання безробіття. Однак членство Польщі в європейських та євроатлантичних структурах вимагає нових підходів до розробки і впровадження форм і засобів підвищення ефективності співробітництва з Україною, у тому числі з врахуванням особливостей перетину українсько-польського державного кордону фізичними особами.

В Україні вживали певних заходів для пристосування її економіки до європейських вимог. Так, було прийнято закони про концесію, банки та банківську діяльність, зроблено кроки для переходу на єдиний податок, розвитку підприємництва, поживалення інвестиційної діяльності тощо. Президентом України Л. Кучмою було задекларовано наміри України приєднатися до Європейського Союзу протягом наступних десяти років, однак вони не підкріплювалися конкретними діями. Більше того, набрала сили теза про багатовекторність зовнішньої політики України і проголошення своїми стратегічними партнерами держав, які різняться на міжнародній арені політичними і економічними інтересами, рівнем демократії і економічного розвитку, не кажучи про низку об'єктивних чинників (географічне розташування, історичні традиції тощо). Декларативні за змістом заяви відвертали увагу від необхідності мати тверду відповідь на виклик держав, які з багатьох питань європейської інтеграції випередили Україну, чим створили підґрунтя для подальшого формування своєї політики щодо України. Хоча вступ РП у Європейський Союз відбувався не за український рахунок, проте Україна виконувала роль одного зі стартових майданчиків для польської економіки. Відтепер поширенню економічної співпраці Польщі з Україною передуватимуть тісні політичні контакти РП з країнами Євросоюзу на дво- та багатосторонній основі.

Наприкінці ХХ століття Польща вперше підтримала Україну як державу в її нинішніх кордонах без будь-яких застережень. Політичні сили в Польщі, проти яких боролися представники радянської України у 1980-ті роки, з розумінням ставилися до визвольних прагнень українського народу і підтримували його під час вирішальних історичних подій. Факти свідчать про те, що польські керівники цілеспрямовано добивалися, щоб Республіка Польща першою визнала незалежну Україну, символізуючи цим відкриття нової сторінки в польсько-українських відносинах. Найсильнішими зовнішніми чинниками, які вплинули на формування політики Польщі щодо України на зламі 1980-х – 1990-х років були об'єднання Німеччини і розпад СРСР. Ці процеси зумовили бажання польських лідерів скористатися історичним шансом і назавжди вийти з-під впливу Росії, не допустивши при цьому російсько-німецького союзу, який би міг знову нависати над Польщею.

Республіка Польща займала послідовну конструктивну позицію щодо України, підтримуючи її зусилля, спрямовані на зміцнення власної державності. Зближення Польщі із західними державами додало їй впевненості у взаєминах із Росією, що мало одним із наслідків врахування інтересів України на польсько-російських переговорах. Формування відносин Польщі з Україною відбувалося на основі існуючої міжнародної договірно-правової практики та національного законодавства двох країн і не

було спрямоване проти інших держав. Незважаючи на певні антипатії поляків на побутовому рівні як до російського, так і українського народів загалом у Польщі дійшли висновку, що всякі антиросійські чи антиукраїнські дії будуть контрпродуктивними.

Рівноправне й ефективне членство у європейських та євроатлантичних структурах є головним напрямком зовнішньої політики Польщі. На відміну від української багатовекторності, зовнішня політика РП спрямовувалась на досягнення стратегічного партнерства з країнами Західної Європи та США і, як контрольний тест, – країнами Східної Європи. Здобутки на міжнародній арені дозволили Польщі зайняти дружні позиції щодо України в питаннях членства у Раді Європи, Центральноєвропейській Ініціативі, співробітництві з Північноатлантичним альянсом. Проте Україна виявилась не готовою повторити зовнішньополітичний успіх Польщі і змушена була балансувати між Сходом і Заходом, що мало безумовний вплив на формування польської політики щодо України і польсько-українських відносин.

Причиною невичерпного польського інтересу до України відомий український учений і публіцист М. Рябчук вважав не так прагматичний, як романтичний, емоційний характер, закорінений глибоко в особливостях національної психіки, міфології, спільного історико-культурного розвитку поляків та українців. Додамо, однак, що за діями Польщі стоїть також, по-перше, намагання забезпечити нормальне співіснування і співробітництво із усіма сусідами, по-друге, довести західноєвропейським країнам і США уміння домовлятися зі своїми партнерами незалежно від їхнього економічного потенціалу й політичних уподобань, по-третє, запропонувати посткомуністичним країнам власну модель суспільно-політичних і економічних перетворень і стати регіональним лідером, тим самим задовольнивши вікові амбіції польського суспільства про своєрідне відродження за допомогою виважених інструментів зовнішньої політики впливової у світі Речі Посполитої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років. – К.: Либідь, 1995. – С. 172; Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні. Середина 1950-х – початок 1990-х років. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1998. – С. 243.
2. Солідарності, об'єднання вільних профспілок Польщі. Вітання // Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні... – С. 632-634.
3. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 2445. – Арк. 2-3.
4. Там само. – Спр. 2450. – Арк. 4.

5. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 2449. – Арк. 47-48.
6. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 2287. – Арк. 75.
7. Там само. – Спр. 2129. – Арк. 60.
8. Там само. – Арк. 61.
9. Там само. – Спр. 2766. – Арк. 24.
10. Державний архів Кіровоградської області. – Ф. Р-6808. – Оп. 1. – Спр. 735. – Арк. 3.
11. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 2766. – Арк. 36.
12. Там само. – Оп. 32. – Спр. 2665. – Арк. 19-21.
13. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 32. – Спр. 2665. – Арк. 17.
14. Там само. – Спр. 2295. – Арк. 33.
15. Там само.
16. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 3198. – Арк. 29-30.
17. Dudek A. Agonia Peerelu. – Karta // Warszawa. – 1999. – № 27. – S. 11.
18. Ibid. – S. 51.
19. Michnik A. Waz prezydent, nasz premier. – Gazeta Wyborcza. – 1989. – 3 Ірса.
20. Павлова-Сильванская М. Польская формула // Литературная газета. – 1989. – 19 июля.
21. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 32. – Спр. 2793. – Арк. 34.
22. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива і сучасний стан – К.: РІЦ УАННП, 1997. – С. 505.
23. Гончарук Г. Народний Рух України. Історія. – Одеса: Астропринт, 1997. – С. 324.
24. Szulczynski A. Zrozumiec Ukraincow // Kultura. – 1991. – № 7-8. – S. 139.
25. Архів Верховної Ради України. – Ф. Р-1. – Оп. 22. – Спр. 7. – Арк. 21.
26. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 32. – Спр. 2793. – Арк. 23.
27. Аргументи и факти. Україна. – 1997. – № 42. – С. 3.
28. Архів Верховної Ради України. – Ф. Р-1. – Оп. 22. – Спр. 18. – Т. 1. – Арк. 76.
29. Мокрий В. Сьогодні, вчора, завтра поляків та українців // Україна і Польща між минулим і майбутнім. – Львів: Фенікс, 1991. – С. 208-209.
30. Міщенко М. Острів українства на Віслі // Молодь України. – 1997. – 18 вересня.
31. Архів Міністерства закордонних справ України (далі – Архів МЗС України). – Основний фонд (ОФ) 6850. – Спр. 612. – Арк. 3.
32. Darzki J. Kronika litewska, bialoruska i ukraińska // Kultura. – 1990. – № 12/519. – S. 106.
33. Україна на міжнародній арені. 36. документів і матеріалів. 1991-1995 рр. – К.: Хрином Інтер, 1998 – С. 206.
34. Osadczyk V. Nowa ugoda polsko-ukrainska Warszawie // Kultura. – 1991. – № 10/529. – S. 85.
35. Голос України. – 1991. – 10 вересня.
36. Архів МЗС України. – ОФ. 6919. – Спр. 600. – Т. 1. – Оф. 6921. – Спр. 600. – Т. 3.
37. Архів МЗС України. – ОФ. 6860. – Спр. 035.
38. Українська думка. – Лондон. – 2001. – Ч. 34-35. – 23-30 серпня.
39. Архів МЗС України. – ОФ. – Спр. 7308. – Арк. 4 а.
40. Архів МЗС України. – ОФ. 6860. – Спр. 035.
41. Архів МЗС України. – ОФ. 6850. – Спр. 612/1. – Арк. 1.
42. Бюлетень Центру інформації та документації Ради Європи в Україні. – Київ. – 1996. – №1. – С. 36.
43. Архів МЗС України. – Фонд міжнародних договорів України (далі – ФМДУ). – Спр. 121(6). – Арк. 1-6.
44. Архів МЗС України. – ОФ. 6860. – Спр. 035.
45. Архів МЗС України. – ОФ. 6861. – Спр. 040.
46. Архів МЗС України. – ОФ. 6861. – Спр. 040.
47. Там само.

48. Архів МЗС України. – ОФ. 6979. – Спр. 035.
49. Архів МЗС України. – ОФ. – Спр. 6983. – Т. 4. – Арк. 2.
50. Там само. – Арк. 3.
51. Архів Міністерства освіти і науки України. Угода про співпрацю між Міністерством освіти України та Міністерством національної освіти Республіки Польща на 1996-1998 роки. – С. 3-4.
52. Там само. – Програма виконання у 1997 році Угоди про співпрацю між Міністерством освіти України та Міністерством національної освіти Республіки Польща на 1996-1998 роки. – С. 2-3.
53. Архів Президії Національної академії наук України. – Ф. 251-р. – Оп. 1. – Спр. 32. – Ч. 2. – С. 39.
54. Там само. – Спр. 33. – Ч. 2. – С. 51.
55. Архів Президії НАН України. – Ф. 251-р. – Оп. 1. – Спр. 32. – Ч. 2. – С. 113.
56. Архів МЗС України. – ФМДУ. – Спр. 1268. – Арк. 1-7.
57. Сьома сесія Верховної Ради України. Бюлетень № 86. – Ч. I. – К., 1997. – С. 8-10.
58. До порозуміння і єднання. Спільна заява президентів України і Республіки Польща. // Урядовий кур'єр. – 1997. – 23 травня.
59. Наше слово. – Варшава. – 2001. – 9 вересня.
60. Див.: Україна – Польща: важкі питання. – Т. 3. – Варшава: Тирса, 1998. – 267 с. та ін.
61. Деркач О., Коберський Л. Українсько-польський батальйон. Історія і сучасність (нарис). – Львів: Плай, 2001. – С. 7.
62. Поточний архів Міністерства закордонних справ України. Українсько-польські відносини. Довідка. – С. 1.
63. Силіна Т. Александр Квасневський: “Помаранчева революція була революцією гідності” // Дзеркало тижня. – 2005. – 26 березня.
64. Архів МЗС України. – ОФ. – Спр. 7271. – Арк. 68.
65. Архів ВР України. – Ф. Р-1. – Оп. 22. – Спр. 8. – Арк. 95.
66. Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо вступу України до Ради Європи. // Бюлетень Центру інформації та документації Ради Європи в Україні. – 1996. – № 1. – С. 25.
67. Глапінський А. Логіка геополітичного вибору: досвід Польщі для України // Політична думка. – 2000. – № 1. – С. 108.
68. Бжезінський З. Україна й Польща в контексті європейської інтеграції // Стратегічна панорама. – 1998. – № 3-4. – С. 28.
69. Гаврилишин Б. Україна между Востоком и Западом, Севером и Югом // Зеркало недели. – 2000. – 30 сентября.

УКРАЇНСЬКА ПОЛОНІКА В ДОКУМЕНТАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Цікавий факт, але найдавніші унікальні документи Державного архіву Одеської області – це польські грамоти XVI століття, перша з яких, писана латиною і завірена сургучевою печаткою, датується 1572 роком [1]. Ці грамоти й інші матеріали з історії польсько-московських відносин XVI – XVII сторіччя зібрав і зберіг професор Новоросійського університету Іван Андрійович Лінниченко, особовий фонд якого надійшов на державне зберігання у 1926 році. А початок унікальному документальному зібранню нашого архіву було покладено ще в 30-х рр. XIX століття, і цим ми повинні бути зобов'язані відомому одеситові, поляку за походженням, – Аполлону Олександровичу Скальковському.

Сьогодні Державний архів Одеської області – це більше 13 тис. фондів (2 млн справ), документи яких дозволяють відтворити минуле не тільки Одеси, але й Півдня України з кінця XVIII століття і дотепер. У контексті сучасних досліджень етнічних процесів велике значення набуває вивчення всього комплексу архівних документів ДАОО, що відбивають історію поляків на Півдні України.

З погляду цінності виняткове значення має фонд *Управління Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора (Ф.1)*. У його складі – біля 30 тис. справ за 1797-1874 рр. Долю цих унікальних документів без перебільшення можна назвати щасливою, оскільки з самого початку, з моменту формування його як інформаційного банку для нащадків, ці матеріали потрапили до рук чудового професіонала – Аполлона Олександровича Скальковського. Саме йому, “Нестору Новоросії”, першому історичу й археографу Одеси, вдалося втілити у життя ряд ідей стосовно збору, зберігання й опублікування цінних історичних джерел. Син дрібнопомісного житомирського дворянина польського походження, А.О. Скальковський одержав якісну і різнобічну вищу освіту – спочатку на фізичному та етико-політичному факультетах Віленського університету, потім на відділенні морально-політичних наук Московського університету. З 1828 року почав працювати в канцелярії Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора М.С. Воронцова. І, швидше за все, стати б йому традиційним російським чиновником – частинкою неповороткого державного апарату, якби не жагуча любов до історії, природна допитливість і жа-

доба архівних пошуків, які забезпечили йому славу першовідкривача документальних скарбів і хресного батька Одеського архіву. Вже перше знайомство з одеськими матеріалами призвело його до думки про організацію археографічних експедицій із метою обстеження архівів міст Новоросії і добору документів для фундаментальної праці з історії краю, про що й подана була записка М.С. Воронцову. Отримавши генерал-губернаторський відкритий лист на огляд архівів, А.О. Скальковський починає в серпні 1835 року свою першу подорож до наміченої мети. Катеринослав у його маршруті займав значне місце, оскільки саме там, у колишньому центрі Катеринославського намісництва, він сподівався виявити матеріали регіонального значення. Його надії справдилися: фонди канцелярії колишніх Новоросійської і Азовської губерній, другої Новоросійської і тодішньої Катеринославської губерній, генерал-губернаторські фонди Ф.М. Воєйкова, Г.О. Потьомкіна, П.О. Зубова, документи архієпископа Катеринославського Гавриїла були старанно обстежені, а деякі катеринославські матеріали побачили світ вже в перших історичних працях А.О. Скальковського в 1836 році. Успіх першої експедиції привів його до закономірного висновку про необхідність створення історичного архіву Південного краю Росії як місця збереження документів нетлінної цінності, – значущих для історії і прийдешніх поколінь. Ідею підтримав сам імператор Олександр II. У 1839 і 1843 рр. Скальковському вдалося здійснити ще дві подорожі по Новоросії і кращі знахідки були знову зроблені в Катеринославі. Удача піднесла йому чудовий сюрприз – архів Коша Запорізької Січі! Безцінні козацькі й інші матеріали, виявлені під час експедицій, були перевезені до Одеси з метою покласти початок Новоросійському архіву. Частина їх згодом була повернута, тому що здійснити цю ідею в силу різноманітних обставин у XIX сторіччі так і не вдалося. Архів же Коша, у свій час дбайливо збережений Скальковським в Одесі, став у 1920 році одним із перших державних фондів Одеського історичного архіву, що висвітлював україно-польські відносини (прим. – нині фонд Кошу зберігається в ЦДІА в м. Києві).

Будучи загально визнаним авторитетом в області діловодства й археографії і маючи багатющий досвід роботи в канцелярії генерал-губернатора і Головному статистичному комітеті Новоросійського краю, Скальковський одержав у 1874 році пропозицію взяти участь у розборі архіву ліквідованого Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора. Він не тільки займався упорядкуванням, експертизою цінності й описом справ, але й використав весь свій вплив при вирішенні питання про місце збереження цих матеріалів. Пропонувалася

передача архіву до Москви або С-Петербурга, але зрештою, найцінніші матеріали залишилися в Одесі під назвою “Історико-адміністративний архів Новоросійського краю” при архіві одеського градоначальника. У 1920 році збережений у роки революцій і громадянської війни фонд Управління надійшов в Одеський історичний архів.

У генерал-губернаторському архіві – справи про поляків, що переселялися в Новоросію у зв’язку з урядовою програмою освоєння краю. Тут одержали значні земельні угіддя відомі представники польського дворянства – Скаржинські, Шеміоти, Грохольські, Собаньські, Потоцькі, Комаровські, Грабовські та інші, хто залишив значний слід в історії краю. Так, В.П. Скаржинський зробив істотний внесок у розвиток сільського господарства Півдня Росії – йому належала ідея устрою лісосмуг у причорноморських степах, а сформований ним у 1812 році на власні кошти ескадрон прославився бойовими подвигами в боях з армією Наполеона. Граф Комаровський був відомий своїми дослідними розведеннями шовковичних дерев, Потоцькі і Грохольські – широкою добродійністю. Про економічні зв’язки між Росією і Польщею свідчать документи про переселення фабрикантів і ремісників з Польщі до Новоросійського краю, про вивіз елісаветградськими купцями худоби у Царство Польське для продажу, про влаштування екстра-пошти між Варшавою і Одесою та ін. [2] Генерал-губернаторський архів містить також справи про реакцію російського уряду на національно-визвольний рух у Царстві Польському у 30-х роках – це документи про висилку за кордон галиційських уродженців і заборону “польським емісарам” в’їздити до Росії (зокрема, Кароліні Накваській-Потоцькій, Ленчковським, Вассоевичу – князю Албанському та ін.) [3].

Серед знаменитих одеських жінок XIX століття пальма першості, безсумнівно, належала дружині генерал-губернатора М.С. Воронцова графині *Єлизаветі Ксаверіївні, уродженій Браницькій*. Від батька-поляка вона успадкувала світськість, невимовну чарівність і привабливість, що чимало сприяло успіхам у багатьох справах. За прийнятими у вищих колах нормами, Єлизавета Ксаверіївна була захоплена ідеєю бути корисною людям. У 1829 році вона разом із княгинею Роксандрєю Едлінг очолила новостворене “Новоросійське жіноче товариство піклування про бідних”. Метою товариства було залучення представниць багатих сімейств до активної суспільної і благодійної діяльності – турботу про хворих, виховання сиріт, допомогу бідним, організацію будинків для людей похилого віку, богаділень, сирітських будинків. Сама Катерина Ксаверіївна жертвувала чималі гроші на спорудження в 1859 році Михайлово-Семенівського сирітського будинку для хлопчиків.

З початку XIX століття у “полуденний край” переселялися також дрібні шляхтичі, фабриканти і ремісники з Польщі [4]. Після польських повстань 1832 і 1863 років приток польського населення помітно посилювався – сюди було вислано багато учасників національно-визвольного руху, у фонді губернатора відклалися повідомлення градоначальників і начальників прикордонних застав про їх арешти та обшуки, встановлення нагляду, зокрема, за А. Міцкевичем, Ю. Залеським та ін. Про це розповідають також матеріали *Балтського повітового суду* (Ф. 445), при якому діяли військово-судові комісії для розбору справ учасників повстань (збереглися судові справи, постанови, протоколи комісій).

Ряд матеріалів Одеського архіву, зокрема, фонд *Опікунського комітету про іноземних поселенців Південного краю Росії* (Ф. 6, 1799-1874 рр.) висвітлюють торговельні відносини між Польщею і Росією – це справи за 1819 рік про безмитний провіз коней у Польщу, про адміністративні, судові та торговельні відносини [5]. Цікавими є матеріали про діяльність у Причорноморському регіоні католицьких церков, що були осередками духовного життя польських громад. Збереглися зведення про кількість поляків у приходах, благодійну роботу при храмах, діяльність священників, будівництво костелів та ін. У 1802 році в одеських колоніях були відкриті за згодою імператора Олександра I місії єзуїтів. Для чорноморських німецьких католицьких колоній генерал-губернатор Новоросії герцог Е. де Рішельє запросив 14 єзуїтів з місіонерської організації Полоцька. Серед них були і поляки – Антон Ян поїхав служити в колонію Ландау, П. Губертус – у Мюнхен і Раштадт. Пізніше в Ландауському приході служив патер Альбінус Марцинкевич. На жаль, багато фондів католицьких церков були втрачені в роки громадянської і Великої Вітчизняної воєн.

У фонді *Канцелярії Одеського градоначальника* (Ф. 2) – інформація про діяльність товариств – “Польського дому в Одесі” (1906 р.), Польського товариства споживачів “Сбережение” в Одесі” (1907-1908 рр.) [6], Товариства рівноправності польських жінок (1912 р.).

Матеріали Першого Всеросійського перепису населення 1897 року (Ф. 2. – Оп. 8-9, 10) – переписні листи, статистичні зведення – містять дані про конкретних громадян Одеси, що відносили себе до поляків – третьою за чисельністю національної групи після росіян з українцями та євреїв. У діловодстві розпорядчого та господарського столів канцелярії градоначальника відклалися документи про поляків-підприємців і торговців. У розділі секретного столу – матеріали про учасників національно-визвольного та громадсько-політичного рухів XIX – поч. XX ст.

У ДАОО зберігається невеликий, але дуже цікавий фонд *Приходу Римо-Католицької церкви Св. Петра в м. Одесі* (Ф. 628. – 4 спр.) – матеріали про будівництво церкви та діяльність католицької общини, також метричні книги по с. Северинівка (маєтку Потоцьких) та Одесі.

Важливі відомості можна віднайти у фонді *Одеського комерційного суду* (Ф. 18), наприклад: відношення одеського градоначальника до Одеського комерційного суду про відібрання підписок від дворян, що не служили, про неучасть їх у масонських ложах і таємних товариствах, про секвестр маєтків учасників польського повстання (1820-1831 рр.) [7]; листи Одеського комерційного суду до Одеського прокурора про включення членів суду до складу Комісії по веденню слідства про втечу з Одеси ксьондза Шелеховського та про поляків Козловських та Стипульковського (1826-1864 рр.) [8] та ін.

Фонд митних установ, зокрема *Одеської портової митниці* (Ф. 88), містить матеріали про встановлення торговельних відносин між Росією і Польщею у 1817 р. [9], списки учасників польського повстання, яких оголосили вигнанцями (1853 р.) [10], листування про польських вихідців (1857 р.) [11] та інші матеріали про поляків, що перетинали кордони Російської імперії. У документах *Канцелярії начальника Одеського митного округу* (Ф. 40) – листування щодо титулярного радника Крушевського за підозрою його у зв'язках з польськими повстанцями (1831-1932 рр.); листування про знайдені посилки з екземплярами забороненої польської газети “Czas”, адресованої купцю Залевському (1863 р.); матеріали щодо митного чиновника Софранського, звинуваченого у пропуску з-за кордону пороху і зброї (1863 р.); циркуляри про заборону ввозити зброю, яку б могли використати польські повстанці (1864 р.), про нагляд за політично не благодійними особами та заборону учасникам польського повстання перетинати кордони Росії (1865 р.), також повідомлення про смерть польських вигнанців, яким було заборонено в'їзд до Росії (1865 р.) [12].

Фонд *Одеського будівельного комітету* (Ф. 59, 1800-1869 рр.) містить документи про будівництво Одеси, особливо цінними є плани і креслення громадських споруд, вулиць, житлових будинків, архітектурних комплексів, зокрема на Польському узвозі. Серед дозволів на будівництво приватним особам – чимало відомостей про поляков, що селилися в Одесі. Збереглися матеріали про спорудження Католицького костьолу, виділення землі під Католицький цвинтар. Ряд справ відображають перебування в Одесі відомих польських аристократичних родин Потоцьких, Собанських, Чарторійських – це документи за 1823-1832 рр. про видачу відкритих листів на будинки, акти про виділення земельних ділянок під будівництво магазинів (складів) і житлових бу-

динків на Военному і Грецькому форштадтах міста Одеси, відомості про конфіскацію у 1832-1934 рр. майна Потоцьких, Собанських, Чарторийських, як учасників національно-визвольного Руху в Польщі, та передачу цього майна у військове відомство, також матеріали про нерухомість цих сімей в Одесі у 1847-1853 рр.

Багато цікавих документів відклалося у *фондах учбових закладів*. Так, у фонді *Новоросійського університету (Ф. 45)* є матеріали про відзначення у 1901 році 500-річчя Краківського університету [13], особові справи польських студентів, зокрема членів відомої родини одеських фармацевтів Гаєвських і Поповських, листування про забезпечення університетських клінік медикаментами з їх аптек та ін. [14]. У фонді *Рішельєвського ліцею (Ф. 44)* знаходимо чимало матеріалів за 1825 рік про кандидата Віленського університету Адама Міцкевича – прохання про прийняття його до складу викладачів ліцею, свідоцтво про направлення його до Москви на службу в канцелярії московського військового генерал-губернатора князя Д.В. Голіцина та ін. [15]

У фонді *Балтського тимчасового поліцейського суду (Ф. 621, 1861-1864 рр., 16 спр.)* усі матеріали відносяться до історії польського національно-визвольного Руху. Це справи по звинуваченню дворян Клопотовського і Запольського, Івана Писанецького, Ізабелі Квятковської, Марії Квєцинської, Емілії Михальської, Гроздицької, Франца Радзівєвського, Мілевського, Якимовича та інших жителів Балти в тому, що вони носили заборонений російським урядом польський національний одяг, також про звинувачення Войцеховського за носіння чобіт та жителів Тульчина за співання польських національних гімнів.

Особові фонди займають особливе місце в колекції ДАОО, оскільки саме вони містять неофіційні, приватні, дуже часто унікальні та раритетні матеріали відомих громадських діячів, вчених або простих громадян. Серед 145 таких колекцій є й приватні зібрання представників одеської інтелігенції польського походження, а саме:

Скальковський Аполлон Олександрович (Ф. 147, 1779-1891 рр., 36 спр.) – історик, археолог, член-кореспондент Петербурзької Академії наук, директор Статистичного комітету Новоросійського краю; фонд включає приватні документи родини Скальковських, рукописи його робіт з історії та статистики краю, з розвитку чорноморської торгівлі й чорноморського торговельного флоту, з історії Кримської війни 1853-1856 рр., про іноземних колоністів, молокан і розкольників, про селянське питання і землеволодіння в Новоросії, російський торговельний флот, порт Одеси, про організацію історичного архіву в Одесі. У фонді є тексти трактатів, укладених Росією з Туреччиною (1779 р.) і Францією (1807 р.). Особливо цінними є карта місцевості від Києва до

Очакова, складена Дебоксетом у 1751 р., грамоти на ордени А.О. Скальковському (1864-1867 рр.), робота К. Сікарда “Про чорноморську торгівлю” (1829 р.), листи учасників Кримської війни, нотатки про організацію Музею природних багатств Нової Росії, укладання хронологічної та статистичної історії Новоросійського краю (1834 р.) та ін.

Шеміоти (Ф. 199, 1786-1920 рр., 216 спр.) – відома одеська родина поміщиків Могилівської і Херсонської губерній. Вікентій Леонтійович Шеміот на початку XIX століття займав посаду катеринославського цивільного губернатора, Олександр Вікентійович (1815-1866) був російським дипломатом, Вікентій Станіславович (1837-1902) – лейтенантом флоту, Казимир Вікентійович (1891- ?) – інженером. У сімейному архіві цієї родини відклалися унікальні матеріали – патент 1784-го року на звання ад’ютанта 2-ї Української кавалерійської бригади, підписаний національним героєм Польщі генералом Тадеушем Костюшко, списки віршів А.С. Пушкіна, К. Рилєєва, рукопис “Останній день життя Катерини II” (1796 р.), витяг зі слідчої справи про декабристів (1826 р.), тексти українських, молдавських і перських народних пісень, господарські документи та листування щодо маєтків. Вражають “Дорожні нотатки по Туреччині та Ірану” О.С. Шеміота, рукописи арабською мовою, списки листа Сперанського Олександровичу II (1813 р.), звернення російського уряду до вищих чиновників Турецької імперії (1827 р.), могилівського дворянства до Миколи I (1832 р.), командуючого російськими військами на Кавказі до горців (1844 р.) та ін. Більшість документів – польською мовою.

Березовський Конрад Генріхович (Ф. 626, 1727-1918 рр., 3 спр.) – присяжний повірений. У його фонді – свідоцтва, виписи з метричних книг про народження і смерть членів родини, нотаріальні акти про придбання нерухомості. Але найцікавіші документи цього фонду – це приватне листування Конрада Березовського з різними особами, зокрема з відомим письменником Генріком Сенкевичем (польською мовою).

Сабанські (Ф. 144, 1834-1884 рр., 11 спр.) – старовинний польський аристократичний рід, представники якого оселилися в Одесі, де мали нерухомість, а також помістя в Херсонській губернії. У їх фонді – документи Юзефіни Сабанської з питань опіки (1847 р.); описи боргів Станіслава і Конрада Сабанських (1843-1869 рр.); рахунки по утриманню помістя Іполити Сабанської (1861-1868 рр.); договір про розділ майна між Михайлом та Олександром Сабанськими (1869 р.); документи щодо передачі у спадок Олександровичу Сабанському майна графа Йосипа Моценського, що помер у Парижі (1869 р.); договір про розподіл помістя нащадків волинського поміщика Пеньковського між сином

Йосипом Пеньковським, дочкою Геленою Сабанською та іншими дітьми (1835 р.); документи про передачу помістя Карашино братами Конрадом, Костянтином і Станіславом Ліборовичами-Сабанськими сестрі Іполіті Сабанській (1857-1868 рр.), господарчі відомості Карашиńskiego помістя (1859-1875 рр.) та інші фінансові документи.

Обух-Вошчатинські (Ф. 189, 1895-1917 рр., 10 спр.) – польська родина, голова якої, Цезар Іванович Обух-Вошчатинський, займав посаду судового слідчого. У фондів відклалися фотографії, листи Цезаря Івановича, Яна Цезаровича і Марії Цезарівни з різними особами (польською мовою), шкільні та студентські зошити Марії Обух-Вошчатинської, приватне листування членів родини Віри Костянтинівни та Йосипа Йосиповича Жолінських. Зберігся список викладачів Одеського Сергійвського артилерійського училища за 1913-1914 рр.

Сцибор-Мархоцькі (Ф. 140, 1740-1918, 12 спр.) – родина польських аристократів. У їх сімейному фонді зберігається листування про нерухомість (польською і російською мовами), виписки з майнових актів, копія патента на звання кастеляна, видана Адальберту Сцибор-Мархоцькому у 1780 р. польським королем Станіславом (1893 р.), листування з предводителем дворянства Балтського повіту (1846-1867 рр.). 19 справ з цього фонду були втрачені в роки Великої Вітчизняної війни, у т.ч. такі цінні як свідоцтва про освіту і папська грамота А.К. Сцибор-Мархоцького, матеріали про підтвердження його графського титула, грамоти польського короля Станіслава-Августа на ім'я кастеляна Мархоцького, документи звільнення з тюрми Ігнатія Адальбертовича Сцибор-Мархоцького (1823 р.); матеріали Одеського окружного суду в справі поміщиків Кароля і Казимира Сцибор-Мархоцьких про підтвердження графського титулу і повернення їм конфіскованих у 1840-х роках земель у Херсонській, Подільській та інших губерніях (1814-1918 рр.), приватне листування та ін.

Келеповський Сергій Іполитович (Ф. 448, 1911-1917 рр., 1 спр.) – поміщик села Мар'їн Буг Ананьївського повіту Херсонської губернії. У його особовому фонді відклалося листування з фінансових питань та матеріали про продаж землі й умови тимчасового користування нею.

Вілінський Сергій Григорович (Ф. 182, 1904-1918 рр., 3 спр.) – професор кафедри філології Новоросійського університету. У його фонді всього три, але дуже цінні справи – власні рукописи “Сказання про чорноризця Храбра”, “Про письмена слов'янські” і “Життя і літературна діяльність старця Артемія, XVI ст.”, а також рукопис П. Комнена “Єврейська і християнська археологія”.

Бялковська Анна Вацлавівна (Ф. 190, 1903-1912 рр., 9 спр.) – акторка Одеського драматичного театру. У цьому фонді відклалися про-

грами спектаклів за її участю, листування з чоловіком Марком Миколайовичем Бялковським, матір'ю та друзями, фінансові документи.

Варті уваги дослідників також фонди професора слов'янської філології Новоросійського університету *О.О. Кочубинського* (Ф. 158), театрального критика *В. Флоровича* (Ф. 179), професорів – істориків *М.М. Мурзакевича* (Ф. 148), *О.І. Маркевича* (Ф. 150).

Документи радянського періоду також представляють науковий інтерес. У фондах ревкомів, виконкомів Рад 1920-х років є зведення про діяльність Польської секції при Губнаробразі, матеріали реєстрації осіб польської національності, роботи комісії національних меншин серед польського населення, відомості про польську конференцію в Одесі в 1924 році, про відношення польського населення до подій громадянської війни, зокрема мирних російсько-польських переговорів (1921 р.).

У фонді *Одеського облвиконкому* (Ф. Р-2000. – Оп. 3) знаходяться матеріали відділу по переселенню громадян із Польщі (1944-1951 рр.) – списки переселенців із Польщі в Україну і з України в Польщу, директиви й інструкції з переселення. Ці матеріали в даний час активно використовуються архівними працівниками в зв'язку з запитами соціально-правового характеру як з боку поляків, так і українців. Та й самі запити цієї категорії є цікавим історичним джерелом як свідчення учасників політичних подій, що призвели до соціальних змін повоєнного українського і польського села. Саме ця тема стала об'єктом дослідження аспіранта історичного факультету Брандайського університету (США) Ягендорфа Асафа. Але в цілому документи по переселенню ще не вивчалися українськими істориками і мають бути введені у науковий обіг.

Документи Одеського міськвиконкому (Ф. Р-1234) зафіксували такі події, як проведення Будинком Дружби народів вечора, присвяченого 20-річчю з дня звільнення Польщі від фашистських загарбників (1964 р.), поїздка представників Одеси на Всесвітній конгрес споріднених міст у Варшаві (1964 р.).

На даний час цікаві документи з україно-польських відносин у галузі політики, економіки, культури, освіти відкладаються у відомчих архівах-джерелах комплектування державного архіву Одеської області, перш за все у владних структурах. В Одеській обласній державній адміністрації, в управліннях зовнішньоекономічної діяльності, європейської інтеграції та туризму, преси та інформації, освіти і науки, у справах національностей і міграції, апараті облдержадміністрації – багатий інформаційний матеріал, що фіксує найсучасніші процеси взаємодії двох держав. Та й в самому архіві йде активна переписка з Генераль-

ним Консулом Республіки Польща в Одесі паном Анджеєм Собчаком. Незабаром всі ці документи знайдуть своє місце в архіві і, без сумніву, стануть об'єктом досліджень істориків, політологів, культурологів, бізнесменів.

До речі, в Одеському архіві у свій час плідно працювали дослідники з Польщі – професор Варшавського університету С.Ф. Фішман (з теми “Адам Міцкевич”, 1956 р.); кінорежисер Варшавської студії документального кіно С. Спрудін (за темою: “Життя та діяльність Гарнушевського в Одесі”, 1977 р.), науковий спеціаліст інституту історії НАН Р.С. Мельчарек (досліджував тему: “Роль російських вищих учбових закладів в освіті польської технічної інтелігенції у 1860-1920 рр.”, 1989 р.). У 2003 році архівні матеріали за темою “Політичні і економічні дії польського населення в XVII – XIX ст.” досліджували представники Інституту історії Опольського Університету доктор М.В. Савицький і магістр Т.С. Чесельський.

Документи про польську присутність в Україні, україно-польські взаємовідносини і про людей, що залишили незабутній слід у нашій історії, викликають у наш час особливий інтерес.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДАОО. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 482. – Арк. 11-12.
2. ДАОО. – Ф. 1. – Оп. 191 (1832). – Спр. 36; Оп. 191 (1843). – Спр. 31. – Арк. 282; Оп. 198 (1860). – Спр. 410; Оп. 191 (1837). – Спр. 86.
3. ДАОО. – Ф. 1. – Оп. – 200 (1831). – Спр. 38; Оп. 200 (1834). – Спр. 23; Оп. 200 (1836). – Спр. 19. – Арк. 85; Оп. 151 (1841). – Спр. 6. – Арк. 1-12; Оп. 151 (1841). – Спр. 85.
4. ДАОО. – Ф. 1. – Оп. 191. – Спр. 36 (1832.); Оп. 192. – Спр. 31 (1843).
5. ДАОО. – Ф. 252. – Оп. 1. – Спр. 12 об. 13, 169. – Арк. 155, 247-248.
6. ДАОО. – Ф. 2. – Оп. 7. – Спр. 38, 218.
7. ДАОО. – Ф. 18. – Оп. 5. – Спр. 15 на 35 арк.; Спр. 16 на 1 арк.
8. ДАОО. – Ф. 18. – Оп. 5. – Спр. 8 на 5 арк.
9. ДАОО. – Ф. 88. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 216.
10. ДАОО. – Ф. 88. – Оп. 3. – Спр. 12.
11. ДАОО. – Ф. 88. – Оп. 1. – Спр. 221.
12. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 18 (1902 р.). – Спр. 107. – Арк. 4.
13. ДАОО. – Ф. 40. – Оп. 3. – Спр. 6, 11 а, 13, 15, 16, 19, 24, 25.
14. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 8 (1901). – Спр. 66. – Арк. 19-28.
15. ДАОО. – Ф. 44. – Оп. 1 (1825). – Спр. 21.

**ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ПОЛЬСЬКОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ**

1. Циркуляры Министерства внутренних дел и переписка с ними о порядке назначения (чинов) звания лицам польского происхождения, служащих в тайных обществах российских губерниях 1841-1843 г. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 1-8.
2. Переписка с жандармским управлением и департаментом духовных дел о расследовании проповеди, направленной против христианской религии, произнесенной римско-католическим священником Шиманским при ведении службы в костеле. 1841 г., сентябрь. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1-6.
3. Переписка с управлениями Варшавского и Волынского генерал-губернатора с полицмейстерами об установлении полицейского надзора за политически неблагонадежными поляками, выезжающими в Херсонскую губернию. 1860-1861гг. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 1-35.
4. Обращение начальника Херсонской губернии к населению губернии католического вероисповедания с призывом противодействовать распространению идей национально-освободительного движения и выступлениям поляков в его поддержку. 1862-1863 гг. – Ф. Р. 254. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 12-13.
5. Докладные записки Предводителя дворянства Бобринецкого уезда, переписка с управлением Новороссийского генерал-губернатора о политических взглядах помещика Пулевича с подтверждением дворянского происхождения поляка Я. Шеманского. 1854 г. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 68. – Арк. 1-30.
6. Ревизская сказка о жителях казенных селений Станислава и Цареводара Херсонского уезда и губернии. 1858 г. – Ф. Р. 22. – Оп. 1. – Спр. 120. – Арк. 289.
7. Циркуляры и распоряжения НКВД об оптации польского подданства. 1922 г. – Ф. Р. 1887. – Оп. 2. – Спр. 37. – Арк. 1-176.
8. Документы об оптации польского подданства. 1921г. – Ф.Р. 1887. – Оп. 2. – Спр. 42. – Арк. 1-446.
9. Циркуляр НКВД № 168 от 08.05.1923 г. о порядке выезда польских оптантов. – Ф. Р. 1887. – Оп. 2. – Спр. 148. – Арк. 2.
10. Устав общества “Польская Народная община в Херсоне”. 21.07.1921 г. – Ф. Р. 1887. – Оп. 2. – Спр. 39. – Арк. 2.

11. Статистическая ведомость о национальном составе с. Белоцерковки Маячковской волости Днепровского уезда на 15 июня 1921 г. – Ф. Р. 32. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 180. (Информация о численности поляков в селах Новая Маячка, Старая Маячка, Белоцерковка, Хутора Нечаянные).
12. Статистическая ведомость № 4 о национальном составе Маячковской волости Днепровского уезда. 16 июня 1921 г. – Ф. Р. 32. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 181. (О численности поляков).
13. Циркуляр Маячковскому Волисполкому отдела управления НКВД при Днепровском уездном исполнительном комитете о предоставлении информации о нахождении вывезенного с территории Польской республики в пределы Днепровского уезда имущества по ведомству бывшего Министерства внутренних дел. 1921 г., июль. – Ф. Р. 32. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 197.
14. Приказ № 20 Днепровского уездного исполнительного комитета г. Алешки от 3.02.1922 г. о регистрации граждан поляков и итальянцев по происхождению, проживающих на территории Днепровского уезда. – Ф. Р. 363. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 46.
15. Витяг з протоколу № 22 засідання президії Херсонської міської ради з 22.12.1927 р. “Про стан і роботу польського клубу”. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 401.
16. Сведения о наличии нефункционирующих церковных зданий и молитвенных домов, кроме русской православной церкви на 01.03.1945 г. – Ф. Р. 731. – Оп. 4. – Спр. 105. – Арк. 11. (Информация о католическом костёле по ул. Суворова, 38 в г. Херсоне).
17. Протокол № 19 засідання секції народівіти Херсонської міської ради від 01.12.1927 р. “О роботі польського клубу”. – Ф. Р. 731. – Оп. 1. – Спр. 37. – Арк. 160-161.
18. Відомості про польські національні сільради Херсонського округу. 30.11.1926 р. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1431. – Арк. 52.
19. Протокол совещания актива польских работников села Преображенка Чаплинского района. 15.03.1925 г. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1409. – Арк. 6-11.
20. Циркуляры Центральной комиссии нацменьшинств об организации и обследовании польских сельсоветов 1925 г. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1400. – Арк. 1-11. (На польском языке).
21. Сведения о наличии польских семей в селе Висукуево. 25.06.1922 г. Сведения о наличии польских семей Киселевского сельсовета. 24.06.1922 г. – Ф. Р. 1887. – Оп. 3. – Спр. 322. – Арк. 18.

22. Сведения о наличии польских семей Шкуриново-Загоряновского сельсовета. 1922 г., июнь. – Ф. Р. 1887. – Оп. 3. – Спр. 322. – Арк. 18.
23. Сведения о наличии польских семей в с. Проценково Музиковской волости Херсонского уезда. 1922 г. июнь. – Ф. Р. 1887. – Оп. 3. – Спр. 322. – Арк. 18.
24. Акт обследования Херсонской окркомиссии нацменьшинств при Окрисполкоме инструктором ЦК НМ при ВУЦИКе Р.Ф. Шмидтом в присутствии членов комиссии тт. Аронова и Гельбиха, членов комиссии т. Иванчича (немецкая секция Окрнаркома), т. Шутовского (польская секция Окрнаркома), произведено с 13.12. по 15.12.1926 г. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1457. – Арк. 18-22. (Отчёт о политическом, экономическом, финансовом положении, с/х, здравоохранении, соцобеспечении, народном просвещении среди польских нацменьшинств).
25. Список національних політустанов Херсонської округи на 1927-1928 рр. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1438. – Арк. 48-49. (Інформація про польські школи).
26. Сведения о национальном составе населения районов и округов по переписи 1926 года, кроме населённых пунктов городского типа. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1432. – Арк. 3. (Информация о поляках по районам).
27. Сведения о национальном составе населения Херсонского округа по переписи 1926 г. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1432. – Арк. 6-7. (Информация о поляках по районам и городам).
28. Доклад Великоолександрівського районного виконавчого комітету. 13.09.1924 р. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 770. – Арк. 66. (Інформація про численність поляків у районі).
29. Список колгоспів Херсонської округи (комуни, артілі, СОЗ) на 01.10.1928 р. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 979. – Арк. 135-142. (Інформація про польські артілі в Снігурівському р-ні та 8 СОЗ у Чаплинському р-ні).
30. Список зновстворених колгоспів протягом з 01.10.1928 р. по 01.05.1929 р. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 979. – Арк. 143-145. (Інформація про польські СОЗ у Снігурівському р-ні).
31. Опись об изъятии имущества римско-католической церкви с. Преображенка Чаплинской волости. 27 апреля 1922 г. – Ф. Р. 3131. – Оп. 1. – Спр. 479. – Арк. 10.
32. Осінній відчит дитячої установи Соцвиху. 18.10.1924 р. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 94-95. (Про роботу польської трудової школи № 12).

33. Спис. школи № 12 району Херсонської округи. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 96. (Інформація про придбання підручників для польської трудової школи № 12).
34. Склад дітей трудшкіли № 12 Херсонської округи на 1 жовтня 1924 р. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 97.
35. Список нацменівських трудшкіл 1-го концентру в Херсонській округі на 1928-1929 н.р. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 973. – Арк. 143. (Інформація про польські школи в с. Царєводарка Херсонського району, с. Преображенка, с. Григоріївка Чаплинського р-ну).
36. Список нацменівських трудшкіл-семирічок у Херсонській округі на 1928-1929 н.р. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 973. – Арк. 144. (Інформація про польську школу в с. Киселівка Снігурівського р-ну).
37. Списки учебников для польських шкіл Херсонського округу. 1929 г. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 973. – Арк. 5, 10-11.
38. Доклад Нововоронцовского совета. 1924 г. – Ф. Р. 822. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 49. (Інформація о численности поляков).
39. Протокол объединённого заседания президиума Качкаровского райисполкома от 24 июля 1924 г. – Ф. Р. 822. – Оп. 1. – Спр. 38. – Арк. 5. (Інформація о поляках в селах Н. Воронцовка, Дудчан, пос. Н. Райска).
40. Відомість населення Ленінського сільсовета Качкаровського району по національному составу на 01.01.1941 р. – Ф. Р. 822. – Оп. 1. – Спр. 1256. – Арк. 1. (Інформація про поляків).
41. Годовой отчёт о работе бюро нацмена Херсонского округа за 1926-1927 года. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 979. – Арк. 17-23. (Інформація о численности поляков по Херсону, по пос. гор. типа, сёлам).
42. Тезисы к докладу бюро нацменов на президиуме Окрисполкома. 1926-1927 гг. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 979. – Арк. 28-29. (Інформація о работе польских сельсоветов).
43. Список партийных, комсомольских, кандидатских групп в национальных сельсоветах Херсонской округи. 1926-1927 гг. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 979. – Арк. 90. (Інформація о численности поляков – членов партии, канд., чл. КСМУ по районам).
44. Соціальний склад членів національних сільрад на 1926-1927 рр. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 979. – Арк. 34. (Про кількість польських сільрад).
45. Витяг із протоколу № 26/327 засідання Малої Президії Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету, м. Харків, 31 лис-

- топада 1927 р. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 432. – Арк. 39. (Про роботу 21 польських сільрад, вказана Кисилівська пол. с/р Снігурівського р-ну Херсонського округу).
46. Витяг з протоколу № 21/33 засідання Президії Херсонського Окрвікокому з 21.09.1927 р. – Ф.Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 432. – Арк. 24. (Про обслідування Кисилівської польської сільради Снігурівського району).
47. Відомості про національні сільські ради Херсонської округи на 1928-1929 рр. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 644. – Арк. 2-3. (Інформація про Кисилівську польську сільраду Снігурівського району).
48. Протокол № 1 засідання комісії нацмену при Херсонському Окрвиконкому від 1.10.1925 р. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1401. – Арк. 59. (Про наслідки поширення культосвітньої мережі серед поляків).
49. Протокол засідання комісії нацмену при Херсонському Окрвику від 13.10.1925 р. – Ч. 2 – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1401. – Арк. 60. (Про роботу польського клубу в м. Херсоні).
50. Сведения о национальных меньшинствах по Горностаевскому району Херсонского округа. – Ф. Р. 2. – Оп. 3. – Спр. 51. – Арк. 7, 10. (О численности поляков в с. Александровка, с. Хвадовка).
51. Доклад Ново-Дмитриевского сельсовета, Большеолександровского совета за 1 квартал 1925 г. – Ф. Р. 297. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 5. (Інформація о численности поляков).
52. Отчёт о работе Херсонской окружной комиссии нацменьшинства и анкеты национальных сельсоветов с данными о количестве населённых пунктов, национальном составе, имущественном положении и др. за 1925-1926 гг. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1422. – Арк. 49-54. (Інформація о польских сельсоветах, о количестве польских школ по линии Соцвоса, о количестве польских клубов, количестве поляков членов Риков, Окрика).
53. Сводная карточка по обследованию национального состава и разговорного языка, работающих по найму по профсоюзам Херсонского округа на 01.04.1926 г. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1422. – Арк. 223-233. (Інформація о поляках).
54. Письмо окркомиссии нацмен о наборе в польский педтехникум. 1926 г. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1431. – Арк. 82.
55. Мережа політосвітних установ Херсонської округи на 1 січня 1926 р. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1422. – Арк. 235 б. (Про численність польських хат-читалень).

56. Населення Херсонської округу по національностям на 01.01.1925 р. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1422. – Арк. 246. (Численність поляків по містах Херсону, Олешки, Беріслав, Каховка, Скадовськ).
57. Список национальных учреждений Херсонского округа. 01.01.1926 г. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1422. – Арк. 247. (Информация о польских национальных учреждениях в с. Киселёвка Снигирёвского района).
58. Мережа установ СОЦВИХО на 01.01.1926 р. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1422. – Арк. 248 а. (Про польські трудові школи в с. Кисілівка, Преображенка, Цареводар і м. Херсон).
59. Акт от 09.09.1927 г. о наличии имущества и учебных пособий в польской школе с. Царе-Даровка. – Ф. Р. 2414. – Оп. 1. – Спр. 971. – Арк. 178.
60. Річний звіт інспектурі народної освіти за період з 01.10.1922 р. по 01.10.1923 р. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 48, 53. (Про роботу польського клубу в м. Херсоні).
61. Отчет о деятельности СОЦВОСа Херсонской Окринспектуры за период времени с 1 октября 1922 г. по 1 октября 1923 г. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 55. (О числе учеников поляков в школах Херсонского округа).
62. Акт № 5 о взятии на учёт ценностей римско-католической филиальной церкви, находящиеся в с. Киселёвка Вавиловской волости, апрель 1922 г. – Ф. Р. 1887. – Оп. 3. – Спр. 723. – Арк. 32.
63. Акт № 6 об изъятии ценностей римско-католического филиального костела, находящегося в селе Киселёвка Вавиловской области, апрель 1922 г. – Ф. Р. 1887. – Оп. 3. – Спр. 723. – Арк. 34.
64. Материалы по обеспечению школ нацменьшинств Херсонского округа учебниками и другой литературой на 1930-1931 уч. год. – Ф. Р. 2. – Оп. 3. – Спр. 72. – Арк. 3-5.
65. Загальна відомість про перевибори сільрад Херсонського округу Одеської губернії з 06.10. до 13.10.1924 р. – Ф. Р. 2. – Оп. 4. – Спр. 198. – Арк. 1, 2, 6. (Інформація про численність поляків в складі сільрад: Херсонських – 8 осіб, Олешковських – 1 особа, Горностаєвських – 2 особи, Бориславських – 8 осіб, Голопристанських – 2 особи, Чаплинських – 18 осіб, Снігірівських – 2 особи і В. Олександрійських – 1 особа).
66. Склад делегатів районного з'їзду рад. 1924 р., грудень. – Ф. Р. 2. – Оп. 4. – Спр. 198. – Арк. 3. (Інформація про численність поляків на з'їзді рад по районах: Голопристанський – 2 особи, Снігурівський – 1 особа, Херсонський – 2 особи, Чаплинський – 1 особа).

67. Склад членів районного виконкому. 1924 р., грудень. – Ф. Р. 2. – Оп. 4. – Спр. 198. – Арк. 4. (Інформація про численність поляків – членів райвиконкомів: Голопристанський – 1 особа, Олешківський – 1 особа, Херсонський – 1 особа).
68. Загальна відомість про перевибори сільрад по Херсонській округі на Одещині. 1925 р., березень. – Ф. Р. 2. – Оп. 4. – Спр. 198. – Арк. 12-13. (Інформація про численність поляків членів Скадовського, Чаплинського, Херсонського, Олешківського райвиконкомів).
69. Склад делегатів районних з'їздів рад Херсонської округи на Одещині. Перевиборча кампанія з 7 до 14 квітня 1925 року. – Ф. Р. 2. – Оп. 4. – Спр. 198. – Арк. 15. (Інформація про численність поляків – делегатів з'їздів рад: Снігірівського – 6 осіб, Горностаївського – 1 особа, Херсонського – 1 особа, Садовського – 1 особа, Чаплинського – 2 особи, Голопристанського – 1 особа).
70. Склад членів районних виконкомів Херсонської округи на Одещині. Перевиборча кампанія з 7 до 14 квітня 1925 року. – Ф. Р. 2. – Оп. 4. – Спр. 198. – Арк. 16. (Інформація про численність поляків – членів райвиконкомів: Снігірівського – 1 особа, Садовського – 1 особа, Чаплинського – 1 особа, Голопристанського – 1 особа).
71. Відомість про наслідки перевиборчої кампанії КНС Херсонщини 1925 року. – Ф. Р. 2. – Оп. 4. – Спр. 198. – Арк. 141. (Інформація про численність поляків в складі Президії КНС (Комітети незалежних селян).
72. План роботи комісії нацмен Херсонського Окрісполкома на квартал жовтень-січень 1925 року. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1401. – Арк. 61.
73. Доповідна записка Окрінспектора Наросвіти Хміля Д.М. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 70. (Про культ праці серед польської нацменшості).
74. Довідка на ім'я Зедека Ейдава Рубина. 1 червня 1922 року. – Ф. Р. 1887. – Оп. 2. – Спр. 37. – Арк. 146. (Про вихід із українського громадянства та бажання оптирвати польське громадянство).
75. Справка Снигір'євского Ревкома о национальном составе волости. 1922 год, июнь. – Ф. Р. 1887. – Оп. 3. – Спр. 367. – Арк. 14. (Указаны 2 польских семейства).
76. Постановление бюро Херсонского окружного комитета КП(б)У “О работе с населением, с представителями разных национальностей”. 21.11.1927 г. – Ф. Р. 723. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 77-78.

77. Письмо Начальника Управления при СНК УССР в делах эвакуации и расселения украинского и польского населения секретарю Херсонского Обкома КП(б)У о дополнительной эвакуации населения с Польши в Херсонскую область. 09.12.1944 г. – Ф. Р. 1979. – Оп. 1. – Спр. 277. – Арк. 3.
78. Докладная записка уполномоченного Совета в делах православной церкви при Херсонском Облисполкоме. 27.06.1945 г. – Ф. Р. 1979. – Оп. 2. – Спр. 209. – Арк. 32-33. (Информация о положении переселенцев с Польши в Великоалександровском районе).
79. Личный листок Шутовского Михаила Францовича, заведующего Польской секцией Херсонского Окружкома КП(б)У. 21.01.1925 г. – Ф. П. 723. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 21-22.
80. Дополнительный отчет о проведении избирательной кампании по Херсонскому округу. 1925 г. – Ф. Р. 2. – Оп. 4. – Спр. 198. – Арк. 31-32. (Информация по польским сельсоветам).
81. Відомості Херсонської окружної радпартшколи II ступеня про склад слухачів. – Ф. П. 723. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 10.
82. Письмо ЦКНМ до Херсонского ОБНМ 25.03.1927 г. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1438. – Арк. 30. (Информация о неточностях допущенных относительно поляков во время переписи).
83. Письмо ЦКНМ до Херсонского ОБНМ 21.05.1927 г. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1438. – Арк. 33. (Об отправке 1 польского курсанта на курсы для переподготовки секретарей Нацсоветов).
84. Витяг з протоколу Ч. 6/206 засідання Великої Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету. 1 липня 1925 р. м. Харків. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1401. – Арк. 85-87. (Про необхідність зміцнити внутрішню роботу польських трудшкіл).

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

ДОКУМЕНТИ З ФОНДІВ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ЛИСТ НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛІННЯ ПРИ РНК УРСР У СПРАВАХ ЕВАКУАЦІЇ ТА РОЗСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО І ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ СЕКРЕТАРЮ ХЕРСОНСЬКОГО ОБКому КП(б)У, ГОЛОВІ ОБЛВИКОНКОМУ ПРО ДОДАТКОВУ ЕВАКУАЦІЮ НАСЕЛЕННЯ З ПОЛЬЩІ В ХЕРСОНСЬКУ ОБЛАСТЬ

9 грудня 1944 р.

Совнаркомом УССР ЦК КП(б)У намечается в декабре 1944 года и январе 1945 года дополнительно разделить колхозам Вашей области 6350 семей 25293 человек. Украинского населения, эвакуируемых в Херсонскую область из Польши в соответствии с соглашением между правительством УССР и польским комитетом национального освобождения от 9/09-1944 года.

Эшелоны эвакуирующихся с семьями предполагается направлять на следующие станции назначения Вашей области:

Ст. Херсон	900 семей	3600 человек
Ст. Калининское	600 семей	2400 человек
Белая Криница	1500 семей	6000 человек
Геническ	800 семей	3200 человек
Партизаны	600 семей	2400 человек
Н.Троицкое	650 семей	2600 человек
Снигиревка	1300 семей	5293 семей
Всего	6350 семей	25293 человек

Если с нашей стороны будут замечания в отношении станций назначения, то прошу не позже 9/12 передать по ВЧ в управление по делам эвакуации при СНК УССР на какие станции назначения, по Вашему мнению, нужно направлять эшелоны для более удобного размещения эвакуируемых по колхозам.

Начальник управления /Иванов/

*Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 1979. – Оп 1. – Спр. 277. – Арк. 3
Машинопис. Копія.*

**З ОСОБОВОГО ЛИСТКА ШУТОВСЬКОГО МИХАЙЛА
ФРАНЦОВИЧА, ЗАВДУВАЧА ПОЛЬСЬКОЮ СЕКЦІЄЮ
ХЕРСОНСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(б)У**

21 січня 1925 р.

- 1) Фамилия *Шутовский*
- 2) Имя, отчество *Михаил Францович*
- 3) Год рождения **1894**
- 4) Национальность *поляк*
- 5) Родной язык *польский*
- 6) На каких языках свободно:
 - а) говорит *на русском и слабо на украинском*
 - 7) Какие местности РСФСР хорошо знает:
Волынскую губернию, Херсонский округ, часть Подольской и часть Киевской губернии
 - 8) Социальное положение (прежнее сословие, звание, состояние и т.п.) – *сословие крестьянское*
 - 9) Основное занятие (дающее средства к существованию):
 - а) до войны 1914 г. *работал на торфяных разработках пять лет и полтора года был переписчиком*
 - б) во время войны (до Октяб[рской] Рев[олюции]) *был в армии рядовым, мл [адишм] унтерофицером и с 1917 г. письмоводителем 308 транспорта*
 - 10) Профессия – *рабочий-торфяник*
 - 11) Семейное положение (сколько членов семьи при себе; из них нетрудоспособных на иждивении опрашиваемого) – *На иждивении 2 человека: жена и ребенок*
 - 12) Образование (точно указать, где учился: окончил ли курс, если не окончил, сколько классов, курсов и т.п. прошел) – *Окончил Ломжинское 2-х классное училище*
 - 13) Служил ли в армии (указать когда, род оружия, последний чин, звание должность и т.п.) – *С 1915 года в инженерных частях, с 1917 г. в 308 пешем транспорте письмоводителем. Демобилизовался в 1918г. С февраля 1919 г. по май 1924 г. в Красной Армии в пехоте – 389 Баумском полку рядовым крас[ноармей]цем 1 год 3 месяца, начхозкомом полка 6 месяцев, завклубом полка 6 месяцев, начальником конных разведчи-*
- Р.К.П. (больш[евиков]) – *11-ым пограничным полком и утвержден 389 Богунским полком*
- 18) Когда принят, год и месяц – **В августе 1919 г.**
- 24) Физические недостатки – *Нет. Болею ревматизмом и неврологией*
- 25) Теоретическая подготовка (Марксистская) *Учился: в Марксистском кружке в 1923/24 гг., Ленинском кружке в 1924/25 году, летом 1925 года окончил повторные курсы пропагандистов на руководителя школы передвижки. Руководжу школой политграмоты нормального типа*
- 26) Партийная работа с 1917 г. (указать только определенную длительную, не менее 3 месяцев работу) – *С октября 1921 г. по Май 1924 г. – в Волынской, Подольской, Киевской губ., Кавполк 44 дивизии 18 кавполк, 3 Бессарабской дивизии корпус тов. Котовского, военком. эскадрона; С января 1925 г. – в Херсоне, окрпартком, зав. польсекцией*
- Кроме того, парт раб[ота] (указать главнейшую работу, не связанную с исполнением той или иной должности, или, кроме работы по должности: например, лектор (по вопросам), агитатор, пропагандист (по вопросам), газетная, журнальная работа и т.д. – *В 1921 г. в полковой школе читал Азбуку Коммунизма, работал по всем ударным компаниям в селах в районах стоянки частей. В Одесском польском клубе в 1927 г. руководил и выпустил школу политграмоты. В Херсоне в 1924/25 гг. руководил польской школой политграмоты.*
- 27) Остальная, кроме партийной, работа с 1917 г. (указать только определенную длительную, не менее 3 месяцев работу): – *С января по апрель 1921 г. в г. Изаславе в уездном Советании работа. секретарем совещания (по*

ков 7 месяцев, военкомом эскадрона 2 года 5 месяцев

14) Участвовал ли в военных действиях, в какой войне (в качестве кого) – *В гражданской войне: красноармейцем, начальником команды конных разведчиков и военкомом эскадрона*

15) Когда демобилизован – *В мае 1924 г.*

16) Был ли за границей (где, когда, как долго, цель поездки или пребывания, чем занимался) – *До 1915 года в Польше, там родился*

17) Какой партийной организацией приняты в члены

совместительству)

28) Кроме того (указать главнейшую работу, не связанную с исполнением той или иной должности, или, кроме работы по должности, например: специальные поручения, участие в комиссиях, обследованиях и т.п.) – *Работал по продналогу в 1921 и 1922 гг. работал во многих комиссиях и обследованиях по поручениям парторганизаций.*

Підпис

Державний архів Херсонської області. – Ф. П. 723. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 21, 22. Машинопис. Копія.

**ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ УПОВНОВАЖЕНОГО РАДИ
У СПРАВАХ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
ПРИ ХЕРСОНСЬКОМУ ОБЛВИКОНКОМІ ЗАСТУПНИКУ
ГОЛОВИ ХЕРСОНСЬКОГО ОБЛВИКОНКОМУ
ПРО СТАНОВИЩЕ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З ПОЛЬЩІ
У ВЕЛИКООЛЕКСАНДРІВСЬКОМУ РАЙОНІ**

27 червня 1945 р.

...По данным Райисполкома всего на территории района расселено семей переселенцев – 978, из них – 818 семей вступили в колхозы, 160 семей работают в учреждениях, в местной промышленности, на жел. дор. транспорте и т.д. и 125 семей еще не вступили в члены артелей. Расселение произведено в 25 сельсоветах, в населенных пунктах 61 колхоза ...

Все расселены в пустующих домах: /в Высокополье главным образом/ от 1 до 3 семей или совместно с хозяевами-колхозниками, в порядке уплотнения, в отдельных от хозяев комнат. Совместного проживания вместе с хозяевами в одной комнате, мной не обнаружено.

...отводом постоянной усадьбы никто не занимается, в первую очередь земельные органы-землеустроители, у самих переселенцев горячего желания быстрее поселиться тоже нет, ибо подавляющее большинство живет возможностью “авось” нас будут направлять обратно, где жили в западные области Украины. Конкретных мер со стороны местных советов и колхозных органов, чтобы быстрее закрепить их и посодействовать, чтобы начинали обстраиваться, не принимается.

...с этими людьми надо много, настойчиво, кропотливо работать, чтобы они встали в шеренгу честных тружеников колхозных полей, считают, что если с ними раз-два провели собрание, побеседовали, то этого достаточно для того, чтоб их сознание стало социалистическим, а они все стали беспартийными большевиками. Позабывают, что они вчера вышли из капиталистического общества. Отсюда, поспешные, огульные, вредные выводы “из них ничего не выйдет”...

Уполномоченный Совета
по делам православной
церкви при Херсонском
облисполкоме

подпись

А. Салмин

**ВІДОМОСТІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОКРУЖНОЇ
РАДПАРТШКОЛИ II СТУПЕНЯ
ПРО СКЛАД СЛУХАЧІВ**

1926 р.

Всього перейшло через отборочну комісію 104 чол., із яких:

Прийнято – 74	з яких:	Прийнято:	Відмовлено:
Відмовлено – 30	а) із села – 63	а) із села – 53	а) із села – 10
	б) із міста – 41	б) із міста – 21	б) із міста – 20

Склад прийнятих:

<i>По партійності:</i>	<i>По національності:</i>	<i>По соціальному стану:</i>	<i>По зросту:</i>
а) дійсних членів партії – 30	а) українців – 57	а) робітників – 24	а) до 20 р. – 6
б) кандидатів – 27	б) руських – 10	б) селян – 37	б) від 20 до 25 р. – 44
б) членів ЛКСМ'У – 17	в) євреїв – 5	в) батраків – 11	в) від 25 до 30 р. – 17
	г) поляків – 1	г) службовців – 2	г) вище 30 р. – 7
<i>По полу:</i>	д) латишів – 1		
а) чоловіків – 58			
б) жінок – 16			

Зав. школою
Секретар

/підпис/
/підпис/

Державний архів Херсонської області. – Ф. П. – 723. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 10. Машинопис. Копія.

**ІЗ ПОСТАНОВИ БЮРО ХЕРСОНСЬКОГО ОКРУЖНОГО
КОМІТЕТУ КП(б)У
ПРО РОБОТУ З НАСЕЛЕННЯМ, ПРЕДСТАВНИКАМИ РІЗНИХ
НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ**

21 листопада 1927 р.

В отношении отдельных национальностей

....23) **Среди польского населения:**

а) Изучить вопрос национального самоопределения поляков, национально не осознавших себя.

б) Усилить работу по кооперированию польской бедноты.

в) Усилить классовую воспитательную работу среди рабочих поляков

г) Снигиревскому, Чаплинскому и Херсонскому РПК усилить работу среди польской бедноты, уделяя особое внимание вовлечению в КНС.

д) В предстоящую перевыборную кампанию с/советов, ввести в состав Кисилевского с/с партийца, владеющего польским языком – Председателем.

е) Особое внимание уделить антирелигиозной работе среди польского населения.

*Державний архів Херсонської області. – Ф. П. – 723. – Оп. 2. – Спр. 14. – Арк. 77-78.
Машинопис. Копія.*

ИЗ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОТЧЕТА О ПРОВЕДЕНИИ ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ КАМПАНИИ ПО ХЕРСОНСКОМУ ОКРУГУ

1925 г.

...Для того, чтобы иметь ясное представление о степени участия и активности, проявленной той или иной национальностью к перевыборной кампании, приведем цифры, характеризующие вышеупомянутое, по сельсоветам, в коих преобладающим населением являются немцы, евреи, молдаване или поляки.

...с/с с преимущественно польским населением

Наименование сельсоветов	Количество имевших право голоса	Количество принятых участие в выборах	% соотношение	Количество избранных	Из них поляков
Преображенский	1245	146	—	31	13
Кисилевский	1075	351	—	29	12
Цареводарский	1011	259	—	22	3
Итого	3331	756	22,7	82	28

...Что же касается поляков, то их активность, выявленная в перевыборную кампанию, значительно меньше. Необходимо указать, что польское население, указанное в таблице сельсоветов, является смешанным, особенно по Цареводарскому с/совету. Причем некоторая часть польского населения считает коренными жителями Украины — украинцами, чем и объясняется незначительная цифра избранных в Цареводарский с/с поляков.

Предокризберкома

Мольтов

Секретарь

Гольцман

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 2. – Оп. 4. – Спр. 198. – Арк. 31-32. Машинопис. Копія.

Польская
Народная Община
В г. Херсоне
№ 25
июля 22 дня 1921 г.

В Управление
Херсонского
Уисполкома

Коллегия Херсонской Польской Народной Общины, прилагая при сём две нотариальные копии своего устава, просит таковой зарегистрировать в установленном порядке и возвратить Коллегии один экземпляр со своей подписью о регистрации.

Председатель
Секретарь

подпись

подпись

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 1887. – Оп. 2. – Спр. 39. – Арк. 1. Рукопис. Оригінал.

УСТАВ ОБЩЕСТВА

“ПОЛЬСКАЯ НАРОДНАЯ ОБЩИНА В ХЕРСОНЕ”

1. ЦЕЛЬ ОБЩЕСТВА

§1. Возобновившая свою деятельность, на основании VII статьи Мирного договора между Россией и Украиной, с одной стороны и Польшей с другой, подписанного в Риге 18 марта 1921г. и функционирующая с ведома на подлежащих властей г. Херсона с 29 мая 1921г. “Польская Народная Община в Херсоне” признает своей целью, в порядке указанной VII статьи этого договора, свободное развитие культуры, языка и выполнения религиозных обрядов, в пределах внутреннего законодательства.

§2. На основании этого, Общество имеет право, с соблюдением действующих распоряжений Украинского Правительства, открывать ремесленные и учебные заведения, кооперативные объединения при них, библиотеки, читальни, клубы, театры, общежития, столовые и чайные, больницы, амбулатории и т.п. заведения, а также взять в своё ведение все дела касающиеся устройства и жизни своих церковных приходов.

2. СОСТАВ ОБЩЕСТВА

§3. Общество состоит из неограниченного числа лиц обоого пола, всех профессий и вероисповеданий польской национальности и польского происхождения.

§4. Членами Общества могут быть все лица удовлетворяющие условия §3 настоящего устава, за исключением тех, коим участие в обществах законом воспрещено.

§5. Членами Общества, кроме учредителей, становятся все те, кои будут приняты Коллегией Общины, на основании письменной рекомендации не менее 2 его членов.

§6. Каждый член Общества вносит в кассу его членский взнос, устанавливаемый общим Собранием.

Примечание: Не внесшие членских взносов в течение 2-х месяцев, считаются выбывшими из Общества.

Неимущие освобождаются от уплаты членских взносов на основании соответствующего, в каждом отдельном случае, постановления Коллегии.

§7. Член Общества, действия которого нарушают интересы его, может быть исключён из состава Общества временно, до созыва обща-

го собрания по постановлению 2/3 членов Коллегии и окончательно по постановлению Общаго Собрания.

3. СРЕДСТВА ОБЩЕСТВА

§8. Средства Общества состоят:

- а) из членских взносов
- б) доходов от капиталов и имуществ
- в) разного рода пожертвований, отказов
- г) доходов от устраиваемых обществом театральных представлений, литературных чтений, лекций, концертов и т.п. сборов по подписным листам и книжкам и проч.

Примечание: Всем поступающим в Общество суммам и предметам, ведётся точная запись и отчётность в расходовании таковых.

§9. Не подлежащие немедленному расходованию суммы, могут быть отдаваемы, на основании существующих законоположений, для приращения в кооперативные организации или другие учреждения.

4. УПРАВЛЕНИЕ ДЕЛАМИ ОБЩЕСТВА

§10. Управление делами Общества, заведывание ими и ведение их, возлагается на Коллегию Общины, которая для облегчения своей деятельности может подразделяться на разного рода секции, как например: хозяйственная, культурно-просветительская и т.п. в порядке, определяемом постановлением самой Коллегии.

§11. Коллегия состоит из членов Общества в количестве от 15-30 человек, по определению Общаго Собрания и избранию последнего.

§12. Члены Коллегии избирают из своей среды ежегодно председателя, 2-х товарищей председателя, казначея и секретаря. Две последние должности могут быть соединяемы в одном лице. Никакого содержания эти лица не получают.

§13. Собрания в Коллегии и ея постановления считаются действительными при наличии присутствия в первый раз, не менее 1/3 части ея членов и вторично, при наличии не менее 5-ти человек.

§14. Решения Коллегии постановляются большинством голосов, присутствующих в его заседании.

§15. На обязанности Коллегии лежит:

- а) распределение занятий между членами Коллегии
- б) заведывание средствами Общества
- в) сношение с подлежащими учреждениями и лицами от имени Общества
- г) вступление в договоры и обязательства

д) получение разного рода средств в пользу Общества

е) расходование их

ж) и вообще вся деятельность вытекающая из заданий общества
согласна 1 и 2 § настоящего устава.

Примечание: Правомочными представителями Коллегии во всех указанных случаях, без особой доверенности, являются председатель и секретарь Коллегии, или за отсутствием председателя один из товарищей председателя, а за отсутствием секретаря, кто-либо из членов Коллегии.

§16. Во всех заседаниях Коллегии, председательствует председатель, а за отсутствием его или болезнью, один из товарищей председателя. На обязанности секретаря лежит заведывание письмоводством по делам Общества, ведению протоколов заседаний Коллегии и общих собраний и пр. Казначей принимает и хранит все поступающие в Общество денежные средства и производит разного рода выдачи по требованию председателя, основанному на постановлениях Коллегии или Общего Собрания, ведя строгий учёт всем суммам и приобщая к нему требуемые оправдательные документы.

5. ОБЩЕГО СОБРАНИЯ

§17. Общее собрание созывается по мере надобности для решения разного рода неотложных вопросов, выходящих из компетенции Коллегии и во всяком случае, не меньше одного раза в течении месячного срока, по окончании истекшего года. Созыв Общего Собрания делается председателем Коллегии или по личной инициативе, или по требованию хотя-бы 3-х членов Коллегии, или – же 1/10 всех членов Общества, о чём вывешивается соответствующее объявление в помещении Общины.

§18. Общие собрания открываются председателем Коллегии. Председателем Общего Собрания избирается общим собранием каждый раз особое лицо.

В случае, когда рассматриваются отчёты Коллегии, или слушаются жалобы на её действия, председателем собрания избирается лицо, не состоящее членом Коллегии.

§19. Общее Собрание считается состоявшимся в первый раз, при наличии не менее 1/5 числа членов Общества, проживающих в Херсоне, а вторично при наличии всякого числа явившихся членов общины.

§20. Все дела решаются простым большинством голосов – баллотировкой.

§21. В ведение Общаго Собрания входит:

- а) избрания председателя Общего Собрания
- б) избрание членов Коллегии и ревизионной Комиссии
- в) определением размера членских взносов
- г) разрешение вопросов об изменении и дополнении устава
- д) окончательное исключение членов из состава Общества
- е) жалобы на действия Коллегии и ея председателя
- ж) разрешение всех вообще вопросов, предлагаемых Коллегией, ревизионной Комиссией или отдельными членами Общества
- з) рассмотрение и утверждение годового отчёта и сметы

§22. Ревизионная комиссия состоит из 3-х членов Общества избираемых ежегодно, к коим одновременно избирается два кандидата.

§23. Ревизионная Комиссия производит обревизование всех приходных и расходных сумм, оправдательных документов записей в книгах и пр. не меньше одного раза в конце года и даёт своё заключение по поводу составленного ответа.

6. ОБЩИЕ ПРАВИЛА

§24. Общество имеет печати, исключительно со своим наименованием, без присоединения каких-либо гербов, эмблем и значков, одну на польском и одну на украинском и русском языке.

§25. Члены Общества могут получать от Коллегии членские билеты о принадлежности к Обществу, которые не могут служить удостоверением личности.

§26. Общество имеет право вступать во все дозволенные обязательства и сделки и быть субъектом всех прав разрешаемых действующими распоряжениями, а равно защищать на суде, через лиц уполномоченных Коллегией, свои интересы.

7. О ЗАКРЫТИИ ОБЩЕСТВА

§27. Если по какими либо причинами, Общество прекратит свою деятельность, то вопрос о порядке ликвидации его разрешается общим собранием.

Присутствующие в общем собрании члены – учредители общества “Польской Народной Общины в Херсоне” своими подписями удостоверяют, что состоявшимся сего 17 июля 1921г. Общем Собрании, в помещении Общины, настоящий проект устава, после детального с таковым ознакомления, большинством голосов “против одного” принят и утверждён.

ЧЛЕНЫ – УЧРЕДИТЕЛИ:

- 1) С. Каменская; 2) Мища; 3) Пепржицкий; 4) Антон Опальский;
- 5) Иосиф Руцинский; 6) Мазурек; 7) Собочинский; 8) И. Конецкий;
- 9) Садловский; 10) *подп. неразб.*; 11) Фара-Новицкий; 12) Н. Левандовский;
- 13) *подп. неразб.*; 14) Яворский; 15) Секунда; 16) *подп. неразб.*;
- 17) О. Годзвон; 18) Кринская; 19) *подп. неразб.*; 20) Ю. Петорвский;
- 21) *подп. неразб.*; 22) Концевич; 23) Тынкун; 24) *подп. неразб.*;
- 25) *подп. неразб.*; 26) Богусевич; 27) Моразевский; 28) *подп. неразб.*;
- 29) Головач; 30) *подп. неразб.*; 31) Киринский; 32) *подп. неразб.*;
- 33) *подп. неразб.*; 34) Макальский; 35) Роговой; 36) Вакулевич;
- 37) И. Назаревич; 38) Ярский; 39) Осинюк; 40) *подп. неразб.*; 41) Калиновский;
- 42) Л. Шмидт; 43) И.П. Олехнович; 44) Г. Хлопко; 45) О. Витинович;
- 46) П. Морасевич; 47) I. Родзевский; 48) *подп. неразб.*;
- 49) *подп. неразб.*; 50) Стаховская; 51) Ф. Берковский;
- 52) Ю. Мартиняк; 53) *подп. неразб.*; 54) И. Губицкий; 55) О. Губицкий;
- 56) *подп. неразб.*; 57) Е. Рудзинская; 58) *подп. неразб.*; 59) Рудкевич;
- 60) *подп. неразб.*; 61) *подп. неразб.*; 62) Назаркевич; 63) Островская;
- 64) Милевский; 65) Дыбовский; 66) *подп. неразб.*; 67) *подп. неразб.*;
- 68) Костнев; 69) *подп. неразб.*; 70 и 71) *подп. неразб.*; 72) Ходкевич;
- 73) Шатковский; 74) Бронислав Голубь; 75) Т. Оскерков; 76) Юзеф Скурляцкий;
- 77) Клепарда Мих; 78) Костк Даниил; 79) Жепецкий Станислав;
- 80) *подп. неразб.*; 81) *подп. неразб.*; 82) Ростровский;
- 83) Будлевский; 84) *подп. неразб.*; 85) К. Виталли; 86) Конопатский;
- 87) *подп. неразб.*; 88) Будзинский; 89) Невяровский; 90) *подп. неразб.*;
- 91) Грабовский; 92) А. Кучевский.

Председательствующий
Секретарь

Невяровский
К. Витали

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 1887. – Оп. 2. – Спр. 39. – Арк. 2-4. Машинопис. Копія.

Гор. Херсон 1921 года июля 21 дня

Нижеподписавшийся Народный Нотариус гор. Херсона Удостоверяю верность этой копии с подлинником ея представленного в камеру мою Иваном Петровичем Калянским, жив. в гор. Херсоне по реестру № 3480.

	Верно: Народный нотариус	<i>подпись</i>
<i>печатъ</i>	Секретарь	<i>подпись</i>

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 1887. – Оп. 2. – Спр .39. – Арк. 4. Рукопис. Оригінал.

**ІЗ ЗВЕРНЕННЯ НАЧАЛЬНИКА ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
ДО НАСЕЛЕННЯ ГУБЕРНІЇ КАТОЛИЦЬКОГО
ВІРОІСПОВІДАННЯ 1862 р.**

От Начальника
Херсонской губернии

Возмутительная польская пропаганда в последнее время старалась проникнуть в Херсонскую губернию и искала приюта в небольшом кружке здешних католиков: помещиков, духовных, медиков, чиновников, управителей и [неразб.] Я знаю, что некоторые из них увлекались несбыточными надеждами, откровенно выражали мысли, проникнутые неблагонадёжностью не только в домашнем кругу, но и публично.

...Сочувствие пропаганде в Ананьевском уезде вышло гораздо дальше и выразилось сначала в сборе пожертвований, в чём заподозрены некоторые лица, сбиравшие деньги будто-бы для органа; в отыскании у одного помещика возмутительных Польских стихов, а потом, в сборе 50 человек польских [неразб.] нигде не учившимся недорослем, взявшимся быть полководцем, одно общественное положение которого отлично уясняет весь юмористический характер пятидесятидушной толпы.

...Примеры эти убеждают достаточно проживающих в губернии поляков на сколько опасно им заявлять порывы лжепатриотического чувства. Достаточно доказано, что раздражение, порождённое ненавистным народом польским бунтом, побуждает нередко местных жителей прибегать к сокращённому пути личной разделки, не ожидая распоряджения начальства. Поэтому, по долгу моей обязанности призываю Поляков вверенной управлению моему губернии, для собственной же их безопасности, снять с себя пятно подозрения и заслуженного упрека – скромностью, и послушанию закону.

Возпроизвести на территории Херсонской губернии что-нибудь похожее демонстрациям в Польше – есть праздная мечта, напоминающая басню о волке и лягушке. Здешний край слишком обеспечен верноподданическим чувствам и друзья мятежа услышат тут не гул рукоплесканий, а общую насмешку да карательный приговор, начертываемый рукою правосудия...

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 254. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 12-13. Рукопис. Оригінал.

**ВІДОМІСТЬ ПРО НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД
НАСЕЛЕННЯ ХЕРСОНСЬКОГО
ОКРУГУ ЗА ПЕРЕПИСОМ
1926 р.**

Наименование населённого пункта и района	Украинцы	Русские	Евреи	Немцы	Поляки	Другие	Всего
Алешковский р-н (без Алешек)	32512	2778	82	27	28	69	35502
Бериславский р-н (без Берислава)	16153	567	2697	2417	17	905	22756
Березниговатый р-н	32242	1755	3700	114	10	491	36878
Б. Александровский р-н	31039	268	337	108	10	116	31878
Высокопольский р-н	4358	491	200	9516	13	36	14614
Горностаевский р-н	29668	1837	109	2109	50	147	33920
Голопристанский р-н (без Гопри)	42975	2576	72	93	22	197	45935
Каховський р-н (без Каховки)	32784	10836	485	1043	120	337	45605
Качкаровский р-н	43032	928	772	218	27	343	45605
Скадовский р-н (без Скадовска)	24293	4771	165	7	17	466	29719
Чаплынский р-н (без Хорлы)	43704	4552	275	34	1696	182	50443
Снигиревский р-н	23182	4524	7674	675	1366	483	37901
Херсонський р-н	42330	2385	101	26	490	325	45657
Калининдорфський р-н	1704	199	9018	290	6	13	11300
Херсон	21124	21147	14837	259	502	932	58801
Каховка	2607	2238	2441	94	31	79	7490
Берислав	5276	1747	395	43	12	56	7529
Скадовск	2674	964	172	9	12	66	3897
Алешки	3154	1091	586	8	30	83	4952
Гопри	5190	138	291	17	11	57	5709
Порт-Хорлы	721	482	118	8	10	16	1350
Всего по округу	77,4% 439419	11,9% 64652	6,5% 35509	2,7% 16820	0,7% 4474	0,8% 5386	100% 565865

Всего говорят на украинском языке	389053	26438	26876	16507	1563	5428
	88,5%	95,5%	75,8%	99%	34,8%	100%

Примечание: Сведения по Калининдорфскому району неточны, т.к. он организован после переписи 1926 г.

Примечание: Упомянутые в рубрике “другие” представляют собою следующие национальности: белорусов – 1489, чехов – 184, сербов – 20, болгар – 95, латышей – 152, литовцев – 57, шведов – 820, французов – 139, молдован – 451, греков – 197, караимов – 128, эстонцев – 46, татар – 136, цыган – 406, армян – 202.

Державний архів Херсонської області.– Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1432. – Арк. 6. Машинопис. Копія.

ДО ВУЦВК'У /Ц.К. НАЦМЕН/

При цьому надсилаються протоколи засідання комісії нацмену при Херсонському Округвику від 1. X. ц.р. під Ч. I і від 13. X. під Ч. 2 і план робіт на квартал жовтень-грудень 1925 року.

Заступник голови

Комісії нацмен

підпис

Секретар

підпис

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1401. – Арк. 58. Машинопис. Копія.

**З ПЛАНУ РОБОТИ
КОМІСІЇ НАЦМЕН ПРИ
ОКРИСПОЛКОМУ НА КВАРТАЛ
ЖОВТЕНЬ – ГРУДЕНЬ 1925 року**

...VII. ПО ПОЛЬСКОЙ ЛИНИИ

1. Подыскать Секретаря польского Сельсовета в Кисилёвке. Провести предвыборную работу по организации польского с/с в Кисилёвке.

2. Усилить работу Сельсоветов с польским населением под углом зрения обслуживания такового, для чего оживить работу секций и преимущественно культурных, каковые до сих пор слабо или совсем не работают.

3. Проводить работу по вовлечению поляков в смешанных сёлах в КНС и общественные организации, в каковые поляки до сего времени слабо втянуты.

4. Провести совещание сельактива с участием советских, партийных, культурных, кооперативных и др. работников в двух пунктах.

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1401. – Арк. 61. Машинопис. Копія.

**З ПРОТОКОЛУ № 1 Ч. I
ЗАСІДАННЯ КОМІСІЇ НАЦМЕНУ ОКРУЖВИКУ
ВІД 1. X. 1925 року**

Присутні були: тт. Власів, Аронов, Хазацький, Бергнер, Кісельгоф, Вейнер, Тарновський та Страшун

Слухали: Про наслідки поширення культосвітньої мережи нацменшостей (Кісельгоф)

Ухвалили: ...г) Прохати інспектуру Наросвіти залишити існування польської школи в м. Херсоні при умові, коли там буде не менше 25 учнів. Коли цій кількості учнів не буде, то залишити польський гурток при одній з українських або російських шкіл.

д) Політосвітні установи, які взяті на місцевий бюджет, розподілити: 5 установ єврейських, 4 німецьких та 1 польська.

Голова Комісії

Секретар

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1401. – Арк. 59. Машинопис. Копія.

**З ПРОТОКОЛУ Ч. II
ЗАСІДАННЯ КОМІСІЇ НАЦМЕНУ
ПРИ ХЕРСОНСЬКОМУ ОКРУЖВИКУ
ВІД 13. X. 1925 року**

Присутні були: тт. Власів, Шумовський, Аронів, Бергнер, Гіпселіс, Каплун, Хазацький, Кісельгоф

Слухали: 5. О Польському клубові у місті Херсоні

Ухвалили: З поглядів політичних та розвитку політосвітної праці на польській мові, лічити необхідним існування окремого польського робітничого клубу, а для того поставити питання перед Президією Окрику про відпущення з місцевого бюджету коштів на утримання штатного клубного робітника та клубову працю, яка за відсутністю коштів вовсім заглохла, а клуб являється єдиною поліосвітустановою у Херсоні на польській мові.

Голова Комісії

Секретар

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1401. – Арк. 60. Машинопис. Копія.

**СПИСОК НАЦІОНАЛЬНИХ ШКІЛ ПОЛІТУСТАНОВ
ХЕРСОНСЬКОЇ ОКРУГИ НА 1927/28 РІК**

Назва районів	Назва населеного пункту	Кільк. основних груп	Кільк. учителів	Кільк. учнів	Хат-читален	Клубів	Клубів	С/Б	Ліктунктів	Якої національної уста- нови
Херсонський	Царево-Дар	3	1	22	–	–	–	–	–	польської
Чаплинський	Преобра- женка	4	2	65	–	–	–	–	–	польської
Снігірівський	Кісілівка	5	–	213	–	–	–	–	–	польської

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1438. – Арк. 48-49. Машинопис. Копія.

**ІЗ ПРОТОКОЛУ
НАРАДИ АКТИВУ ПОЛЬСЬКИХ РОБІТНИКІВ
ЧАПЛІНСЬКОГО РАЙОНУ У с. ПРЕОБРАЖЕНКА,
ЯКА БУЛА 15 БЕРЕЗНЯ 1925 РОКУ**

Совещание назначенное на 13-ое марта не состоялось, в ввиду неприбытия актива.

Присутствуют: представители с. Преображенка, Ново-Киевки и Григорьевки и 100 местных крестьян

Президиум избран в следующем составе: тт. Ванич, Кордовский, Кособуцкий

Повестка дня:

1. Об экономическом и политическом состоянии Польши.
2. Отчёт о работе комиссии нацмена при Окрисполкоме и ОкрОНО.
3. Ближайшие задачи совстроительства на селе.
4. Доклады с места.

Слушали: Приветствие зав. Польсекции Губкома тов. Крапивницкого, призывавшего к поднятию политпросветработы среди польского населения на родном языке, а также в политической и общественной жизни села.

Слушали: Доклад тов. Крапивницкого об экономическом и политическом состоянии Польши...

Постановили: Заслушав доклад о положении в Польше Совещание с радостью констатирует, что буржуазное польское правительство во всех отношениях теряет свою мощь, сознательность трудящихся масс Польши возрастает с каждым днём и приближается момент гибели господства польской шляхты.

Мы, участники Польского совещания села Преображенки, имеющие полное право развития своей культуры и хозяйства при Советской власти, мы, не знающие никаких насилий со стороны правительства, ни национального угнетения, желаем Вам, дорогие братья Польши, как можно скорейшего освобождения из под ига панского ярма. Мы готовы всегда прийти Вам в помощь и отомстить за Ваши мучения.

Да здравствует революция в Польше.

Да здравствует компартия Польши.

Смерть угнетателям и эксплуататорам трудящихся масс Польши.

Слушали: Отчёт тов. Шутовского о работе комиссии нацмена при Окрисполкоме и ОкрОНО, в котором отмечено, что проведённой статистикой установлено, что поляков в Херсонском округе компактными группами имеется 8240 и по одному и несколько семейств в округе насчитывается до 400 человек. В сёлах с большинством населения нацмен будут организованы национальные сельсоветы, каковой будет в с. Киселёвка Снегиревского района. Комиссия при ОкрОНО руководит политпросветработой и в этом году открыто три новых польских школы и много новых политпросветкружков. Открытие новых польских школ и кружков зависит от желания и ходатайства широких масс трудящихся поляков, так как советская власть даёт возможность и содействие развитию нацмен на родном языке...

В заключительном слове тов. Шутовский настаивал, что все трудности и неорганизованность нужно преодолеть втягивая широкую польскую массу в работу и соблюдая плановость, проводить её систематически для поднятия политпросветуровня, а также хозяйства, как среди польского так и украинского населения села...

Постановили: Совещание польского актива и полякив села Преображенки, заслушав доклад тов. Шутовского приветствует постановления 12-го съезда партии о работе среди нацмен и считает взятую Соввластью линию совершенно правильной...

Председатель Совещания
Секретарь Совещания

С подлинным верно: Зав. Польсекцией *подпись* Шутовский

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1409. – Арк. 46-51. Машинопис. Копія.

**ІЗ ЛИСТА ЦК НМ ДО ХЕРСОНСЬКОГО ОБОМ
ТА УПОВНОВАЖЕНИХ 25.03.1927 р.**

До польської газети “Серп” надходять кореспонденції, особливо з Поділля, зі скаргами на неправильності, що їх було допущено під час загального перепису людності (віднесення поляків до українців).

Також відомости одержани робітниками, які виїзжали на місця для участі в переведенні виборів.

За відомостями газети “Дер Емес” деякі неправильності було допущено також щодо визначення мови.

З метою доведення до відому Президії ВУЦВК’У за для виправлення всіх хиб перепису в справі визначення національності та рідної мови, ЦКНМ пропонує Вам, не переводячи окремої кампанії, зібрати факти таких неправильностей під час перепису та надіслати їх до ЦКНМ.

Одночасно, ЦКНМ пропонує Вам взяти участь в переведенні місцевими ОкрСтатБюро обслідування випадків таких неправильностей.

Заст. Голови ЦКНМ	<i>підпис</i>	Саулевич
Секретар	<i>підпис</i>	Піотрович

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1438. – Арк. 30. Машинопис. Копія.

**ІЗ ЛИСТА ХЕРСОНСЬКОЇ ОКРКОМІСІЇ НАЦМЕН
КИСЕЛІВСЬКІЙ ТА ЦАРЕВОДАРСЬКІЙ СІЛЬРАДАМ
29.10.1926 р.**

Препровождая при сѣм условия приема в польский Педтехникум им. Феликса Кона в г. Киеве и программу для приѣма на подготовительный курс – Окрккомиссия нацмен просит о вышеуказанном поставить в известность польское население.

В текущем году приѣм уже закончен, но желающие могут подготовиться для поступления в будущем году.

Зампредкомиссии
нацмен

Аронов

Деловод

подпись

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 2. – Оп. 1. – Спр. 1431. – Арк. 82. Машинопис. Копія.

**ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ХЕРСОНСЬКОГО
ОКРІНСПЕКТОРА НАРОСВІТИ**

До Президії Окрвиконкому
Окрінспектора Наросвіти
Хміля Д.М.

Докладна записка

Велика увага, яка звертається зараз на питання про культ праці серед нацменшостей (поляків, євреїв та німців), вимагає існування при Окрінспектурі людини, компетентної в національних питаннях, яка в той же час знала б національну фізіономію і духовні потреби кожного з зазначених народів – потрібно існування окремого інспектора, який, задовольняючи всім цим вимогам, правильно виконував би той курс, який взяла в цих питаннях Радянська влада.

Тому прохаю Вашого дозволу та санкції на введення у штати Інспектури одного інспектора нацменшостей...

Окрінспектор

Наросвіти

4 грудня 1923 р.

підпис

Державний архів Херсонської області. – Ф. Р. 414. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 70. Машинопис. Копія.

Приказ № 20 46

Днепровского Уездного Исполнительного Комитета

гор. Алешки.

3 февраля 1922.

§ 1.

Предлагается всем гражданам Полякам и Итальянцам по прохождению проживающим на территории Днепровского уезда явиться в гор. Алешки в Отдел Управления при Уисполкоме, (Иностранный стол), для прохождения регистрации.

§ 2.

Регистрация подлежат лица обоего пола, независимо от рода занятий, места службы и занимаемой должности.

§ 3.

Всем вышеуказанным лицам явиться:

- а) Проживающим в г. Алешках с 5 по 10 февраля
- б) ~~Лицам~~ проживающим в Днепровском уезде, явиться не позднее 20 февраля с.г.

§ 4.

Лица не явившиеся на регистрацию в указанный срок без уважительной причины, будут привлечены к строгой ответственности.

§ 5.

Всем предприятиям, учреждениям, кварткомам проследить за своевременным исполнением сего.

§ 6.

В уезде проследить за исполнением сего возлагается на Председателей волостных и сельских исполкомов.

Председатель Уездн. Исполн. Комитета **Логвинов.**

Зав. Отделом Управления **Степневский.**

Секретарь Уика **Андреев.**

Р. Ц. Уик. Дн. Уисполком. 2022-10-10

Ц.К. НАЦ.Д.М.Е.Н.-

На № 44/2660. 32

Окружная Комиссия Нацмен настоящим сообщает что:

- а/ смешанных С/с - польских в Херсонском районе - Царево-Дар, в Чаплинском районе - Преображенка, Павловка, Н. Киевка, Григорьевка, Белоцерковка и еврейск. - Каховка, Каховского района.
- б/ Смешанный Чоселковый Совет организованный в 1925/26 г. согласно постановления Окрисполкома.
- в/ На украинском языке,
- г/ Особых Комиссий, обслуживающих Нацмен при смешанных С/с - нет.
- д/ Постановления С/с на нац. языках не печатаются.
- е/ Доклады и выступления членов и не членов смешанных Нац.С/с не бывает, исключая случаи, когда делаются доклады работниками Нацмен, в порядке обслуживания населения Нацмен.
- ж/ Деловодство ведется исключительно на украинском языке.
- з/ Национальный состав работников смешанных С/с - таков:

Наименование С/с	Всего членов С/с.	В том числе нац. национальн.
ПОЛЬСКИЕ:		
Григорьевка	24	10
Преображенка	32	8
Павловка	22	2
Белоцерковка	-	-
Н. Киевка	34	4
Царево-Дар	21	7
ЕВРЕЙСКИЕ:		
Каховка	точных сведений не имеется.	

1/ Украинское население недружелюбно относится к польск. культурнопросветучреждениям, причиной чего является, разг. "говорчики" членом С/с советов и вообще сотрудников, что средства затрачиваемые на польские школы и политпросвет учреждения могли бы быть использованы украинцами /Царево-Дар, Преображенка/.

ЗАМ. ПРЕДСЕД. КОМИССИИ НАЦМЕН

/Догов.

6. 384
1976
16/11/1927

до Херсонського ОВР

ВІТЯГ із Протоколу № 26/327

Засідання Малої Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету
м. Марків, з 1-го Грудня 1927 р.

39
0114/15721

Слухали:

13. Доповідь про наслідки огляду роботи польських сільрад /Вн. ЦИНащен/.

/Доп. - т. САУЛЕВИЧ/.

ХЕРСОНСЬКИЙ округ
ОДЕРЖНАТО
15.11.1927
Голова

Постановили:

13. Доповідь т. САУЛЕВИЧА прийняти до відома. Зазначити, що за останні роки в роботі польських рад є значні досягнення.

Зокрема, відзначити зростання господарств бідняцьких та середняцьких шарів польського селянства, поширення радянської суспільности, підвищення культурного рівня польського населення, відсутність антигоми на національному ґрунті і - загальне покращення роботи рад та їх комісії.

Доручити ЦИМ та Оргінстрому БУЦК'у розробити конкретні пропозиції по доповіді тов. САУЛЕВИЧА, які подати на затвердження Секретаріату БУЦК'у.

Прийняти до відома також список польських сільрад, роботу яких Окрайкомкомі відзначили за найбільші досягнення в окремих галузях радянського, господарського і культурного будівництва, при наявності розвитку громадських організацій:

1. Кісільська,	Синьківського р-ну,	Херсонської округи,
2. Тарганівська,	Таврійського	Винницької
3. Острівська,	Дунаєвського	" Кам'янської "
4. Майдано-Винковецька,	Затонського	" "
5. Коєрківська,	Брусилівського	" Київської "
6. Трищівська,	Литвинівського	" Шелетівської "
7. Селецька,	Синьківського	" "
8. Городнявська,	Судальківського	" "
9. Слобідко-Красилівська,	Красилівської	" "
10. В'янгівська,	Маршківського	" Волинської "
11. Федорівська,	Новгород-Болотинського	" "
12. Рибівська,	Крутиківського	" Бердичівської "
13. Астаховська,	Махнівського	" "
14. Лісово-Слободська,	Львівського	" "
15. Осичівська,	Махнівського	" "
16. Осичівська,	Бердичівського	" "
17. Волговецька,	Войтовецького	" Проскурівської "
18. Зеленецька,	"	" "
19. Киховецька,	Волочиського	" "
20. Ново-Бубнівська,	Войтовецького	" "
21. Зольненська,	Олівського	" Коростенської "
22. Будко-Собачинська,	"	" "

Прийняти до відома постанову Секретаріату Президії БУЦК'у про видання 11-ти виїзних груп кращим польським радям, додатково до виїзних груп, призначених окремими окрайкомками. Комісію по огляду роботи польських сільрад - ліквідувати.

ГОЛОВА Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету - /ПЕТРОВСЬКИЙ/

СЕКРЕТАР Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету - /А. БУЦЕНКО/

За оригіналом:

Зав. Протокольною Частини - /НЕЩЕРБІН/

ом-40пр.

21

Д О В У Ц В К " у .

/Центральна Комісія національних меншостей/.

На ч.29272.

Окривкомком удруге надсилає при цьому витяга з протоколу засідання Президії відносно обсліду Кісільовської сільради. Першого витягу було надіслано 29/XI-під інд. 011427091 на ім'я ВУЦК"у.

011427091
13/XI - 21

СЕКРЕТАР ОКРИВКОМКОМУ
ЗАВЗАГПІДВИДІЛІУ

/ ДАНЧЕВ /
/ГОЛЫЦІАН/

В И Т Я Г в протоколу № 21/33 засідання Президії Херсонського Окривкомкому з 21-го вересня 1927 року.-

СЛУХАЛИ: \$3. Доповідь про наслідок обслідування Кісільовської сільради. /т.Шутовський/.

ПОСТАНОВИЛИ: \$3.1. Відмітити в роботі Кісільовської польської сільради, Смірнівського району такі досягнення:

- а/плановість у роботі сільради і повне виконання некресленого плану;
- б/активність членів сільрад, участь яких у засіданнях визначається 75% за винятком 3-х членів, що працюють у районі й окрузі/;
- в/досягнення в плановості роботи комісії сільради і активність членів комісії, участь яких в засіданнях комісії досягла 100%;
- г/керівництво і самоорєднаня участь у роботі громадських і кооперативних організацій села, особливо в галузі переведення кампанії зняття цін;
- д/переведення землеустрою та введення правильного 6-ти пільного сінозміну, а також частковий перехід на машинну обробку землі/5 тракторних товариств і 1 сільгоспартіль/;
- е/участь у кампаніях збору коштів на екскадриллю "Розсія" і танк ім. Держинського;
- ж/активна участь ревізійних комісій в загальній роботі сільради. 2. Поряд із цим, відмітити такі хиби:
 - а/недостатнє втягнення виборців до участі в засіданнях сільради /пересічно 16 чоловіка на кожному/ та комісії, що з'аслуговує відсутність помішкання;
 - б/недостатня увага сільради до стягнення сільгосподатку цього року та наслідки минулих років;
 - в/слаба участь сільради в популяризації державних позик і прирєднення коштів населення до ощадки;
 - г/дорушення нормального ходу занять у школі підчас весняних польових робіт через слабе відвідування таких учнями;
 - д/слаба політосвітробота через відсутність помішкання для масових вібрань;
 - е/слаба постановка роботи КНС;
 - ж/відсутність налімового фонду в ОТВ.
- Задля зрушення зазначених хиб сільради в дальнійшій роботі необхідно перевести ваке:
 - а/вжити заходів до втягнення більшої кількості виборців до роботи сільради, практикуючи своєчасне оповіщення виборців про день і порядок денний засідань;
 - б/звернути увагу на необхідність громадського будинку до 10-ої роковини жовтневої революції;
 - в/вжити заходів до своєчасного виконання сільгосподатку, стягнення налімовики, популяризації державних позик і розширення ощадної справи шляхом прирєднення коштів селянства до ощадних кас;
 - г/вжити всіх заходів що до несприпущення відриву учнів від занять у школі підчас польових робіт, керуючи відповідною обов'язковою постановою Окривкомкому;
 - д/посилити увагу до роботи громадських організацій, особливо КНС.

До справ
21-1-27

сч # 99 1

ЦЕНТРАЛЬНЕ ВИДАВНИЦТВО НАРОДІВ С.Р.С.Р.
ПРИ ПРЕЗІДІ Ц.В.К. С.Р.С.Р.

„ЦЕНТРВИДА“

ВСЕУКРАЇНСЬКА ФІЛІЯ ПРИ ПРЕЗІДІИ ВУЦВК'у.

Телефон № 13-95

№.621.

Харків листопада 3 дня 1926 р.

вул. Вілик, Авантаж, № 18

До Бюро Польского przy Oкр. Wydz. Osw. Lud.

Cherson
.....

Na zasadzie rozporządzenia Rady Mniejsz. Narod. Lud. Kom. Oswiaty wysyłamy nam literaturę w języku polskim zgodnie z załączoną przy niniejszym listku №. 1211.

Jak wnioskować możecie, za krótki okres naszej działalności na Ukrainie niejednokrotnie otrzymywaliśmy już od nas rozmaite literaturę w języku polskim, a również w najbliższych dniach wysłamy nam wszelką literaturę, w tej liczbie zaś elementarza dla punktów likwidacji niepiśmienności.

Zastanawiamy się interesuje nas bardzo jakim sposobem przesyłacie literaturę do szkół, na wies i t.d. Otoż zechciejcie łaskawie zakomunikować nam, czy szkoły w Okręgu posiadają dostateczną ilość podręczników, o ile zaś od czasu nie brak takich, to wskazać namowicie jakich, abyśmy mogli kierować się wskazówkami przy opracowywaniu naszego planu wydawniczego. Już zawsze możemy upewnić nas, iż co do tego, to na przyszły rok szkolny wydamy wszystkie niezbędne podręczniki szkolne w języku polskim.

Wówczas zechciejcie nam zawiadomic, w jakiej ilości moglibyście nabyć u nas globusy z napisami w języku polskim (cena globusa - rub. 7), mapy geograficzne i t.p. pomoce naukowe również z napisami polskimi, zgodnie z załączonym przy niniejszym katalogiem.

Zwracamy też naszą uwagę na to, iż są w przygotowaniu kajety uczniowskie z polskimi napisami - cena 1000 kajetów rub. 20 z przesyłką lub rub. 19 franco Cherkow.

Jednocześnie wysyłamy nam także katalogi №. 1 i 2, które zawierają wszelkie najnowsze nowości.

Na zakończenie zastanawiamy się czyżby nieprośbą naszięję, że w osobie Polskich Inspektorów Okr. WOL znaleźliście tych, przy których współdziałanie uda nam się w zupełności zaspokoić zapotrzebowanie szkół, w oświaty i wszystkich instytucji polityczno- i kulturalno-oświatowych na literaturę w języku polskim.

W oczekiwaniu naszej przychylniej odpowiedzi
poddawania towarzyskie pozycje

Zast. Kierownika Bezchr. Centr. Wydawnictwa
Ludow ZSRR

акратар Едгоров

Адреса для доставки «Центрвида» Харківський Центр Освіт. Народ. М. П. (Шкільна Рада) вулиця Вілик, Авантаж, № 18.

ДОКУМЕНТИ
З ФОНДІВ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ

ОТЧЁТ

О РАБОТЕ ПОЛЬБЮРО НИКОЛАЕВСКОГО ОКРУЖНОГО
ПАРТИЙНОГО КОМИТЕТА КП/б/У

за период с 15/V – 1925 г. по 1/I – 1926 г.

Из имеющихся в делах материалов видно, что работа польбюро начинается с 15 мая 1925 г. По 1 января состоялось 8 заседаний, на которых разбиралось 28 вопросов, главным образом организационных, по работе среди поляков. Летом 1925 г. состоялась городская беспартийная конференция польских рабочих, на которой было 56 делегатов.

ОБЩЕЕ КОЛИЧЕСТВО ПАРТИЙНЫХ И БЕСПАРТИЙНЫХ
ПОЛЯКОВ ПО ОКРУГУ

По статистическим данным в городе Николаеве имеется 1800 поляков, по округу 760, а всего 2560. Наибольшее скопление поляков – на заводах А. Марти, и стекольном, а также в Вознесенском и Привольнянском районах. Коммунистов поляков и кандидатов имеется 100 человек, комсомольцев – 72. В указанное выше количество включены и те поляки, которые слабо знают или же вовсе не знают польского языка, но считают себя поляками по происхождению, а в некоторых случаях – по религиозно-католическим признакам.

МАССОВАЯ ПАРТИЙНАЯ СОВЕТСКАЯ РАБОТА

За отчётный период польбюро провело 5 общих собраний поляков на стекольном заводе, 5 в клубе нацмена. Были прочитаны доклады по ликбезу, о положении в Польше, об участии поляков в советском строительстве, о санитарной гигиене и об октябрьской революции. Состоялось 4 общих собрания коммунистов-поляков: 2 на заводе А. Марти и 2 в клубе нацменов. Обсуждались вопросы главным образом организационные, был прочитан доклад о положении в Польше и о работе Польбюро. Партийные собрания посещаются партийцами в количестве 10-23 чел. Кроме того состоялось 3 собрания родителей учащихся польской школы, на которых были прочитаны доклады о декабристах, о гигиене детей и о культпросвет работе, а также о её значении. Всего проведено 17 собраний, на которых присутствовало около 1275 чел.

(мужчин – 60%, женщин – 32% и молодёжи – 8%). Даны директивы и указания 15 комячейкам города Николаева о проведении на открытых собраниях комячеек докладов о 40-летию партии “пролетаріат”.

ПОЛЬУПОЛНОМОЧЕННЫЕ

Польбюро выделены 2 польуполномоченных на стекольном и судостроительном заводе, которые являются живой связью с партийными и беспартийными рабочими завода. Польуполномоченные помогают в созыве собраний, вербуют подписчиков польских газет, всячески содействуют в работе польбюро. В ближайшее время Польбюро поставило себе задачей выделить польуполномоченных по отдельным цехам завода А. Марти, а также Вознесенском и Привольнянском районах, где имеется большое количество поляков. Польуполномоченные должны составлять актив, через который можно было бы вести агит.-проп. и полит.-воспитательную работу среди остальных партийных и беспартийных поляков. Организовать такой актив на заводе А. Марти не удалось по причине недостаточного отношения к польской работе со стороны некоторых товарищей из бюро общезаводской ячейки.

РАБОТА СРЕДИ МОЛОДЁЖИ

Польбюро был выделен комсомолец Т. Катович для работы среди польской молодёжи. Отношение Т. Катовича к этой работе пассивное. В декабре было собрано общее собрание комсомольцев-поляков города Николаева, явилось 2 комсомольца, собрание не состоялось. Через коллегію нацмена даны директивы ЛКСМ об организации Польбюро при окружке ЛКСМ'У и о вторичном созыве общего собрания.

Всё-таки польбюро организовало из беспартийной польской молодёжи при клубе нацменов вечернюю школу, которую посещают учащиеся высших групп общих школ. В школу записалось 17 чел. Изучая польский язык и историю рев. движения в Польше. Занятия происходят три раза в неделю по 2 часа, причём один вечер отводится для изучения пьес и декламации, которые ставятся в клубе силами этой молодёжи.

ШКОЛЬНАЯ РАБОТА В ГОРОДЕ И НА СЕЛЕ

В Николаевской польской школе имеется 5 групп, 85 учащихся, работает 5 преподавателей. В общем работа в этой школе поставлена удовлетворительно. Издаётся ежемесячно стенная газета. В школе имеется 3 пионера. Работа по организации пионеротряда находится в стадии организации. В ноябре 1925 г. организована новая польская

школа в посёлке Щербани, Вознесенского района. Руководительницей назначена гр. Секлюцкая. В обеих школах ощущается большая нужда в польских учебниках. В сельской школе, где произведено обследование, вовсе отсутствуют советские учебники и учебные пособия. Имеются учебники с шовенистическо-патриотическим содержанием и фотографиями королей. Польбюро поставлен вопрос в ИНО о необходимости снабжения школ советскими учебниками, равно о замене учителя. Две учительницы николаевской школы принимают активное участие во внешкольной и клубной работе. Силами учащихся было устроено 4 детских вечера, ставились спектакли при участии детей и родителей.

ВЕЧЕРНИЕ СОВЕТСКИЕ ПАРТИЙНЫЕ ШКОЛЫ

Кроме вечерней школы молодёжи Польбюро в октябре организовало две школы политграмоты I степени – при клубе и стекольном заводе. Записалось 40 человек. Посещаемость – 70%. Школы работают один раз в неделю по два часа на польском языке, но слушатели пользуются русскими учебниками. Кроме того при клубе работает три раза в неделю польский ликбез, насчитывающий 15 слушателей.

РАБОТА СРЕДИ ЖЕНЩИН

Специально среди женщин ни Польбюро, ни женотдел работы не ведут. В вечерних школах, в школе молодёжи и ликбезе имеется 30% женщин и девушек.

КЛУБНАЯ РАБОТА

Всего имеется 65 членов клуба, в библиотеке 55 абонентов, организована одна библиотечка-передвижка на стекольном заводе. При клубе практически существует четыре кружка: декламации, любителей клуба, один драмкружок взрослых и один – молодёжи. За отчётное время силами драмкружков было устроено 14 спектаклей из коих три антирелигиозного характера. Общее собрание постоянно созывается при клубе. Из средств клуба для библиотеки выписана политлитература на сумму 30 рублей. Клубной работы развернуть нельзя из-за отсутствия помещения.

ПРЕССА

Последние месяцы замечается постепенное увеличение подписчиков польских газет: “Млот”, “Серп”, “Голос молодёжи”. По приблизительным подсчётам выписывается 9 экз. “Млота”, 50 экз. газеты “Серп” и 10 экз. “Голос молодёжи”. Распространено на селе среди поляков 200 экз. старых польских газет и русских журналов.

О ВЕРБОВКЕ КАНДИДАТОВ В ПОЛЬСКИЕ ВУЗЫ

Польбюро проводит работу по подбору кандидатов в польские партийные советские учебные заведения. С этой целью организована вечерняя школа по подготовке молодежи. Школа работает три раза в неделю по два часа. Записавшихся 17 человек.

НАСТРОЕНИЕ ПОЛЯКОВ В ГОРОДЕ И НА СЕЛЕ

Среди крестьян имеется большая тяга к знаниям польского языка. Их отношение к советской власти положительное, что объясняется понижением сельхоз налога. Среди рабочих в городе имеется некоторое количество т.н. “бузотёров”, которые без основания проявляют в повседневной жизни своё недовольство к мероприятиям советской власти. Среди некоторых отдельных поляков заметны веяния духа п.п.с. Надо отметить, что последние принимают участие в клубной работе, в польском драмкружке, равно польской партийной школе, регулярно выписывает польскую газету “Серп”, а для своих детей – “Голос молодёжи”. Некоторые из поляков настроены антисемитски. Польбюро на общих собраниях, а также в процессе работы школ постоянно указывают на необоснованность таких настроений.

ТРУДНОСТИ В РАБОТЕ ПОЛЬБЮРО

Отсутствие достаточного количества агит.-проп. литературы, а также учебников на польском языке является тормозом в нашей работе. Другой причиной является то, что актив беспартийных поляков при наличии надлежаще оборудованных общих клубов, а также будучи членами профсоюзов несут равные выборные и невыборные обязанности и имеют нагрузки по советской, общественной и профессиональной линиям. Физически же не могут работать одновременно на двух фронтах и многие предпочитают посещать общие клубы, общие собрания и более соответствующие общие клубы. Кроме того актив коммунистов-поляков занимая ответственные должности и будучи перегруженными общей работой не может оказывать должного содействия в работе Польбюро. Отсюда вывод, что почти вся работа целиком ложится на одного-двух членов Польбюро. Создание партийного и беспартийного актива, через который можно было бы расширять работу Польбюро возможно лишь при условии разгрузки некоторых товарищей частично или полностью от общих нагрузок по разным линиям, что на практике является весьма трудным и идущим в ущерб общей работе.

Несмотря на целый ряд трудностей, Польбюро старается вовлекать в свою работу всё более и более широкие круги польских рабочих.

В последнее время Польбюро завязало связь с воинскими частями, в рядах которых в 44 полку Сив. Дивизии имеется 57 поляков-красноармейцев.

ЗАВ. ПОЛЬБЮРО

/РЖЕПИНСКИЙ/

Утверждаю

ЗАВ. АПО

/ПЕТРОВСКИЙ/

Державний архів Миколаївської області. – ФП-1. – Оп. 1. – Спр. 226. – Арк. 7-9.

ПРОТОКОЛ № 12
СОВЕЩАНИЯ ПОЛЬБЮРО НИКОЛАЕВСКОГО О.П.К.,
СОСТОЯВШЕГОСЯ 12 МАРТА 1928 Г.

ПРИСУТСТВОВАЛИ тт. Ржепинский, Гославский, Бедовский, Клочинский, Лозовицкая и Сухецкий

СЛУШАЛИ: п. 1. О работе среди женщин в польском клубе

Тов. Сухецкий информирует, что 24 февраля с.г. при клубе организована школа кройки и шитья. В школу записалось 48 женщин польской и немецкой национальности. Усилиями женщин поставлена пьеса и проведён вечер Восьмого марта. Школа занимается 4 раза в неделю. Специальных часов для политпросветработы не отведено. Два раза проводились читки газет на русском языке. Немецкая секция до последнего времени не выделила женорганизатора по работе среди женщин немецкой национальности.

ПОСТАНОВИЛИ п. 1.

1/ Рекомендовать тов. Лозовицкой выработать план полипросветработы среди женщин школы кройки и шитья, согласовать этот план с женотделом и правлением клуба, а также установить специальные часы для политзанятий.

2/ Просить бюро нацменов выделить в женорганизаторы знающего немецкий язык для проведения культполитпросветработы среди женщин немецкой национальности.

3/ Рекомендовать т. Лозовицкой совместно с фракцией клуба обсудить вопрос по вовлечению женщин в массовую политико-просветительную работу клуба, а также об организации при клубе ячейки Мопра и женуголка.

4/ Перенести на разрешение бюро нацмен вопрос о систематическом нарушении представителями немецкой секции членом Компартии тов. Антоном неправильных взаимоотношений между правлением польского рабочего клуба и немецкой секцией.

СЛУШАЛИ п. 2. Заявление т. Сухецкого об освобождении его от должности завклубом, библиотекой, а также от преподавания обществоведения в летней польской школе по причине отзыва его Наркомпросом для работы в городе Киеве.

ПОСТАНОВИЛИ п. 2.

С заявлением тов. Сухецкого согласиться. Рекомендовать Ржепинскому перед нарообразом ходатайством тов. Сухецкого об освобождении его от работы в польском клубе и школе.

Согласиться с заявлением т. Гославского о назначении для работы в клубе и в школе вместо выбывающего тов. Сухецкого беспартийного учителя польской школы в Очаковском районе т. Швейница В. тов. Ржепинскому провести это назначение через Окрнарообраз.

Зав. Польбюро

/Ржепинский/

Утверждаю:

Зав. Агитпромом

/Дашкевич/

Державний архів Миколаївської області. – ФП-1. – Оп. 1. – Спр. 532. – Арк. 12.

О РАБОТЕ ПОЛЬБЮРО НИКОЛАЕВСКОГО ОПК СРЕДИ ТРУДЯЩИХСЯ ПОЛЯКОВ

По Николаевскому округу имеется 2580 поляков. Около 1700 поляков проживает в городе Николаеве, остальные проживают на селе. Компактной массой полноселе имеетя лишь в трёх посёлках: Щербановском, Иваницком и “Октябре”, Вознесенском, Н.-Одесском и Очаковском районах. В каждом из этих посёлков имеетя от 1 до 180 жителей.

Членов и кандидатов компартии польской национальности по округу 75 человек. Переселение поляков в Николаевский округ происходило 60, 25 и 17 лет тому назад за счёт жителей б. Царской Польши разных губерний, а также из Правобережной Украины.

Городское население, главным образом рабочие и служащие, сельское население – бедняки и середняки.

Долголетнее прибывание поляков на территории Николаевского округа вызвало скрещивание поляков (смешение) постоянно вращающихся среди большинства украинского и русского населения с другими национальностями. В результате такого скрещивания молодёжь зачастую считающая себя поляками по национальности родным языком для себя считают русский или украинский.

Можно утверждать, что две трети общего количества поляков асимилировались, польским языком владеют слабо или же не владеют им вовсе.

До начала 1925/26 бюджетного года в ОПК вовсе не было специального штатного работника по работе среди польского национального меньшинства и эта часть возлагалась в ОПК на отдельных коммунистов поляков в порядке партнагрузки. До этого времени по округу существовала лишь одна четырёхлетняя польская школа соцвса города Николаева. С введением штата зав. Польбюро ОПК работа несколько оживилась. За всё время своего существования Польбюро уделяло внимание главным образом удовлетворению культурно-социальных и политико-просветительных нужд польских трудящихся. С этой целью был создан институт пяти польуполномоченных, которые в таком тесном контакте и под руководством фабрично-заводских и сельских комячеек, а также и всячески Польбюро способствует в работе среди польских партийных и беспартийных масс.

По инициативе, а также под руководством Польбюро ОПК состоялось семь общих собраний коммунистов поляков города Николаева, на которых обсуждались вопросы польработы среди коммунистов и

беспартийных поляков, вопросы о международном положении и положении в Польше.

Организовано при польской школе соцвоса на селе хаты-читальни, четыре пункта ликбеза (один в городе), пять библиотечек, из них три на селе и две под предприятием, школа политграмоты и польский рабочий клуб имени Ю. Мархлевского в городе Николаеве. При клубе находится библиотека из 2500 книг на польском языке. Работа Польбюро заключалась в руководстве и контроле перечисленными учреждениями, вокруг которой проводилась массовая работа.

С января по 1 октября 1927 года среди поляков прочитано пятнадцать докладов, из них шесть антирелигиозных, три о международном положении, два о положении в Польше и четыре по случаю революционных праздников.

Количественный охват польскими учреждениями и кружками.

1/ В трёх сельских школах соцвоса.....	92 учащихся
2/ Николаевская семилетка.....	125 учащихся
3/ Окончило ликбез.....	60 человек
4/ Школы политграмоты.....	16
5/ Две хаты-читальни.....	55
6/ Школа кройки и шитья.....	40
7/ Драмкружок.....	20
8/ Членов в польском клубе.....	130

ИТОГО: 578 человек

9/ Неорганизованного населения переодическими докладами и лекциями обслуживается – 400

ИТОГО: 978 человек

Подписчиков польских газет по округу насчитывается около 80 человек. Малое количество подписчиков отчасти объясняется неумением читать на польском языке.

Отношение трудящихся поляков к соввласти и компартии в общем удовлетворительное.

**ПРОТОКОЛ № 10
СОВЕЩАНИЯ ПОЛЬБЮРО НИКОЛАЕВСКОГО
ОКРПАРТКОМА
ОТ 11/IX/1927 ГОДА**

ПРИСУТСТВОВАЛИ тт. Ржепинский, Гославский, Бедовский, Кроль и Зембаковская

1. СЛУШАЛИ

О работе польского рабочего клуба.

Зачитывается письменный доклад завклубом т. Зембаковской.

Из доклада видно, что клуб за год своего существования главным образом уделял внимание на проведение массовой политико-воспитательной работы среди польского населения. Работа кружков при клубе всё время хромала по причине отсутствия средств на оплату руководителей. За последнее полугодие замечается, что работа приходит в упадочное состояние. Имеется тридцать членов клуба, но членские взносы поступают слабо. Было несколько случаев срыва спектаклей и докладов из-за незначительного количества посетителей.

Прения

Т. Ржепинский поясняет, что слабое посещение поляками клуба объясняется следующими причинами: слабым составом руководящих клубных работников, отсутствием средств для массовой работы клуба, а также усилением в последнем году нажима на некоторую часть антисоветского элемента (выселение из Николаева польских перебежчиков, чистка заводов, обыски, разоблачение в прессе ксёндза, заключающегося в его неэтических поступках и прочее). Польское население по своей несознательности во всех мероприятиях привыкло обвинять руководящую часть партработников из польского клуба.

Тт. Зембаковская и Бедовский поясняют, что слабое посещение клуба имеется по причине летнего времени, отсутствия в клубе внутреннего оборудования, а также потому что часть религиозных поляков в последнее время не посещает клуба как-будто по указаниям ксёндза, всячески стремящегося к ликвидации клуба. По словам т. Зембаковский, один из польских консервативных рабочих на днях заявил ей, что даже родительских собраний при школе поляки посещать не будут, так как Польбюро направило для работы в школе коммунистку.

В последнее время у некоторых товарищей из окружных организаций имеется тенденция к ликвидации этого клуба.

1. ПОСТАНОВИЛИ

- 1) Считать, что в этом году ликвидация польского рабочего клуба при усилившейся работе антисоветских элементов нецелесообразна.
- 2) Рекомендовать фракции немедленно обсудить вопрос о пере выборах правления клуба и об оживлении массовой и кружковой работы при клубе.
- 3) Подтвердить прежнее постановление Польбюро о замене заведующего клубом и одновременно просить Оргинстр о направлении для этой работы соответствующего партийца.

2. СЛУШАЛИ

Об организации польской школы политграмоты (информация т. Ржепинского).

2. ПОСТАНОВИЛИ

- 1) Предложить т. Висанскому приступить к набору слушателей и к организации сокращенной школы политграмоты на польском языке.
- 2) Для руководства этой школой рекомендовать Агитпропу назначить т. Стадника.

3. СЛУШАЛИ

О выделении руководителя для политработы среди 45 женщин школы кройки и шитья при польском клубе.

3. ПОСТАНОВИЛИ

Просить женотдел выделить т. Савицкую-Лозовицкую и дать ей директивы по работе среди женщин-полек при польском рабочем клубе.

ЗАВ. ПОЛЬБЮРО ОПК

(РЖЕПИНСКИЙ)

Утверждаю

ЗАВ. АГИТПРОПОМ

(КОНИШЕВСКИЙ)

СЕКРЕТНО

Экз. 4

**ПРЕДСЕДАТЕЛЮ СОВЕТСКОЙ ДЕЛЕГАЦИИ
В СМЕШАННОЙ СОВЕТСКО-ПОЛЬСКОЙ КОМИССИИ
ПО ЭВАКУАЦИИ ЛИЦ, ПОДПАДАЮЩИХ
ПОД СОГЛАШЕНИЕ ОТ 06 ИЮЛЯ 1945 г.**

Тов. АЛЕКСАНДРОВУ

НАЧАЛЬНИКУ ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ РСФСР

Тов. БЫЧЕНКО

НАЧАЛЬНИКУ УПРАВЛЕНИЯ. ПЕРЕСЕЛЕНИЯ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УССР

ОТЧЕТ

Областной комиссии по эвакуации лиц, подпадающих под Советско-польское соглашение от 06 июля 1945 года при исполкоме Николаевского Областного Совета депутатов трудящихся.

С декабря 1945 года по 15 июля 1946 года областной комиссией по эвакуации лиц польской национальности из пределов Николаевской области проделана следующая работа:

1. Всего принято, оформлено и рассмотрено заявлений – 1374:
 - а) по ним проходят всего – 2240 человек, из них:
 - детей до 14-и летнего возраста – 682 человека;
 - б) утверждено областной комиссией на право выезда из СССР в Польшу заявлений – 1358;
 - в) по ним проходят всего – 2215 человек, из них:
 - детей до 14-и летнего возраста – 678 человек;
 - г) эвакуировано в Польшу – 1875 человек, из них:
 - детей до 14-и летнего возраста – 584 человека;
 - д) выехало самовольно за пределы Николаевской области до получения эвакуационных удостоверений – 317 человек;
 - е) не выехало, аннулировавших свои заявления 17 человек, из них:

детей до 14-й летнего возраста – человек,
умерших (взрослых) – 5 человек.

Все польские граждане отправлены к границе (ст. Медыка) по утвержденному маршруту в двух эшелонах, а именно:

- а) Отправлено со ст. Николаев 24 февраля эшелоном № 2 (60 вагонов) – 1112 человека;
- б) Отправлено со ст. Вознесенск 1 марта эшелоном № 18 вагонов (40 вагонов) – 757 человек;
- в) выехало в индивидуальном порядке согласно желанию эвакуируемых лиц – 6 человек.

ВСЕГО: 1875 человек.

Подвижной состав железнодорожной администрацией предоставлен был своевременно, в соответствии с инструкцией, а вагоны (теплушки) были снабжены топливом.

Для подвозки эвакуированных из районов области к станциям железной дороги было привлечено 22 грузовые автомашины, которые несмотря на распутицу задания выполнили полностью по специально составленному графику работ.

Перед отправкой нуждающиеся эвакуируемые были одеты и обуты. Питание было обеспечено бесперебойно (см. приложение). Отправка эшелонов с польскими гражданами проведена организованно с присутствием представителей исполкома Облсовета депутатов трудящихся и Совета польских патриотов. Были организованы теплые проводы, укрепляющие советско-польскую дружбу. Во время погрузки перед эшелоном играл духовой оркестр, который перед отправкой исполнял польский национальный гимн.

Областная комиссия работала слажено и все вопросы, связанные с эвакуацией польских граждан, в особенности вопросы, выдвигаемые Союзом польских патриотов, разрешались немедленно.

Из получивших эвакуодостоверения, до сих пор не выехала гр-ка МАЛИНОВСКАЯ Валентина Степановна. В период отправки она находилась в родильном доме. Гр-ка Малиновская В.С. подала заявление с просьбой оставить ее в советском гражданстве до ноября текущего года до востребования ее мужа, убитого в Польшу с эшелоном.

Кроме этого имеется гр-ка МАРКОВСКАЯ Мария Адамовна, дочь которой с эшелоном №2 (24 февраля) эвакуировалась в Польшу. Сама Марковская М.А. с заявлением об эвакуации в Польшу в Облкомиссию обратилась лишь после 15/VII с/г, когда работа Облкомис-

сии уже прекращена, вследствие чего в оформлении и рассмотрении заявления Марковской М.А. отказано.

ПРИЛОЖЕНИЕ:

1. Заключительные сведения о состоянии рассмотрения заявлений об эвакуации в Польшу бывших польских граждан по Николаевской области.
2. Заключительные сведения об эвакуации польских граждан с территории Николаевской области.
3. Сведения о расходовании продуктов питания, отпущенных на снабжение на дорогу польских граждан в Польшу.
4. Сведения об обеспечении одеждой и обувью эвакуированных польских граждан.
5. Отчет на израсходование средства по отправке польских граждан в Польшу.
6. Копия письма уполномоченного Польской делегации по Николаевской области на имя Председателя Облсполкома тов. БОРИСОВА.
7. Копия телеграммы от Союза польских патриотов.

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ ИСПОЛКОМА
ОБЛСОВЕТА ДЕПУТАТОВ ТРУДЯЩИХСЯ

БЛОХИН

Отп. 4 экз.

Экз. № 1 – Пред. Советской делегации

Экз. № 2 – Нач. переселенческого упр. СМ РСФСР

Экз. № 3 – Нач. упр. Пресел. при СМ УССР

Экз. № 4 – в дело № 23

Заседания бюро на имя Цик. Окрисполкома от 27/IV-1936 г. в 1 а

ПРИСУТСТВОВАЛИ: Ржицкий, Ермаков, Дельман, Востан, Колченко

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ - ЕРМАКОВ

СЕКРЕТАРЬ - ВОСТАН

С л у ш а л и :

1. Доклад РЖИЦКОГО по обследованию польского, переселенческого хутора Октябрь.

П о с т а н о в и л и :

1а/Отметить, что к польскому населению х. тора Октябрь Очаковского р-на со стороны окружающих населенных пунктов существует враждебные отношения, смотрят как на чужаков, занявших фондовую землю, что истолковывается поляками, как национальный антогонизм.

б/Принять к сведению заявление тов.Ржицкого, что в польском хуторе Октябрь не проведено земледустройство, что им способствует вредно-остальных форм земледелия.

в/Принять к сведению заявление Ржицкого, что в поселке господствующим являлся польский, вместе с тем являлся украинский и русский язык.

г/Принять к сведению заявление тов.Ржицкого, что поселок организован в 1923 г. и до сего дня никакой культурной работы не велось вместе с тем среди польского населения имеется тяга к чтению газет и литературы, а также и к организации культурных учреждений/ как-то школы, хата-читальня.

д/Принять к сведению заявление тов.Ржицкого, что состояние социального состава польского населения хутор.Октябрь состоит из батраков и батраков, которые являются переселенцами Киевской губернии. Последствием систематических нападений данного района польское население голодает. Отметить, что оказанная помощь голодающему району населению хутор.Октябрь недостаточна. Бюро считает необходимым.

а/Предложить Округному и Районному Политпросвету приступить к организации хата-читальни, с тем расчетом, чтобы в будущем бюджетном году хата в нормальную сеть культурпросвет-учреждения.

б/Окриспектура Наробраз учесть необходимость о включении в план всеобщего обучения, организуемой школы в этом поселке в первую очередь.

в/Принимая во внимание, что переселенческий поселок состоит из бедняцкого населения предложить Спидкомхозу и Райисполкому уделить больше внимания в отношении отпуска средств, как переселенческому поселку, вместе с тем РИК'у использовать рабочую силу поселка на общественных работах, организуемых польским и голодающим.

г/Окрасмотделу и Очаковскому РИК'у уделить больше внимания этому поселку, как переселенческому и возможно его улучшение земледелия путем отпуска средств.

д/Отметить, что за последнее время РИК'ом приняты меры по вовлечению населения в работу общественных организаций, как-то: сельсовет и РИК и вместе с тем Бюро Намкома усилить связь, путем выезда на места польского работника не реже 2-х раз в год.

С л у ш а л и :

2. Заявление тов.ДЕЛЬМАНА

П о с т а н о в и л и :

2. Поставить на ближайшем заседании Бюро доклад секции. Тов.ДЕЛЬМАНУ вручить проработать вопрос вместе с Оргчастью СИК'а.

С л у ш а л и :

3. О наделении земель еврейской бедняцкой массы Цик. округа.

П о с т а н о в и л и :

3. Поручить тов.ДЕЛЬМАНУ этот вопрос проработать совместно с Окр.ЗУ в ближайшее время представить материал на заседание Президиума СИК'а.

216

№ 388
г. 28:

24 декабря 1945

С Е К Р Е Т Н О

Экз. № 3

ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ СНК СССР
ГОВ. КОСЫГАНУ

Копия: ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ СНК УССР
ГОВ. СТАРЧЕНКО

Во исполнение Вашего распоряжения № 24507 от 22/XI-45 и № 1301/III от 12/XII-45 года представляется предварительные сведения по состоянию на 20/XII-45 о количестве лиц, утвержденных Облкомиссией на переселение в Польшу в соответствии с Советско-Польским соглашением от 6 июля 1945 г.

1. На территории Николаевской области учтено бывших польских граждан - 2308 человек /всех возрастов/.
2. Всего подано 1345 заявлений от лиц польской и еврейской национальности, из явившихся желающие переселиться в Польшу, составляющих общее количество 2180 человек.
3. По состоянию на 20 декабря с/г комиссией рассмотрено 1181 заявление, из которых утверждено на переселение в Польшу 1170 заявлений.
Количество лиц, утвержденных комиссией на переселение в Польшу без учета детей до 14-и летнего возраста составляет 1344 человека.
4. Количество детей до 14-и летнего возраста /включительно/, выезжающих в Польшу с главами семейств составляет 736 человек.
5. Общее количество лиц, включая детей до 14-и летнего возраста, на переселение в Польшу, комиссией утверждено 1927 человек.

Это количество лиц, утвержденных на переселение в Польшу проживают в следующих районах области:

№ п/п	Наименование района области	Кол-во семейств	Общее количество лиц	в том числе:		Ближайшие станции
				детей до 14 лет	погружки	
1.	Гор. Николаев	50	152	38		Ст. Николаев
2.	Тяглиуго-Березанск.	79	222	2		"

1	2	3	4	5	6
3. Очаковский		28	125	53	Ст. Николаев
4. Варваровский		21	59	18	" "
5. Широколановский		17	59	18	" "
6. Веселиновский		159	473	143	Ст. Ватарлоо
7. Вознесенский		97	273	89	Ст. Вознесенск
8. Снегиревский		43	171	57	Ст. Снегиревка
9. Баштанский		53	153	41	Ст. Явчино
10. Ново-Одесский		34	91	28	Ст. Н-Полтавка
11. Правольнянский		1	5	3	" "
12. Братский		21	84	28	Ст. Людмиловка
13. Арбузинский		14	46	10	Ст. Кавуны
В С Е Г О:		623	1927	583	

Сроки отправки лиц, переселяемых в Польшу не намечены. Прошу Ваших указаний о порядке выезда эвакуируемых и выдаче эвакуационных удостоверений, бланки которых на местах отсутствуют.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ
ПО ЭВАКУАЦИИ ПОЛЬСКИХ ГРАЖДАН
ЗАМЕРДОВОЛСКОГО РАЙОНА

Иванов
ИВАНОВ

Отн. - 3 экз.
Экз. № 1, 2 - в адрес
Экз. № 3 - в дело
сс. 22/ХП-45 г.

СВЕДЕНИЯ

О КОЛИЧЕСТВЕ ПОЛСКИХ ГРАЖДАН, ПРОЖИВАЮЩИХ В НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
НА 15-И - 1945 ГОДА.-

1	2	3	4	5	6
1	ГОР. НИКОЛАЕВ...	237	237	7	СТ. НИКОЛАЕВ.
1.	<u>СНЕГИРЬСКИЙ Р-Н</u>				
	в/с Красное Звезда	149			
	" Снегиревский				
	I ОТД.	41			
	II "	49			
	III "	44			
	IV "	46			
	V "	35			
	в/с "1040"	51	415	12	СНЕГИРЬСКИЙ.
2.	<u>БАТЕНСКИЙ Р-Н</u>				
	в/с "Добрыя Навы"				
	Н/х "Добрыя"	137			
	Н/х "Добрыя"	117			
	в/с Батенский	112	306	11	СТ. ДАКНОВО.
3.	<u>ВАРВАРОВСКИЙ Р-Н</u>				
	Н/х "Вольшевик"	80			
	" им. Толстого	138			
	" " Денина	80			
	" " Козьмодемьян	66			
	в/с им. Толстого	190			
	" ОТД. КОМЧИНО	38			
	" II ПЯТ ВЛЕТКА	68			
	" ПЕЧЕРЯНСКОЕ ЦЕНТ.	71			
	" " I ОТД.	17			
	II "	8			
	III "	7			
	IV "	13			
	V "	15			
	Варваровка село	32	818	28	СТ. НИКОЛАЕВ.

- 2 -

100

1	2	3	4	5	6
5	<u>Триуголо-Бережниковый Р-н.</u>				
	с. Суверово	20			
	З/с Тил. Березняки	149			
	" Петров. им. Крива	47			
	" 1 отд. Шмидта	26			
	" П " "	37			
	К/х им. МАРКСА	15	294	9	ст. НИКОЛАЕВ
6	<u>Привольнянский Р-н.</u>				
	З/с Красная Батькина	39			
	" " " центр.	35	74	2	Ново-Посад
7	<u>Очаковский Р-н.</u>				
	З/с им. Шмидта	180	180	4	ст. Николаев
8	<u>Арбузинский Р-н.</u>				
	З/с " Агрономия "	58			
	К/х " Царская Коммуна "	26	79	2	ст. Кривуны
9	<u>Вратский Р-н.</u>				
	З/с Вратское	271	271	8	ст. Кривуны
10	<u>Вознесенский Р-н.</u>				
	Гор. Вознесенск	284			
	З/с им. Луначарского	89			
	" " Зигельса	18			
	" " Могути	58			
	" " Перемоги	27			
	К/х " 22 парт.езд "	38			
	" им. А. ЦЕРТИ	47			
	" " Молотов	34			
	" 16 парт.езд	42			
	Зом. ОКТЮБРЯ	12			
	З/с Вознесенск	88			
	с. Алексеевск	159	827	23	ст. ВОЗНЕСЕН

- 3 -

92

2	3	4	5	6
<u>Дніпропетровський р-н</u> п/с Ст. Шпеев	746	746	21	Ст. Весели-ново.
<u>Хмельницький р-н</u> в/с Бугська	115	115	5	Ст. Нікодає
О ПО НИКОЛАЕВОЙ				
ОТН		4402	126	

ПРИМЕЧАНИЕ: Расчет сделан из количества 36 человек на один вагон и 32 кгг. груза на 1 человека

НАЧАЛЬНИК ГРУППЫ ОБРАЗОВАНИИ-РЕСТАВРАЦИИ
И РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕ ОБИСПОЛКОМЕ

[Signature] НАКЛОННИК

*Відомості: ф.р-332, с.р.2, с.р.154, арк.1-2,
Вірно;
кар. Biggery*

Державний архів Миколаївської області. – Ф. 992. – Оп. 2. – Спр. 154. – Арк. 1-2.

ДОКУМЕНТИ
З ФОНДІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ УКРАЇНИ

ЗВІТ
ПОЛЬБЮРО* ОДЕСЬКОГО ГУБКому КП(б)У
ЗА ГРУДЕНЬ 1921 РОКУ

08.03.1922 р.

Отчетный месяц в деятельности Польбюро относится к трудно-критическим. Это период следующий за чисткой партии, встряхнувший и нашей группой. В связи с отчислением из партии 2 работников Польбюро, поднялись у нас личные трения, что тормозило работу, в результате спавшее число собраний, расстройство дел в Польраб[очем] клубе. В культурно-просветительной работе мы понесли потерю в лице нескольких уехавших лиц с эшелонам польских беженцев 30 ноября. В частности, мы лишились таким образом талантливого заведующего Польраб[очим] клубом тов[арища] Воха. Особенно была тяжела первая половина декабря. Темные вечера, холод в клубе, трения в правлении, – все понизило посещаемость в клубе. За это время состоялись в клубе, кроме кино-спектаклей, только две лекции, при очень незначительном числе слушателей. 4 декабря тов[ариш] Гржемяк, в порядке работы среди женщин, вела беседу о сотворении мира с точки зрения научной и религиозной.

11 декабря был сделан в присутствии 17 слушателей, из коих часть педагогов польских школ, очень интересный доклад тов[арища] Филипецкого: “О социальном воспитании”. Во второй половине месяца работа несколько оживилась. С 15-го числа стала функционировать при клубе польская школа грамоты, в порядке открытия 2-ая (первая на Белковской № 134). 18-го [декабря], в связи с возвратом из Москвы тов[арища] Гутковского, состоялось общее собрание, очень малочисленное, польских коммунистов, на котором им был сдан отчет о своей командировке на Всероссийскую конференцию поль-

* Польське бюро при ЦК КП(б)У було створене на основі роботи польсекції, що діяла при ЦК КП(б)У з лютого 1919 року. У липні 1920 року секція реорганізована в Польбюро при ЦК КП(б)У – партійний орган, призначений для керівництва політичною роботою серед польського населення на Правобережжі України. До складу бюро входили Ю. Ленський (голова), С. Борський, В. Ковальський та інші. На місцях створені польські бюро при ряді губернських і повітових комітетів партії (Київ, Одеса, Вінниця, Житомир і т. д.). Бюро мало уповноважених у частинах Червоної Армії, що діяли на польсько-радянському фронті.

ских коммунистов. В частности, сделано сообщение, что в связи с постановлением конференции об ударности польской коммунистической пропаганды на Правобережье Украины, Одесса в этом отношении тоже должна стать ударной. Для достижения цели центральное Польбюро переносится из Харькова в Киев, что уже также приведено в исполнение. На этом же заседании постановлено обследовать положение дел по Польработе в Балте, а именно, запросить балтийский партком о продуктивности работы Польсекции в общем масштабе пропаганды в уезде. Дальше, решено было, ввиду спада результативной польской губернской коммунистической конференции ходатайствовать перед Губпарткомом о созыве делегатской беспартийной конференции, так или иначе добиться, однако, связи с провинцией для целей просвещения и пропаганды. В конце года, ввиду истекающего срока трехмесячной работы представителя Польбюро в Польсекции Губнаробраза, 22 декабря на собрании Польбюро в рабочем клубе, были устроены перевыборы его, в результате чего тов[арищ] Гржелак командирована в дальнейшем для этой работы. 24 декабря состоялся субботник по перевозке книг из 2-й польской библиотеки в первую коммунальную, отныне центральную. Работа, в коей приняли участие члены Польбюро и Польсекции, продолжалась с утра до сумерек. Перевезено две платформы книг и библиотечной мебели. Предстоит устройство еще 3 [-х], 4 [-х] субботников для окончания работы. 30 декабря состоялось совещание Агитпропа с докладом Польбюро, в повестке дня. Тов[арищ] Гутковский сделал доклад по результатам участия Польбюро на всероссийской конференции польских коммунистов в Москве, минувшего ноября [1921 г.], затем сделан был обзор деятельности Польбюро за истекшие 2 месяца – докладывала тов[арищ] Гржелак. Постановлено для приведения работы в более стройную систему внести в Губпартком предложение: фиксировать в порядке советско-коммунистического календаря дни общих собраний коммунистов национальных меньшинств, переизбрать правление польского рабочего клуба и заменой вполне подходящего заведующего клубом, перенести центр тяжести заведывания на правление, наконец, выработать в Польбюро и представить в Агитпроп план будущей работы. 31 декабря в рабочем клубе устроена была встреча Нового года.

Заведующий Польбюро
Зав. секретаря

(подпись)
(подпись)

Гутковский
Кривоблоцкая

З ДОПОВІДІ ПОЛЬБЮРО ЦК КП(Б)У ПРО РОБОТУ ЗА КВІТЕНЬ – ТРАВЕНЬ 1922 РОКУ

19.05.1922 р.

...За истекший период существенных перемен в составе Польбюро ЦК КПУ не было. За этот период работа проходила в условиях неразрешенности вопроса о материальных ресурсах.

Польбюро ЦК выяснило нужды губернских и уездных Польбюро и потребности пополнения их личного состава политическими и культурно-просветительными работниками.

...Из Одесской губ[ернии]. Зав[едующий] Польбюро тов[арищ] Гутковский подал заявление с просьбой выехать в Польшу. Имея ввиду его семейное положение и принимая во внимание его моральное состояние, препятствий к его выезду не имеем. Тов[арищ] Гутковский в настоящее время находится в Киеве, пользуясь отпуском, и в скором времени уедет на родину. Польбюро при Одесском губкоме в настоящее время сведено на одного инструктора. Польская колония в Одесской губ[ернии] насчитывает около 15000 человек поляков. Существуют три фабрики, на которых работает значительное количество польских рабочих. Польский клуб в Одессе имел конфликт с Политпросветом на почве использования кинематографа.

Кинематографический аппарат в настоящее время бездействует. Клуб лишен материальных ресурсов, а в связи с этим жизнь в нем замирает. В Одессу необходимо направить ответственного товарища, который бы оживил Одесскую группу и дал бы импульс работе, которая несомненно имеет виды на развитие. Культурно-просветительные учреждения (школы, детские дома и т[ак] д[алее]) живут по-прежнему. Перемен в составе персонала не произошло. Благодаря энергии тов[арища] Филипецкого, школы и детские дома находятся на должной высоте.

Заведующий Польбюро ЦК КПУ

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1540. – Арк. 33. Машинопис. Копія.

**ЛИСТ ПОЛЬБЮРО ЦК КП(Б)У
ДО АГИТАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО ВІДДІЛУ
ОДЕСЬКОГО ГУБКому КП(Б)У ПРО ВИРШЕННЯ
КАДРОВИХ ПИТАНЬ**

30.09.1922 р.

Польбюро ЦК КПУ просит сообщить имеется ли в настоящее время при Агитпропе Одесского Губпарткома Польское Бюро и кто таковым заведует.

С отъездом из Одессы быв[шего] завпольбюро Гутковского мы не получаем оттуда никаких сведений о политической и культурно-просветительной работе, каковая ведется среди польских масс, в частности, в польских детских домах, имеющихся в Одессе. В случае отсутствия Польбюро за недостатком соответствующего руководителя, просим временно (до присылки нами такового) выделить одного из местных польработников.

Одновременно сообщаем, что на адрес Одесского Агитпропа нами регулярно высылаются по 10 экземпляров еженедельника “Серп” – популярного журнала, издаваемого Польбюро в Кие-
ве.

Заместитель зав[едующего] Польбюро ЦК КПУ
Секретар

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1548. – Арк. 150. Машинопис. Оригінал.

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ЗАВДУЮЧОГО ПОЛЬБЮРО
ЦК КП(Б)У СЕКРЕТАРЕВІ ОДЕСЬКОГО ГУБКОМУ ПАРТІЇ
ПРО ВІДНОВЛЕННЯ РОБОТИ СЕРЕД ПОЛЬСЬКОГО
НАСЕЛЕННЯ В ОДЕСІ**

12.10.1922 р.

Направляем в Ваше распоряжение тов. Турецкого, прибывшего на Украину по командировке из Польбюро ЦК РКП. Согласно с рекомендациями Польбюро ЦК РКП тов. Турецкий является работником, способным руководить агитпроп[агандистской] работой среди польского населения в губернском масштабе. Ввиду того, что с выездом т[оварища] Гутковского польработа в Одессе приостановилась, просим утвердить товарища Турецкого заведующим Польского Бюро при Агитпропе Губкома.

Восстановление этой работы в Одессе считаем необходимым для борьбы с усиливающейся мелкобуржуазной идеологией и национализмом среди польского населения. Ближайшей задачей тов. Турецкого является содействие агитпропу в проведении кампании помощи Компартии Польши и политическим заключенным.

Заместитель зав[едующего] Польбюро ЦК КПУ
Секретарь

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1548. – Арк. 151. Машинопис. Копія.

**ЗІ ЗВІТУ АГІТАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО
ВІДДІЛУ ЦК КП(Б)У
ПРО СТАН АГІТАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОЇ,
КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ
РОБОТИ СЕРЕД НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН**

Лютий-грудень 1925 р.

Агитационно-пропагандистская работа

...В городах, где имеются польские клубы (Киев, Одесса, Харьков, Николаев, Проскуров и др.) работали кружки политграмоты, обслуживавшие рабочих. Кроме того, работали кружки политграмоты на сахарных и фарфоровых заводах, где имеются подготовленные коммунисты поляки. На селах организованы кружки “Серповцев”, вокруг которых собирается сельский актив. Кружки эти имеют целью чтение и разбор статей “Серпа” или советизированный учитель. Лишь только сейчас мы переходим к плановой и углубленной работе в области политпросвещения от системы кружков переходим на систему школ политграмоты. ЦК РКП утверждены 5 школ передвижек для села, из которых 3 приступают к работе. Почти во всех городах, где имеются компактные массы польских рабочих, организуются сейчас школы политграмоты (Харьков, Киев, Одесса, Николаев, Бердычев и др.). При Киевской Совпартшколе имеется Польотделение на 80 курсантов. Новый набор вполне отвечает установленным требованиям. В этом году открывается 2-й курс. Постановка работы, настроение курсантов удовлетворительно.

Агитационная работа выражалась в проведении среди польского населения всех общепартийных и советских кампаний.

Проведены успешно кампании по выбору курсантов в школу красных коммунаров в Москве, в Польсектор КУНИЗа, в польское отделение Киевской Губпартшколы, в польский Педтехникум в Киеве, в польский рабфак в Москве и др[угие] ВУЗы.

Работа среди молодежи и последнее время расширилась. Имеется уже ряд ячеек ЛКСМ’У, работающих на польском языке; во многих польских школах правобережья имеются инициативные группы. Значительным тормозом в этой работе являются: малочисленность польского комсомольского актива, отсутствие литературы (за исключением газет “Голос молодежи”). В то же время надо отметить большое распространение религиозных кружков (“Ружанцы”) и значительный охват ими польской молодежи.

Несмотря на вышеуказанное, охват польской молодежи комсомольскими организациями сильно растет. Вовлечение девушек в К[омитеты] С[оюза] М[олодежи] до сих пор остается ничтожным.

Наряду с развитием комсомольской работы – развивается и работа среди детей. Сильно возрос охват пионерскими организациями детей в городе; пионер-работа начинает проникать и в село.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2002. – Арк. 41, 42, 43. Машинопис. Копія.

**ІНФОРМАЦІЯ ПОЛЬСЕКЦІЇ ОДЕСЬКОГО ОКРУЖКОМУ
КП(Б)У ПРО ХІД ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРЕВИБОРІВ ДО РАД
В ОКРУЗІ**

17.02.1927 р.

В Польбюро ЦК ВКП(б). Копія в ЦК КП(б)У. В ответ на Ваш запрос о выборах в Советы сообщаем:

В Одесском округе внимание Польбюро было обращено на пере выборы Горсовета (т[ак] к[ак] в округе компактной, значительной массы поляков по деревням нет).

Предвыборных собраний проведено было 3: в Польском клубе, в Польской секции при Интерклубе и в Польской школе в центре города. Еще было назначено одно собрание на Джутовой ф[абри]ке, но такое не состоялось по вине фаб[ричных] органов, которые назначили собрание в воскресенье в 2 час[а], дня, поэтому никто не пришел (как мы потом узнали, на фабрике местная культкомиссия устроила вечером в то же воскресенье спектакль и, чтобы не сорвать своего вечера, наше собрание назначили в 2 часа дня).

Собрание в школе, на котором присутствовали 60 человек, в том числе около 40 женщин, прошло очень оживленно. В прениях выступало 8 человек, в резолюцию внесли предложение об организации польской профессионально[технической] школы, яслей в городе, о понижении цен, расширении артелей безработных, жил[ищном] кризисе и т[ому] п[одобное]. Должен также сказать, что поступили вопросы тенденциозные, например: “Почему в артели безработных принимают только евреев”. В общем, собрание прошло ничего.

Собрание при польском клубе прошло очень плохо (это было еще до открытия), хотя было человек 120 (в том числе 65 женщин), но после доклада не поступило ни одного вопроса, ни один человек не выступил в прениях.

При Интернациональном клубе – было 130 человек (в том числе женщин до 70 человек). Здесь оживление было немного меньше, чем в школе; выступало 4 человека в прениях, что же касается предложений, то были почти те же, что и в школе.

Выборов отдельно польское население не производило.

Предварительные итоги дают значительное увеличение поляков в Горсовете: 35 членов и 6 кандидатов, против 25 членов и 2 кандидатов в прошлом году.

Зав[едующий]польсекцией

(Припутень)

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2601. – Арк. 10. Машинопис. Копія.

**З МАТЕРІАЛІВ ДО ДОПОВІДІ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ
ПЕРЕВИБОРІВ РАД ТА ВИКОНАВЧИХ КОМІТЕТІВ
НА ОДЕЩИНІ У 1927 РОЦІ**

Состав сельсоветов Одесского округа

...По определению Райизбиркомов социальный состав сельсоветов представляется в следующем виде:

	1926 г.	1927 г.
Членов КНС* и бедняков	41,8%	47%
Середняков	41,2%	36,4%
Украинцев	68,6 %	68,1%
Русских	5,8%	7,0 %
Белоруссов	0,1%	0,1%
Евреев	3,1%	3,2%
Поляков	0,3%	0,4%
Немцев	14,6%	13,8%
Греков	0,4%	0,5%
Чехов	–	0,1%
Болгар	3,7%	3,6%
Молдаван	2,7%	2,6%
Прочих	0,6%	0,6%

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2601. – Арк. 24. Машинопис. Копія.

* Комітети незаможних селян

**СТАТУТ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО ГРОМАДСЬКОГО
ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ З ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ
ДЕЛЕГАТІВ НА З'ЇЗД У ВАРШАВУ**

1929 рік

“Принципы выборов”

1. Общеукраинский Центральный общественный организационный комитет утверждает принципы выборов, устанавливаемые окружными общественными организационными комитетами Советской Украины и подчеркивает, что избирать и быть избираемым на Всеукраинский съезд имеют право только поляки, проживающие на территории Советской Украины, пользующиеся полнотой выборных прав в Советы согласно Конституции УССР.
2. Избрание 5 (пяти) делегатов на Варшавский съезд, созываемый согласно извещениям “Голоса правды” от 18 мая сего года, осуществляется на Всеукраинском съезде уполномоченных польского трудящегося населения, проживающего на территории УССР.
3. Выборы на Всеукраинский съезд уполномоченных от польского трудящегося населения Советской Украины осуществляется на окружных, общегородских и районных конференциях, созываемых отдельными окружными общественными организационными комитетами.
4. В настоящее время примкнули к Всеукраинскому Центральному общественному организационному комитету нижеследующие окружные общественные организационные комитеты: Бердичевский, Шелетовский, Белоцерковский, Волинский, Уманский, Каменец-Подольский, Киевский, Коростеньский, Мелитопольский, Могилев-Подольский, Проскуровский, Тульчинский, Херсонский, Харьковский, Николаевский, Одесский, а также АМССР, и Каменское Днепропетровского округа.
5. Исходя из общего числа польского трудящегося населения в вышеперечисленных округах, а также в связи с определением общего числа делегатов на Всеукраинский съезд в 150 человек, Всеукраинский Центральный общественный организационный Комитет установил следующее распределение на Всеукраинский съезд между округами:

1. Бердичевский окр[уг] – 14
2. Шепетовский – 14
3. Б[ело]-Церковский – 6
4. Винницкий – 7
5. Волынский – 16
6. Уманский – 3
7. Каменецкий – 14
8. Киевский – 14
9. Коростеньский – 14
10. Мелитопольский – 2
11. Могилевский – 5
12. Проскуровский – 13
13. Тульчинский – 2
14. Херсонский – 2
15. АМССР – 2
16. Каменское (Днепропетровский ок[руг]) – 5
17. Харьковский – 9
18. Николаевский – 3
19. Одесский – 5
20. Артемовский – 2

Всего – 150

Члены-учредители:

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2936. – Арк. 116. Машинопис. Копія.

**ПРОТОКОЛ
ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ПОЛЯКІВ С. ГРИГОРІВКА
ЧАПЛИНСЬКОГО РАЙОНУ ХЕРСОНСЬКОГО ОКРУГУ,
НАДІСЛАНІЙ ДО ХЕРСОНСЬКОГО ОКРУЖКОМУ КП(Б)У**

1929 р.

1929 года 24-го июня состоялось общее собрание поляков с. Григорьевка Чаплынского района Херсонского округа. Присутствовало на собрании домохозяев. Был избран председателем Богачевски Иосиф Бониславович, секретарем Заборски Иосиф Григорьевич.

Повестка дня:

- 1) Доклад о значении Польского съезда в Варшаве.
 - 2) О выборе делегатов на тот съезд.
 - 3) О добровольном пожертвовании для делегатов.
-
- 1) Слушали доклад о значении Польского съезда в Варшаве товарища Крупка. Постановили доклад был [о] значении польского рабочего и крестьянина в Польше.
 - 2) О выборе делегатов на тот съезд. Оказались избранными Заборски Александр, Рудницкий Тимофей Павлович, Богачевски Иосиф Бониславович.
 - 3) О добровольном пожертвовании для делегатов. Постановили избрать комиссию из числа поляков. Оказались избранными в комиссию Яновича Павла, Заборского Иосифа, Гнатовского Адольфа, Звиранского Ивана, Осипенского Павла.

Председатель собрания (подпись) Иосиф Богачевски
Секретар (подпись) И. Заборский

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2933. – Арк. 102. Рукопис. Оригінал.

**ЛИСТ АГІТАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО ВІДДІЛУ
ЦК ВКП(Б) ДО ЦК КП(Б)У ПРО АГІТАЦІЮ
СЕРЕД ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
ЗА ВІЇЗД ДО ПОЛЬШИ**

09.11.1929 р.

Совершенно секретно
В[есьма] срочно

Совнаркому СССР, копия польскому послу в СССР 27/X [1929 г.] была прислана из Одессы телеграмма следующего содержания (приводим текст в сокращенном виде):

“Одесский, Киевский, Херсонский и др[угие] админотделы получали от гр[аждан] деньги за заграничные паспорта [но] в выдаче таковых отказывают. Просители-уроженцы Польши, рабочие и крестьяне, желают вернуться на родину, где живут их дети, отцы и матери, тоже рабочие и крестьяне.

Я от имени 350 рабочих семейств прошу отменить тяжелое распоряжение о запрещении выезда полякам на родину и предложить Административным отделам Украины выдавать разрешение на выезд и этим доказать, что в СССР есть действительно свобода на деле. Уполномоченный от 350 уроженцев Польской республики”...

Этот факт следует рассматривать как антисоветскую демонстрацию, организованную агентами польского фашизма, пытающимися доказать, что в СССР имеет место преследования польского населения, демонстрировать тяжелое экономическое положение рабочих и крестьян. Не случайно, что эта демонстрация организована в период бешеной кампании против СССР, которая усиленно ведется Варшавской прессой в течение последних недель.

Не исключено, что подобного рода “эмигрантское движение” может быть организовано и в других местах СССР, а также возможны и другие формы организации антисоветского выступления, имеющие целью демонстрировать кулацкие симпатии к фашистской Польше, излюбленное оружие фашистского кулачества и ксендзов в борьбе с советской властью, в особенности в польских селах, расположенных в пограничной полосе.

Борьба польского кулачества и ксендзов с советской властью особенно усиливается в данный период – период усиленного социалистического наступления на капиталистические элементы города и де-

ревни, с одной стороны и бешеной подготовки к нападению на СССР польского фашизма, с другой стороны.

Нет сомнения, что кулаки и ксендзы пытаются вовлечь в это дело “движение” середняков, а также наиболее отсталые слои рабочих и бедняков крестьян-поляков.

Кулацко-ксендзовской агитации за выезд в Польшу, нужно противопоставить усиленную работу по коллективизации польского села, усиленную работу по организации бедноты и правильное проведение линии партии по отношению к середняку, в частности в области налоговой политики.

Теперь особенно важна живая связь работников Польбюро с польскими с/с и предприятиями, в которых работают рабочие поляки.

Приступить более энергично к развертыванию работы среди кустарей поляков, а также к усилению работы среди польской местечковой и городской (выробицкой) бедноты.

Особое внимание обратить на обнищавшие слои крестьян поляков из бывших “беженцев”.

Газеты “Орка”, “Серп”, “Голос молодежи” впредь должны систематически и более углубленно освещать положение бедноты и среднего крестьянства в фашистской Польше.

Польбюро ЦК КП(б)У срочно выяснить социальный состав 350 и в случае обнаружения бедноты и середняков добиться вовлечения их в существующие польские и польско-украинские колхозы.

Немедленно приступить к выполнению директив Польбюро АППО ЦК ВКП(б) от 25.02.29 г. по борьбе с терцианскими организациями, являющимися одной из главных опор польского кулачества и агентов польского фашизма.

В месячный срок Польбюро АППО парткомов должны проверить выполнение задания Польбюро АППО ЦК ВКП(б) от 28.02.29 г. по распространению газеты “Трибуна Радзец[кая]”.

В случае обнаружения подобного рода “эмигрантского движения” в других округах следует немедленно в секретном порядке сообщать в Польбюро АППО ЦК ВКП(б).

Заместитель зав[едующего] АППО ЦК ВКП(б)

(подпись)

(Диманштейн)

Секретарь Польбюро АППО ЦК [ВКП(б)]

(подпись)

(Ян Нейман)

Секретарь АППО ЦК [ВКП(б)]

(подпись)

(Коган)

З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ЗАВДІЮЮЧОГО КУЛЬТУРНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКИМ ВІДДІЛОМ ЦК КП(Б)У В ОРГБЮРО ЦК КП(Б)У ПРО РОБОТУ СЕРЕД ПОЛЬСЬКИХ ТРУДЯЩИХ МАС УРСР

13.12.1933 р.

...В Одессе из 20 польских учителей только один партиец, политический уровень остальных чрезвычайно низкий; в течение 2-х лет в школе нет поляка-пионервожатого; среди учителей есть антисоветский элемент, тесно связанный с ксендзами. За последнее время уволено 3 учителя.

Искривления нацполитики в культстроительстве нашли свое выражение в недостаточности сети польских школ, в фактах украинизации обучения польских детей и в недостаточной работе по подготовке учительских кадров.

Влияние классово-враждебных элементов выявлено в ряде школ. Так, например, в Славутском районе в польской семилетке 3 ученика собрались бежать в Польшу; там же имели место шовинистические настроения среди детей; во время религиозных праздников часть детей ездила к ксендзу. Интернационального воспитания в школе нет. В Шепетовской польской семилетке в день годовщины Красной Армии ученица Кузьминская сказала: “Приехала красная сволочь и объедает нас”. Во время религиозных праздников дети 5-й группы демонстративно пели религиозные гимны. На школьных скамейках появились нарисованные мелом фашистские знаки.

...В Одессе во время Пасхи значительные группы детей посещали костёл; были случаи антисемитизма в школе, случаи, когда дети рвали портреты вождей, демонстративные посещения костёла. Некоторые дети спрашивали “почему нас не пускают в Польшу? Мы хотим туда, там наша власть”.

...В Одессе за последние два года ликвидирован польский техникум механизации сельского хозяйства, вечерняя рабочая школа; упала работа на предприятиях, развалилась работа в польском клубе.

Заведующий Культпропом ЦК [ЦК КП(б)У]

(подпись)

Киллерог

ЩДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 7. – Спр. 328. – Арк. 49-51. Машинопис. Оригінал.

**ТЕЛЕГРАМА ЦК КП(Б)У
ДО ОБЛАСНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ м. ОДЕСИ**

27.04.1935 р.

Облисполком отказывается принять [в] Одессу Польский театр, который согласно плану Наркомпроса должен в течение восемнадцати-двадцати дней обслужить польское население.

Такое отношение Облисполкома считаем совершенно не правильным, а политически вредным.

[В] отношении расходов речь может идти о самых незначительных средствах.

Прошу Вас лично вмешаться в это дело и дать указание о заключении договора с Польским театром.

Ответ сообщите

С. Косиор

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6652. – Арк. 61. Машинопис. Копія

**ЛИСТ ГОЛОВИ ОДЕСЬКОГО ОБЛАСНОГО
ВИКОНАВЧОГО КОМПІТЕТУ Ф. ГОЛУБА
ДО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(Б)У С. КОСІОРА**

17.05.1935 р.

Станислав Викентьевич!

Сегодня меня ознакомили с Вашим указанием о Польском театре. Сегодня же Ваше указание полностью выполнено.

В связи с этим считаю необходимым сказать следующее:

Мне не известно, как Вас информировали по этому поводу. К тому же это мне и необязательно знать. Но меня ведь никто и не спрашивал? Никто и не поинтересовался действительно-ли таково отношение Облисполкома к Польскому театру?

И прошу меня извинить, что я может быть лезу не в свое дело, но я полагаю, что раз меня это касается, так должны же меня спросить. Так ли это? Действительно-ли такое отношение Облисполкома к Польскому театру? У председателя Облисполкома этого не спрашивают и не проверяют. Я считаю это неправильным и несправедливым.

Несколько слов о практике приема гастрольных театров. Общеизвестно, что наши средства на эти цели ограничены. Однако, в практике нет такого правила, чтобы Наркомпрос спросил Облисполком, как Вы такие-сякие можете принять такие-то театры? Можно с нами не согласиться, но узнать наше мнение и мотивы обязательно.

Что же получается? У нас всего есть на гастроли 100 тысяч рублей. Мы принимаем 4 театра: Белорусский, Мейерхольтда, новый Московский и Польский. Этих 100 тысяч для покрытия расходов не хватит.

Что же нам делать? Откуда брать деньги? Единственный выход это уменьшить дотацию нашим областным театрам – в частности таким, как Русскому и Украинскому и повернуть часть их денег на оплату приглашенным на гастроли. Между тем, как на весь год обоим этим театрам мы даем очень немного денег. Насколько суммы им отпускаем недостаточны, в частности, Русскому театру – показывает корреспонденция, напечатанная в “Правде” прилагаю. Но выхода другого нет, и поэтому сейчас мы идем на то, чтобы уменьшить им годовую сумму дотации.

Неужели НКО не в состоянии часть затрат по этим гастрольным театрам взять и на себя?

Надо же им помочь. Наркомпрос это сделать может.

Еще раз повторяю. Ваше указание о Польском театре выполнено полностью, без всяких “но”. А по общему положению в этих делах я считал необходимым сообщить Вам некоторые обстоятельства. –

С коммунистическим приветом

Ваш Ф. Голуб

(підпис)

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6652. – Арк. 61-63. Машинопис. Оригінал.

ДОКУМЕНТИ
З ФОНДІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО
ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ УКРАЇНИ

Документ № 1

**1851 р., ЧЕРВНЯ 26, м. ОДЕСА. – НАКАЗ НАЧАЛЬНИКА
5-ГО ОКРУГУ КОРПУСУ ЖАНДАРМІВ ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ
КОРПУСУ ЖАНДАРМІВ ГРАВЕ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ
НАГЛЯДУ ПОЛІЦІЇ У М. ОДЕСІ ЗА ГРАФОМ МИХАЙЛОМ
ПОТОЦЬКИМ**

Исполнить немедленно

Начальник Штаба Корпуса жандармов генерал-лейтенант Дубельт предписанием от 15 сего июня № 1017 уведомляя меня, что носят слухи, будто бы к Одесскому порту приближается пароходом, но с целью вывести за границу бежавшего из Вятки графа Михаила Потоцкого; поручает узнать о степени справедливости этих слухов, равно находился ли, или находится в Одессе Английский пароход для продажи?

Вследствие сего я покорнейше прошу Ваше Превосходительство разузнать о сем со всею вероятностию, и доставить мне собранные Вами сведения, для донесения г. начальнику Штаба.

Генерал-лейтенант
Секретарь

(підпис)
(підпис)

ЦДІАК України. – Ф. 1252. – Оп. 1. – Спр. 110. – Арк. 1.

1851 р., ЧЕРВНЯ 30, м. ОДЕСА. – ДОНЕСЕННЯ ГЕНЕРАЛ-МАЙОРА КОРПУСУ ЖАНДАРМІВ ГРАВЕ НАЧАЛЬНИК 5-ГО ОКРУГУ КОРПУСУ ЖАНДАРМІВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ НАГЛЯДУ ПОЛІЦІЇ У М. ОДЕСІ ЗА ГРАФОМ МИХАЙЛОМ ПОТОЦЬКИМ

Вследствие полученного мною секретного предписания Вашего Превосходительства от 26 июня за № 109, сделаны мною самые верные исправки показалось, что английского парохода в Одесском порте не бывало с давних времен, но, сколько известно, таковые в Черном море приходят к Турецким портам и делают рейсы в Константинополь и обратно, в продолжение всего благоприятного времени для мореплавателей, а потому слухи, что английский пароход ожидает в здешнем порте бежавшего графа Михаила Потоцкого, не имеют никакого основания.

О чем честь имею донести почтительнейше Вашему Превосходительству.

Верно: генерал-майор Граве

ЦДІАК України. – Ф. 1252. – Оп. 1. – Спр. 110. – Арк. 2.

Документ № 2

**1866 р., ЛИСТОПАДА 5. – РОЗПОРЯДЖЕННЯ
МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ КИЇВСЬКОМУ,
ПОДІЛЬСЬКОМУ І ВОЛИНСЬКОМУ ГЕНЕРАЛ-
ГУБЕРНАТОРУ ПРО ЗАБОРОНУ ПЕРЕБУВАННЯ У м. ОДЕСІ
ОСОБАМ ПОЛЬСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ, ЯКІ НЕ МАЮТЬ НА
ЦЕ ДОЗВІЛ МІСЦЕВИХ ГУБЕРНАТОРІВ**

Г. Новороссийский генерал-губернатор, в видах отвращения накопления в Одессе поляков, для наблюдения за коими средства полиции совершенно недостаточны, сообщил мне предположение Одесского градоначальника о том, чтобы временное пребывание польских уроженцев в Одессе, было возможно лишь тем из них, кои имеют билеты от своих начальников губерний именно на следование и пребывание в г. Одессе.

Сообщая об этом Вашему Высокопревосходительству, имею честь покорнейше просить Вас, не изволите ли признать возможным сделать зависящее распоряжение, чтобы в паспортах лиц, едущих из Юго-Западного края в Одессу, было означено, что они уволены именно для проживания в этом городе и о последующем почтите меня уведомлением.

Министр внутренних дел
Статс-секретарь
Правитель Канцелярии

(підпис)

(підпис)

ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 816. – Спр. 465. – Арк. 1-1зв.

Документ № 4

**1871 р., КВІТНЯ 12. – РОЗПОРЯДЖЕННЯ НАЧАЛЬНИКА
3-ГО ВІДДІЛЕННЯ СОБСТВЕННОЙ ЕГО
ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА КАНЦЕЛЯРИИ
НАЧАЛЬНИКУ ОДЕСЬКОГО ЖАНДАРМСЬКОГО
УПРАВЛІННЯ ПРО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ПРИБУТТЯМ
В ОДЕСУ 3-ЗА КОРДОНУ УЧАСНИКІВ ПАРИЗЬКОЇ КОМУНИ
1871 р. ПОЛЬСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ**

Секретно

Наш посол в Константинополе сообщает, что в последнее время прибыло туда из Франции значительное число бывших волонтеров и гарибальдийцев, которых французское правительство высылает ныне за границу, доставляя каждому даровой проезд и назначенную сумму денег. Большая часть этих лиц принадлежит к Интернациональному обществу и действует под влиянием вожаків всемирной революции, в числе коих много поляков. Многие из этих лиц пробиваются тайно в Россию из Константинополя через Одессу и другие пункты. Об этом сообщено Новороссийскому и Бессарабскому генерал-губернатору.

Также предполагается отправить из Константинополя в Россию через Одессу одного из польских агентов, с паспортом, приобретенным от некоей г-жи Марии Молярд, получившей таковой от Генерального нашего Консульства в Александрии 2/14 мая 1869 г. за № 6, полученный в Генеральном Консульстве нашем в Константинополе 3 марта сего года № 125. На этом паспорте фамилия будет изменена. Г-жа Молярд имеет другой паспорт, выданный в Константинополе нашим Консульством 5-го июня 1870 г. за № 1068.

Сообщается о вышеизложенном Вашему Высокоблагородию, для принятия зависящих от Вас мер по настоящему предмету.

Управляющий отделением,
Свиты Его Величества Генерал-майор [Мезенцов]

ЦДІАК України. – Ф. 385. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 20-21.

Документ № 5

**1911 р., ЧЕРВНЯ 1 – ЛИПНЯ 1, м. ОДЕСА. – АГЕНТУРНЕ
ЗВЕДЕННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ
НАЦІОНАЛЬНИХ ТОВАРИСТВ**

Совершенно секретно

СВОДКА Агентурных сведений по городу Одессе по Польскому национальному движению. За июнь месяц 1911 г.

Составлена при Южном (Одесском) Районном Охранном Отделении

Розыском заведует генерал-майор Померанцев

1.

1911 г.

Польское национальное собрание в Одессе носит наименование Клуб “Огниско”. Это учреждение чисто аристократическое. Помещается оно в доме № 28 по Ланжероновской улице. Его филиальным отделением является музыкальное общество “Лира”, имеющее свое помещение, арендуемое у Купеческого Собрания. Цель учреждения и деятельность “Огниско” заключается в сближении поляков, проживающих в Одессе, помощи учащимся полякам и самообразовании. Общество это, как узко-национальное в 1905-6 годах не принимало никакого участия в революционном движении. “Огниско” располагает библиотекою и концертным залом, отдаваемым в целях дохода общества в наймы приезжим гастролерам.

Председателем общества состоит доктор Чеслав Хенцинский (проживающий по Садовой улице в доме № 20); товарищем Председателя – Стефан Лукин-Орловский, дворянин, проживающий в Одессе, в доме № 6 по Малому переулку; секретарем общества – Станислав Светецкий, проживающий по Казарменному переулку в доме № 7, кв. 17; казначеем – Лев Бискупский, проживающий по Княжеской улице в доме № 8; почетными членами: Роман Николаевич Аудерский, проживающий по Черноморской улице в доме № 25, Иван Павлович Длуцкий, проживающий по Княжеской улице в доме № 30, и Александр Викторович Кохановский, проживающий по Портофранковской улице в доме № 10.

Собрания в “Огниско” бывают по субботам. Общее – раз в шесть месяцев. Члены правления собираются еженедельно по поне-

дельникам. Библиотека состоит из 7000 томов на польском языке и 200 томов учебников на иностранных языках.

Общество “Ли́ра” – музыкально-драматический польский кружок существует в Одессе с 1909 года. Председателем его является Сигизмунд Грек; товарищем председателя – Август Кириш; казначеем – Иосиф Ендрыковский; секретарем – Роман Коссаковский. В состав ревизионной комиссии входят Адольф Чехович, Александр Новосадко и Марьян Гумковский.

Кружок “Ли́ра” до настоящего времени в смысле противоправительственной деятельности ничем себя не заявил.

(Сотрудник “Салиди”)

2.

1911г., 1 июня

К польским народно-демократическим организациям в Одессе принадлежит “Дом Польский в Одессе”. Учреждение это существовало до 1910 года под наименованием “Дом Польский” и было закрыто по постановлению министра внутренних дел. В текущем году общество это возобновилось под новым наименованием, но члены правления и ревизионной комиссии остались прежние: “Дом Польский в Одессе” делится на пять секций:

- 1) Ссудо-сберегательное товарищество на паях (Ришельевская улица, дом № 20). Учреждение это на первый взгляд является вполне легальным и даже имеет для маскировки нескольких представителей из других национальностей. Оно преследует сконцентрирования в польских руках возможно большего оборота денег, что отчасти уже и достигнуто: за два последние года обороты товарищества увеличились на 150 000 руб. Настроение принимающих участие в этом деле лиц противоправительственное и антисемитское. В число членов правления входят лица левого направления, но все легальные. Через руки президиума проходят все деньги, часть коих с его ведома поступает неофициально на нелегальные цели, как то помощь арестантам и ссыльным полякам на поддержку организации и т. п. Основателем Товарищества и его председателем до сего года был инженер Лукоциеский, товарищ председателя – Иван Либек. В текущем году в состав совета вошли действительными членами совета: Иосиф Сутковский, Антон Судаков. В мае месяце сего года председателем был избран Николай Аудерский.

В состав контроля входят Пшишиковский, Творовский, Зеленковский и др.

Более деятельными членами товарищества являются братья Ворошилло и Сергей Навроцкие.

2) Общество “Бережливость”.

Цель Общества – помощь рабочим ремесленникам-полякам.

С этою целью обществом открыт гастрономический магазин в доме № 26 по улице Кондратенко. Пайщиком может быть каждый поляк, но более желательны рабочие. Членами правления состоят: Франциск Билек, Лев Гняздовский и Лев Куковский.

3) Библиотека, состоящая из 3400 томов беллетристики и 500 томов разных учебников.

Зимою библиотеку обслуживают студенты и курсистки, а летом очередные дежурства членов правления.

Заведывает библиотекою Анна Хмелевская.

На библиотеку обращено большее внимание, что видно из того, что общий оборот “Дома Польского” около 30 000 руб. в год, а расход на библиотеку 5600 руб.

4) Общество помощи самообразованию рабочих.

5) Музыкально-драматический кружок.

Правление “Дом Польский в Одессе” состоит: председатель Целина Кшечковская, кассир Эдмунд Захаржевский, секретарь Адольф Чехович, хозяин собрания Иван Шевчик. Ревизионная комиссия: доктор Людвиг Наркевич, Мечислав Щенковский, Анна Хмелевская, запасные члены: Тит Куликовский, Михаил Рочек и Вакул Бискупский.

(Сотрудник “Салиди”)

1911 г., июня 11

В Одессе в клире Нового Католического собора состоит ксендз Грушинский, человек с ярко политическою окраскою (народовый демократ).

Имеются сведения, будто бы Грушинский одно время находился в заточении в одном из монастырей Литвы. В Одессе Грушинский ведет религиозно нравственные беседы с ученицами закрытого женского учебного заведения г-жи Држевецкой, при этом старается возбудить в них ненависть к России и привить к ним революционные идеи.

(Сотрудник “Яго”)

11

1) Сего числа во время утренней службы в костеле ксендз Грущинский, по прочтении евангелия обратился к пастве с проповедью при чем произнес между прочим следующие слова:

“Возлюби ближнего своего, как самого себя”, мы, дорогие братья, переживаем слишком смутное время, забываем о Боге, о своих обязанностях перед родиной, об обязанностях ее верных сынов. На каждом шагу грабежи, разбои, мы ограблены, оторваны от родины, находимся вдали от всего, что нам так дорого и влачим жалкое существование. Помолимся Ченстоховской Божией Матери, да ниспошлет она нам силу и крепость бороться с врагами, да позволит Святая Дева нам окрепнуть и стать таковыми, какими были наши предки в XVI и XVII веках, аминь”.

(Сотрудник “Яго”)

1911 г., 1 июня

24

Имеются сведения, будто бы ксендз Грущинский был вызван в Одессу Држевецкой, которая долго об этом хлопотала.

Все проповеди Грущинского в костеле носят явно возбуждающий характер и клонятся к привитию полякам неприязни и ненависти по отношению русских.

Мария Држевецкая является крупным политическим деятелем на почве объединения польского элемента на юге; деятельность ее также распространяется на Подольскую и Киевскую губернии. По ее инициативе и наблюдениям основана целая сеть польских школ (подпольных) в Киевской и Бессарабской губерниях.

Из числа членов клуба “Огниско” являются по своим политическим убеждениям более левыми: Сигизмунд Лукуциевский, Казимир Вонсович, Ванда Орловская, Владимир Козловский, Сигизмунд Грек, ксендз Дубшинский и прапорщик запаса Антон Вышинский.

(Сотрудник “Яго”)

28

На углу Садовой и Соборной улиц в квартире Либекса находится отделение нелегального польского банка.

Бухгалтером этого банка является Казимир Вонсович. Перепискою в банке заведует дочь владельца парфюмерного магазина Аудерского.

Учредителями отделения банка являются Либек и начальник портовой электрической станции инженер Лукуциевский.

Цель учреждения банка – будто бы образование денежного фонда для революционных целей. Ссуда выдается под 8 %. На образование этого банка было пожертвовано помещицею Кшечковскою сначала 500 руб., а затем еще 1000 руб.

Банк субсидируется не только местными, но и иногородними силами и между прочим помещицею Мариєю Захаржевскою, имеющей в Подольской губернии поместья: Ладыженку и Тахалаевку, ею было внесено около 3000 руб. Торговыми домами “Михаил Буковский в Киеве”, Крещатик, 5, коим было выслано в отделение 500 руб. и “Орловский и Вахаловский” там же; последним было внесено 800 руб.

Отчеты клуба “Огниско” должны храниться в квартире Д-ов Руськевича и Козловского, проживающих при Новой Городской Больнице.

(Сотрудник “Яго”)

Подписал:

Начальник Южного Районного Охранного Отделения

Верно: генерал-майор [Померанцев] Підполковник
(підпис відсутній)

ЦДІАК України. – Ф. 268. – Оп. 1. – Спр. 710. – Арк. 27-31.

Документ № 6

**1912р., ТРАВНЯ 19. – ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНИКА
ПОЛТАВСЬКОГО ГЖУ ПРО ІСНУВАННЯ
У М. ОДЕСІ ПРИТУЛКУ ДЛЯ БІДНИХ ДІВЧАТОК
РИМСЬКО-КАТОЛИЦЬКОГО ВІРОВИЗНАННЯ,
ГОЛОВОЮ ЯКОГО Є ДРЖЕВЕЦЬКА М. К.**

Лично
Совершенно секретно

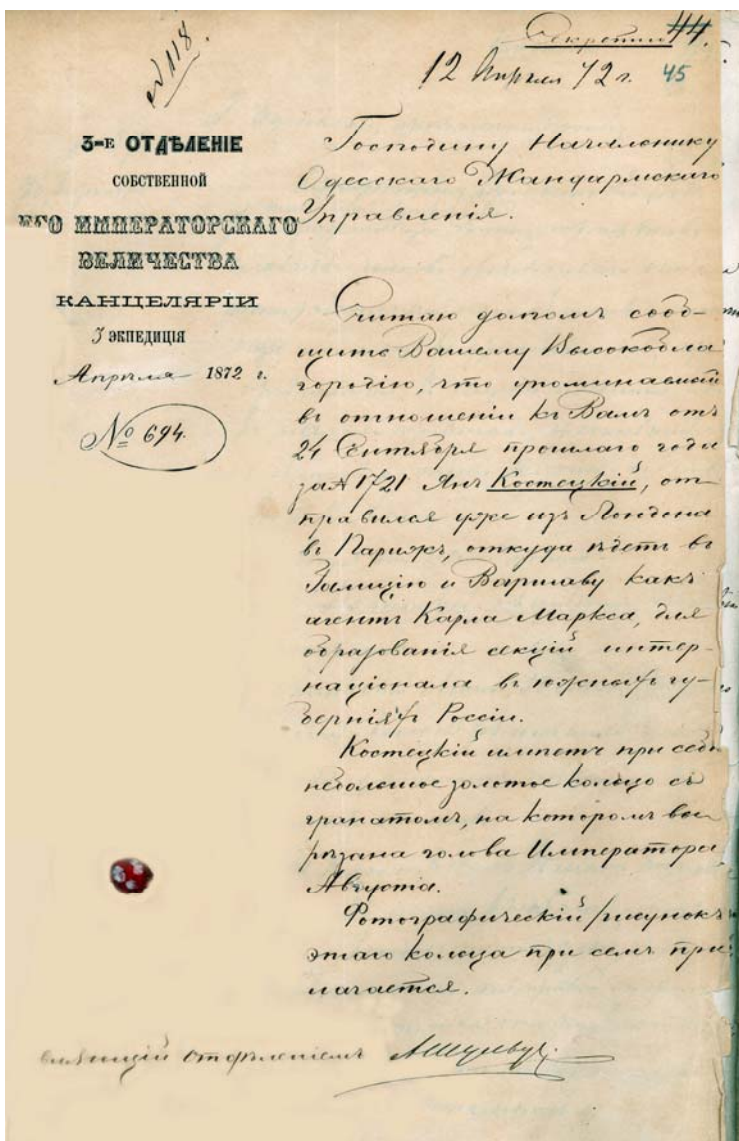
Председательница Комитета убежища для бедных девочек римско-католического исповедания в г. Одессе, Мария Карловна Држевецкая в поданном прошении просит об исходатайствовании пред Минисьяром внутренних дел надлежащего разрешения на приобретение ею на имя упомянутого убежища участка земли, в количестве не свыше 20 десятин, в пределах Подольской или Волынской губерний под устройство фермы, и на открытие в этой ферме отделения убежища для обучения призрваемых в нем девочек сельскому хозяйству.

По имеющимся в Киевском Охранном Отделении сведениям, Мария Карловна Држевецкая, учредительница и председательница вышеназванного убежища является весьма видной деятельницей на Юге России по объединению польского элемента на политическо-национальной почве. Никакое общественное начинание не обходится без одобрения Држевецкой, при чем все начинания политического характера приводятся в исполнение не иначе, как по предварительному соглашению Држевецкой с ее сочувственниками в Париже. В качестве же ее помощника является ксендз новой Одесской римско-католической церкви Дубишевский, всецело преданный ей по делу политического просвещения польского народа. Для достижения поставленных целей Држевецкой, по тем же сведениям, открыты в Подольской, Киевской и Бессарабской губерниях частные польские школы, задача коих состоит в воспитании молодого поколения в польско-национальном духе и сеяния среди него вражды и ненависти ко всему русскому.

Об изложенном сообщаю для сведения и донесения мне, если Вами будут получены по этому поводу какие-либо сведения.

Полковник (*nidnuc*)

Помощник начальника Полтавского губернского жандармского управления в Полтавском, Константиноградском и Миргородском уездах.

НАЧАЛЬНИКУ ЖАНДАРМСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ГОРОДА ОДЕССЫ

Въ 1915 году, разслѣдованіемъ по анонимному заявленію о германской шельмѣ названнаго КЕЛЛЕРА было выяснено, что взведенное на него обвиненіе возникло по личной мести уволеннаго имъ отъ должности помощника закрестіана Казимира ВИТАСА, причѣмъ конкретныхъ фактовъ, указывающихъ на его нелояльное отношеніе къ Россіи или вредную дѣятельность добыто не было. Переписка по этому дѣлу была представлена Вашему Высокопревосходительству при докладѣ отъ 3 декабря 1915 года ва № 2869. - 20 ноября минувшаго года, во время ранней 9-ти часовой, ^{одеждной} ~~рабочей~~ мессы, на нѣмецкомъ языкѣ, которому служилъ ксендзъ БЕЙЛМАНЪ, ксендзъ ЛИШЕВСКІЙ, занятый исповѣдью, услышалъ нѣмецкое пѣніе. Поднявшись на хоры въ стихарѣ и епитрахили онъ, освѣдомившись у пѣвшихъ дѣтъ католическаго сиротскаго пріюта объ ихъ національности, запретилъ имъ продолжать пѣніе по нѣмецки, потому что они поляки. Заминка въ богослуженіи была прекращена распоряженіемъ настоятеля КЕЛЛЕРА приказавшаго закончить пѣніе на томъ языкѣ, на которомъ оно было начато. - По поводу этого случая, попавшаго въ печать и значущагося въ № 3312, отъ 24 ноября 1916 года мѣстной газеты "Русская Рѣчь" настоятель КЕЛЛЕРЪ немедленно созвалъ своихъ викаріевъ, изложилъ имъ обстоятельства дѣла и они подписали донесеніе своему Епископу

✓ о вышеизложенномъ инцидентѣ, ^{Спискомъ} ~~который~~ наложилъ на ксендза ЛИШЕВСКАГО суспенсу, т.е. запретилъ ему въ своей епархіи служить мессу и исполнять другія какія-либо духовныя и священническія функціи въ Тираспольской римско-католической епархіи. -

Опрошенные Одесскіе ксендзы различныхъ національностей отзывались о КЕЛЛЕРѣ какъ о человѣкѣ тяжелаго характера, строгомъ и требовательномъ по отношенію къ подчиненнымъ, высококѣромъ и рѣшомъ, не пользующимся симпатіями кlera и прихожанъ. Ксендзъ ЛИШЕВСКІЙ характеризуется ими съ отрицательной стороны какъ человекъ безъ твердыхъ нравственныхъ устоевъ, желавшій свести съ КЕЛЛЕРОМЪ личные счеты на политической почвѣ, приписавъ ^{авъ ему} германскую шельму.

~~27~~
 окія тенденція. Изъ показаній ихъ видно, что ЛИШЕВСКІЙ желалъ по
 прибытіи въ Одессу облизаться съ настоятелемъ костела, и, что сна-
 чала они были въ хорошихъ отношеніяхъ. Стремясь къ популярности
 среди низшихъ слоевъ прихожанъ-поляковъ, ксендзь ЛИШЕВСКІЙ не
 брезгалъ вращаться среди женской прислуги, былъ однажды застиг-
 нутъ вечеромъ въ дворницкой Французской церкви въ обществѣ 8 или
 10 кухарокъ или служанокъ за накрытымъ столомъ. По поводу инци-
 дента съ пѣніемъ на нѣмецкомъ языкѣ въ костелѣ, священники удо-
 стовѣрили, что въ виду состава прихожанъ Успенскаго костела изъ
 католиковъ разныхъ національностей, по воскреснымъ и праздничнымъ
 днямъ, по очереди за ранней мессой, дѣтми католическаго сиротска-
 го пріюта поются молитвы на языкѣ той народности, къ которой
 принадлежить совершающій богослуженіе ксендзь, т.е. по польски,
 по нѣмецки, по литовски, а раньше и по итальянски и по француз-
 ски и, такой, издавна завѣданный, порядокъ не вызывалъ нареканій
 съ чьей либо стороны. Ксендзь ЛИШЕВСКІЙ, по ихъ мнѣнію, могъ воз-
 будить вопросъ о прекращеніи нѣмецкаго пѣнія въ болѣе корректной
 формѣ, а не путемъ *нараженій благочинна въ церкви.*

Свидѣтели изъ прихожанъ костела польской національности
 установили, что настоятель Успенскаго костела КЕЛЛЕРЪ не пользует-
 ся ихъ симпатіями и расположеніемъ, причемъ интеллигентные при-
 жожане объяснили это тѣмъ, что КЕЛЛЕРЪ не считается съ обществен-
 нымъ мнѣніемъ, держитъ себя надменно и самовольно распоряжается
 церковными капиталами. Помимо этого, ~~с~~ словъ ЛИШЕВСКАГО, имъ
 извѣстно, что КЕЛЛЕРЪ запретилъ ему проповѣдывать въ виду того,
 что, въ своихъ рѣчахъ, ЛИШЕВСКІЙ возставалъ противъ засилія нѣм-
 цевъ. Подтверждая, что послѣдній пользовался популярностью среди
 прихожанъ они какихъ-либо определенныхъ фактовъ, удостоверяющихъ
 германфильскія тенденціи КЕЛЛЕРА не указали. Свидѣтельница-при-
 жожанки: портниха Екатерина УИЛО, жена кузнеца Марія ПНЕВЦКАЯ,
 приказчикъ Михаилъ РОЧЕКСЪ и дворникъ Михаилъ Баронъ АШЕВЕРГЪ удо-
 стовѣрили, что ксендзь ЛИШЕВСКІЙ весьма популяренъ среди прихо-
 жанъ какъ набожный священникъ и человѣкъ примѣрной жизни. Мѣст-
 ное католическое духовенство завидовало этому, а настоятель ко-

стела КЕЛЛЕРЬ биль съ нимъ не въ ладахъ, приписывалъ это тому, что онъ нѣмецъ, а ЛИШЕВСКІЙ-полякъ. О КЕЛЛЕРЬ свідѣтели отозвались какъ о лицѣ сочувствующимъ нѣмцамъ и тѣмъ вызывающимъ ихъ подозрѣнія, но какихъ-либо фактовъ, компрометирующихъ его лояльность и опредѣленно указывающихъ на его вредную дѣятельность не указали. Свои предположенія о германофильствѣ КЕЛЛЕРА они обосновывали

- ✓ на томъ, что онъ запретилъ ЛИШЕВСКОМУ молиться въ будніе дни
- ✓ послѣ мессы о погибшихъ въ бояхъ съ нѣмцами полякахъ и побѣдѣ русскихъ и ихъ союзниковъ надъ нѣмцами /показанія УЛЛО и ЦИВАЦКОЮ/ и, что КЕЛЛЕРЬ помѣстилъ въ костельномъ домѣ постояльца РОЧЕКА, ксендза КЕЛЛЕРА своего однофамильца, нѣмца, который незадолго до объявленія войны виѣхалъ въ Германію. Наложенная на ксендза ЛИШЕВСКАГО суспенса является несправедливымъ и тяжелымъ наказаніемъ не только для него, но и для прихожанъ, лишившихся въ ЛИШЕВСКОМЪ любимого и уважаемого духовнаго руководителя. Поэтому
- ✓ свідѣтельницы стали собирать подписи подъ петиціей къ своему Епископу, съ ходатайствомъ объ отміні суспенси, но ихъ хлопоты не увѣличались успѣхомъ, причѣмъ свідѣтельницѣ УЛЛО было запрещено ея духовникомъ продолжать начатое ея дѣло подъ угрозой лишенія ея Причастія. Ксендзъ Фердинандъ ЛИШЕВСКІЙ въ своемъ показаніи не привелъ какихъ-либо данныхъ опредѣленно указывающихъ на германофильство ксендза КЕЛЛЕРА, проводя мысль, что послѣдній, "занимая свой постъ", имѣетъ возможность узнать что дѣлается на фронтѣ отъ солдатъ, которые обращаются къ нему какъ къ настоятелю, какъ па-
- ✓ стирю, или за совѣтомъ, или за помощью; что къ КЕЛЛЕРУ обращаются не только Одесскіе католики различныхъ народностей, но и всего Юго-Западнаго края, каковыя обстоятельства КЕЛЛЕРЬ, какъ нѣмецъ, можетъ использовать въ интересахъ нѣмцевъ. Германофильство КЕЛЛЕРА ЛИШЕВСКІЙ усматриваетъ и въ томъ, что тотъ запретилъ ему послѣ тихой мессы громко молиться вмѣстѣ съ народомъ "за братьевъ нашихъ, борющихся на полѣ брани и павшимъ воинамъ" съ цѣлью воодушевленія и утѣшенія матерей и пѣть послѣ панихидъ за воиновъ молитву "Ангель Господень". Одесскихъ ксендзовъ ЛИШЕВСКІЙ характеризуетъ
- ✓ какъ двуличныхъ людей, завидующихъ его популярности,

*випадає вісвітві
і ще до того
Котори*

25 27^e

√ наиболее выгодныя требы выпада^{ли} на его долю, почему полага^етъ, что всѣ они всѣ они покажутъ не въ его пользу, боясь восстано-
 вить противъ себя КЕЛЛЕРА. По поводу инцидента въ костелѣ ЛИШЕВ-
 СКІЙ объяснилъ, что приказалъ лично прекратить нѣмецкое пѣніе
 вслѣдствіе того, что въ теченіи цѣлаго года безрезультатно про-
 силъ КЕЛЛЕРА объ этомъ. Ксендзъ Андрей КЕЛЛЕРЪ показалъ, что ЛИ-
 ШЕВСКІЙ прибылъ въ началѣ войны въ Одессу какъ бѣженецъ и былъ
 имъ допущенъ какъ настоятелемъ къ исполненію церковныхъ требъ.
 Ему вскорѣ пришлось убѣдиться въ томъ, что ЛИШЕВСКІЙ очень нехо-
 рошій человѣкъ и недостойный священникъ, дискретировавшій духо-
 венство передъ прихожанами своимъ поведеніемъ и приемами при со-
 вершеніи мессы, которые часто противорѣчили постановленіямъ
 церкви, но производили сильное впечатлѣніе на темныя массы, а
 особенно на женщинъ. Увѣщанія на него не дѣйствовали и ЛИШЕВ-
 СКІЙ стремился къ популярности ~~ж~~ среди польскаго простонародья,
 въ цѣляхъ матеріальной выгоды ничѣмъ не стѣсняясь, ^и даже цинично
 хлестаясь этимъ. Такой образъ дѣйствій ЛИШЕВСКАГО ставилъ въ тя-
 желое положеніе КЕЛЛЕРА и его викаріевъ, ^а некорректно ^{ое} ~~дѣ-~~
^е ~~и~~ ^{самъ} роняли ^{са} ~~достоинство~~ священника и возмущали нравственное чув-
 ство. Настойчивыя требованія КЕЛЛЕРА, предъявленныя имъ ЛИШЕВСКО-
 МУ, измѣнить поведеніе къ лучшему не привели ни къ какимъ резуль-
 татамъ и личныя отношенія между ними окончательно испортились
 послѣ строгаго внушенія, сдѣланнаго ЛИШЕВСКОМУ КЕЛЛЕРОМЪ, когда
 послѣднему стало извѣстно, что ЛИШЕВСКІЙ въ квартирѣ сторожа
 французской каплицы въ обществѣ слуганокъ и кухарокъ принимаетъ
 участіе въ пирушкахъ, на которыхъ онъ угощался украденной у сво-
 ихъ хозяевъ провизіей. По поводу инцидента въ костелѣ съ пѣніемъ
 на нѣмецкомъ языкѣ, КЕЛЛЕРЪ объяснилъ, что онъ счелъ дѣяніе ЛИ-
 ШЕВСКАГО ^{за} необдуманнй порывъ, но появленіе въ мѣстной газетѣ
 "Русская Рѣчь" инспирированной ЛИШЕВСКИМЪ статьи убѣдило его
 въ противномъ и, вслѣдствіе этого онъ пригласилъ на совѣщаніе свя-
 щенниковъ Успенскаго костела какъ чаще другихъ соприкасавшихся
 съ ЛИШЕВСКИМЪ, причѣмъ было единогласно постановлено сообщить о
 его поступкѣ Епископу, съ просьбой удалить ЛИШЕВСКАГО. Результа-

томъ этого доклада явилась суспенса ЛИШЕВСКАГО въ предѣлахъ Ти-
 распольскаго римско-католической епархіи, ^{но} эта кара не лишаетъ ЛИШЕВ-
 СКАГО возможности священнослуженія въ какой-либо другой епархіи.
 По поводу жалобъ ЛИШЕВСКАГО на запрещеніе ему пѣть молитву "Ан-
 гелъ Господень" по польски, пѣть мессы ^{говорить} проповѣди, КЕЛ-
 ЛЕРЬ объяснилъ, что ЛИШЕВСКІЙ стремился къ ~~тому, что предписано~~ ^{предписанному}
 церковными уставами дѣлать свои прибавленія, чтобы выдѣлиться пе-
 редъ прочими ксендзами ~~и~~ въ цѣльяхъ своей популярности. Какъ част-
 но проживающій въ приходѣ ксендзь, онъ не имѣлъ правъ, согласно
 распоряженія епархіальной власти, на пѣніе мессы и проповѣди.
 Суспенса ЛИШЕВСКАГО еще болѣе увеличила его популярность, давъ
 ему возможность выставить себя жертвой нѣмецкаго засилія, хотя
 ЛИШЕВСКІЙ и самъ неоднократно служилъ обѣдню съ пѣніемъ на нѣмец-
 комъ языкѣ. Пѣніе на нѣмецкомъ языкѣ временно отиѣнено послѣ ин-
 цидента съ ЛИШЕВСКИМЪ. О ЛИШЕВСКОМЪ незадолго до этого велось по
 распоряженію Тираспольскаго епископа слѣдствіе по обвиненію въ
 принятіи сбереженій служанокъ-катличекъ на храненіе и дѣйствіяхъ
 нарушающихъ мирное теченіе приходской церкви. Чѣмъ оно закончи-
 лось КЕЛЛЕРЬ не знаетъ. Касаясь своихъ отношеній къ прихожанамъ
 онъ объяснилъ, что управленіе церковнымъ имуществомъ, согласно
 церковнымъ и государственнымъ законамъ, находится въ рукахъ цер-
 ковныхъ властей и прихожане не могутъ въ это дѣло вмѣшиваться,
 что и вынуждаетъ къ нему оппозиціонное настроеніе нѣкоторыхъ лицъ
 его прихода. Опровергая приписываемое ему германфильство КЕЛЛЕРЬ
 между прочимъ показалъ, что, лѣчасъ въ Карлсбадѣ лѣтомъ 1914 го-
 да, онъ послѣ объявленія войны, былъ арестованъ въ Берлинѣ, ^{при} ~~иде~~
^{попыткѣ} ~~желаніи~~ вернуться на родину. Разрѣшеніе на выѣздъ въ Россію онъ
 получилъ послѣ 5-ти недѣльнаго пребыванія подъ надзоромъ въ Бер-
 линѣ. Находясь тамъ, онъ ежедневно служилъ мессу, причемъ отка-
 зался какъ русско-подданный читать молитву за успѣхи германскаго
 оружія, установленную по распоряженію Бреславльскаго Архіеписко-
 па. Посѣщенія своего однофамільца ксендза, проживавшаго у свидѣ-
 теля РОЧЕКА, КЕЛЛЕРЬ объяснилъ тѣмъ, что послѣдній собирался напи-
 сать исторію римско-католическаго прихода въ Одессѣ, о чему между

ними велись переговоры. -

Резюмируя вышезложенное, надлежит прийти к выводу, что как сведения, компрометирующая ксендза ЛИШЕВСКАГО, так равно и приписываемое последним ксендзу КЕЛЛЕРУ германояльность обуславливается взаимным нерасположением и стремлением свести личные счеты. -

Каких-либо данных, определенно указывающих на нелояльное отношение к России со стороны ксендзов ЛИШЕВСКАГО и КЕЛЛЕРА при расследовании не добыто. -

ПРИЛОЖЕНИЕ: расследование на 78 листах. -

Начальник Мандариского
Управления гор. Одессы,

Полковник

Моравецкий.

Возвращено:

Подполковник И. Мандаренко.

Причислений къ Канцеляріи
сего Императорскаго Величества
Генераліи Императорской

Славянскому Обществу

16

Число почтового штемпеля.

СЛАВЯНСКОЕ ОБЩЕСТВО

ВЪ ВАРШАВѢ.

Экономическая Секція.

№

*Его Превосходительства
Генералу Ивану Александровичу Милославскому
Одесса*

М. Г.

При Славянскомъ Литературно-Артистическомъ Обществѣ въ городѣ Варшавѣ образовалась Экономическая Секція. Задача этой Секціи сводится къ освобожденію промышленно-торговаго быта славянскихъ народностей отъ губительнаго гнета германизма. Осуществить же эту важную задачу, по мнѣнію Секціи, возможно лишь путемъ дружнаго сотрудничества всѣхъ славянскихъ народовъ, на почвѣ торгово-экономическаго сближенія и взаимодѣйствія Славянъ въ товаро-обмѣнѣ.

Прилагая при этомъ для ознакомленія программу Экономической Секціи, Славянское Общество въ городѣ Варшавѣ проситъ *Ваше* *Благородіе* *Общ. Курьеръ* сообщить ему всѣ имѣющіяся данныя, коюція служатъ къ осуществленію выше поставленныхъ задачъ Секціи, т. е. раскрыщенія славянской промышленности и торговли отъ германскаго засилія.

СЛАВЯНСКОЕ ОБЩЕСТВО
Артистическо-Литературнаго
въ Варшавѣ.
Секція Экономическая

*Председатель Клуба Милославский
Секретарь Общества*

Хустина 20.

Его Превосходительству

Восподишу Воескому Главноначальнику

Впредоводствуется Именным Высочайшим
Шиммъ Высочайше Императорскому Указу
от 4 марта сего года (ст. 20. 22), мною
высочайше подписанному, о выдаче кредитовъ Одесскому
наму Марваніемъ. Польшкій Домъ в Одессе
(Домъ Польки в Одессе), мною же самимъ пред-
ставивши при семъ Вашему Превосходитель-
ству проектъ устава означеннаго Одесскаго
и бывшаго въ заимствованіи и три рубли на расходы
на приращеніи объявленій въ обратномъ Одесска
Одессе, 26 мая 1906 года.

Присланъ въ Одессу Прессою Одесскаго Губернскаго
Судебнаго Офицера въ Одессе 26 мая 1906 г. № 41

Въ Офицера М. М. Ковалевскаго

Телеграфнаго Офицера М. М. Ковалевскаго

Ординария М. М. Ковалевскаго Камеральнаго
Приказнаго М. М. Ковалевскаго М. М. Ковалевскаго

Писанъ въ Одессе 26 мая 1906 года
Коллежскій Секретарь М. М. Ковалевскаго
Исполнитель М. М. Ковалевскаго М. М. Ковалевскаго
Паша М. М. Ковалевскаго М. М. Ковалевскаго

Въ М. М. Ковалевскаго

М. М. Ковалевскаго
М. М. Ковалевскаго М. М. Ковалевскаго

Одеський Обласний історичний
АРХІВ

По описи № 209

Справа №	817
Опис №	7
Фоліо №	8

1907 года.

Вязка № 8 Справа № 218

14. 4. 1927г.

ДЪЛО

КАНЦЕЛЯРИИ

Одесского Градоначальника

По _____ етолу

Уставъ Общества Потребительный под названием, "Польска Общество Потребительный, Одесский" г. Одесса

Начато 29 Мая 1907г.

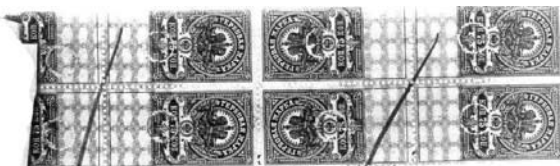
Кончено 23 Июня 1907г.

На 8 листов

Закаталогизировано
Дата 18.10.00

№	218
---	-----

209

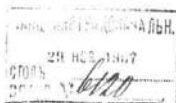

по дину Одесскому Градоначальнику.

Handwritten notes:
20/11
Зимин 20/11

Учредителей нижеуказаннаго Общества
потребителей.

ПРОШЕНИЕ.

Прилагаю при семъ проектъ устава въ двухъ экземплярахъ
Общества потребителей подъ названіемъ "Польское Общество
потребителей" Сбереженіе" въ г. Одессѣ, имѣемъ честь покор-
нѣйше просить Ваше Превосходительство объ утвержденіи та-
когого.

Handwritten signatures and names:
2 н. Клеушинъ
А. М. Демуринъ
Р. К. Аблясинъ
Р. А. Дворкинъ
А. С. Мельникъ
К. Р. Форенс
Ф. С. Клеушинъ
И. С. Субботинъ
С. Г. Зубовъ
В. С. Саленковъ
Б. В. Браунъ
С. П. Сидоровъ
А. П. Сидоровъ
К. С. Мельникъ
А. С. Мельникъ
В. С. Саленковъ
И. С. Субботинъ

Одесса 29 ноября 1907 г.

Handwritten note:
Копія устава
въ Соборной? Клеушинъ
1907

3

№ 209

Утверждено
 г. Одесса. 24 июля 1907 г.
 Чл. Правления *М. Шванс*
 и *Г. Шванс*

УСТАВА

Общества Потребителей

непредметная под названием Тельское общество потребителей "Сбережения" в г. Одессе

Цель, права и обязанности Общества.

§ 1. Общество Потребителей *под названием Тельское общество потребителей "Сбережения" в г. Одессе*

устанавливается с целью доставления своим членам, по возможно дешевой цене, или по умѣренным рыночным ценам различных предметов потребления и домашнего обихода и предоставления своим членам возможности изъять прибыль отъ операций Общества для сбережения.

Примечание. При Обществѣ могутъ быть, съ надлежащаго разрѣшенія и съ соблюденіемъ дѣствующихъ постановленій, организуемы учрежденія, имѣющія целью различными средствами и способами улучшить матеріальныя и нравственныя условия жизни членовъ Общества.

- § 2. Сообразно указанной въ § 1 цѣли, Обществу предоставляется:
- а) устраивать для изготовленія, храненія и продажи предметовъ потребления и домашнего обихода собственныя склады и заведенія или арендовать таковыя;
 - б) вступать въ договоры и обязательства съ посторонними лицами и учрежденіями о поставкѣ ими для Общества разныхъ предметовъ потребления и домашнего обихода, а равно относительно денежных средствъ, нужныхъ для оборотовъ Общества;
 - в) приобретать въ собственность, на общихъ основаніяхъ, недвижимыя имущества, необходимыя для цѣлей Общества, — и
 - г) входить, съ надлежащаго разрѣшенія, въ другія соотвѣствующія цѣлямъ Общества предпріятія.

§ 3. Продажа товаровъ и предметовъ потребления членамъ Общества производится на наличныя деньги или въ кредитъ, условия пользованія коимъ опредѣляются Общимъ Собраніемъ.

Примечание. Продажа означенныхъ въ семъ § предметовъ допускается и постороннимъ лицамъ, но не иначе, какъ на наличныя деньги, на условіяхъ, опредѣляемыхъ Общимъ Собраніемъ.

*) Образецъ № 1 одобренный съобщимъ утвержденіемъ Министръ Внутреннихъ Дѣлъ 18-го мая 1897 года нормальнаго Устава при участіи съ Обществомъ Сбереженія Одессы членовъ Общества.